

N. Vassiljev

AMEERIKA TAGAUKSEST

N. VASSILJEV

AMEERIKA TAGAUKSEST

Olukirjeldusi ja visandeid

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1953

Originaali tiitel:

Н. Васильев

Америка с черного хода

Третье дополненное издание
Военное издательство, Москва 1952

Tõlkinud V. Pomm

2

Tartu Riikliku Olikooli
Raamatukogu

12205

AUTORILT

Ma ei saanud Ameerikasse mitte Euroopa poole pööratud paraadvärava kaudu, kus reisijat võtavad vastu pompoosne Vabadusekuju ja upsakalt ülespoole tikuvad New Yorgi pilvelõhkujad. Sattusin sinna tühja Alaska ja pooltühja Kanada, nende Ameerika koloniaalsete tagahoovide kaudu, mis näitavad teda tagaküljest.

Reis Alaskast New Yorgini, läbi kolkalinnade Edmontoni ja Winnipegi, läbi provintsliku Ottawa ja pretentsiosse Montreali oli otsekui proloogiks minu edaspidistele sõitudele mööda Ameerika mandrit seoses nende ülesannete täitmisega, mis minule usaldati. Sõitude lähtepunktideks olid New York või Washington, olenevalt sellest, missuguses neist kahest linnast mul tuli antud hetkel elada. Minu sõitude äärmiseks läänepoolseks punktiks oli Kesk-Lääne pealinn — Chicago, äärmiseks lõunapunktiks — Key West Mehhiko lahe kaldal, põhjas oli piiriks Uus-Inglismaa ning idas — Atlandi ookean.

Sõitsin rongiga ja autoga, lendasin lennukil, vaadeldes ja tundma õppides mitte ainult seda, mis oli sihilikult esiplaanile lükatud ja mida igati ülistati, vaid ka seda, mida niisama sihilikult varju nihutati ja hoolikalt maskeeriti. Kõigist neist sõitudest omandasin veendumuse: Ameerika elab veel inimkonna eelses päevas. Kõikjal, kus mul tuli viibida, nägin ma ameerika imperialistlike monopolide võimu. Seda oli tunda absoluutselt kõigis majanduse, aga samuti ka kultuuri valdkondades, mis on Ameerikas vaid bisnessi spetsiifiliseks alaliigiks. Monopolide kõikjale tungiv ekspansioon kaotab erinevused Ameerika üksikute osariikide vahel, muutes need kohalikeks müügi-, tooraine- ja töøjõuturgudeks Wall Streeti jaoks.

Minu viibimise ajal Uhendriikides — 1944. aasta sügisest 1947. aasta sügiseni — toimus selle maa elus palju muudatusi.

1944. aasta sügisel valiti neljandat korda presidendiks Franklin Roosevelt ja 1945. aasta aprillis ta suri.

1945. aasta kevadel Nõukogude Relvastatud Jõud, kes olid kandnud endal sõja pearaskust, viisid lõpule hitlerliku Saksa-maa purustamise. Sama aasta suvel, talumata pealetungiva Nõukogude Armeed võimsaid lööke, kapituleerus militaristlik Jaapan. Teine maailmasõda lõppes Inglise—Nõukogude—Ameerika koalitsiooni täieliku võiduga. Kuid ameerika rahvas ei saanud maitsta saksa fašismi ja jaapani militarismi üle saavutatud võidu vilja, sest pärast Roosevelti surma ja Trumani võimuletulekut tõstis Ühendriikides pead omaenda reaktsioon, mis kopeerib püüdlikult hitlerismi terroristlikke meetodeid. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad võtsid suuna oma monopolide maailmavalitsemise eest peetava võitluse poliitikale ja organiseerisid sõjakäigu kõige progressiivse vastu oma maal. Uhtlasi tähistasid sõjajärgseid aastaid maa progressiivsete jõudude koon-dumine ja nende otsustav vastulöök reaktsiooni alanud pealetungile.

Lugejale esitatavad olukirjeldused ei pretendeerigi sellele, et anda avar pilt Ameerika Ühendriikide ühiskondlik-poliitilisest või majanduslikust arenemisest neil aastail. Nende ülesanne piirdub visandite andmisega ameerika tegelikkusest, peamiselt olustiku ja kultuuri valdkonnast.

Kolmandas väljaandes on tekstis tehtud täiendusi, mis tulenevad neist muudatustest, millised on toimunud ameerika tegelikkuses pärast raamatu teise väljaande trüki ilmumist.

1. MOSKVA — ALASKA

1944. aasta sügisel sain ettepaneku sõita kiiresti Ühendriikidesse. Hakkasin viivitamatult ärasõiduks valmistuma.

Kõigepealt kerkis minu ette sõidu marsruudi küsimus. See küsimus osutus peaaegu kõige keerukamaks. Selleks, et mõista, miks see nii oli, tuleb meenutada, kuidas oli tolleks ajaks kujunenud olukord teise maailmasõja rindeil.

1944. aasta sügiseks oli olukord rindeil üsna soodne Hitleri-vastase koalitsiooni riikidele. Vapustavad löögid, mis Nõukogude Armee oli andnud 1944. aasta suvel ja sügisel saksa fašistlikele vägedele Valgevenes, Poolas, Baltikumis ja Soome ning Rumeenia rindel, viisid Valgevene, Ukraina ja peaaegu kogu Baltikumi vabastamisele. Üksteise järele kapituleerusid Rumeenia, Bulgaaria ja Soome ning asusid Hitleri-vastase koalitsiooni poolele. Suur osa Jugoslaaviast ja tunduv osa Poola territooriumist oli puhastatud hitlerlikest hordidest. Nõukogude vägede väljapaistvad sõjalised edusammud tähendasid praktiliselt seda, et Saksa fašistlik armee läheneb kiirel sammul oma kuulsusetu hukkumise momendile.

Ent inglise-ameerika relvastatud jõud, kes olid 1944. aasta suvel avanud lõpuks teise rinde, ei tunginud niivõrd peale, kui võrd tammusid paigal. Sügiseks ei olnud nad veel hõivanud kogu Prantsusmaad ja Belgiat. Itaalias olid nad jõudnud Roomani, kuid edasi ei tunginud.

Sellepärast toimus transpordiühendus Ühendriikide ja Inglismaaga tol ajal ringteed mööda, kauge perifeeria kaudu. Nii näiteks peeti mereühendust Ühendriikide ja Nõukogude Liidu vahel Vaikse ookeani kaudu. Seda teed mööda Moskvast Washingtoni sõitmine nõudis väga palju aega. Esmalt tuli minna Vladivostokki ja oodata seal mõnesse Vaikse ookeani rannikul asuvasse Ameerika Ühendriikide läänesadamasse sõitvat aurikut, läbida seejärel jaapani blokaadi tingimustes Vaikne

ookean ja, lõpuks, sõita rongiga läbi kogu Kanada või Ameerika Ühendriikide territooriumi. Selline marsruut nõudis mitu nädalat, aga vahel ka mitu kuud.

Õhuühendus Ameerikaga toimus tol ajal kaht põhimarsruuti mööda.

Uks neist, lõunamarsruut, kulges läbi Teherani, Bagdadi, Kairo, Põhja-Aafrika, Assoori saarte ja Newfoundlandi. See nõudis mitu ümberistumist liitlaste poolt hõivatud territooriumidel. Iga ümberistumisega kaasnes rohkesti bürokraatlikke formaalsusi, mis paratamatult põhjustas lõpmatut ajakaotust.

Teine, kirdemarsruut, kulges mööda nõukogude territooriumi kuni Beringi väinani ja sealt Alaskasse. Alaskast üle Kanada võis soodsal juhul sattuda ka Ühendriikidesse. See marsruut teenindas esijoones meie sõjalisi vajadusi, kuid teenistusasjus tarvilikeks sõitudeks võisid seda kasutada ka tsiviilisikud.

Peatasin oma valiku just sellel, teisel marsruudil. Mul vedas: sain kohe koha lennukile, mis pidi kahe päeva pärast suunduma Alaskasse.

Hommik 26. oktoobril 1944. Meie lennuk stardib Kesklennusadama maandumisrajalt.

All ujuvad Moskva tänavad ja väljakud. Sel hetkel tunnen eriti teravalt armsast linnast lahkumise raskust...

Moskvat on haaranud hitlerlike hordide täieliku lüüasaamise eelaimdus. Siit, iidsest Kremlist voolavad laiali üle kogu maa lakkamatud tahte ja energia impulsid. Need mobiliseerivad rinnet ja tagalat otsustavaks võiduks vaenlase üle, organiseerivad okupantidest vabastatud rajoonide kiiret taastamist ja kutsuvad nõukogude inimesi uutele töökangelastegudele tulevaste viisaastakute kuulsusrikka lipu all. Siin elab ja töötab suur nõukogude rahvaste ajalooliste võitude organiseerija ja inspireerija, inimene, kes kehastab endas kogu progressiivse inimkonna kõige rõõmsamaid lootusi, Jossif Vissarionovitš Stalin.

Salajase nukrusega vaatan Kremli iidseid müüre ja torne, kuni need kaovad kauguse uttu. Hüvasti, Moskva! Hüvasti, kallid pealinn! Millal näen sind jälle...

Tiivuline masin suundub Sverdlovskisse peaaegu sirgjoont mööda. Lendame ligi kolme tuhande meetri kõrgusel. Tunni kolme pärast ületame Volga kusagil Kaasani lähedal ja veel tunni pärast Kaama. Lend Sverdlovskini vältab ligikaudu viis tundi. Sverdlovskis teeb lennuk esimese peatuse, et varuda kütet eelseisva teosa jaoks.

Tihenevas hämarikus lendame Uraali mäeaheliku kohal. Kord siin, kord seal sütivad linnade ja vabrikuasulate tuled, mis muu-

tuvad vahel eredaks elektrivalguse lõõmaks. Siin elab ja töötab meie ääretu Kodumaa vapper Ida, mis on sõja kestel muutunud võimsaks võidu sepikojaks. Haarates mõttepilguga üleliidulisest pealinnast põhja pool asuvaid tohutuid maa-alasid, Uraali, Siberit, Taga-Volgamaad, Kesk-Aasia vabariike, Kaug-Ida ja Taga-Kaukaasiat — kõiki neid hiiglaslikke maa-alasid, kuhu isegi Suure Isamaasõja kõige raskemal päevil ei astunud saksa fašistlike röövvalutajate jalg, kujutled piltlikult meie võitmatu sotsialistliku Kodumaa kogu suurust ja vägevust! . . .

Möödudes Omskist veidi põhja poolt, me ei maandu ka Novosibirskis. Vastavalt metobsi teatele on hajunud trassile ilmunud udu, ja on võimalus lennata peatuseta Krasnojarskini.

Mida kaugemale tungime Siberi sisemusse, seda jahedamaks muutub lennukis, teispool Novosibirskit algavad aga juba tõelised pakased.

Jõuame Krasnojarskisse umbes kella kümne ajal õhtul Moskva aja järgi, olles viibinud teel pisut vähem kui kaksteist tundi.

Siin valitseb juba käre talv. Karm pakasetuul paiskab meile lumepilvi näkku ja poeb soojade rõivaste alla.

Pärast lühikest puhkust lennuväljal kutsutakse meid jälle lennukisse.

Pakane oleks nagu veelgi käredamaks muutunud, kuid lumesadu lõppes ja tuul vaibus pisut. Koiduni on veel kaua aega, ja tumesinises taevas siravad tähed.

Võtame kursi kirdesse, lahkudes Trans-Siberi trassilt, mis viib Habarovskisse ja Vladivostokki. Läheduses paistab lai jõgi, see on juba lume all, kuid teravalt silmitsedes võib eraldada selle kallaste piirjooni. See on Leena. Siit pole kaugel Baikali, kuid meie seda ei näe, ta on kusagil lõuna pool.

Jõuame Jakutski kell üksteist Moskva aja järgi. Kohaliku aja järgi on juba kell seitseteist.

Vahemaa katmiseks Moskvast Jakuutia pealinnani kulus meil pisut üle ööpäeva, kaasa arvatud kõik peatused.

Tahtmatult tuleb pähe võrdlus tsaari-Venemaa kurva mälestusega. Siis oli tarvis kuusid, et jõuda sellele maale, mis oli kadunud kuhugi Aasia kolkasse ja oli asustatud õigusteta, allasurutud «muulastega». Praegu on see Jakuutia Autonoomne Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, kes on jõudnud kaugemale kultuurilise ja majandusliku ülesehitustöö valdkonnas.

Jakuutia pealinnas tuleb meil veeta öö. Sattunud võõraste-maja numbrituppa, heidan viivitamatult lumivalge pesuga kaetud sängi, katan enese sooja vaibaga ja uinun kohe.

Meid aetakse sängist üles üsna vara.

Jakutskis vahetub kogu lennuki meeskond, välja arvatud lennuki mehaanik Ignatjev, heasüdamlik ja jutukas inimene, kellega olen jõudnud juba sõbruneda.

Minu küsimusele edasise marsruudi kohta vastab Ignatjev põiklevalt:

«Kõik oleneb sellest, kuidas kujuneb meteoroloogiline olukord. Neis paikades, ja seda enam veel talvel, on ilmastik väga tujukas. Võin praegu öelda midagi ainult teeosa kohta lähema viiekuue lennutunni ulatuses. Selle ajaga suudame kindlasti jõuda Kolõmani. Seal aga vaatame, mis teha: laskuda või edasi lennata. Küttevarusid meil jätkub, et jõuda ka Beringi väinani. Võimalik, et maandume Uelkalas.»

Heitnud pilgu oma teekaardile, avastan, et Uelkala asub Risti lahe lähedal Tšukotka poolsaarel. Uelkalast pole nähtavasti rohkem kui kaks lennutundi NSV Liidu äärmise idapunktini — Dežnjovi neemeni.

Lendame üle Aldani — Leena suurima lisajõe — ja tõuseme nelja tuhande meetri kõrgusele, selleks et ületada esmalt Verhohanski mäeahelik ning seejärel Tšerski mäeahelik. Nüüd tuleb veel üks — Kolõma mäeahelik. Varsti hakkab lennuk laskuma; maandume Markovis.

Siin toimub viimane paakide täitmine nõukogude territooriumil. Ei tee reisijailegi viga «end täita». Senikaua kui me sööklas einestame, kontrollivad piirivalvurid meie passe ja sõiduviisid.

Täname eriti soojalt külalishahkeid peremehi ja jätame südamilikult hüvasti kõikidega, kelledega äsja tutvusime, — sööklat teenindava personaaliga, lennuvälja töötajatega ja piirivalvuritega. Jätame hüvasti, nagu kõige lähemate sõpradega. Ees on ju võõras maa, võõrad inimesed...

Meie edasine lennutrass kulgeb paralleelselt Polaarjoonele, sellest pisut lõuna pool. Uletame Anadõri lahe, seejärel Tšukotka poolsaare lõunatipu ja lahkume nõukogude territooriumilt Tšaplini neeme lähedal.

Arvutan kaardi järgi välja kauguse, mis lahutab Moskvat Tšukotkast. Minu arvestused on mõistagi väga ligikaudsed, kuid need annavad siiski kujutluse meie lennu kiirusest. Osutub, et lennuk kattis kümne tuhande kilomeetrilise vahemaa ligikaudu kolmekümne lennutunniga, kahe ja poole ööpäeva jooksul. See hämmastav kiirus osutus võimalikuks tänu nõukogude õhulaevastiku hiilgavale organisatsioonile, trassi lennusadamate asetuse läbimõeldud süsteemile ja lendurite oivalistele omadustele, kes

täitsid teenistusülesandeid tagalaliinidel samasuguse piiritu mehisusega, millega nende seltsimehed täitsid lahinguülesandeid Isa maasõja rindeil.

Minu mõtisklusi katkestab lennuki mehaanik Ignatjev.

«Oleme juba peaaegu Ameerikas,» ütleb ta. «Lendame Beringi väina kohal. Seal paistab Nome.»

Ees võib tõepoolest eraldada mingisuguse asula harvu tulekesi.

«Vaadake virmalisi,» jätkab Ignatjev. «Ei tohi sellist vaatepilti mööda lasta.»

Siirdun kabiini vastasoleva akna juurde ja jälgin ühes teiste reisijatega virmaliste pilti. Meie kahetsuseks ei ole see väga ere. Kuid siiski imetleme kaua laiu sätendavaid vöote, mis on haaranud poole taeva ja viibivad lakkamatus liikumises.

«Mis kuupäev täna on?» küsib äkki Ignatjev. Seejuures helgivad tema silmad kelmikalt.

Vaatan kella. Moskva aja järgi on praegu kell kuusteist. Lendame kolmandat ööpäeva. Järelikult on täna 28. oktoober. Kuid me lendame idapoole, päikesele vastu, ja seepärast jõuab kohalik aeg Moskva ajast ette. Vahe Moskva ajaga võrdub siin ligikaudselt kaheistkümnega tunniga. Järelikult on kohaliku aja järgi praegu 29. oktoobri varahommik.

Teised reisijad jõuavad samasugusele järeldusele ja me vastame Ignatjevile üksmeelselt, et täna on 29. oktoober.

Ignatjev vaikib mõne aja, otsekui proovides meie kannatust.

«Täna on siiski kahekümne kaheksas,» teatab ta lõpuks võidurõõmsalt. «Teie olete unustanud rahvusvahelise kuupäevade vahetuse joone, mis kulgeb selles piirkonnas üle Beringi väina. Meie ületasime selle tundi kolm tagasi. Aga kuna me lendasime seejuures ida suunas, siis kaotasime terve ööpäeva võrreldes ajaga, mis oli tol momendil Tšukotka poolsaarel. Lennul Siberist Alaskasse läheb alati kaotsi ööpäev. Asume praegu juba läänepoolkeral.»

Nüüd meenub meile kõigile see asjaolu, mis on maateadusest tuttav, kuid ei tulnud kohe pähe.

Situatsioon on tõepoolest omapärane. Lennata kolmkümmend kuus tundi tohutu suure kiirusega, hoida kokku iga minutit varude täiendamistel ja puhkusel, lennata, võib öelda, 29. oktoobri hommikusse ja seda kõike vaid selleks, et sattuda uuesti juba läbielatud eilsesse päeva! Alles kahekümne nelja tunni pärast jõuame me järele sellele ööpäevale, mille me rahvusvahelise kalendri tahtel kaotasime Beringi väina kohal.

Nautinud meie hämmastust, teeb Ignatjev kokkuvõtte:

«Niisiis, me peame uuesti läbi elama eilse päeva. Midagi

pole parata, selline on kord Ameerikas. Oleme sattunud maha-
jäänud mandrile...»

Hiljem, elades Ameerikas, meenusid mulle sageli need Ignat-
jevi sõnad kui väga tabav iseloomustus tänapäevase ameerika
tegelikkuse kohta.

Sumedal varahommikul maandub meie lennuk helgiheitjate
helesinisel valgusel Fairbanksi lennuväljal. Oleme Alaska pool-
saarel. Avastatuna 1741. aastal vene meresõitjate Beringi ja
Tširikovi poolt, nimetati Alaskat kunagi «Vene Ameerikaks».

Pärast piiriformaalsuste täitmist siirdun autol võõrastemajja,
mis asetseb kahe kilomeetri kaugusel lennuväljalt. Võõraste-
maja on enam kui tagasihoidlik. Kuid numbritoas on voodi ja
sellest on küllalt, et heita puhkama mõneks tunniks, mis on jää-
nud koiduni.

Tõusnud kolme-nelja tunni pärast, einestan võõrastemaja koh-
vikus. Menüüs, mis ei ole just väga mitmekesine, domineerivad
väga kummalised road. Mulle ei paku näiteks mingit mõnu
omlett keedisega ja ma palun tuua endale kõige tavalisem omlett,
ilma igasuguste viguriteta. Kuid maitstes mulle toodud rooga
veendun, et see ei ole valmistatud värsketest munadest, vaid
munapulbrist... Mulle meenub imeväärne kalasupp ja kala-
pirukad, milledega meid kostitasid meie piirivalvurid Markovis.
Kahjuks on kõik see jäänud kaugele seljataha, sinna, kus täna
on täna, mitte aga eilne päev, nagu Ameerikas.

Pärast einet selgub, et 29. oktoobri hommikul saan koha amee-
rika lennukile, mis lendab üle Edmontoni (Kanadas) Chica-
gosse. Sealt võib jõuda New Yorgini, minu sihtkohani, ükskõik
millist liiki transportvahendiga.

Seega on minu käsutuses terve ööpäev. Siirdun linna, kuid
veendun üsna kiiresti, et selles pole absoluutselt mitte kui midagi
tähelepanuväärivat.

Fairbanksis on kõigest mõni tuhat elanikku. Kogu laialdase
Alaska elanikkond ei olnud enne sõda suurem kui seitsekümmend
tuhat inimest.

Igavad puumajad, kümmekond karjuvate siltidega poodi,
reklaamsildid majakatuste kohal — see ongi kõik, mis nägin
esimeses ameerika linnas, mida mul oli juhus vaadelda.

Muide, mul tuli näha veel midagi muudki.

Naasnud võõrastemajja, leidsin enda juures numbritoas Fair-
banksis asuva nõukogude sõjaväemissiooni kaastöölise, kes andis
mulle üle kutse tulla lõunale missiooni ülema juurde. Sõita tuli
samale lennuväljale, kuhu meie lennuk täna öösi oli maandunud.

Teel lennuväljale ei avastanud ma jällegi midagi märkimisväärselt: madalad lunde tuisanud künkad, ilmetud ja kidurad kased, maadliigi puuhood — midagi barakkide või ladude taolist. Kaugel lõunas laius vaevalt eraldatav mäeahelik. Kuski seal asub Mac Kinley mägi, Põhja-Ameerika kõrgeim punkt, mis ulatub 20 300 jala (enam kui 6000 meetri) kõrguseni.

Selle-eest pilt, mis avanes meie pilgule lennuväljal, oli hoopis teissuguse iseloomuga. Kõigepealt hämmastas mind seal valitsev elavus. Avaral väljal seisis rohkesti lennukeid. Nende kõrval askeldasid sõjaväemundris inimesed. Lennusadama tohtu suurel väljakul sirutusid kõikjal taeva poole tõstekraanad, liikusid aeglaselt buldoosid, saalisid rutlikult veoautod. Läheduses paistsid ehitusel olevate hoonete kered.

Lennuväljal pulbitseva elu pingeline tempo oli rabavaks kontrastiks linnaelu kolkavaikusega. Nähtavasti töötas enamik Fairbanksi elanikke just siin.

«Lennuvälja laiendatakse põhjalikult,» tähendas minu kaaslane. «Fairbanksi kui sõjalise lennubaasi tähtsus kasvab lähemas tulevikus suuresti. Ja ka kogu Alaskas on käimas lennuväljade ning maandumisradade ehitustöö.»

Lennuvälja palavliku laiendamise vaatepilt jättis minu mällu kõige tugevama mulje kõige selle hulgest, mida olin näinud ööpäevase Fairbanksis viibimise kestel, kuid seal toimuva ehitustöö tõeliselt kurjakuulutatav tähtsus selgus mulle alles märksa hiljem.

2. MANDRI TAGAHOVIDES

Hommikul olen jälle lennuväljal. Mul tuleb reisi jätkata ameerika lennukil. See lennuk on paraku sõjaväe-transportlennuk. Siin pole märkigi sellest komfordist, mida me kasutasime kuni Fairbanksini. Piki kabiini seinu on asetatud ebamugavad metallpingid, põrandale on kuhjatud mingisugune laadung.

Kabiini sissekäigul seisavad kaks ameerika lendurit. Üks neist — pikakasvuline leitnant — osutub jutukaks meheks.

«Pole midagi parata, sõda,» ütleb ta vabandava tooniga. «Reisilennukeist on sõjaväeametkonnal puudus. Neid kasutatakse ainult väejuhatuse vajadusteks.»

Pärastpoole veendusin, et lendur kas eksis ise või viis teisi teadlikult eksitusse. Ameerika sõjaväeametkonna käsutuses oli reisilennukeid täiesti küllaldaselt, kuid neid kasutati igasugusteks kuritarvidusteks. Ülidefitsiitsete kaupade spekulatiivsed

veod Euroopa vabastatud maadesse, väärtasjade ja haruldaste kunstiesemete kontrabandistlik väljavedu Euroopast ning ettevõtlike tegelinskite sõidutamised Euroopasse ja tagasi olid muutunud eriliiki bisnessiks, mis tõid sellest osavõtjaile — ameerika sõjaväelastele, peamiselt küll juhtkonna hulgast, tohtu suuri kasumeid.

Olles pardale mineku ootel tublisti külmetada saanud ja roni- nud meelsasti kabiini, asetan lenduri nõudel selga langevarju. See on ettevaatusabinõu lennu puhuks üle «Surmaoru», Kaljumägede põhjapoolseis mäestikuharudes asuva hiigelsüvendi. Selle kohal tsirkuleerivad alatasa tugevad allapoole laskuvad õhuvoolused, mis kisuvad lennuki endaga kaasa ja suruvad selle mägede vastu.

Meie lennuk lendab Tanana jõe kohal, võttes pidevalt kõrgust. Et mitte sattuda õhuvoolustesse, tuleb «Surmaoru» kohal lennata vähemalt nelja tuhande meetri kõrgusel.

Vaatan kartlikult alla, kuid lennuki tiiva varjus pole midagi näha, peale kaljuste, peaaegu ilma taimestikuta mägede kaootilise kuhjumise ja nende vahel asuva kaunis laia lõhangu, mis ulatub üsna suurde kaugusse. See ongi nähtavasti «Surmaorg».

Lennuk võtab kursi kagusse. Et orienteeruda, vaatlen kaarti. Trassil leiduvad geograafilised nimetused, mis on tuttavad Jack Londoni teoste järgi. Yukon, Klondike, «Valge hobuse» mäekuru, Fort Selkirk — kõik need paigad on mälus seotud Londoni kangelaste seiklustega XIX sajandi lõpul asetleidnud «kullapalaviku» aegadelt. Nüüd on siia rajatud Alaska—Kanada autotee, selle kohal aga kulgeb õhutrass.

«Valge hobuse» mäekuru lähedal me jätame kõrvale Kaljumägede peaaheliku ja siirdume piki selle idapoolseid nõlvakuid lõunasse. Lendame juba Kanada kohal. Lennuk laskub madalamale. Mäeaheliku harud näivad madalaina, need on metsaga kaetud. Orgudes nende vahel helgivad vahetpidamata väikesed järvede peeglid.

Minu juurde istub üks lennuki reisijaid. See on keskmistes aastates mees, riietunud heasse nahkpoolkasukasse. Jalas on tal kõrged karusnahast mokassiinid. Kõrgendades mootorimüra tõttu häält, kõnetab ta mind. Selgub, et tema nimi on Thomas Harty, ta on kanadalane, elukutselt teinsener, elab alaliselt Edmontonis. Ainsaks keskustelu põhjuseks, nagu Harty sele- tab, on see, et olen Nõukogude Liidust. Ta on väga rõõmus, et juhus on teda kokku viinud venelasega, ja ta kasutab seda juhust, et väljendada oma imetlust Vene armee võitude üle.

Neil nõukogude vägede unustamatute võitude päevil, mil nad

olid meie kodumaa kuulsaks teinud ja hajutanud kodanlikus maailmas paljude aastate kestel levitatud nõukogudevastaste väljamõeldiste tiheda udu, andis vene inimese ilmumine välismaal inimestele, kes soovisid siiralt võitu fašismi üle, sageli põhjust mitte ainult viisakaiks komplimentideks, vaid ka eredmaks sümpaatia väljendamiseks meie maa vastu.

Harty ilmutab nõukogude—saksa rindel valitseva üldise olukorra üsna head tundmist. On selge, et ta jälgib tähelepanelikult sündmusi ja, lugedes ameerika ning kanada ajalehti, oskab eraldada tõde valest, millega ei olnud ka tol perioodil kitsi kollane ajakirjandus «liitlasmaades».

Jutt areneb nõukogude vägede edusammudest ja hiljem sõjategevusest Läänerindel. Kanadalane teeb üsna ebameeldivaid märkusi liitlaste sõjapிடamismeetodite kohta. Tema hääles kuuldu täiesti siiraid pahameele ja ärrituse noote.

«Kui meie sõdiksime nõnda, nagu teie oma rindel,» ütleb ta kibedusega, «siis oleks sõda ammugi lõppenud. Aga kas meie siis sõdime? Ma ei räägi Kanadast, meie maa on väike. Kuid võtke näiteks Inglise või Ameerika armee. Vahel näib, et nende peamiseks ülesandeks on võiduga mitte rutata. Teie olete vististi kuulnud, et Ameerika armee kaotused rindeil on väiksemad, kui kaotused autoõnnetustest rahuajal. See on fakt! Sellest kõneleb avaldatud ametlike arvude lihtne kõrvutamine.»

Thomas Hartý vaikib hetkeks, otsekui millegi üle järele mõeldes.

«Muidugi nad ei rutta,» jätkab ta. «Tean, et mõned ameerika kindralid, — ja küllap ka meie, kanada kindralid, — sõdiksids meelsamini koos Hitleriga teie vastu, kui koos teiega Hitleri vastu. Jumalale tänu ei mõtle kaugeltki mitte kõik nõnda. Kuid siiski niisuguseid inimesi on ja nad takistavad sõdimist. Neile on praegune sõda vaid ettevalmistus tulevaseks sõjaks. Aga võtke kas või Alaska—Kanada autotee. Näete seda?»

Noogutan jaatavalt peaga. Juba mitme tunni kestel on all näha kitsast autotee linti, mis kulgeb kord noolsirgelt, kord lookleb mööda mäenõlvu. Eriti selgesti võib autoteed eraldada metsases maakohas, kus on selle jaoks raiutud avarad sihid.

«Töötan teist aastat teedevalitsuses,» jätkab Thomas Hartý. «Praegu tegelen autotee ehitamise lõpetamise ja remondiga. Ja pean teile ütleva, et autoteed ei ehitata praeguse sõja jaoks. Seda pole vaja muidugi ei sakslaste ega isegi mitte jaapanlaste vastu. Arvan, et aimate, mida mõtlen. Kuid sõda Jaapaniga on oivaline ettekääne forsseeritud ehitustöök! See on saladus, mis

on ammu teada kõikidele. Autotee on ameerika, aga sugugi mitte Kanada ettevõtte. Kanadat ähvardab see suurte komplikatsioonidega. Jänkid ei anna mõistagi seda oma käest ära pärast sõda. Kas kujutlete, mida see praktiliselt tähendab?»

Küsimus on puht-retooriline, sest Harty ruttab sellele ise vastama.

«See tähendab, et jänkid hakkavad faktiliselt kontrollima Kanada lääneosa. Autotee — see on tee Alaskasse. Aga teile on teada, mis on Alaska?»

Hartyle ilmselt meeldivad retoorilised küsimused.

«Võib-olla olete lugenud mõnest teatmikust, et Alaska on Ameerika territoorium, kus kaevandatakse kulda ja vaske, püütakse kala, kasvatatakse põtru ja tegeldakse karusnahatöõndusega? Siis ma ütlen teile, et need teatmikud on ajast maha jäänud. Kogu poolsaar on juba praegu muudetud lennuväe platsdarmiks kümnete lennuväljade ja maandumisradadega. Lähemal ajal aga muutub Alaska universaalseks sõjaliseks baasiks. Kõige järgi otsustades mitte sedavõrd kaitse-, kui pealetungioperatsioonideks. Kanadale on ette nähtud selle platsdarmi tagala osa etendamine. Kuid sõja — mitte praeguse, vaid tulevase sõja ajal võib iga tagala muutuda kergesti sõjategevuse areeniks...»

Harty vaikib, nähtavasti seda lõpuni ütlemata, mida oleks tahtnud ja võiks öelda tema silme ees toimuva Alaska ja Kanada militariseerimise protsessi kohta. Meenutan tahtmatult seda, mida rääkis mulle eile minu kaasreisija Fairbanksis kogu Alaska territooriumil hoogustunud palavlikust lennuväljade ehitustööst. Kõrvutades tema sõnu Kanada inseneri läbipaistvate vihjetega, pead paratamatult jõudma järeldusele, et nii Kanada—Alaska autotee kui ka Alaska militariseerimine kujutavad endast tulevasele sõjale ettevalmistuse algetappe, mis kõige järgi otsustades on suunatud Nõukogude Liidu vastu. See pole halb illustatsioon sellele, kuidas mõistab «ustavust liitlaslikele kohustustele» üks peamisi läneliitlasi — Ühendriigid. Aga kas ainult Ühendriigid?

Akna taga tiheneb järk-järgult pimedus. Kaugel ees ilmub nähtavale lai, laialivalguv valguse laik. Peagi kaotab see oma laialivalguvuse ja muutub tuhandeiks valguspunktideks. Lähene Edmontoni linnale.

Saan numbritoa hotellis «Macdonald». Numbritoal puuduvad paljud elementaarsed mugavused. Muide ei ole selles ei vanni ega dušši. Hotelli administratsioon ei pea vististi hügieeni häda-

tarvilikuks. See-eest hoolitseb ta liigutavalt, et rahuldada businessmenide ärilisi nõudeid, kes on nähtavasti hotelli peamisteks klientideks. Kuulutus seinal teatab, et numbrituppa võib saada kirjutusmasina ja isegi välja kutsuda naisstenografi.

Uldse on kogu numbritoas rohkesti üles kleebitud kõige mitmekesisemaid kuulutusi ja pealkirju. Mõnes kohas — kirjutuslaua kohal, voodi kohal, pesulaua lähedal — näen üht ja sama kuulutust, mis kutsub klienti asjade varguse vältimiseks vasta vaist ettevaatusabinõudest kinni pidama. Ulemäärane rahutus, mida administratsioon ilmutab sel puhul, on iseenesest küllaltki sümptomaatiline.

Kirjutuslual lebab piibel. Kanada ja Uhendriikide hotellides on piibel samasugune sisustuse vajalik element nagu tool või tuhatoos. Piibli kõrval, klaasi all, leian kuulutuse selle kohta, et «õlut antakse numbrituppa ainult korralikele klientidele», seejuures mitte üle kolme pudeli päevas, välja arvatud pühapäevad ja pühad, millal igasuguste alkoholiliste jookide müük on keelatud. Tähendab, administratsioon hoolitseb selle eest, et tema kliendid elaksid kainelt, eriti pühapäevil ja pühade ajal. Muide, kui klient tahab siiski pühapäeval õlut juua, siis võib ta ilma igasuguse vaevata oma soovi teostada — mõistagi, eri vaevatasu eest.

Eeskätt selgitan, millal asub meie lennuk edasisele teekonnale. Edmontoni ameerika sõjaväe-transportivalitsuse ametnik, kelle leian alles pikkade otsingute järel, teatab, et meie lennuk väljub ülehõmme, peatusega Winnipegis.

See venitab minu sõidu pisut pikemaks. Kuid pole midagi parata — mingisuguseid teisi lennukeid Chicagosse ei ole ei hõmme ega ülehõmme ette nähtud.

Olles enese korda seadnud ja õhtust söönud, siirdun linna.

Hotell «Macdonald» seisab kõrgel kingul Põhja-Saskatchewani jõe kohal. Hotelli juurest ei ole rohkem kui viis minutit käiku Edmontoni peatänavani. Kohaliku aja järgi on juba üsna hilja, kuid tänavad on veel tulvil rahvast. Möödujate hulgas on palju kanada sõdureid, kes jalutavad käevangus oma «girl'idega». Sageli kohtan ka ameerika sõjaväelasi, kes peavad end ülal väga ülbelt. Nad on samuti «girl'idega», kuid mitte käevangus, vaid kõige sagedamini neid ümber piha hoides.

Edmontonis, selle üheksakümne tuhande elanikuga provintsi linna «ärikeskus» ei ole suur. Siin-seal vilgub üsna kahvatu valgusreklaam. Kõikjal kirendavad suured plakatid üleskutsega: «Ostke võidulaenu obligatsioonel!» Nendega võistlevad edukalt kõikjalolevad eredaks maalitud reklaamsildid pudeli kujutu-

sega ja pealetükkiva üleskutsega: «Jooge Coca-Cola't». See kahtlase maitsega ja kvaliteediga ameerika jook esineb väljaspool Põhja-Ameerika Ühendriikide piire «ameerika tsivilisatsiooni» madalasordiliste hüvede teatava sümbolina.

Kõigist rindeist kaugel asuvas Edmontonis pole sõda peaaegu tundagi. Väliselt avaldub see vahest ainult selles, et tänavail on palju sõjaväelasi, ja ka veel selles, et peaaegu igal majal ripuvad plakatid, mis kutsuvad ostma sõjalaenu obligatsioone. Kuid samal ajal viibib suur osa Kanada elanikkonnast, kas või mõtteski, ühes nendega, kes võitlevad sakslaste vastu, sealhulgas ka nõukogude—saksa rindel. Mõned müürilehed annavad selle kohta selget tunnistust. Ühes neist teatatakse esimese maailmasõja veteraanide poolt korraldatavast peoõhtust Oktoobrirevolutsiooni XXVII aastapäeva auks. Ohtu on täielikult pühendatud Nõukogude Liidule ja Nõukogude Armeele. Teine müürileht teatab ukraina päritoluga kanadalaste koosolekust. Pärast koosolekut toimub kontsert, kus kantakse ette laule Nõukogude Armeest.

Enamik kanadalasi ei pea nähtavasti oma mõttekaaslasteks kindraleid, kelledest sellise sapise sarkasmiga kõneles mulle Thomas Harty.

Järgmisel hommikul vaatlen Edmontoni kasinaid tähelepanuväärsusi — kohtupalati hoonet, kuberneris residentsi, väikest ülikooli ja Alberta provintsi parlamendihoonet, millise provintsi pealinnaks on Edmonton.

Inimestest tühja parlamendihoone avaras vestibüülis torkavad silma karusnahkade ja põllumajandusliku toodangu näidised. Need näivad laada või muuseumi eksponaatidena. Uksehoidja, kes on ühtlasi ka mitteametlik ekskursioonijuht, seletab, et need näidised peavad olema Alberta provintsi, ühe maa põhilise põllumajandusliku rajooni materiaalseks embleemiks. Eksponaatide kõrval seisavad esimesest maailmasõjast osavõtnud sõjaväeosade lipud. Saal, kus toimuvad parlamendi istungid, ei ole suur. Uksehoidja näitab meile speakeri (juhataja) tugitooli, administratsiooni esindajate pinke, saadikute kohti. Kuus tugitooli on määratud opositsiooni saadikuile.

«Opositsioon ei ole meil väga suur,» ütleb uksehoidja. «Kuid ärge arvake, et opositsioonis on ainult üks partei. Neis kuues tugitoolis istuvad kolme partei esindajad.»

Alberta provintsi parlament on miniatuurne koopia «tõelistest» parlamentidest. Selles on olemas kõik parlamentlikud atribuudid, kaasa arvatud ka «opositsioon», kui tühine see olekski. On ju «opositsiooni» olemasolu just läänedemokraatiate peamiseks sir-

miks. Kui on olemas «opositsioon», siis tähendab on «demokraatiast» kinni peetud ja järelikult kõik korras! . . .

Ohtul lehitsen Edmontoni ajalehte. Rindeuudiseid on vähe. Ajaleht on pühendatud peamiselt kohalikule elule. Pateetilise läkituse kõrval naistele minna sõjatehastesse või end registreerida halastajaõdede ettevalmistuskursustele, mingisuguse heategeva organisatsiooni üleskutse kõrval koguda raha sõjaohvrite abistamiseks euroopa maades avastan suure pealkirja: «Koerad vajavad samuti vitamiine». Selle pealkirja all on avaldatud järgmist:

«Soovitame suurepäraselt vitamiinimaiustist, mis teie koerale kindlasti meeldib. Clementi vitamiinidessert, mis sisaldab teiste toiteelementide kõrval vitamiine A, B, C ja D, võimaldab hoida teie koerakest reipas ning tervislikus olukorras. Teie kasvandikud hakkavad lihtsalt õgima vitamiinidesserti — nii maitsev on see.»

Väike, kuid äärmiselt iseloomustav joon! Pateetiliste läkituste suitsukatte taga, mis kutsuvad kõiki kanadalasi osa võtma oma maa «sõjalistest pingutustest», jätkasid tuhanded kasuahned tegelinskid, nagu poleks midagi juhtunud, oma tavalist businessi.

Võibimine Ameerikas näitas mulle rohkete näidete varal, et see on üks ameerika elustiili kõige tüüpilisemaid avaldusi.

Esimese novembri hommikul sõitsin Edmontoni munitsipaal-lennusadamasse, mis oli muudetud suureks sõjaväelennuväljaks ja mis teenindas mitte niivõrd Kanada kui Ameerika lennuväge. Siin oli nagu Fairbanksiski väga palju Ameerika sõjaväelennukeid.

Lõpetatud on viimased ettevalmistused. Mootorid mõirgavad ja lennuk kisub enese maa küljest lahti.

Lendame võrdlemisi väikesel kõrgusel. Meie all laiub lõpmatu tasandik, mis on paiguti otsekui üles songitud madalaist kinkudest ja üle külvatud rohkearvuliste järvedega. Tasandikul venivad niidikestena harvad maanteed ja kruusasillutusega teed. Kunagi kerkisid siin tihedad metsamassiivid. Nüüd on need suurelt osalt maha raiutud. Kuid vabanenud alad ei ole üles haritud isegi pooles ulatuses ja tohutud maa-alad näivad peaaegu elutuina.

Mida lähemale jõuame Reginale, mis asetseb ligikaudu pooltel teel Edmontoni ja Winnipegi vahel, seda harvemini kohtame järvi. Winnipegi lähedal muutub maastik järsult. Igal pool, kuhu silm ulatub, on näha ülesharitud põlde. Sageli leidub asulaid. Lõpuks ilmub nähtavale ka linn, mis paik-

neb Kanada—Vaikse ookeani raudteeliini ja Winnipegi järve vahel.

Lennuväljal selgub, et täna lennuk edasi ei lenda. Jälle tuleb sõita hotelli. Seekord on selle nimeks «Fort Harry». Nagu «Macdonaldki», asetseb see jõe läheduses, millel on keerukas indiaani nimi — Assiniboine. «Fort Harry» asub Broadway'l. See on tõepoolest Broadway (inglise keeles — lai tänav), kuid see ei meenuta, nii palju kui tean, põrmugi New Yorgi Broadway'd. See on rahulik puiestee, millel vahetevahel sõidavad aeglased autod.

Otsustan lennukit mitte oodata ja hangin tellimuste büroo kaudu pileti rongile Ottawani, mis väljub sama päeva õhtul. Ottawa on üsna New Yorgi lähedal.

Rongi ärasõiduni kasutan juhust Winnipegiga tutvumiseks. Hotelli lähedal asetseb Winnipegi parlament. See näeb välja pisut soliidsemana kui Edmontonis. Selle peasissekäigu ette on püstitatud mälestussammas kadunud kuninganna Victorialle. Postamendile on graveeritud kolm tähte VRI — «Victoria regit imperium» («Victoria valitseb impeeriumi»). Mõlemale poole mälestussammast on heisatud Briti ja Kanada lipud.

Ühel Winnipegi kesksel kaubanduslikul tuiksoonel — Portage'i avenüül — hõivab hiigelhoone terve kvartaali. See on «Hudsoni lahe kompanii» universaalmagasin ja peakontor. Selle kurikuulsa kompanii kiskjalike operatsioonide tulemuseks oli XVIII ja osalt XIX sajandi kestel paljude indiaani suguharude hävitamine. Kompanii valitses jagamatult määratu suuri Kanada maa-alasid, omades omaenda administratsiooni, relvastatud jõude, kindlusi ja teostades monopolikaubandust indiaanlastega. Tol ajal kauples kompanii peamiselt karusnahkadega. Selle kaubanduse keskuseks oli Winnipeg. Praegu muidugi iseloomustab Winnipegi ja kogu Manitoba majandust mitte ainult karusnahkadega kauplemine. Linnas on arenenud jahutööstus ja põllutöömashinate tööstus. Linnaga piirnevais rajoonides ei ole niivõrd rohkesti karusloomi, kui nisu. Kuid veel siiaaani võib Winnipegis ja linna ümbruskonnas näha selle kompanii kauplusi, vabrikuid ja ladusid, mis on jäänud üheks suuremaks monopoliks Kanadas.

Winnipegis peatänavail, samuti nagu Edmontoniski, on üles kleebitud müürilehed, mis annavad tunnistust elavast huvist meie maa vastu. Suur müürileht teatab, et lähemal päevil algab ühes linna kinoteatris nõukogude filmide festival. Teisest müürilehest selgub, et 5. novembril toimub Auditoriumis — linna suurimas loengusaalis — Nõukogude—Kanada Sõprus-

ühingu poolt korraldatav massikoosolek Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva auks.

Lähem aegsasti raudteejaama. Vagun on juba muudetud kaheks pikaks magamisruumiks, mis on teineteisest eraldatud kitsa läbikäiguga. Vagunis ei ole eraldi kupeesid ja magamis-aseimeiks on pingid, mis päeval on istmeiks. Teine magamis-asete korrus moodustatakse klappriiuleist.

Hommikul toimub kauakestev ja tüütav tagasimuutmise protseduur. Õnneks võib selleks ajaks minna restoranvagnisse.

Rong möödub Port-Arthurist, väikesest sadamast Ülemjärvel, mõnekümne kilomeetri kaugusel Ühendriikide piirist. Kahekolme tunni vältel sõidame piki rannikut. Meie ees laiub tohutu järve sile ääretu pind.

Seejärel suundub rong lõpmatuise okas- ja segametsadesse. Vahetevahel tekkivad mõlemale poole raudteetammi massiivsed graniitrahud. Piirkondades, mida läbime, ei ole pinnas midagi muud, kui võrdlemisi õhuke mullakiht, mis on ladestunud sajandite jooksul kolossaalsele graniitalusele, geograafilise terminoloogia järgi — «graniitsele kilbile».

Veel üks öö ja rong peatub Ottawa raudteejaamas.

Olles end sisse seadnud lähemas hotellis, mis asetseb raudteejaama kõrval, siirdun nõukogude konsulaati. Konsulaadi väike omaette maja asub Rido jõe järsakul kaldal. See on esimene nõukogude asutus, millega mul on tegemist pärast Markovist lahkumist, kui mitte arvestada meie sõjaväemissiooni Fairbanksis. Minult päritakse ahnelt teateid Nõukogude Liidu kohta ja omalt poolt jagatakse minuga viimaseid uudiseid.

Mis puutub minu edasisesse marsruuti, siis soovitatakse mulle sõita Montrealini autobussiga, sealt aga rongiga New Yorgini. Olen valmis seda nõu aegaviitmata järgima, kuid täna on pühapäev ja pileteid saab hankima hakata alles homme.

Pühapäev Ottawas on ebaharilikult igav päev. Teie ei saa sel päeval ei asju ajada ega meelt lahutada, sest kõik ametiasutused ja lõbustuskohad on suletud. Te ei saa sel päeval isegi pudelit õlut juua. Pühapäeval on avatud ainult kirikud ja loengusaalid, kusjuures ka loenguid peetakse peamiselt hingepäästvail teemadel. Ametlik silmakirjalikkus ulatub Kanada pealinnas äärmiste piirideni.

«Kuid ärge meelt heitke,» lohutatakse mind konsulaadis. «Kui tahate siiski kinno minna, siis minge Hulli — linnakesse jõe teisel kaldal. Tramm viib teid sinna kümne minutiga. Seal on juba Quebec'i provints ja Hull ei ela Ottawa, vaid Quebec'i seaduste järgi.»

Hulgum ajaviiteks kaua mööda tänavaid. Öhtu tabab mind «parlamendikingul». Seda nimetatakse nõnda sellepärast, et kingul asub Briti dominiiooni Kanada parlament. See on suur, kõrge kellatorniga gooti stiilis hoone. Ausalt öeldes ei ole mul mingit soovi vaadelda pealinna parlamenti, — vaevalt näen ma selles midagi uut võrreldes sellega, mida juba nägin Edmontoni ja Winnipegi «parlamentides».

«Parlamendikingul» avaneb avar vaade Ottawa jõe selle kaljurahnude ja karestikega ning jõe taga tekkivaile Hulli linna tulledele.

Ma ei talu mind haaranud igavust, sõidan Hulli ja astun esimesesse ettejuhtuvasse kinosse. Seanss on juba alanud. Näidatakse kroonikat. Linal näidatakse väljapaistva itaalia fašisti Pietro Caruso hukkamist. Diktor hoiatab publikut, et hukkamist poomise läbi kujutatakse kroonikas kõigis üksikasjades. Närvilisi inimesi palutakse kolmekümne kolme sekundi vältel ekraanile mitte vaadata. Vastusena sellele hoiatusele kostub saalis irooniline naer. Naeravad peamiselt naised, arvates vististi, et diktor pidas silmas just neid.

Kroonika järel algav ameerika «löökfilm» kujutab endast sadismi ja täiesti patoloogilise fantaasia jubedat segu. Tüüpiline Hollywoodi produktsioon! «Löökfilmi» kangelanna — verejanuline naine-libahunt — omab võimet muunduda emahundiks. Sellisel kujul õgib ta elusalt oma ohvrid. Publik näeb, kuidas libahunt piinab sadistliku mõnuga vähemalt poolttosinat ohvrit, kes metsikult uluvad hirmust ja valust. Sellise pildi ees kahvatuvad isegi Pietro Caruso hukkamise üksikasjad. Nüüd saab mulle selgeks, miks naised naersid vastuseks diktori hoiatusele: inimestele, keda on kasvatatud Hollywoodi «löökfilmidega», ei ole Caruso hukkamine rohkemat kui lastemäng.

Maitsnud ameerika «kinokunsti» hüvesid, pöördusin hotelli ja lehitsen enne und kohalikku ajalehte. Esimesel leheküljel, pealkirja all «Rohkem mürske», on avaldatud teade ajakirjanduskonverentsist kindral MacNottoni juures. MacNotton juhatab kuni 1944. aasta septembri lõpuni Esimest Kanada Armeed, mis asus Läänerindel. Sõna võttes mürskude tootmise suurendamise poolt, seletab kindral kasvavat vajadust lahingumoonu järele sellega, et lähenev talv muudab põhjalikult sõjataktilikat. Sõja mobiilne faas peab tema arvates lõppema ja asenduma piiramisfaasiga. Seega kindral arvab, et sõda peab sisuliselt üle minema seisaku staadiumile.

Euroopas asuva Kanada armee eelse juhataja järeldused ja argumendid on täiesti ootamatud. Nõukogude Armeed jätkab

edukat pealetungi Ungaris, Jugoslaavias, Poolas, Ida-Preisimaal ja Põhja-Soomes, tõmmates enda vastu kakssada kakskümmend vaenlase diviisi, sealhulgas kakssada saksa fašistlikku diviisi. Poleks nagu näha, et Nõukogude—Saksa rindel saabuks seisaku staadium. Järelikult eeldab MacNotton, et see saabub Läänerindel, liitlaste juures. Aga võib-olla ei eelda, vaid otse planeerib? Kas mitte teda ei mõelnudki mister Hart, kui rääkis ameerika ja kanada kindraleist, kes eelistaksid sõdida pigem koos Hitleriga Nõukogude Liidu vastu, kui Nõukogude Liiduga Hitleri vastu?

Hiljem sain teada, et otse mõni päev pärast seda avalikku agitatsiooni seisaku kasuks rindeil määrati MacNotton rahvusliku kaitse ministrina Kanada valitsuse koosseisu. Nähtavasti vastas kindrali poolt avaldatud seisukoht täiesti Kanada valitsevate ringkondade ja nende Ühendriikides ning Inglismaal asuvate peremeeste strateegilisele orientatsioonile.

Teisel hommikul tõusen vara, kuid autobus väljub Montreali suure hilinemisega. Tee kulgeb peaaegu kogu aeg piki Ottawa jõge, mööda aasadest ja põldudest, üksikuist farmimajadest ja väikestest küladest. Mõne tunni pärast oleme Montrealis.

Montreal on suurim linn mitte ainult Quebec'i provintsis, vaid ka kogu Kanadas. Montrealis on üle kaheksasaja tuhande elaniku. Just siin, aga mitte ametlikus pealinnas Ottawas, asub maa ärilise, finantsilise ja tööstusliku elu keskus. Just Montreali kaudu teostub ka ameerika monopolide mõju avaldamine Kanada majandusele ja poliitikale. Montreali pangad, mis kontrollivad Kanada suurimaid ettevõtteid, sõltuvad ise ameerika finantskapitalist, esijoones Morganist ja Rockefellerist. Sõja kestel kasvasid ameerika kapitali investeeringud Kanada tööstusse 2,1 miljardilt dollarilt 1940. aastal 5 miljardini ja suurenevad sellest ajast peale pidevalt. Kanada metallurgia, masinaehitus, paberi- ja metsatööstus ning mäeasjandus on ühel või teisel määral ameerika majandusliku kontrolli all.

Montreal on hoopis elavam kui Winnipeg ja Ottawa, rääkimata juba Edmontonist. Linnas on palju suuri hooneid — säherdusi primitiivseid pilvelõhkujaid.

Linna ääres osas asetseb ülikool — üsna kohmakas kombinatsioon mitmest täiesti urbanistlikus stiilis korpusest.

Quebec'i provint, asustatud peamiselt Prantsusmaalt pärinevate väljarändajate järglastega, on katoliku kiriku kantsiks Kanadas. Montrealis on palju katoliku kirikuid. Suurim neist on Saint-Josephi katedraal. See on ehitatud kingule ja selle juurde viib lai kolmesaja astmega kivitrepp. Nagu jutustas

mulle sõnaohter taksojuht, kes mind mööda linna sõidutas, on Montreali elanikel olemas komme, millest ilmselt hoovab kesk-aegset barbaarsust: kui jumalakartlikust perekonnast neiu juhtub «patustama», siis peab ta oma pattude lunastamiseks põlvili sellest trepist üles minema.

Peakiriku sissekäigu juures ripub veider kuulutus: naistele, kes kannavad kleidi asemel pükse ja kes ilmuvad jumalateenistusele pükstes, soovitatakse katedraalis viibimise ajaks tingimata palit selga panna...

Montrealis on olemas vahakujude muuseum, mis kannab kõlavat nimetust «Kanada Ajaloomuuseum». «Ajalugu», mida esitatakse muuseumis, osutub üsna omapäraseks. Muuseumi eksponaadid illustreerivad peaaegu eranditult episoodide usundlikest legendidest. Tohutul hulgal on esitatud katoliku pühakute ja rooma paavstide paastuaja näod. Vähesel arvul leidub eksponaate, mis on pühendatud Kanada avastamise ja koloniseerimise ajaloole, kuid needki on esitatud usundi kõverpeeglis. Selles «ajaloomuuseumis» võite teada saada, et esimesed prantsuse kolonisaatorid, kes saabusid ühes Jacques Cartier'ga, olid relvastatud mitte niivõrd muskettidega, kuivõrd ristidega, milledega nad õnnistasid alandlikke ja ristiusku pööramist igatsevaid indiaanlasi.

Pärast lühikest tiiru mööda linna asun Montreal—New Yorgi rongi vagunisse. Seekord õnnestus mul saada eraldi kupee. Niipea kui valmistun pikali heitma, kostub uksele koputus ja kohe ilmub Kanada tolliagent. See tähendab, et viibime Ühendriikide piiri lähedal. Algab passide kontrolli protseduur ja pagasi läbivaatamine tolliametnike poolt. Protseduur venib pikale. Rong liigub paigalt alles pärast selle lõppemist. Kuid mõne minuti pärast peatub rong uuesti. Nüüd ilmuvad vagunisse juba ameerika tolliametnikud. Nad teostavad läbivaatust ja dokumentide kontrolli veelgi aeglasemalt. Kui torisevad ameerika võimude esindajad lõpuks kupeest lahkuvad, uinun ma viivitamatult.

Järgmise päeva hommik tabab mind juba New Yorgis raudteejaama poolpimedal platvormil. Nõnda, «tagaukse kaudu», toimub minu sissesõit Ühendriikide territooriumile.

New Yorgi raudteejaama näotul perroonil lõpeb minu reis Moskvast New Yorki, mis algas kümme päeva tagasi. Seljataha on jäänud seitseteist-kaheksateist tuhat kilomeetrit, mida sõjaaja asjaolude tõttu tuli mul katta üsna kummalisel trassil. Selle trassi ühes otsas asub selle hiiglasliku ja võimsa maa pealinn, mille olemasolu ise on inimkonna progressi ja helge tule-

viku tagatiseks. Trassi teises otsas asub samuti pealinn, kuigi mitteametlik, — selle maa pealinn, kes tol ajal veel sõdis Inglise-Nõukogude-Ameerika koalitsiooni koosseisus fašistlike agressorite vastu, kuid varsti pärast sõja lõppemist asus ülemaailmse reaktsiooni jõudude etteotsa ja muutus ise agressoriks.

Sel maal tuli mul elada kolm aastat.

DOLLARI METROPOLIS

1. DOLLARI METROPOL

Kui saabusin New Yorki, siis paljud ameeriklased, kellega mul tuli tutvuda, pidasid oma kohustuseks mind hoiatada, et New Yorgi järgi ei tohi otsustada kogu maa üle. «New York ei ole Ameerika,» kordasid nad, otsekui oma vahel kokkuraagitult. Nende sõnade järgi kujutas New York endast mingisugust erandit üldreeglist, peaaegu erijuhtumit.

Selle seisukoha vastu astus energiliselt välja Felix Morley, põline New Yorgi elanik, kellega ma korduvalt kohtusin oma viibimise ajal New Yorgis.

«Vastupidi, New York on kõigist meie linnadest kõige ameerikalikum,» tõendas ta. «See on Ameerika kvintessents. Otsustage ise. Ühendriike iseloomustab kõrgelt arenenud tööstus. Tööstustoodangu mahult ei ole New Yorgile konkurente. Tööstusmaad iseloomustab elanikkonna kontsentreerumine linnadesse. New York on selle kontsentreerumise kõige äärmuslikum avaldus. «Big business'i» monopoli meie maa majanduses sümboliseerib kõige paremini Wall Street, aga kus võib veel kujutleda Wall Streeti, kui mitte New Yorgis! . . . Teisest küljest, võtke poliitika valdkond. Meie poliitiline elu — kui silmas pidada kaheparteilist süsteemi — on lausa korruptsioon, aga kus te leiate eredamaid näiteid korruptsioonist, kui New Yorgis? Lõpuks, kas mitte New Yorgist ei dikteerita seadusi Ühendriikide jaoks? Oo, muidugi, mitte otseselt, vaid Kongressi kaudu, kuhu Wall Street saadab oma usaldusmehed. Võiksin tuua teile kui palju tahes fakte, mis on meie tegelikkuse kohta tüüpilised, kuid kõige tüüpilisemad neist leiate just New Yorgist . . .»

«Kinnitan,» lõpetas Morley oma arutlused, «et New York on «ameerika tsivilisatsiooni» sümbol, nagu meil kapitalismi viisakalt nimetatakse. Aga kui sümbol näeb välja «patoloogili-

sena», siis vaid sellepärast, et «ameerika» tsivilisatsioon ise on juba ammu muutunud «patoloogiliseks».

Morley'l on kahtlemata õigus. New York on tänapäeva pluto-kraatliku ja reaktsioonilise Ameerika faktiline pealinn, ameerika elu sügavalt rikutud stiili selgeim ja eredaim kehastus.

Et saada linna välispildist üldise kujutluse, otsustasin vaadata New Yorgile ülalt ja ronisin sel eesmärgil kõige kõrgema pilvelõhkuja, «Empire State Building'i» tippu, mis asetseb Viiendal avenüül, 33. ja 34. tänava vahel.

Kui oleksin otsustanud tõusta treppi mööda, siis oleks tulnud mul ületada 1903 trepiastet. Eelistasin muidugi kasutada lifti, mis toimetas mu kolmesaja kaheksakümne meetri kõrgusel asuvale ümmargusele platvormile. Siit võis pilguga haarata kogu New Yorki, mis asetseb pikisuunas Manhattani saarel ja Hudsoni ning East Riveri jõe kallastel.

Suurelt kõrguselt avanev linnapilt kujutab endast tihedalt üksteise vastu liibunud tänavate uskumatut segu. Paljukorruselised majad näivad madalaina, nende katused maadligi surutuna. Suuri vaevu võib eraldada üksikuid kvartaale. Pöördudes näoga itta, näen East Riverit selle üle heidetud viie sillaga, mis viivad New Yorgi elamute- ja tööstusrajoonidesse: Queensborough, Long Island City ja Brooklyn. Kui vaadata põhja poole, siis kerkib meie ette Hudsoni jõgi ripp-sillaga, mis ühendab New Yorki tema läänepoolsete eeslinnadega New Jersey osariigis. Pisut lähemal, ümbritsetuna pilvelõhkujaist, laiub suurel maaalal Keskpark. Esiplaanil on suur rühm pilvelõhkujaid, millede hulgas torkab silma «Rockefeller Center» — terve kvartaal kuni seitsmekümnekorruselisi hooneid, kus asuvad kinod ja teatrid ning ärikontorid. Lõunast põhja, läbi kogu Manhattani, kulgeb Broadway murdjoon. Lõpuks Manhattani lõunaosas, Wall Streeti ümbruses, tõuseb taeva poole veel üks pilvelõhkujate rühm.

Manhattani lõunaosa kaldad on tihedalt üle külvatud raudbetoonist kaidega: New York on maailmas suurimaid sadamaid, rahvusvaheline teravilja, kautšuki, suhkru, kakao, värviliste metallide, terase ja raua turg. Läbi New Yorgi kulgeb rohkem kui veerand Ameerika Ühendriikide ekspordist ja impordist. Peale selle laseb New Yorgi sadam iga aasta läbi ligikaudu miljon reisijat.

Piki Hudsoni ja East Riveri kaldaäärseid paistavad vabrikute ja tehaste korpused ning korstnad. Paar tolmunud puudega parki näivad tillukeste saarekestena kogu selle pilvelõhkujate, kasarmmajade, lõpmatute dokkide, ladude, vabrikute

ja tehaste korpuste ning sildade kaootilise rägastiku tumehallil taustal.

Sellal kui vaatlen linna, peatub läheduses rühm turiste eesotsas turismijuhiga. Turistide välimuse ja märkuste järgi, mida nad omavahel vahetavad, pole raske kindlaks teha, et need on välismaalased. Juht teatab neile andmed «Empire State Building'i» pilvelõhkujaja kohta, mis taotlevad seda, et hämmastada nende kujutlusvõimet. Nende andmete mõõduühikuks on muide sihilikult võetud väikesed mõõdud — naelad, jalad jne. See teeb juhi poolt esitatavad andmed tõepoolest astronoomilisteks: hoone kaal on 607 miljonit naela, maht — 37 miljonit kantjalga, telefoni- ja telegraafiliinide pikkus — 17 miljonit jalga.

«Pilvelõhkujad on arhitektuuri ja ehitustehnika meistriteos,» kuulutab juht pidulikult. «Nende kõrgus on otsekui meie tsivilisatsiooni majesteetlikuks sümboliks, nende tugevus ja vastupidavus sümboliseerib selle vankumatust sotsiaalsete rajude ees, mis möllavad kogu ülejäänud maailmas.»

Rabavad arvud ja ülespuhutud tiraadid nagu avaldaksid välismaa turistidele näiliselt teatavat muljet. Kuid, paistab, et mitte kõikidele. Kuulen, kuidas üks neist sosistab skeptilise muigega oma naabrile prantsuse keeles:

«Meie lugupeetud Cicero on unustanud mainida, et pilvelõhkujad siiski kõiguvad.»

«Kas tõesti?»

««Empire State Building'i» ülemised korrused kõiguvad tugeva tuule käes kuni viisteist sentimeetrit. Ma ei räägi hoopiski sellest, kas nad peavad vastu suurejõuliste sotsiaalsete orkaanide puhul...»

Ent prantslane ei sõandanud oma kommentaare avaldada kuuldavalt üleliia kiitleva ameeriklase sõnade kohta.

Ei saa öelda, et New Yorgi praegused piirid oleksid selgekujulised. Esialgselt kuulus linna alla väike maa-ala Manhattani saare alumises osas; selle saare ulatus on kakskümmend kilomeetrit pikuti ja kolm-neli kilomeetrit laiuti. Kasvades hõivas New York mitte ainult kogu Manhattani, vaid neelas ka lähedalasuvad linnad ning asulad, seejuures mitte ainult need, mis asusid New Yorgi osariigis (näiteks Chelsea, Harlem, Brooklyn, Bronx jt.), vaid ka nood, mis asetsesid teistes osariikides. Praegu kuuluvad Suure New Yorgi orbiiti suured linnad Newark (ligikaudu 500 000 elanikku) ja Jersey City (ligikaudu 400 000 elanikku) ja paljud asulad New Jersey ning Connecticuti osariigis. Päris New Yorgi elanikkond ulatus sõja ajal

7 625 000 inimeseni ja ühes eeslinnadega Suure New Yorgi piirides — rohkem kui 10 miljonini.

Linna hiiglaslikud mõõted on paljudele njuujorklastele piiritu uhkuse, enesesearmunud kiitlemise objektiks kõige üle, mis on «kõige grandioossem», «kõige kolossaalsem». Teile teatatakse tingimata, et Broadway on kõige pikem tänav maailmas (29 kilomeetrit), et «Empire State Building» on kõige kõrgem hoone maailmas (102 korrust, 380 meetrit kõrge), et «Grand-Central» raudteejaamast väljub iga päev sadu ronge, et New Yorgis on 2800 kirikut (kuigi ainult kõigest 855 kooli), 16 000 politseinikku, üle 300 000 koera, et New Yorgi emad sünnitavad iga aasta vähemalt 100 kaksikut, 10 kolmikut, ja vähemalt ühe neliku.

Kuid see statistika ei ole siiski täielik: «kõige grandioossema» rubriiki võiks juurde lisada hiiglaarvu kehvikuid, töötuid, hulku-reid, kodutuid lapsi, gangstereid, alkohoolikuid, psüühiliselt ja füüsiliselt haigeid jne. jms. Kuid need andmed endastmõistetavalt ei sobi põrmugi turismi reklaamile.

Kohalikud elanikud armastavad tulnukaile näidata New Yorgi fassaadi. Kui te paluksite njuujorklast, et ta soovitaks teile vaatamiseks kvartaale, mis linna kõige paremini iseloomustavad, siis soovitab ta teile kõigepealt jalutada päeval mööda Viendat avenüüd selle tohutute universaalmagasinidega ja õhtul — valgusreklaamist üleujutatud Broadway'l. See abinõu tavaliselt mõjub. Vaimustunud turistid Ladina-Ameerikast või Lääne-Euroopast, kes on juba ette valmis imetlema kõike, mis on ameerikalik, alates võltsist «demokraatiast» ja lõpetades madalast sordilise parfümeeriaga, pöörduvad kodumaale kõigest nähtust ja kuuldust täiesti rabatuna. See tähendab, et neid on tublisti läbi masseeritud, et on osatud kaupa näidata kõige paremast küljest!

Aga kui te ei taha piirduda New Yorgi «tundmaõppimisega» turismi autobussi aknast või «Empire State Building'i» katuselt, siis te veendute kohe, et paraadlikud tähelepanuväärsused ei määra sugugi selle linna füsiognoomiat. Monumentaalsete hoonete lähimas naabruses ja nendega läbisegi asetsevad hallid, nukrad kvartaalid ja pahatihti ka kõige ehtsamad urkad.

Paljude aastakümnete vältel on New Yorki asunud tohutu hulk emigrante Euroopast, keda on toonud siia asjatu dollarijaht. Emigrandid täitsid niinimetatud «välismaa kvartaalide» urkad. Mõningaid rahvusi esineb New Yorgis niisugusel arvul, mis ületab nende oma maade pealinnade elanikkonna. Nii näiteks on New Yorgis üle miljoni itaalia väljarändaja ja rohkem kui 600 000 tulnukat Irimaalt. Need arvud õigustavad käi-

belolevat väidet, et selles linnas on rohkem itaallasi kui Roomas ja rohkem iirlasi kui Dublinis.

Manhattani alamosas, Wall Streeti läheduses, nelinurgas, mille moodustab East Riveri käänak, Bowery Street ja 14. tänav, asetsevad juudi geto ja rumeenia ning ungari kvartaal. Esimesel avenüül, põhjapool 11. tänavat, asetseb itaalia kvartaal, mis kannab mitte just liiga auväärset «Väike Itaalia» nimetust. New Yorgis on olemas ka «Väike Prantsusmaa» «Väike Hispaania» jne. Harlem Riveri ääres asetseb Harlem — neegrite rajoon, kus leiab peavarju valdav enamik New Yorgis elavaid neegreid. Kuid Harlemis ei asu ainult neegrid. Siinsamas te kohtate ka juute, itaallasi ja iirlasi. Linnas on olemas teisigi kvartaale, kus on rohkesti paljurahvuselist elanikkonda, nagu avar rajoon, mille keskuseks on 14. tänav, kus elab üsna suur kiht tsaari-Venemaalt pärinevaid tulnukaid.

«Välismaa kvartaalide» elanikkond tunneb oma nahal mitte ainult sotsiaalset, vaid ka rahvuslikku rõhumist, sest ameerika rassistid ei lase mööda ainustki juhust, et näidata enda «üleolekut» igasugustest «muulastest».

Just neis Manhattani kvartaalides ja teistes New Yorgi rajoonide selletaolistes kvartaalides elab valdav enamik linna elanikkonnast. Just need on kõige tüüpilisemad hiiglalinna kohta. Kuid üheski teejuhis-käsiraamatus ei leia te muidugi viiteid selle kohta, kuidas orienteeruda nende kvartaalide labürintides. Siin asuvad linna tagahoovid, vaesuse ja häda valdkond, siin on küpsemas rahulolematus ja pahameel — kuidas siis võibki siia teed juhatada?

Kuid see, kes tahab tutvuda mitte ainult New Yorgi fassaadiga, vaid ka tema näotu pahupoolega, see, kes tahab näha kapitalistliku Ameerika tõelist nägu, see oskab leida alati teed ka siia.

«Kas Wall Streetil olite?» — küsib minult kord Felix Morley.

Käisin juba oma New Yorgis viibimise esimestel kuudel «down-town'is» (inglise keeles — «all-linn»), New Yorgi ärikeskuses, mis asetseb Manhattani lõunaosas. Siia on koondatud ameerika monopolide peahoovad: suurimad pangad, börsid, turismibürood, suur-hulgimüügi firmad. Sõitsin ka mööda Wall Streeti, möödusin Fondibörsist.

Jutustan sellest Morley'le.

«Oo ei, ma ei mõtle seda,» ütleb ta. «Te peate külastama Fondibörsi, et näha loomutruuna seda Mammona templit.»

Fondibörsi vaatamine on ekskursantidele võimalik ainult administratsiooni loal. Neid ei lasta otse saali, kus toimuvad operatsioonid, vaid külastajate jaoks määratud erirõududele.

Võttes eesmärgiks külastada Fondibörsi ja ühtlasi tutvuda põhjalikult ka «down-town'iga», sõidan sinna koos Felix Morley'ga mööda ainsat linnas säilinud kõrgraudteed, mis kulgeb piki Kolmandat avenüüd. See linnatranspordiliik, samuti nagu trammgi, on New Yorgist kordkorralt kadumas.

Istume kõrgraudtee-rongi kusagil «mid-town'is» — linna keskosas. Rong tormab niisuguse mürinaga, mida harjumatul inimesel on raske taluda. Kihutame mööda Park-avenüül asetsevast hotellist «Waldorf Astoria», raudteejaamast «Grand-Central» ja sööstame hoogsalt Bowery Streeti poole, kust algab juba «all-linn». Piki kõrgraudtee liini vilksatavad pideva lindina näotud vanad majad, vanakraamikaupmeeste ja igasuguse metallirämpsü müüjate poed, odavad sööklad ja räpased «saloonid» (kõrtsid).

Heidan lühikestel peatustel pilgu nende majade akendesse, mis liubuvad peaaegu täiesti kõrgraudtee raudkonstruktsioonide vastu. Mõnes korteris ei ole midagi peale ridamisi asetatud koikude. Need on öömajad. Vahel seisavad koikud ka rõdul, lahtise taeva all. Akendest paistavad ka öömajade elanikud ise. Piisab nende vaatamisest, et mõista, millist elu nad elavad neis urgastes.

«Ärge arvake,» tähendab Felix Morley, «et teie ees on New Yorgi absoluutne põhi. Need inimesed omavad ikkagi sängi ja nad võivad magada katuse all. New Yorgis on rohkesti õnnetuid, kellel pole isegi viitteist-kahtkümmet senti, et maksta sängi eest. Neil ei jää midagi muud üle, kui ööbida lahtise taeva all või minna heategevaisse misjonimajadesse. Seal saab tasuta veeta öö istudes kõval pingil. Bowery'l asub mitu niisugust misjonimaja. See on New Yorgi absoluutne põhi.»

«Bowery ja seda ümbritsev rajoon,» jätkab Morley, «oli kunagi «all-linna» Broadway'ks. Siin asusid odavad music-hall'id, dancingud, avalikud majad, saloonid. Kogu rajoon kihas allakäinud rämpsust. Tapmised olid siin igapäevaseks nähtuseks, samuti nagu enesetapmisedki. MacGoorki dancing kandis isegi nimetust «Enesetapjate maja». Kuid Broadway õonestas Bowery Streeti «õitsengu» ja nüüd on see tänav tuntud vaid oma urgastega.»

Bowery rajooni taga, Brooklyni silla juures, väljume kõrgraudteest.

Brooklyni sild on kõrge ja selle kaared ulatuvad kaugele kaldale, kattes lähemad tänavad. Silla alla on sattunud ka väike

Cherry Street. Silla raudtugede külge on kinnitatud mälestustahvel, mille tekstist saame teada, et aastail 1789—1790, kui New York oli ajutine föderaalpealinn, elas Cherry Streetil majas nr. 1 Ühendriikide esimene president George Washington. Maja nr. 1 ennast pole tegelikult olemas — Brooklyni sild on pühkinud selle nagu tarbetu vanakolu.

Läheme New Yorgi munitsipalteedist mööda Broadway poole. «All-linnas» ei ole Broadway veel igasuguste lõbustuste keskuseks. Siin on ta samal määral «big businessi» keskkohaks, nagu kõik teisedki tänavad, mis Wall Streeti ümbritsevad. Broadway'l asuvad «Standard Oil Company», Rockefelleri naftamonopoli, Singeri õmblusmasinate kompanii, Woolworthi kompanii ja paljude teiste monopolistlike ettevõtete kontorid.

Broadway pilvelõhkujate jalamil istume metroosse ja sõidame Manhattani lõunatipuni. Siit on näha kolm saarekest, mis asetsevad lahes: need on «Kuberneri saar», «Ellis-Island», teise nimega «Pisarate saar», sest sellel asub karanteen immigrantide jaoks, ja nende vahel Bedlow, millel võib eraldada Vabadusekuju.

«Ameeriklastele pole soovitav sellele läheneda,» ütles Morley ironiliselt, «see on ohtlik toiming. Vabaduse idee ei ole meie juures praegu au sees. Peab tunnistama, et linnaisad, kes viisid kunagi Vabadusekuju New Yorgi piiridest välja, ilmutasid üsna suurt ettenägelikkust. Nad paigutasid selle saarele — otsekuu selleks, et linnas ära hoida ideede levikut, mis on vastuolus «amerikanismiga» . . .»

Meie Fondibörsi külastamise aeg läheneb. Läbi tänavate ja põiktänavate segase labürindi suundume Wall Streeti poole. New Yorgi vanima linnajao Manhattani lõunaosas kulgevad tänavad niisamuti risti-rästi, nagu see oli New Yorgi esimeste elanike — hollandlaste — ajal, kes asutasid linna 1623. aastal ja nimetasid selle Uueks Amsterdamiks.

Wall Streeti läheduses, Broad Streeti ja Exchange Place'i nurgal näitab Morley mulle New Yorgi Riigikassa (nii nimetatakse Ameerika Ühendriikide rahandusministeeriumi) filiaali hoonet.

«Faktiliselt ei ole see filiaal, vaid tõeline Riigikassa,» ütleb ta, «sest just siin määravad föderaalametnikud sõbralikus üksmeeles Wall Streeti ärimeestega meie maa finantspoliitika! Filiaal aga, mis täidab Wall Streeti direktiive, asub Washingtonis.»

Broad Street viib meid välja otse Wall Streeti keskohta, kus pangakontori «John Pierpont Morgan and Company» hoone

seisab Fondibörsi naabruses. Siin tuksub maa rahanduslik süda, mille spasmilised tõuked määravad börsikoteeringute palavliku pulsi ja sunnivad dollarivoolu tsirkuleerima Ameerika Ühendriikide, ja mitte ainult Ameerika Ühendriikide, pankade, börside ning kaubanduspalatite vereringesüsteemis.

Silmitsen uudishimulikult seda tänavat, mille nimetus on muutunud maailmavalitsemisele pretendeerivate imperialistlike hiigelmonopolide sümboliks. Alates tahmunud «Püha Kolmainuse» kirikust Broadway'l, lõpeb Wall Street kõigest mõne kvartaali järel East Riveri kaldaäärsel, laevakompaniide kaide juures. Wall Street oli noil aegadel veel kitsas, kui piki seda tänavat kulges müür, mille olid hollandlased ehitanud XVII sajandil kaitseks Connecticuti agressiivsete jänkide vastu. Nüüd aga, kui sellele on kerkinud kaks rida pilvelõhkujaid, näib tänav veelgi kitsamana. See pole isegi tänav, vaid mingisugune kuristik, kus valitseb alaliselt troostitu hämarus.

Niipea kui siseneme börsi vestibüüli, peatab meid kohe politseinik. Tema kõrval seisavad kaks sünget subjekti erarõivais. kahtlemata detektiivid. Algab järelepärimiste, telefoniliste läbiraakimiste ja pika ootamise protseduur. Viimaks ühendatakse meid isikute rühmaga, kes on samuti loa saanud börsi vaatamiseks.

Ametnik, kellele on tehtud ülesandeks olla meie juhiks, viib meid lifti juurde, mida valvab detektiiv. Tõusnud teisele või kolmandale korrusele, sattume kokku juba terve nuhkide rühmaga. Paar sellist pahaendelist selli käib kogu aeg meie kannul, kuni viibime börsi hoones.

Astume oma juhi järel saali, kus tavaliselt peab istungeid Fondibörsi direktorite komitee. Meid asetatakse istuma tugitoolidesse, mis piiravad poolringina esimehe lauda. Osutub, et enne kui saame näha operatsioonisaali, tuleb meil ära kuulata loeng börsi organisatsiooni ja selle ülesannete kohta. Juht kõneleb soravalt, päheõpitud lausetega, veealustest kividest osavasti mööda põigates. Näib, et selliseid loenguid on ta pidanud juba üsna palju.

Saame teada, et börs on asutatud rohkem kui saja aasta eest, et börsi funktsioonidesse kuulub «aktsiate ostu-müügioperatsioonide reguleerimine», «sidepidamise hõlbustamine üle kogu maa laialipillatud aktsiaomanike vahel», «fondiväärtuste turuhinna selgitamine» jne. Lühidalt öeldes, lektor esitab meile populaarsel kujul börsi põhikirja, kasutades seejuures ametliku propaganda leksikoni, mis varjab osavasti börsimahhinatsioonide spekulatiivset, kiskjalikku olemust.

Oleks muidugi naiivne mõelda, et meie juht oleks võimeline

kas või mainimagi mitmesuguste kapitalistide rühmade metsikut võitlust kontrolli saavutamise pärast trustide ja kontsernide üle, röövellikku spekulatsioonide tõusu ja langusega, väikeste aktsiaomanike massilist ja süstemaatilist laostamist ja röpaseid tehinguid, mis taotlevad teiste maade paljaks riisumist ja nende orjastamist ning alistamist dollari-ikkele.

Mitte vähem naiivne oleks esitada börsi koosseisulisele propagandistile küsimusi temale nii piinlikel teemadel.

Eeldades, et oleme nüüd küllaldaselt informeeritud börsiooperatsioonide suhtes, viib juht meid rõdule, kust on tohutu operatsioonisaal hästi näha. See tekitab mulje häiritud sipelgapesast. Peaaegu kogu operatsioonisaali ruumi võtavad enda alla rida kontoreid, mis on väga sarnased telefonikioskidega. Igas kontoris on mitu telefoniaparaati. Nende juures istuvad ja seisvad maaklerid panevad telefonitoru käest ainult selleks, et võtta teletaibilt (tähti trükkivalt telegraafiaparaadilt) laia paberilindibülletääni viimaste koteeringutega. Saali seinale ilmuvad lakamatult valguskirjad, mis teatavad kõige tähtsamaid börsiuudiseid. Tehingud sõlmitakse siinsamas, kontoreis, isiklikult või telefoni teel. Saalis askeldavad kogu aeg börsimaaklerid ja ametnikud.

Rõdule kostab sadade häälte segane kõmin. Selle kõmina hulka tungib kriiskavaid telefonihelinaid, teletaipide raginat ja teisi tundmatu päritoluga helisid. Vahel äkki tugevneb liikumine saalis, muutudes üldiseks jooksmiseks ja saginaks. Siis näib, et tänapäeva puuslikukummardajad sooritavad väärtpaberite pakkidega vehkides oma hullunud tantsu Mammona — vana-süüria liigkasuvõtmise ja rahaahnuse jumaluse — ohvripaiga ümber.

Tahtmatult meenub see, mida turismijuht jutlustas meile oma loengus. Selles hullumaja olustikus ei ole muidugi ega saagi olla mingisugust «operatsioonide reguleerimist» või «sidepidamise hõlbustamist fondiväärtuste omanike vahel». Aga siia kostuvad ju ainult vastukajad ägedaist kokkupõrkeist imperialistlike monopolide vahel, finantskapitali magnaatide julmast võitlusest konkurentide hävitamiseks ja aina suurema võimu saavutamiseks, veel suuremaks rikkuse kuhjamiseks oma kättesse.

«Täna on börsil võrdlemisi rahulik.» Morley'l tuleb karjuda mulle otse kõrvu, et võiksin tema sõnu kuulda selles paabeli segaduses. «Kui näeksite, mis siin sünnib, kui toimub mingi suurem spekulatiivne operatsioon või algab börsipaanika. Märatsev hull näib siis hoopis rahulikumana kui maakler, kes püüab kahju vältida või otsib juhust suure summa teenimiseks.»

Püüame oma juhilt selgust saada, kuidas reageerib börs lähe-

neva majanduskriisi rohkearvulistele sümptomidele. Ta vastab põiklevalt, andes meile mõista, et äri-ringkonnad käsitlevad situatsiooni niisugusena, mis on «tulvil ootamatusi». Viimasel ajal on mitmel korral registreeritud börsiväärtuste kursi tugevat langust.

«Midagi mõistlikku te temalt välja ei pressi,» — karjub mulle kõrva Morley. «Kas ta ütleb seda, mida ta börsi perspektiividest tegelikult mõtleb? Aga võib-olla ta ei mõistagi tõepoolest, et börs on vulkaan, mis on valmis purskamiseks. Te teate, kuidas oli lugu kahekümne üheksandal aastal? Peaaegu kõik uskusid lõpmatusse «prosperity'sse» kuni «musta reedeni», kui kõik lendas vastu taevast. Olen veendunud, et nüüdki tuleb sama.»

Jätame juhiga hüvasti ja suundume detektiivide valvsate pilkude all väljapääsu poole. Lahkume Mammona peatemplist, kuid selle ümber pesitseb teisi templeid, nii-öelda eraviisiliseks kasutamiseks. Wall Streetil kohtate igal pool kontoreid, mis kuuluvad «60 perekonnale» — finantsoligarhia suurimaile esindajaile, kapitalistliku Ameerika tõelistele peremeestele.

Peremehed ise ei võta muidugi isiklikult osa iga päev börsil toimuvaist operatsioonidest. Selleks on neil olemas rohkearvulised maaklerid. Kuid, jäädes ise kulisside taha, jälgivad nad teraselt börsi palavlikku tegevust ja suunavad seda oma kontoreist.

Ameerika kõige võimsamaks finantsdünastiaks on Morganite perekond, kelle valduses on pangamaja «John Pierpont Morgan and Company». Vana kiskja Morgan suri 1913. aastal, kuid pärijad jätkavad edukalt tema röövtööd. Morganite maja valduses on pooltosinat monopolistlikku ühingut, millede võim ulatub omakorda paljudele kümnetele, kui mitte sadadele pankadele, trustidele, autoettevõtetele, elektriijaamadele, mäetööstuslikele kompaniidele, sideettevõtetele, raudteedele ja laevakompaniidele. Ameerika Ühendriikide kümnest suurimast pangast, mis olid enne teist maailmasõda koondanud oma seifidesse kuni ühe kolmandiku kõigist maa hoiustest, on üheksa otseses või kaudses sõltuvuses Morganite majast. Nende hulgas on niisugused hiiglased nagu «City National Bank», «Guarantee Trust Company», «Chicago Esimene Rahvuspank», «Ameerika Pank» San Franciscos ja teised. Morganite maja mõju on tunda kogu kapitalistlikus maailmas.

Läheduses asub teise plutokraatliku dünastia — Rockefellerite — pühamu. Broadway'l nägime monopolistliku peahingu «Standard Oil Company» pretensioosset pilvelõhkujat. Rockefellerite valduses on rõhuv enamik Ameerika Ühendriikide

naftatööstusi ja paljud välismaal asuvad tööstused (Venetsueelas, Araabias jne.). Nad kontrollivad kümneid panku ja truste üle kuue miljardi dollari suuruse aktsiakapitaliga. Nende abil saavad Rockefellerid hiigelkasumeid naftatööstuse ettevõtelt, kivisöe-, vase- ja tinakaevandustelt, raudteedelt, elektrijaamadelt, kindlustusseltsidelt, raadioringhäälingute kompaniidelt, kommunaalteenindamise ettevõtelt jne.

Rockefelleritest jäävad ainult pisut maha Mellonid, kellede käsutuses on pangad ja korporatsioonid üle kolme miljardi dollari suuruse aktsiakapitaliga. Siis järgnevad Fordid, Harrimanid, Dupont'id, Kuhn'id, Gugenheimid, Vanderbildt'id... Nende finantsoligarhia esindajate valduses on tegelikult kõik Ameerika pangad. Pole vajadust loetleda kõiki neid magnaate «60 perekonna» hulgast, kes koondavad oma kätte peaosa maa rikkustest. Piisab märkimisest, et ameerika naispublitsisti Anne Rochester'i poolt esitatud andmeil valdab 1% Ühendriikide elanikkonnast 59% kõigist rikkustest. 12%-le langeb osaks 33%, elanikkonna rõhuval enamusel — 87%-l aga on vaid 8%. Sõna «rikkus» ise kaotab sel viimasel juhul igasuguse mõtte.

Niisugused on rikkuse jaotumise proportsioonid, pigem disproporsioonid Ameerikas, keda J. V. Stalin nimetas oma aruandekõnes ÜK(b)P XVI kongressil «kapitalismi p e a m i s e k s r i i g i k s, tema kantsiks». Omades hiiglasuurt majanduslikku võimsust, mõjutavad monopolistid kõiki Ameerika poliitilise ja vaimse elu valdkondi. Iseloomustades «60 perekonna» ja nendega seotud mitmesaja teise plutokraatliku perekonna — «teise järgu tähtede» ja «satelliitide» osatähtsust, kirjutab ameerika ajakirjanik Landberg:

«Need perekonnad on selle tänapäeva tööstusliku oligarhia eluliseks keskuseks, kes valitseb Ameerika Ühendriikides ja tegeleb salaja d e j u r e valitsuse demokraatliku vormi varjus, kelle seljataga peitub oma põhialuselt absolutistlik ja plutokraatlik valitsus d e f a c t o. See on raha valitsus dollari demokraatias.»

Wall Streeti oligarhia allutab endale poliitilised parteid ja avaldab valimistele tugevat survet, et saata Kongressi oma ustavad sulased, et paigutada Valgesse Majja inimene, kes on suuteline kaitsma nende huve ja tagama neile ülikasumid.

Praegu veel õnnestub Wall Streetil seda eesmärki saavutada. Nende ameerika monopolistide kasumid, kes tegid sõjahädadest kasuliku bisnessi, kasvasid teise maailmasõja ajal tänu valitsuse tellimustele määratul kombel, tõustes 6,4 miljardilt dollarilt 1939. aastal 24,5 miljardile dollarile 1945. aastal. Nelja sõja-aasta kestel moodustasid suurimate korporatsioonide kasumid 87 mil-

jardit dollarit. Sõjajärgseil aastail said monopolistid edasi tohutuid ülikasumeid, riisudes inflatsiooni abil Ühendriikide töötavat elanikkonda ja ajades kiskjaliku «Marshalli plaani» ikkesse Lääne-Euroopa, Aasia ning Aafrika rahvaid. Ülikasumite summa moodustas aastail 1946—1951 (pärast maksude tasumist) rohkem kui 140 miljardit dollarit.

Need olid nemad, Ameerika peremehed, kes võtsid uutes, sõjajärgseis tingimustes avalikult ekspansionistliku kursi maailmavõimu kehtestamise eesmärgil. Need on nemad, kes, püüdes säilitada sõjaaja soodsat konjunkturi, kasutavad spekulatiivselt Euroopa riikide majanduslikke raskusi, et muuta nad seisumajäänud ameerika kaupade müügiturgudeks. Nemad olid need, kes pidurdasid hitlerliku Saksamaa vastu peetud sõja käiku, venitasid teise rinde avamisega läänes ja hakkasid kohe pärast sõja lõppu kisama «kolmandast sõjast», kokku klopsides NSV Liidule ja uue demokraatia maadele vaenulike riikide rinnet. Need on nemad, kes Ameerika Ühendriikide egiidi all mobiliseerivad ja toetavad kõikjal igat masti reaktsioonilisi jõude, alates hitlerlikest hädavarestest ja lõpetades parempoolsete sotsialistidega. Need olid nemad, kes päästsid valla röövelliku agressiooni Korea vastu, okupeerisid Hiina saare Taivani (Formoosa) ja toetavad inglise, prantsuse ning hollandi koloniaalsõdu Malaia, Vietnami ja Indoneesia rahvaste vastu.

Wall Streeti sünges kuristikus elutseb jälk kiskja — monopolistlik koletis, kelle surmatoov hingus mürgitab atmosfääri Ühendriikides ja kaugel väljaspool tema piire.

2. BROADWAY SÄRA JA VILETSUS

Oma olgugi laialdase, kuid mittekadestusväärse kuulsuse poolest võib Broadway edukalt konkureerida Wall Streetiga. Kõik teavad, et Broadway on lõbustuskohtade keskus, üsna alaväärtuslike ja New Yorgi filistrite hulgas populaarsete meelelahutuste allikas.

Broadway'ks nimetatakse üldiselt pikka tänavat, mis ulatub kümneisse kilomeetrisse. Kuid see, mida me mõistame päris Broadway all, silmas pidades igasuguste lõbustusasutuste keskpunkti, piirdub 41. ja 58. tänava vahel asuva lõiguga.

Just sellesse rajooni on koondatud enamik New Yorgi 1300-st «ööklubist» (lihtsalt — kõrtsist), suur hulk dancinguid, restorane, kohvikuid ja baare. Siinsamas asub ligi kaheksakümmend kino ja väiketeatrit. Broadway'l viib peaaegu iga uks mingi-

sugusesse lõbustus- või joogikohta, enamasti aga mingisugusesse ühe ja teise kombinatsiooni. Nii näiteks pakuvad «ööklubid» oma klientidele mitte ainult napsu, vaid ka «leg show'd» — spetsiifilist kõrtsidivertismenti, mille kestel toimub poolalasti «girl'ide» demonstreerimine, saadetuna džassi uimastavast ulgumisest.

Kord juhtusin nägema «show'd» «ööklubis» nimega «Ladina kvartaal». «Show» jaoks määratud estraadil tantsisid divertismenti ootel külalised. Kõrvus helises, ulgus ja ragises jultunud lärm «hot jazz'ist», s. o. džässist, mis toob esile eriti valjusid, teravalt dissoneerivaid helisid. «Hot jazz'i» ja üldse selle kohta, mis estraadil toimus, sobib kõige paremini vihane iseloomustus, mille omal ajal andis džässmuusikale Maksim Gorki:

«Ebainimlik bass mõirgab ingliskeelseid sõnu, kurdistab mingisugune metsik pasun, meenutades mahajäetud kaameli karjeid, kiunub armetu vilepill, mis lõhestab hinge, prääksub ja üürgab läbi nina saksofon. Oõtsutades rasvunud puusi, kraapavad ja trambivad tuhanded, kümned tuhanded rasvunud jalad. Viimaks lõpeb paksude jaoks määratud muusika kõrvulukustava müri-naga, nagu oleks taevast heidetud maa peale kast sööginõusid...»

Pärast seda, kui džäss oli vaikinud ja tantsijad oma kohtadele laiali läinud, algas «show». Programm kestis kaua ja kandis mitmekesist iseloomu: siin oli nii vokaal- numbroid ja koomilisi lookesi kui ka klaunaadi ja balletti. Muide, seda meile tavalist terminoloogiat New Yorgi «ööklubi» «show» kohta võib kasutada ainult väga tingimusi. «Vokaalnumbroid» täitsid hääletud lauljatarid ja kähisevad meeslauljad, kes laulsid nilbeid laulukesti; «koomiliste lookeste» kogu efekt oli rajatud labasele žargoonile või rõvedustele; klaunaad oli segu labast kaklemist uue rõveduste annusega, mida väljendati sõnade või liigutuste abil. Suurimat menu saavutasid publikus «balleti»-numbrid, s. o. tavaline «leg show», millel pole vähimatki tegemist koreograafilise kunstiga. Kõik programmi numbrid apelleerisid juba tublisti joobnud olekus viibiva publiku kõige madalamatele instinktitele.

Ohtul on eredasti valgustatud Broadway kõnniteed täidetud rahvahulgaga, mis koosneb kontoriteenijaist, telefonineiudest, müüjannadest, kübarategijaist, vahetalitajaist, provintsi ärimeestest, sõjaväelastest, kollanokkadest, koolitüdrukuid ja välismaa turistidest.

Broadway kõrval, 42. tänaval, asetsevad odavad, «väikevormi» lõbustusettevõtted. Nende sissekäigul seisavad mingi-

sugused subjektid, kes meenutavad palagani uksehoidjaid. Valjusti ja laulva häälega karjuvad nad:

«Tere tulemast, leedid ja džentlmenid! Vaadake viie tsendi eest kõige toredamat «show'd» kogu linnas! Viie tsendi eest «show», mis maksab viis dollarit! . . .»

Vähenõudlik publik tungib karjana «kõige toredamale show'le».

42. tänava läheduses asetseb lärmakas valgusest üleujutatud väljak. See on Times Square — Broadway kinoteatrite keskus. Siin demonstreeritakse filme Hollywoodi esimese järgu tähtede osavõtul. Üksteise järel vahelduvad ekraanidel lollakas Bob Hope, lihtsameelne esimene armastaja Van Johnson, oma elegantsi demonstreeriv Betty Grable, kõrtside ja salaugaste vulgaarne naislõvi Rita Hayworth, lärmakad koomikud Abbot ja Costello ning hulk teisi. Gangsterifilm järgneb järjekordsele südantõhestavale pildile alaealise näitlejanna Margaret O'Brieni osavõtul, metsik fantasmagooria «Vampiiri tagasitulek» — väikekodanlikule melodraamale, usundlik-müstiline pilt «Bernadetta laul» — filmile, mis sisendab hirmu aatomipommi ees. Müstika, psühhopaatoloogia, jõhkrad, primitiivsed instinktid, seksuaalne perversioon, sotsiaalne pettus, militarismi ja imperialismi õigustamine — selline on ameerika filmide põhisisu. Vähenõudlik publik neelab kogu selle halvakvaliteedilise sortimendi, saades ühes sellega soliidset doosid ideoloogilist mürki. Broadway — Hollywoodi roiskunud toodangu levitamise üks peamisi keskusi — täidab üsna hästi reaktsiooniliste jõudude sotsiaalset tellimust, ideoloogiliselt masseerides ameerika filistrit.

Times Square on New Yorgi uhkuse objekt, üks selle peamisi vaatamisväärsusi. Näib, et njuujorklased ei ole millelegi nii uhked, kui oma illuminatsioonile. Pompoosne reklaamnimetus «Suur helge tee», mille ameeriklased on Broadway'le andnud, on suurel määral tingitud sellest illuminatsioonist. Kuid inimest, kes ei ole ameerika võltspatriotismi vangistuses, valdab Times Square'i nägemisel rusuv tunne. Valgusreklaam, mis pilgutleb, tantsib ja hüpleb sel lärmakal väljakul, tekitab neonvalgusega valurikka piinamise tunde. Kinoteatrite liikuvad valgusafišsid, restoranide, kafeteeriate ja baaride tuledest üleujutatud vitriinid ja sildid, tohutud, eredasti valgustatud kirevad kilbid, mis reklaamivad viskit «Neli roosi», Shleetzi õlut, kõikjal saada olevat jooki «Pepsicola» ja jumal teab veel mida; tuhanded teised tuled, mis reklaamivad teadmata mida, — kõik see äkki süttib, kustub, süttib uuesti, viskleb, ristub isekeskis, ronib üksteise peale, torkab silma. Selle valgusorgia taga pole raske tunda

«big business'i» ärimeeste ettevõtlikku kätt. Siin peavad nad, nagu kõikjal, samasugust ägedat võitlust tarbija eest, oma kaupade turustamise eest. Üksteisega konkureerides ühendavad nad samal ajal oma jõupingutused üksmeelses püüdluses vallutada oma tarbija hing, teda vaimselt orjastada. Igas ameerika reklaamis sisaldub peale ostja elementaarse petmise ka katse pimestada teda «ameerika elulaadi» võltsi säruga.

Times Square'i valgusorgiat täiendab autovilede lärmakas kakofoonia. Kõnniteedel ja tänavate ristumiskohtadel voogab, tammub paigal ega lakka hetkekski jalakäijate tihe vool. Broadway tolmused kõnniteed on täis pillutud suitsuotsi, puuvilja jäänuseid, pähklikoori ja paberilipakaid. Ostnud tänavanurgal ajalehe ja käigul pealkirjad läbi vaadanud, viskab Broadway lugeja selle jalgade ette maha. Sadu tuulest ülestõstetud poriseid, tallatud ajalehti keerleb tuulepöörises mööda väljakut.

Broadway'd täitev publik näib olevat ükskõikne nii pori, valgusefektide kui ka tänavakära vastu. Paljud närvivad kummi, liigutades melanhoolselt lõualuid.

Times Square'i vahetus naabruses kulgeb 44. tänav, mille mõlemal küljel asetsevad draamateatrid.

Meie kujutus teatrist ei ole sugugi rakendatav ameerika «teatritele». Oigupoolest on ameerika «teatri» ainsaks alaliseks elemendiks ruum ühes lavaga ja pealtvaatajate-saaliga. Mis aga puutub näitlejaisse, lavastajaisse ja kunstnikesse, siis kõik nad sageli vahetuvad iga uue lavastuse puhul. Ameerikas ei ole tavaliselt alalise repertuaariga teatreid, samuti nagu pole ka alalisi teatritruppe. Üks või teine ettevõtja kogub näitlejaid ühe kindla lavastuse jaoks, mis püsib laval senikaua, kuni publik pole selle vastu huvi kaotanud. Pärast seda, kui näidend lakkab pealtvaatajaid ligi tõmbamast, võetakse see repertuaarist maha, ja uue näidendi samas teatris lavastab tõenäoliselt juba täiesti uus trupp, mis on palgatud uue ettevõtja poolt.

Teater Ameerikas ei ole kunst, vaid business, mis on eraettevõtjate käes. Nende ainus mure seisab muidugi maksimaalse kasumi saamises.

44. tänaval asetsevad Broadway kõige tulutoovamad teatrid. Siin esitatakse näidendeid, mis muutuvad sageli «lööktükkideks» ja püsivad laval mitu aastat. Kuid teatri «lööktükk» on Ameerikas samuti väga omapärane mõiste. Nõukogude vaataja lihtsalt ei mõistaks, kuidas kõige igavam väikekoodanlik melodraama, nagu näiteks «Elu ühes isaga», võib lavastuda mitu aastat. See osutub võimalikuks ainult täieliku maitselageduse tõttu, mida publikule visa ärilise reklaami abil hoolikalt külge poogitakse.

Ameerika teatrite ülesanded ei piirdu muidugi ainult kasumi saamisega. Need on samuti nagu kinodki vahel osavasti looritatud, vahel jämedalt avameelse reaktsioonilise ideoloogia varustajaiks. Tõsiste näitekirjanike teostele, mis jutustavad tõtt ameerika tegelikkusest, on lavalepääs raskendatud. Ainult väga vähesed teatrid lavastavad Shakespeare'i ja Tšehhovi näidendeid. Sõja ajal lavastasid mõned teatrid nõukogude autorite näitekirjanduslikke teoseid. Pärast sõda kadusid nõukogude näidendid ameerika teatrite lavalt täielikult. Neid lavastada on praegu ohtlik. Sellise julguse eest pole praegu Ameerikas valitsevate kommunistide puhul raske sattuda «Ameerikavastase tegevuse uurimisekomisjoni» käppade vahele.

Samal tänaval, hotelli «Algonquian» juures asuvas restoranis paikneb omamoodi teatritegelaste kogumispunkt, kus võib kohata näitlejaid ja lavastajaid, näitekirjanikke ja reklaamiagente. Restorani juhatajaks on keegi Frank Case, kes kirjutab kõrvaltööna bulvariroomaane, niinimetatud «best seller'eid», s. o. raamatuid, mida antakse välja ülisuurtes tiraažides.

44. tänava taga venib Broadway'l pikk rida «ööklubisid», restorane, kinosid, baare, poekesi, mis müüvad pudukaupu ja odavaid maiustusi, lahtiseid fotoateljeesid, kus klient võib lasta end pildistada omal valikul kauboi riietuses, pastori rüüs või mingisugusel muul ekstsentrilisel viisil.

Näiteks pildistab fotograaf kedagi meest, kes on pistnud pea suure papitüki sisse tehtud avausse. Papile on joonistatud elusuurune laulatuskleidis naise kuju. Avaus on tehtud just sinna kohta, kus naisel peaks olema nägu. Kliendi füsiognoomia sigariga hambus on mõttetult kontrastis kohmakalt tehtud naise kujutusega. Kõrval seisev neiu, tõenäoliselt kliendi sõbratar, puhkeb lõbusalt naerma, vaadeldes seda veidrat pilti. Hetke pärast ilmub papi tagant nähtavale ka klient ise, kes osutub Ameerika armee leitnandiks . . .

Jalutuskäik Broadway'l ja sellega piirnevail tänavail on juhuti tulvil ka mõningaid ootamatusi. 49. tänaval näiteks äratab teiste poekeste hulgas tähelepanu väike raamatukauplus. Selle kohal ripub silt pealkirjaga «Harmoonia». Raamatukauplus Broadway rajoonis — esimesel pilgul võib see paista üsna ebaharilikuna. Kuid tarvitseb huvituda selles kaupluses müügilolevate raamatute valikust, kui kõik muutub täiesti selgeks. Vitriinis on välja pandud rikkalik sortiment käsi- ja õpperaamatuid teosofia, astroloogia ning kõikvõimalike muude okultsete «teaduste» alalt.

Nõukogude inimene suudab küll vaevalt kujutleda, kui kaugele

on Ühendriikides jõudnud nende šarlatanlike «teaduste» areng-
49. tänaval asuvas raamatukaupluses pakuti ostjale «kirjandust»
järgmiste alade kohta: bioastroloogia, biopsühhofüüsiline astro-
loogia, kosmiline astroloogia, esoteeriline astroloogia, seksuaalne
astroloogia, professionaalne astroloogia ja isegi «business'i»
astroloogia. See kauplus ei ole nähtavasti midagi muud, kui
omamoodi keskus nende müstifikaatorite varustamiseks selletaol-
lise «kirjandusega», kes teenivad raha ameeriklaste rumaluse ja
ebausu pealt. Ühtlasi kujutas kauplus endast ka teadetebürood:
vitriini kõrvale oli üles seatud tahvel New Yorgi astroloogide,
meediumide, hüpnotisööride ja selletaoliste šarlatanide nimede
ning aadressidega. Selles, et see kauplus on sattunud Broad-
way'le, ei olnud midagi imelikku. Lihtsameelsete inimeste tús-
samine saatuse ennustamise kujul ja muude šarlatanlike kunst-
tükide abil on üks selle ameerika filistrite «tolaks võtmise»
meetodeid, milles Broadway on spetsialiseerunud. Jalutades Broad-
way ümbruskonnas, võib sattuda hiromantide, grafoloogide ja
igasuguste saatuseennustajate asutustele, kes kõige järgi otsusta-
des ei kaeba klientide puudumise üle. Ja kas saabki kaevata,
kui on teada, et ameeriklased kulutavad iga aasta astroloogilisele
jaburdusele üle kaheksa miljoni dollari! See on ju kõige kasu-
likum business igasugustele juhusteotsijaile! Ent kõige koletum
on see, et need juhusteotsijad teevad läbi spetsiaalsed õppused
«kõrgemais õppeasutustes»: «Ameerika astraalteaduse kolledžis»
(New Yorgis), «Maagide kolledžis» (San Franciscos), «Egip-
tuse astroloogia ja okultsete teaduste koolis» (Illinois) ja
mõnedes teistes.

Ameerikas müüakse mitte ainult astroloogia õppe- ja käsi-
raamatuid, vaid ka astrooloogilisi näokreeme, juveliirtooteid,
kaelasidemeid, tugitoole ja diivaneid. Uks kauplus korraldas
isegi... astrooloogiliste kleidimoodide näituse. Midagi hullemat
ei saa enam ollagi!

Päris-Broadway põhjapoolse piiri läheduses asub Madison
Square Garden, spordisaal, mis mahutab kakskümmend tuhat
inimest. Selles saalis toimuvad New Yorgi progressiivsete orga-
nisatsioonide miitingud. Madison Square Garden'i läheduses
asub restoran, mille on avanud endine Ameerika Ühendriikide
poksitšempion Jack Dempsey, kes kogub siin viimast tribuuti
oma kustunud kuulsuselt.

Mida lähemale jõuab öö, seda rahutumaks muutub Broad-
way. Alatasa kuulduv valje hüüdeid, kriiskavaid naiste hääli,
vilesid. 53. tänava nurgale on kogunenud suur rahvajök. Tuge-
vad politseinikud lohistavad autosse kaht naist. Kõrvulukustav

naiste vingumine ei lõpe enne, kui auto kaob silmist. Nurgale jääb vaid väike inimeste rühm, kes arutlevad sündmust. Ere pealkiri nurgamajal kuulutab, et siin asub dancing «Arcadia».

««Taxi girl'id» läksid vist helde kliendi pärast tülli,» tähendab keegi noormees haigutades ja ringutades.

«Arcadias» nagu mõnes teiseski Broadway dancingus on olemas elukutselised naispartnerid, niinimetatud «taxi girl'id». «Arcadia» hoolitseb ettenägelikult selle eest, et klient ei tunneks igavust, kui ta on tulnud ilma naispartnerita.

Dancingute hool oma klientide eest ei piirdu tegelikult sugugi tantsu ajal osutatavate teenustega. «Taxi girl'id» ei keeldu klienti «teenindamast» ka väljaspool dancingut. «Taxi girl'ide» elukutse on lihtsalt prostitutsiooni maskeering, mida ametlikult ei eksisteeri, kuid mis tegelikult õitseb Broadway'l ja üldse New Yorgis. «Linnaisad», kes ametlikult ei luba avalikke maju avada, sallivad samal ajal nende olemasolu kõige mitmekesistamate siltide all. Kord on need peened «füsioterapeutilised asutused» või mingisugused «massaaži instituudid», kord odavad võõrastemajad ja dancingud. Kuid kõikjal on need tõelised prostitutsiooni ja selle vältimatute kaaslaste — suguhaiguste — taimelavad...

«Suur helge tee...» Milline kuri iroonia peitub selles reklaamnimetuses! Tegelikult on Broadway ameerika kultuuri üks rohkearvulistest tumedatest ummikutest. Selles ummikus on igal sammul haisev solgiauk, mis on täidetud mädanevate jätistega. Mitte mingisugune reklaamitulede mäng ei suuda varjata Broadway ilget pahupoolt ega mingisugune kaval välisvõõp ei peida selle ussitanud sisu. Siit hoovab lehka, mida on tunda isegi kaugelt: see on «ameerika tsivilisatsiooni» laostumise lehk, lagunemise lehk...

3. SPIKE JOHNS — NOVAATOR

Hea muusika armastajal ei ole Ameerikas kerge: selleks, et kuulata sümfoonilist või ooperimuusikat, peab tungima läbi tõelise džässidžungli. Kogu New Yorgis on ainult üks ooperiteater, mis tõesti õigustab seda nimetust, — «Metropolitan Opera». Parem lugu pole ka sümfoonilise muusikaga. Mitmemiljonilises linnas on olemas kõigest kaks-kolm kontserdisaali.

Kontserdisaalis «Carnegie Hall» esitatakse mitmesuguseid sümfoonilise muusika programme, mis on koostatud peamiselt

euroopa heliloojate teostest. Märksa harvemini kantakse ette ameerika heliloojate, näiteks George Hershvin'i või Aron Copeland'i muusikat. Ühendriikides ei ole sümfooniline muusikalooming aus. Mis puutub ooperimuusikasse, siis on see veel vähemas aus. Ainsaks tähelepanuväärseks teoseks, mis on loodud selles valdkonnas, on Hershvin'i ooper neegrite elu süžeel «Porgy ja Bess», kuid sellelgi ei ole Ameerikas erilist populaarsust.

«Metropolitan Opera» lavastab ainult euroopa heliloojate teoseid. Peaaegu kõik suured näitlejad, kes esinevad selle teatri laval, on tulnud Euroopast. See rõhutab veelgi ameerika oma algupärase muusikakultuuri nõrkust.

«Metropolitan Opera» ja «Carnegie Hall» asetsevad Broadway ääres. Klassikalised ja moodsad ooperid, mida kantakse ette «Metropolitan Opera's», ja «Carnegie Hall'is» toimuvad sümfoonilised kontserdid paistavad soodsalt välja Broadway'l õitseva pseudomuusikalise bisnessi tumedalt taustalt. Kuid ei saa jätta märkimata, et ei «Metropolitan Opera» ega «Carnegie Hall» ei kuulu kõikidele kättesaadavate muusikaasutuste hulka, mis on arvestatud massikuulaja jaoks, ega soodusta sugugi masside lähendamist muusikakultuurile. See on pigem kohtumispaik muusikaesteede kitsale ringile ja eriti New Yorgi «kõrgema seltskonna» esindajaile, kes täidavad loože ja parterri esimesi ridu. See publik tuleb siia peamiselt selleks, et hiilata väärisesemete ja viimase moe järgi õmmeldud rõivastega, aga samuti ka selleks, et täita seltskondlikku rituaali, mis nõuab, muidugi kõige pealiskaudsemat, tutvumist ooperi- ja kontserdilava kuulustega.

Kord tuli mul viibida improviseeritud vaidlusel muusika üle. See toimus suures ja üsna kärarikas seltskonnas, kus oli palju New Yorgi kirjanduslike ja muusikaliste ringkondade esindajaid. Jutlesin algaja helilooja Frank Crowker'iga, kuid kuulatasin tahtmatult ka valju vaidlust, mis oli tekkinud meie läheduses. Üks külalisi — pikk noormees sarvprillides — tähendas, et tõelist muusikat, mis pälvib tõesti seda nimetust, võib praegu kuulda ainult «Carnegie Hall'is» ja «Metropolitan Opera's». See märkus kutsus välja väga terava reaktsiooni pundunud subjekti poolt suitseva sigariga käes.

«Oleneb sellest, mida nimetada muusikaks. Mina arvan, et tõelisest muusikast pole seal juttugi, kui te muidugi ei arva muusika hulka euroopa lootusetult iganenud möga,» teatas ta jõhkra ülbusega.

«Kes see on?» küsisin ma kaasvestlejalt.

«Gregory Gibbs. Hearsti ajalehe muusikakroonik,» vastas Crowker. «Talle astuti lemmikkonnasilmale.»

Noormees sarvprillides ei mõelnudki alistuda.

«Kui Beethoveni ja Tšaikovski muusika,» väitis ta mürgise ironiaga vastu, «on teie arvates möga, mis on siis muusika? Ega ometi džäss?»

«Aga miks mitte?!» hüüdis Gibbs ägedalt. «Muusika sõna vanas tähenduses on minule tühi sõnakõlks! Kellele on vaja sümfoonia läaget või ülespuhutud harmooniat? Mida võib anda tänapäeva ameeriklastele Chopini noktürn või Jaša Heifetzi virtuooslik kääksutamine? Milliste tunnete poole need apelleerivad? Millist ameerika tegelikkuse külge need kajastavad? Kõik see on tühi ja sisutu.»

Hearsti kriitik sattus järk-järgult kõnehoogu. Ta kõneles aina valjemini, seejuures elavalt žestikuleerides. Minu naaber puudutas mind ettevaatlikult käisest.

«Ärge arvake, et Gibbs naljatab või ironiseerib,» sosistas ta. «Jumal hoidku! Ta arendab praegu sedasama teemat, mida oma ülevaateiski. Ainult ta kirjutab ülespuhutumalt ja sõnaohtramalt.»

Sellal jätkas Gibbs oma tiraadi:

«Džäss — see on tõeline muusika! Ega ilmaaegu ei armasta seda meie publik. See on puht ameerika kunst. Selles on veel palju ebatäiuslikku, kuid džäss reprodutseerib õigesti meie elu tormilist rütmi, selle lärmikaid dissonantse, selle teravaid nurki. Selles on tunda ameerika tsivilisatsioonile omast ekspressiooni ja dünaamikat. Ja kui jutt juba sellele läks, siis on Tšaikovskit või Beethovenit hoopis meeldivam kuulata džässi, kui sümfoonilise orkestri ettekandes. Mulle näiteks meeldivad niinimetatud klassikud Spike Johns'i interpretatsioonis. Tõsi küll, ta on veidi jämedavõitu, kuid selle-eest omapärane ja teravmeelne. Ta on tõeline novaator... Tema interpretatsioonis näib ka klassikaline muusika huvitavana.»

Nii mõttetut ja ühtlasi jultunud rumalust oleks olnud raske oodata isegi Hearsti muusikakroonikult. Tundsin Spike Johns'i ainult kuulduse järgi, kuid sellestki oli küllalt, et hinnata Gibbs'i ääretut künismi: Spike Johns juhatas ekstsentrilist müransamblit.

Ent märatsema hakanud hearstlane ei olnud end veel lõpuni välja rääkinud.

«Teie võib-olla põlgate Spike'i,» jätkas ta, sattudes üha enam hasarti, «kuid mina ütlen teile, et tema orkester esindab ameerika kultuuri paremini, kui kümmekond «Carnegie Hall'i»

kokku. Seal asub muinsuste muuseum. Jah, jah, euroopa muinsuste muuseum. Ja selle muuseumi juhid on samuti euroopa epigoonide hulgast. Kes seal dirigeerib? Toscanini, Stokowski, Klemperer. Aga kes on solistid? Kreissler, Heifetz, Szigeti, Casadesus. Pange tähele, mitte ainustki ameeriklast! Paul Robeson või Marion Anderson ei tule arvesse. Ma räägin tõelistest, saja-protsendilistest ameeriklastest. Ja see pole juhuslik! Ameerika hingele on võõras mandunud euroopa muusika...»

Jultunud hearstlase jõe mustasajaline pale ilmus selles kõneluses nähtavale kogu oma näotuses. Vastikud «ideed», mida Gibbs avaldas nii varjamatul kujul, polnud kuidugi tema isiklik vara. Need iseloomustasid kõigepealt selle müüdava paberimäärija bosse ja nende suhtumist muusikakultuuri, mis määrab selle arengu, õigemini — selle languse Ühendriikides.

Pärast seda, kui Gibbs oli lahkunud, vaatas minu kaastvestleja vastikustundega talle järele ja raputas kurvalt pead.

«Kõige hirmsam on see,» ütles ta nähtava hämmeldusega, «et sel lurjusel on mõnes suhtes õigus. Ameerika filistrid eelistavad tõepoolest džässi igasugusele sümfoonilisele muusikale. Enamik ameerika heliloojaid kirjutab džässi jaoks. Mina näiteks kirjutan praegu üht tõsist asja. Kuid seda esialgu ainult enda jaoks. Ja üldse ma ei teagi, kas see näeb kunagi päevavalgust. Aga et elatuda, septsen džässimeloodiaid raadioreklaamkuulutuste jaoks. Mõnikord õnnestub mul üht-teist müüa firmale, mis varustab «öökclubisid» repertuaariga. Ma mõistan, et see ei ole muusika. Kuid mida võin ma parata?»

Crowkeri, nagu paljude teistegi ameerika heliloojate tee on ette ära määratud. Mitte mingisugused sümfooniad ega kvartetid ei suuda kindlustada neile normaalseid elatustingimusi. Sellepärast ongi nad sunnitud iga päev andma kümneid džässikakofooniaid ja kõige labasemaid «lüürilisi» laulukesi. Neil, kes ei ole kuulnud ameerika moodsaid laulukesi, on võimatu kujutleda, kui kohutavad ja armetud need on. Helilooja Sigmund Romberg, keda peetakse Ameerikas üheks eredamaks muusikataheks, kiitles häbematult sellega, et ta on kirjutanud Broadway jaoks ligi viissada laulukest, rääkimata mitmestkümnest operetikesest. Enamik tema laulukesi sarnaneb üksteisega nagu kaks veetilka. Sedasama võib öelda ka teksti kohta. Sigmund Rombergi «teoste» väärtuse üle võib otsustada nende selliste väljendusrikaste nimetuste järgi, nagu näiteks: «Oo neiud — vampiirid», «Suudelge sissemurdjaid», «Leedi-piraat», «Õnnelikud hotentotid», «Otse rentslist»... See on tõepoolest juba rentsilüürika!

Sedalaadi «loomingulised saavutused» leiavad Ameerikas kõrge ühiskondliku hinnangu: Sigmund Romberg on saanud Kansas City ja Dallas'i aukodaniku nimetuse. Peale selle on ta ülendatud Louisiana osariigi rahvuskaardi aupolkovnikuks ja valiti 32. järgu vabamürlaseks Baltimore'i vabamürlaste pühamus.

Sensatsioonilise «menu» jahil, mis kindlustab pankades soliid- sed jooksvad arved, kasutavad mõned ameerika muusikud- interpreetid kõige ekstravagantsemaid trikke. Nii näiteks keegi Henry Cowell, keda peetakse moesolevaks «originaaliks», mängib klaveril rusikate ja isegi küünarnukkide abil.

Sügavat pahameelt tekitab eriline kategooria trikimehi, kes teevad džässilaadile ümber geniaalsete heliloojate suurteoseid. Teie ei usu kohe oma kõrvu, kui kuulete näiteks «India küla- lise laulu» Rimski-Korsakovi ooperist «Sadko» raadios «hot jazzi» ettekandes, iseloomuliku sünkopeeritud rütmiga, löök- ja káraefektidega ning kriiskavate «mahajäetud kaameli karje- tega». Mitte vähem metsikult ei kõla näiteks Rahmaninovi pre- lüüdid, kui neid mängitakse klaveril «boogie-woogie» manee- rides, monotoonselt ja kõrvulukustavalt valjusti, täielikult moo- nutades ettekantava teose vaimu ja tempot.

Kuid kõik trikimehed on üle trumpanud keegi Lindley Armstrong, tõeline gangster muusikas, kes kannab hüüdnime, mis väärib ehtsat bandiiti: estraadil figureerib ta kui Spike Johns («Kargu Johns»).

Frank Crowker vedas mu kord ansambli etendusele (kontser- diks seda nimetada on võimatu), mida juhatas Spike Johns. Nägime estraadil midagi metallist hõövlipingi taolist, mis oli täis kuhjatud igasuguse rämpsuga. Siin leidus mingisuguseid toruotsi, metallkettaid, autopasunaid, uksekelli, tuletõrjesignaale ja veel mingisuguseid esemeid, millede otstarvet poleks keegi suut- nud kindlaks teha. Hõövlipingi lähedal seisis paar karkusid, labidas, kaks tsingist pesulauda ja hulk teisi esemeid. Kõik see meenutas vanarauakaupmehe poodi või utiililadu. Hõövlipingist paremal asetses harf, hõövlipingi taga oli näha klaverit. Toolide arvu järgi otsustades, oli selles kummalises «orkestris» kõigest kümme «moosekanti». Noodipuldi asemel oli iga tooli ette kuh- jatud hunnik mitmesugust utiili, mis meenutas hõövlipingil vedelevat rämpsu.

Kui ansambl oli asunud oma kohtadele, oli suurima tähele- panu keskuses muidugi Spike Johns ise, kes oli riietatud karus- nahast jakki, mille alt paistis ruuduline särk. Peas oli tal veider kiiver. Andes oma näole metsiku ilme, astus ta hõövli-

pingile ja viipas kätega. Seda, mis sellele järgnes, on lihtsalt võimatu kirjeldada. Mitte mingisugune muusikaline terminoloogia ei suuda isegi ligikaudselt seda edasi anda, mida kuulsime. Pärast «orkestrit», mida juhatas Spike Johns, oleks arvatavasti isegi «hot jazz» paistnud meile harmoonia apoteosina!

Muude numbrite hulgas tuli ettekandele tantsusüit «Pähkli-purejast». Kes ei tunneks selle suurepärase balleti muusikat! Kuuldes Tšaikovski nime, olin rabatud, — ma ikkagi veel ei uskunud, et Spike Johns söandab tõsta käe geniaalse vene helilooja loomingu kallale. Kuid ma alahindasin Spike Johns'i «võimeid». «Julge novaator», kes rajab teed «ameerika kunstile», ei pörganud tagasi ka selle eest, et esitada Tšaikovskit oma huligaanses «interpretatsioonis».

Süit «mängiti maha» pesulaudade, politseivilede, purustatava klaasi ja kaamelikellukeste abil. Spike Johns'i «novaatorlikus orkestris» osutusid flöödid, klarnetid, viiulid, tšellod ja teised sümfoonilised instrumendid üleauseks, ilmselt «iganenud» inventariks. Kas oleks võimalik olnud kuulda viulit pesulaudade lärmis ja mürinas, mida taoti kõigest jõust mingisuguse raske riistaga? Kas võis klarnet võistelda politseisireeni hinge tarretama paneva huilgamisega või puruks pekstava klaasi närvi värinat tekitava klirina ja kõlinaga? Aga mis võis võrduda ulumise, piiksumise, krooksumise, näugumise, haukumise ja muude segaste helidega, mida lasksid kuuldavale kümme «moosekanti»? Ei, kuidas saab sümfooniline orkester võistelda gangster Spike Johns'i tõsi-ameerikaliku «novaatorliku» ansambliga! . . .

Sellist muusika mõnitamist taluda oli võimatu. Lahkusime Crowker'iga saalist. Tänaval küsisin Crowker'ilt, kuidas suudab ameerika avalikkus taluda sellist barbaarset kallaletungi vaimsetele väärtustele, mis on pühad kõigile kultuurinimestele.

«Mis puutub siia avalikkus?» kehtitas Crowker õlgu. «Spike Johns'i ettevõtte on vaba ärieline algatus, niisamasugune business, mitte halvem igast teisest. See ei kuulu mitte mingisuguste ühiskondlike kitsenduste alla. Ärge unustage, et olete Ameerikas. Keda siin huvitab kallaletung kultuuriväärtustele? Igal juhul ei kuulu see võimukandjate kompetentsi, kellede kohustus seisab selles, et võimalikult laiemalt avada tee eraalgatusele. Kultuuriväärtuste purustamine aga mitte ainult ei sega businessi, vaid isegi võib-olla abistab.»

Spike Johns pole kaugeltki ainus muusikaline «novaator», kes Ameerikas tegutseb, kuid tema menukas karjäär on eriti näitlik praeguse kultuuri ja kommete seisundi kohta Ühendriikides.

Ta alustas sellega, et viis aastat põristas trummi orkestris, mis saatis laulja Bing Crosby raadioesinemisi. See tegevus ei rahuldanud tema auahnust ja ta otsustas leiutada midagi originaalset, mis võiks teda edutada silmapaistvale kohale. Sellel teel oli tarvis ületada ainult üks raskus — igasuguste muusikaliste eelduste täielik puudumine. Spike Johns valis endale kümme-kond samasugust jõhkardit, nagu ta ise, ja hakkas harjutama «mängu» autovile, laste paukherne, saagide, uksekelladega. Ta meisterdas midagi instrumendi taolist, millel oli klahvideks «Smith ja Wesson'i» süsteemi revolvrivrite oktaav; ta sundis «mängima» autopumpa ja isegi automootorit.

Spike Johns'i esimesed avalikud esinemised saavutasid sensatsioonid januneva ameerika filistri juures menu. See innustas tema «leidlikkust» ja ta jõudis enneolematute «kõrgusteni». Varsti ilmus tema orkestrisse «crashophone» — seadeldis klaasi purustamiseks. Seejärel leiutas Spike teise originaalse instrumendi — «latrinophone», mis kujutab endast klosetiist, millele on tõmmatud keeled. Kui ka see näis talle mitteüllaldasena, sundis ta oma mehi raginaga kiskuma rinna külge kleepunud sinepiplaastreid, samuti ka imiteerima öökimist, millele muuseas oli rajatud Straussi valse «Sinine Doonau» ettekanne. Saatena laulukesele «Pisike Bow Peep kaotas oma villise» purustas Spike Johns'i orkester pihuks vana auto. Järjekordse löökpala «Hoochey Cornia» ettekandmisel oli orkestri koosseisu toodud kits. Dirigent väenas tal saba ja kits määgis meeletult valust. Kõik see nägi muidugi välja väga «efektsena».

Spike Johns lõikas rikkalikult menu vilja ja dollarid aina voolasid tema tasku. Tema «parimad» numbrid, olgu süit «Pähkli-purejast» või «Chopini mayonnaise'ist» või Straussi valseid või uued lüürilised laulukesed, anti edasi raadios, võeti üles grammofoniplaatidele ja müüdi tohutul hulgal. Laulukesel «Cocktail kahe jaoks» oli niisugune populaarsus, et firma «Victor» võttis selle üles grammofoniplaadi mõlemale poolele ja laskis müügile sada viiskümmend tuhat sellist plaati automaatmänguriistade jaoks kõrtsides ja kafeteeriates. Kui üks plaadi pool lõpuni ära kulus, vahetati see teisega.

Spike Johns'i «viljakas tegevus» pälvis sõja ajal ametlikku tunnustust. Valitsus, mis juhtis sõjaväe «kultuurilist» teenindamist, organiseeris Spike'i ansamblile võõruskülastuskäigu Euroopa sõjatandriks. Suurimat edu saavutas ameerika sõdurite juures eespoolmainitud «latrinophone». Sellega suutis võistelda ainult õnnetu kits.

Hoopis teisiti suhtusid ameerika ametlikud ringkonnad tõelise

kunsti esindajaisse — nõukogude kunstnikesse, kes 1946. aastal külastasid Ühendriike. Kohtuministerium nõudis NSV Liidu rahvakunstnikelt Zoja Gaidalt ja Ivan Patoržinskilt alandavat registreerimist «välisriigi agentidena». Ameerika võimude igasugused norimised sundisid nõukogude näitlejaid lõpuks lahkuma Ameerika Ühendriikide piiridest. Nõukogude kunsti demonstreerimine ameerika avalikkusele aeti nurja. Just seda taotlesidki Spike Johns'i tüüpi «novaatorite» ametlikud soosijad. Nõukogude ja ameerika kunsti võrdlemine oleks avaldanud negatiivset mõju ameerika muusika-gangsterite bisnessile ja tugevdanud ameerika ühiskonna nende eesrindlike kihtide positsiooni, kelles igasuguste Spike Johns'ide barbaarne «tegevus» äratas ainult vastikust ja protesti.

Spike Johns'idest kubisevad ja kihisevad kõik ameerika kunstialad. Kuid nende tänapäeva kodanlike metslaste menüüs on võimalik ainult senikaua, kui ameerika kunst on dollarieesriidega rangelt eraldatud progressiivsest maailmast ja selle eesrindlikust realistlikust kunstist. Spike Johns'ide soosijad kardavad põhjendatult, et gangsterite ekstravagantsete trikkide kõrvutamise elutõde, ilu ja revolutsioonilisi püüdlusi kujutava kunstiga näitab kogu maailmale kiidetud ameerika «novaatorluse» mannetut armetust ja reaktsioonilisust.

4. NEW YORGI ARGIPÄEV

See oli kõige tavalisem New Yorgi päev. Sel päeval ei toimunud mingeid sündmusi, mis oleksid rikkunud New Yorgi harilikku eluvoolu. Tahaksin kirjeldada seda kõige tavalisemat päeva, et näidata ameerika suurlinna argipäeva.

Hommikul sirvin läbi, nagu alati, terve virna ajalehti, kirju, teadaandeid ja heategevate organisatsioonide prospekte. Täna tõi post «Piibliseltsi» lendlehe. «Kas te loete piiblit?» küsib lendlehe pealkiri. Selle all antakse pikk loetelu piibli tarkustest, mida soovitatakse hingepäästvaks lugemiseks ja mis on arvestatud iga elujuhtumi jaoks.

Lendlehe järel hakkab silma brošüür intrigeeriva nimetusega: «Teie võite dikteerida teistele oma tahet». Selle kaanel on kujutatud eetris lendavad tiivulised kerad. Need sümboliseerivad nähtavasti tahte kaugusesse ülekandmise protsessi. Avan brošüüri: «Kas olete teadlik selles, et teie edu elus ja õnn on sellest, kas te suudate teisi inimesi mõjutada?» Edasi tõestatakse, et iga inimene võib kindlustada endale edu elus nende

inimeste mõjutamise teel, kelledest see edu oleneb. Mõjutada neid aga suudab ainult see, kes ostab raamatu «Võim elu üle», mis on välja antud San José's . . . roosiristlaste ordu poolt.

Mitte kuidagi ei võinud arvata, et Ameerika pinnal võib sündida see müstiline ordu, keskaegse obskurantismi totter igand . . .

Mind ei huvita põrmugi, miks just mina osutusin roosiristlaste ordu, «Piibliselti» ja teiste nende organisatsioonide propagandilise tegevuse märklauaks, kes täidavad minu postkasti oma prospektidega. Kõige selle tehnika on ammu tuntud: vilunud ekspediitor võtab telefoniraamatu ja saadab oma prospektid laiali igaks juhuks kõigile abonentidele. Seejuures loodab ta suurte arvude seadusele: kuskil peab ikka näkkama.

Asun ajalehtede juurde. Täna, nagu eile, üleile ja üldse iga päev pärast sõja lõppu, — sisendavad need agarasti lugejaile, et Nõukogude Liit haudub salasepitsusi «lääne demokraatiate» vastu, kuna need seisavad rahu ja julgeoleku valvel. «Lääne demokraatiate rahuarmastust» illustreeritakse siinsamas väga kujukalt andmetega nende aina suurenevast sõjale ettevalmistumisest, vaidlustega Kongressil üldise väeteenistuskohustuse sisseadmist rahu ajal käsitleva seaduseelnõu puhul, kindralite ja poliitikategelaste avaldustega Ameerika Ühendriikide valmisoleku kohta aatomipommi käikulaskmiseks ja hüsteeriliste üleskutsetega sõjategevuse koheseks alustamiseks Nõukogude Liidu vastu. Täienduseks «aatomii»-ähvardustele avaldatakse United Press'i agentuuri sõnum selle kohta, et ameerika «Keemilise ja bakterioloogilise sõja ettevalmistamise büroo» on valmistanud uue surmarelva — viiruse, mis tekitab lastehalvatust. Joovastudes sadistikust vaimustusest, teatab agentuuri kirjasaatja, et infektsiooni hakatakse levitama õhu ja samuti ka toidu ning vee kaudu.

Siseuudiste osas võtavad enda alla esikoha streigid. Need toimuvad kõikjal: New Yorgis ja San Franciscos, Detroitis ja New Orleans'is, Pennsylvania osariikides ja Texas'e naftatööstustes. Otsekui saateks neile on teated toiduainete hindade tõusust. Seoses hindade ülemäärase tõusuga organiseerivad tarbijad samuti omamoodi streike, boikoteerides toiduainetekauplusi. Sõja ajal ei astunud Ühendriikide territooriumile ühegi vaenlase sõduri jalg ega langenud ükski vaenlase mürsk. Sellest hoolimata muutub töötajate elu sel maal üha raskemaks.

Edasi järgnevad need igapäevased sensatsioonid, milledeta ei saa läbi ükski endast lugupidav ameerika ajaleht. Täna avaldatakse teade Kaliforniast läheneva viimase kohtupäeva kohta.

Salapärased «sisemised hääled» on teatanud Charles Long'ile Pasadenast, kohaliku ususekti «Issandakiriku jäänused» juhile, et lähemal ajal saabub hiigelplahvatuste tagajärjel maailma lõpp. Selles Kalifornia sektandi «ilmutuses» etendas nähtavasti üsna suurt osa Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade poolt kultiveeritav aatomipsühoos. Mister Long kutsus kõiki ameeriklasi kiires korras oma patte kahetsema. Mister Long'il olevate andmete järgi on kümnele inglile tehtud ülesandeks ajada põrgu kõik need patused, kes pole kahetsenud. See peast põrunud «prohveti» ennustus näiks igale normaalsele inimesele koletu metsikusena, kuid Ühendriikides leidis tuhandeid inimesi, kes uskusid, et maailmalõpp on tõesti lähedal. Planetaariume, teaduslikke asutusi ja meteoroloogiajaamu rünnati tormiliselt ebauslike ameeriklaste poolt, kes püüdis kindlaks määrata viimase kohtupäeva saabumist.

Keskajal ootasid pimedad inimesed maailma hukkumist 1000. aastal, ja hiljem — igakord, kui ilmus komeet. Tänapäeva ameerika obskurantismi kandjad tahavad iga hinnaga hoida oma kaasmaalaste teadvust keskaja tasemel. Niisuguse teadvuse taseme puhul on teatavil ringkondadel nähtavasti kergem teha oma poliitilist bisnessi.

Ukski ameerika ajaleht pole endastmõista võimalik ilma ulatusliku kriminaalkroonikata. Täna kirjeldatakse üksikasjaliselt röövmõrva. 54. tänaval riisus gangster Solomon Berkovich paljaks kellegi Cooper'i viinapoe, lastes seejuures maha äriteenija Felix Sternbergi. Teises sõnumis kirjeldatakse, kuidas politseinik Mariano Abello kägistas surnuks haigetalitaja Catherine Milleri. Reporter jutustab detailselt sellest, kuidas kuritegelik «korraalvur» püüdis kaotada oma roima jälgi. Tekstis avaldatav skemaatiline joonis näitab, kuidas Marino hulkus mööda New Yorki, püüdes jälitusest pääseda.

Gangsterism on New Yorgis levinud nähtuseks. Linna tänavail toimub iga päev tapmisi ja hulk «hold up'e». «Hold up» tähendab «käed üles». Ühe sellise «hold up'i» ootamatuks tunnistajaks tuli mul olla selsamal tavalisel New Yorgi päeval, millest praegu jutustan.

Viibisin avaliku raamatukogu läheduses Viierendal avenüül, kui kuskilt Kuuenda avenüü poolt kostsid lasud. Tulevahetus kestis umbes minut aega. Niipea kui see lõppes, tekkis 42. tänavale, Viienda avenüü ja Kuuenda avenüü vahel tohutu rahvahulk. Tagumistest ridadest võisin näha ainult politseinikke, kes olid ümber piiranud reisijatega täidetud autobuse. Rohkem ei õnnestunud mul midagi näha, sest politsei tõrjus rahvahulga energi-

liselt sündmuskohast eemale. Kuid sain siinsamas teada, mis oli päise päeva ajal toimunud rahvarohkel Kuuendal avenüül. Sooritanud juveliirmagasinis «hold up'i» ja püüdes politseinike eest põgeneda, kargas bandiit Joe Fernandez autobussile, mis oli valmis ärasõiduks. Tema järel hüppas autobussi ka politseinik. Reisijatega täidetud autobussis algas tulevahetus. Fernandez sai surma ja politseinik raskesti haavata. Õnneliku juhuse tõttu ei saanud ükski reisijaist kannatada, kuid pole raske kujutada nende seisukorda tulevahetuse ajal.

Astusin tol päeval ühte 57. tänaval asetsevasse kaupluse, kus kaubeldakse tänapäeva ameerika maalikunstnike teostega. Seintel rippusid kümned maalid, mis olid välja pandud inimeste poolt, kes pretenteerisid sellele, et kanda kunstniku nime. Kuid nende lõuendite hulgas ma peaaegu üldse ei näinud niisuguseid, milledest oleks võinud kui kunstiteostest tõsiselt rääkida. Tänapäeva ameerika maalikunsti söövitab formalism oma kõige äärmuslikumas avalduses. Nende Darrel Austini, Max Beckmani, Abner Deani taoliste Ameerikas teenimatult kuulsaks saanud kunstnike «novaatorite» pildid kujutavad endast koletut patoloogilise fantaasia ja tehnilise ebatäiuslikkuse segu. Värđjalikud disproporsioonid inimese ja teda ümbritseva looduse kujutamises, pornograafia, kalduvus müstilistele süžeedele — sellised on nende «novaatorite» maalikunsti peamised iseloomustavad jooned.

Kunstiexpert püüdis veenda mind, et selles õieti seisabki nende geniaalsus.

«Võtke näiteks Darrel Austin,» ütleb ta inimese iseteadlikkusega, kes on sellega harjunud, et temaga nõustatakse, «ta on ameerika modernismi veteraan. Ta on ammu kõrvale heitnud iganenud kunsti kaanonid. Tema looming on ülestõus traditsiooniliste standardide vastu. Austin ei kopeeri loodust. Ta teeb seda omamoodi ümber ja lihtsustab või komplitseerib tegelikkust selleks, et väljendada oma kunstilist emotsiooni.»

See, et Austin omamoodi loodust ümber teeb, viies selle kujutamise tohuvabohuni, see ei vajanud mingeid tõendeid, — küllalt oli sellest, kui heita pilk tema ükskõik millisele maalile. Mis aga puutub tema «kunstilistesse emotsioonidesse», siis ausalt öeldes, tabasin vaid üht — ohjeldamatut «originaalsuse» taotlemist. Kunstnik arvas nähtavasti, et sellisel teel saavutab ta kiiremini sensatsioonilise kuulsuse. Meenutasin ekspordile, et kui Darrel Austini mõtteosaliste pildid olid välja pandud Iowa ülikoolis, siis kirjutas kohalik ajaleht: «Sellised maalid võivad olla ainult mõistuslikult tasakaalutute inimeste kätetöö.»

«Mäletan niisugust juhtumit,» kinnitas külmavereliselt ekspert.

«Mingisugune profaan kirjutas tõesti niisugust mõttetust. Kuid ärge unustage, et kiitvaid artikleid oli näituse kohta palju rohkem.»

Tema iseteadlikkusel oli teatav alus. Mõtteid ameerika kunsti laostumisest ei avaldata Ühendriikides mitte nii väga sageli, ja kui avaldataksegi, siis jäävad need hüüdjaks hääleks kõrbes. Jäledail Spike-Johns'idel on kujutavas kunstis esialgu veel niisama suur edu kui muusika alalgi.

Pärast kaupluse külastamist astusin prantsuse nimega restorani «Longchamps», kus kohtasin väljapaistvat literaati Christopher Irvin'it, kes on tuntud mitte üksnes oma teravaid sotsiaalseid teemasid käsitlevate teostega, vaid ka progressiivse ühiskondliku tegevusega.

Irvin tellis endale kalkunitiiva ja veenis mind järgima tema eeskuju.

«See on traditsiooniline ameerika roog,» ütles ta. «Tänapühalt, kui on kombeks issandat-jumalat kiita selle eest, et ta aitas esimestel asunikel Ameerika pinnal kanda kinnitada, söövad kalkunit kõik ameeriklased. Õigemini mitte kõik, vaid need, kellel jätkub selleks raha.»

Jutustasin Irvinile sellest, mida nägin kaupluses, kus kaubeldakse piltidega, ja oma vestlusest kunstilise eksperdiga tänapäeva ameerika maalikunstist. Minu sõnad kutsusid tal esile naeratuse.

«Enamikust ameerika kunstnikest ei tasu tõsiselt kõnelda,» ütles ta. «Paljud neist on kas esteeditsevad keigarid või lihtsalt käsitöölised, kes püüavad oma kaupa kasulikumalt turustada. Viimaste saatus on haletsemisväärne; nad töötavad harimatu businessmeni jaoks, kes pealegi neid halvasti kohtleb. Kunstnik Abner Dean näiteks poeb nahast välja, et omandada ekstsentristlike «nu'de» meistri kuulsust, aga elab tuludest reklaamplakateilt, mida ta teeb elukindlustuskompaniile ja ettevõtetele, mis toodavad patenteeritud vahendeid peavalu vastu.»

Mul oli varemgi olnud juhus kuulda, et Ameerikas elavad mitte ainult kunstnikud, vaid ka muud «kunstitegelased» peamiselt sellest teenistusest, mida annavad neile rohkearvulised reklaamiagentuurid.

«Kas olete kuulnud ameerika regionalistide koolist?» jätkas Irvin. «Aastat kümme tagasi olid nad väga kuulsad. Hästi või halvasti, kuid nad tegid katset loobuda prantsuse «pahempoolsete» soperdajate jäljendamisest ja asuda ameerika tegelikkuse enam või vähem realistliku kujutamise teele. Aga kõik see lõppes sellega, et reklaamiagentuurid ostsid ära nende pari-

mad teosed ja kasutasid neid sigarettide ning viski reklaamimiseks. Regionalistid ise harrastavad juba ammu ekstsentrilist soperdamist, mida meie ajal saab kõige paremini turustada. Ainult vähesed meie kunstnikest julgevad esineda realistliku maalikunstiga, kuid neid püütakse igati takistada.»

Vahepeal tõi ettekandja kalkuni ja minu kaasvestleja muutis teemat.

«Kas teate, miks just kalkun on saanud meie rahvusroaks? Sellepärast, et kalkun on igipõline ameerika lind. Kui äsja loodud Ühendriigid valisid endale riigivappi, siis mõned soovitasid koguni paigutada vapile kalkuni kujutuse. Kuid võit jäi tooorkord kotkale. Mina aga oleksin valinud kombinatsiooni kalkunist ja kotkast. Selline vapp väljendaks täpsemalt Ühendriikide kõige iseloomulikumaid jooni, vähemalt praegu. Kotkas sümboliseeriks imperialistlikku kiskjalikkust, rasvane kalkun aga — valitsevate ringkondade küllastumust, nürimeelsust ja kõrkust ning ühtlasi ka kogu «ameerika tsivilisatsiooni» upsakat armetust.»

Irvin sai kalkunitiivast osavasti jagu, kastes valgeid lihätükikesi ümarasse topsi keedisega — selle ameerika lemmikastmega liharoogade juurde.

«Viibin sageli restoranis «Longchamps». «Nagu kõik njuujorklased, nii moonutas ka tema võimatult restorani prantsuskeelset nimetust. «Siin valmistatakse toite maitsekalt. Muide, kas olete lugenud, et firma Henry Lastic peremees võetakse kohtulikule vastutusele riigikassa tüssamise pärast?»

Teadsin ajalehtedest, et Lastic, pidades võltsitud raamatupidamisaruandlust, jättis riigile tasumata peaaegu kolm miljonit dollarit makse.

«Imestama ei pane see, et ta tüssas, vaid see, et ta sisse kukkus,» tähendas Irvin. «Ausaid maksumaksjaid võib meil leida ainult nende hulgas, kes elavad töötasust. Teised aga peavad «kahekordset ameerika raamatupidamist»: üht — maksuinspektori jaoks ja teist kasumite arvestamiseks.»

Restoranist väljudes siirdusime Keskpargi poole. Pargi sissekäigu juures, «Plaza» väljaku juures seisis voorimehe kaless. Veider oli näha kalessi selles moderniseeritud tänavatranspordi linnas. See oli otsekui transpordimuseumist üüritud. Kuid pukis istus tõeline kutsar vanamoelises tsilindris. Ettenähtud tasu ja vabatahtliku jootraha eest oli ta valmis meid sõidutama mööda pargi puiestikke.

«Kas te soovite?» küsis Irvin.

Keeldusin. New Yorgi voorimeeste teenused mind ei ahvat-

lenud. Selles osas esinesid siin mingisugused «endised», tiitlitega vene valged emigrandid, kes uhkeldasid paljude euroopa keelte tundmisega. Nad teenisid peamiselt sissesõitnud ameerika provintsiiaale, kes on maiad igasugustele New Yorgi veidrustele.

Jalutasime läbi pargi ja väljusime Viendale avenüüle. Jätnud minuga hüvasti, laskus Irvin metroosse. Kavatsesin juba koju sõita, kui minu tähelepanu köitis kuulutus, mis teatas, et täna kell viis õhtul toimub lähedal asetsevas kirikus usuteaduse doktori, auväärse Granville Babsoni jutlus teemal «Raha võim». Kell oli juba viie lähedal ja ma otsustasin kuulata intrigeerivat jutlust.

Algul tuli mul välja kannatada kohaliku pastori sissejuhatav palve ja kirikulaulude laulmine. Alles pärast seda püha talitust tõusis kateedrile gastroleeriv jutlustaja. Ta kõneles ladusalt, kõnemehe paatosega, ja tal oli liialdatult selge diktsioon. Hiljem kuulsin, et ta on kõnekunsti õpetajaks Yale'i ülikooli juures asuvas usuteaduse koolis.

Auditoorium, mis koosnes jõukast ja isegi rikkast publikust, kuulas jutlustajat algul kikkis kõrvu, teadmata, milliseid arvamusi ta avaldab auditooriumile nii tähtsa ja ühtlasi nii delikaatse küsimuse kohta.

«Mitte kuskil ei ole sellist loodusvarade, kaupade ja kulla küllust kui Ühendriikides,» ütles vahepeal Babson. «Meie maa on üks rikkamaid maailmas, maa, kus ainelisi hüvesid jätkuks külluses igale elanikule. Ja ometi on puudus, viletsus, igasugused hädad ja isegi nälg meie maal laialdaselt levinud...»

Rikkal publikul oli millest valvsaks muutuda. Jälgisin märkamatult hästi riietatud, väga tüsedat džentlmeni, kes istus minu lähedal. Tema näol peegeldus rahutus, otsekui oleks ta ehmunud, et see veider kõneleja nõuab talt kohe raha nälgivate vaeste jaoks.

«...Raha etendab meie elus suurt osa,» jätkas jutlustaja. «meie ajastul ei saa me ilma rahata läbi. Aga kui see juba kord nii on, siis seab tohutu hulga meeste ja naiste olemasolu, kellel ei ole küllaldaselt raha, et kindlustada endale elatust, meie ette üliraske probleemi ja paneb kolossaalse vastutuse jõukamaile inimestele...»

Noh muidugi, mister Babson heidab ilmselt pilgu paksu džentlmeni taskusse. Millest mõtles küll kirikunõukogu, kutsudes sellise jutlustaja? Paksmao nägu väljendas äärmist rahulolematust.

«... Oleks rumal hukka mõista inimesi selle pärast, et nad on rikkad. Kui raha etendab praeguses ühiskonnas suurt osa,

siis on igaühel õigus teenida niipalju, kuipalju ta suudab. Rikkuste kogumine, see on elus saavutatud edu kõrvaltulemus, teenitud tasu inimese saavutuste eest...» Paksmagu ohkas kergendatult. «...Raha ei ole moraalne kategooria. Raha ei saa iseenesest väljendada rahaomaniku kõlblust või kõlvatust. Inimese moraalsed omadused määrab vaid see, kuidas inimene oma raha kasutab. Selles seisneb raha jõud, selles on raha võim...»

Ei, kirikunõukogu pole vahest teinudki viga jutlustaja valikus. «... Me peame silmas pidama, et raha võimu võib kasutada heaks ja kurjaks. Raha võib saada nii inimese õnnistuseks kui ka tema needuseks.»

Auväärne Babson asus näidete juurde raha heategevast kasutamisest. Ta meenutas neid ohvriande heategevusasutustele, mida on teinud Andrew Carnegie ja John Rockefeller-noorem, Andrew Melloni testamentlikku korraldust, kes andis oma pildigalerii avalikuks vaatlemiseks. Ta vihjas õrnalt sellele, et businessmenide rahaseifid ei muutu sellest kehvemaks, kui väike osake nende sisust eraldatakse varatute abistamiseks. Aga millist «publicity't», millist reklaami võib ühtlasi arendada iga niisuguse ohvrianni ümber! Seda viimast mõtet arendas jutlustaja igakülgset. Oli selge, et just selles seisiski tema jutluse raskuspunkt.

«... Oma heategudega ligimese kasuks me kaitseme oma ameerika süsteemi hukutavaist mõjudest, mis on võõrad tõelisele amerikanismile. Me peame alatasa meenutama nii endale kui ka teistele, et ameerika süsteem on parim maailmas!» hüüdis mister Babson pateetiliselt. «Selle eelised leidsid tõestamist nii rahu kui ka sõja ajal. Me peame sundima ameeriklasi olema uhked oma süsteemile.»

Nüüd oli paksmao näole kirjutatud teesklematu heldimuse väljendus. «Vaata see on õige,» näis see ütlevat.

Jutluse alguses avaldatud kriitilised märkused «ameerika süsteemi» ebatäiuslikkuse kohta olid muidugi vaid oraatorlikuks võtteks. Neid vajas auväärne Babson selleks, et sundida kaukamehi hoolitsema mitte ainult oma otseste huvide, vaid ka oma klassi üldhuvide eest.

«... Oma asjades me peame juhinduma kristliku moraali põhimõttest,» jätkas vahepeal jutlustaja, rajades usundliku baasi oma propagandistlikule businessile. «Ainult kristluses leiame lahenduse pakilistele probleemidele — tööpuudusele ja vaesusele keset küllust...»

«... Businessmenid, töösturid ja kõik need, kes on huvitatud jumalariigi loomisest maa peal!» lõpetas auväärne Babson, rapu-

tades piiblit. «See raamat jutustab teile kõik, mis on tarvis teada jumalast. Tehke sellest oma käsiraamat. Andke jumalale šanss osa võtta oma elust ja oma asjadest, andke talle šanss teid aidata. Tehke ta aktiivseks partneriks oma bisnessis!...»

Kiiduavaldused kirikus ei olnud kombeks, kuid nendetagi oli selge, et jutlustaja jutlus võeti vastu vaimustusega. Auditooriumi seisukohast oli kõneleja «raha võimu» probleemi lahendanud täiesti rahuldavalt.

Koju naastes nägin valgusreklaami, mis vilkus ühe kinoteatri sissekäigu kohal. Reklaamiti uut lõokfilmi «Selline on Ameerika», mis oli hiljuti lastud New Yorgi ekraanidele.

Ostsin pileti ja astusin saali.

Selsamal tavalisel New Yorgi argipäeval oli mul õnne jutlustega.

Lõokfilm «Selline on Ameerika» oli samuti täielikult pühendatud «ameerika elulaadi» õigustamisele ja ilustamisele. Kuid antud juhul ei olnud propaganda pööratud võimukandjate poole, nagu auväärse Babsoni jutlusel, vaid lihtrahva poole. Pealtvaatajale sunniti visalt peale mõtet, et ainult algatusvõimest ja püsivusest on täiesti küllalt selleks, et iga ameeriklane võiks saada sellesinatse maailma vägevaks. Lõokfilmi kangelasest, kes oli saabunud Euroopast ilma krossita taskus, saab uue margilise auto konstruktor, seejärel väikese autotöökoja peremees ja lõpuks maa suurimate tehaste omanik. See oli uus variant vanast ameerika muinasjutust selle kohta, et Ühendriikides võib iga saapapuhastaja saada miljardäriks.

Ühtlasi sisendas lõokfilm pealtvaatajaile pealetükkivalt, et kui ta seni ei ole veel saanud miljardäriks, siis süüdistada ei või ta selles kedagi peale iseenda. Selles avameelses «amerikanismi» propageerimises oli ilmselt tunda misterite babsonide mõju, kes täitsid ausameelselt Wall Streeti «sotsiaalset tellimust».

Kui seanss lõppes, oli päev juba lõpukorral. Mul jäi üle vaid koju naasta ja visandada märkmed kõigi nende argipäevaste asjade ja sündmuste kohta, mida ma täna nägin.

Kui paljud neist ei mahu normaalse, tavalise, loomuliku mõistesse, kui New Yorgi tavalise päeva pulss reedab ameerika ühiskonna haiglast seisundit, kui neis asjades ja sündmustes kajastuv tegelikkus meenutab mõnikord haige sonimist, nende üldine taust aga on otsekui maha kopeeritud mingisuguse moodsa maalikunstniku-novaatori järjekordselt fantasmagoorialt, siis ei saa selles suhtes midagi parata. Selline on New Yorgi argipäev.

5. KAUBANDUSE TÕUKEJÕUD

Ühel Ameerikas viibimise esimestel päevadel lülsin sisse ja häälestasin oma raadiovastuvõtja. Tuba täitus käratsevalt lustaka džässimuusikaga. Seejärel muusika vaikis ja teadustaja hääle ütles:

«Tähelepanu, leedid ja džentlmenid! Hetke pärast, kasutades meie patrooni, maailmakuulsa hügieeniliste preparaatide «Brooks Gardiner and Company» lahkust, anname edasi viimased teated. Kuid enne seda kuulake teadet «Brooks Gardiner and Company» laboratooriumi uuest oivalisest tootest. Firma «Brooks Gardiner and Company», kes kunagi ei jää seisma progressi teel, pöörab teie erilist tähelepanu «Blanca» hambapastale. Kui te tahate, et teie hambad muutuksid pimestavalt valgeks, kui te tahate saavutada suukoopa täielikku desinfektsiooni kahjulike mikroobide vastu, tarvitage «Blanca» pastat...»

Teadustaja nämmutas veel hetke reklaamijoru, kiites pateetiliselt «Blanca» pasta võrratuid omadusi. Seejärel ilmusid tema häälede ametlikud noodid:

«Ja nüüd kuulake viimaseid teateid...»

Pärast päevauudiseid anti uuesti edasi firma «Brooks Gardiner and Company» reklaami.

Ma ei mõistnud, miks õieti anti viimased teated edasi «tänu» firma «Brooks Gardiner and Company» «lahkusele». Mis tegevust on siin selle firma ja tema lahkusega? Ma ei mõistnud seda seni, kuni tutvusin lähemalt ameerika raadioringhäälingu iseloomuga ja sisuga.

Ameerika ringhäälingu tegevust ei määra ühiskondliku kasu põhimõte, mitte püüdlus rahuldada kuulaja kultuurilisi vajadusi, vaid monopolistliku kapitali omakasupüüdlikud huvid. Ja kas teisiti saabki olla seal, kus raadiojaamad on monopolistide käes ja kus raadioringhääling on samasugune äriline business nagu kõik muugi!

Oma vastuvõtjat sisse lülides põrkab ameerika raadiokuulaja kohe kokku kõigi tagajärgedega, mis sellisest asjakorraldusest paratamatult tulenevad. Kui ta tahaks kuulata näiteks muusikat, siis peab ta valmistuma selleks, et enne muusikalist programmi, selle ajal ja pärast seda jälitab teda reklaam närimiskummi või uut marki kellade või «ketchup'i» kastme jalustrabavate omanduste kohta. Iga programmi numbri eest maksab üks või teine «patroon», s. o. firma, kes oma kaupu reklaamib. Seepärast on raadiojaam kohustatud saatma seda numbrit vastava firma kaupade liialdatud ülistustega.

Kõik, mis raadios edasi antakse, — muusika või jooksev informatsioon, laul või loeng, jutlus või spordikroonika, — kõik see ei ole midagi rohkemat kui reklaamivahend. Et Beethoveni «Pateetilise sonaadiga» reklaamitakse «ketchup'i» kastet ja Liszti rapsoodiatega ööpotte, see Ameerikas kedagi ei hämmasta.

Ameerika businessmenide jaoks, kes pole koormatud kultuuriga, omavad tähtsust ainult turu- ja börsiväärtused. Muusika on neile samasugune kaup. Kui Chopini noktürne võib kasulikult tarvitada reklaamiks, siis hakatakse neidki koteerima sel kauba-börsil, milleks on raadioringhäälingu muutnud kurikuulsa «ameerika tsivilisatsiooni» tegelinskid.

Raadiosaadete bisness on Ameerikas monopoliseeritud nelja suure raadiosaadete korporatsiooni poolt, kes on koondanud oma kätte üle üheksasaja raadiojaama. Valdav enamik raadiosaateid ostetakse äriettevõtete poolt jultunud reklaami jaoks. Ameerika tubakakompanii president George Hill avaldas ilma igasuguse piinlikkusega, et 90% tema poolt äraostetud raadiosaate ajast kulub äriliseks reklaamiks. «Minul ei ole õigust kulutada aktsionäride raha selleks, et kuulajate meelt lahutada,» lisas ta mõningase paatosega.

Ameerika ringhäälingu programmide koostamisel arvestatakse kuulajate teatavaid kategooriaid. Iga niisuguse kategooria suhtes on raadiol eriline lähenemisviis, eriline sööt, mille abil ta püüab neid meelitada osavasti ülesseatud reklaamivõrku.

Varahommikused saated on määratud inimestele, kes tööle lähevad, ja need koosnevad lühikestest muusikalistest, humoristlikest ja informatsioonilistest numbritest. Seejuures meenutab reklaam teile teenistusvalmilt, mida on tarvis hommikul tellida telefoni kaudu või osta teel teenistusse. Habemeajamise ajal võite kuulata «Breakfast-Club'i» elevat naljanumbrit, mida esitab mingisugune populaarne koomik. Kui labane naljahammas laseb kuuldavale eriti vulgaarse nalja, kostuvad teieni oheldamatud naerurõkatused. Ent ärge arvake, et keegi on tõesti «Breakfast-Club'i» humorist vaimustatud. See on helifilm, mis «lõbutseb» ja millele on üles kirjutatud vilunud artistide osavalt järele tehtud naerulagin.

Seejärel vallutavad mikrofoni pikemaks ajaks niinimetatud «seebiooperid». Nende saadete kentsakas nimetus seletub sellega, et nende esialgseiks patroonideks olid seebivabrikute kompaniid.

«Seebiooperid» on määratud mitmesugusest kategooriast kuulajaile. Hommikul, kui perekonna töötavad ja õppivad liikmed puuduvad, esitatakse «seebioopereid» kodupere naiste jaoks. Selle

kategooria kuulajaile esitatakse peamiselt armastustragöödiad, kus asi ei toimu ilma tõsiste vapustusteta, kuid naiselik voorus alati võidutseb. Eksiteele sattunud abielumehed pööravad lõpuks selja salakavalale naisvõrgutajaile ja tulevad sügavalt kahetse des tagasi oma naiste juurde, kes pesevad pesu oivalise «snow-white'iga» («lumivalgega») või tarvitavad esmaklassilist seepi «kašmiiri bukett». Et naiskuulajail ei jääks mingisuguseid kahtlusi selle kohta, mis nimelt viis eksinud hinge tagasi perekonnan kolde juurde, selleks lausub diktori meelitav ja südamlük hää lõpuks: «Miks nii väriseb tema süda sel unustamatul hetkel? Kas mitte sellepärast, et armastatud isikust hoovab talle seebi «kašmiiri bukett» nii tuttavat aroomi, mis sisaldab rafineeritud lõhnaaineid. Tema naine on värske ja elegantne nagu hommikukastest pestud roos. Ainult seep «kašmiiri bukett» võib anda selliseid jahmatamapanevaid tulemusi.» Kas tarvitseb lisada, et seepi «kašmiiri bukett» valmistab firma-patroom?

«Seebiooperid» venivad lõpmatult pikale. Nende saated «järgnevad». Firma loodab, et «seebiooperi» süžest intrigeeritud koduperenaine kuulab seda senikaua, kuni saatega korrapäraselt kaasaskäiv reklaam on teinud oma töö.

Pärast keskpäeva on raadiodraamad määratud kooliõpilastele ja veel hiljem — töölt koju tulnud täiskasvanud perekonnaliikmeile. Siis muutuvad vastavalt «seebiooperite» süžeed ja reklaamitavad kaubad. Poistele pakutakse peamiselt detektiivraadiodraamasid, milledes päevast päeva jutustatakse näiteks kõõrd-silmalise bandiidi Joe Palucki seiklustest või noore Therry kangelastegudest, mida ta sooritab bandiitide urkas. Tütarlastele esitatakse lõpmatuid melodraamasid, mis on pühendatud juhmi-võitu Penny või meeletu naispillaja Dotty armuelamustele.

Kümned kõige alaväärtuslikumad süžeed, mida edasi annavad üheksasada ameerika raadiojaama, rikuvad igapäev kasvavat noorsugu. Seega täidab raadioringhääling oma ülesande kõrval olla üheks tõhusaks reklaamivahendiks ka laste peade kõlbelse laostamise jälki funktsiooni.

See vaimne laostamine hõlmab muide Ameerikas mitte üksnes noorsugu, vaid ka täiskasvanuid. Ameerika raadio «tahub» filistrit üpris energiliselt, poogib temale külge vulgaarset maitset, muudab ta niinimetatud «keskmiseks ameeriklaseks», kes ei mõtle nende tõsiste küsimuste üle, mis tema ette igapäev kerki vad. Selline «keskmine ameeriklane» armastab kuulata lärmakat «hot-jazzi» või «boogie-woogie» monotoonset undamist. Et leida sedalaadi muusikat, ei ole vaja kaua eetris rännata: see müriseb, mõirgab, uriseb peaaegu igal lainel. Kui muusika vaikib, lülilib

«keskmise ameeriklane» sisse palaganliku «radio-comics'i» või südantlõhestava raadiodraama «Tapmine keskööl» või ahvatleva müsteeriumi «Daam valges».

Kuid mida ta ka ei kuulaks, visalt kinnihaarav reklaam ei lase teda sammugi enese küljest lahti.

Viimase kahe aastakümne jooksul tohutult arenenud reklaamiagentuurid on tõmmanud oma orbiiti määratu suure hulga kirjanikke, heliloojaid ja lavastajaid. Kunsti- ja kultuuritegelased, kes ei põlga sellist teenistust, muutuvad jooksupoisteks mitmesugustes reklaamiagentuurides. Ajajooksul hakkavad nad ka ise vaatama kunstile kui mingile raadioreklaami rekvisiidile.

Kirjanik Frederic Wakesman, kes töötab palju aastaid reklaamiagentuurides, on eredalt kirjeldanud nende tegevuse kulsside-tagust külge romaanis «Sahkerdajad». Romaani kangelane Victor Norman asub tööle agentuuri, mis teenindab suurt seebikompaniid «Beauty Soap Company». Seebikompanii juht Evan Evans, tüüpiline ameerika businessmen-monopolist, õpetab teda järgmiselt:

«— Mister Norman, teie business seisab selles, et seepi müüa. Tahan, et te seda kunagi ei unustaks. Kui teil õnnestuks luua isegi hiilgavaim raadiosaade, ma ei annaks selle eest viletsat krossigi, kui te ei kiirenda selle abil seebi müüki...»

Selgitanud oma nii-öelda põhimõttelise seisukoha, asub Evan Evans selle teostamise meetodite juurde.

«— Pidage meeles, et heaks reklaamiks on vaja ainult kaht elementi — primitiivset ideed ja selle kordamist. Tahan öelda sellega, et ideed tuleb seni pähe tampida, kuni publik, kurat teda võtaks, muutub uimaseks ja hakkab ostma teie kaupa kas või sellepärast, et ei suuda hetkekski seda peast välja visata. Teie kardate hirmsasti vägistada publiku maitset, mina aga väidan, et temale see isegi meeldib...»

Kuid hoolimata kõigist reklaamiagentuuride riukaist ameerika raadiokuulajate arv üldise tunnustuse järgi väheneb süstemaatiliselt. Isegi kõige vähenõudlikum publik talub suuri vaevu ameerika ringhäälingu sumbunud ärilist vaimu. Ega muidu kujutanud üks ajalehe karikaturist raadiokuulamist raske karistusena: kurjategija seotakse raadiovastuvõtja kõrvale, mis purskab ärireklaami ojasid.

Ameerika raadioringhäälingud alluvad näiliselt valitsuse kontrollile, kes on moodustanud selleks Föderaalset Sidekomitee. Föderaalkomitee tegevuse aluseks on võetud üsna kahe mõtteline printsiip, mille formuleeris kaksikümmend aastat tagasi Ameerika Ühendriikide tolleaegne president Herbert Hoover:

«Raadioringhäälingu võrgu eksploateerimist võib pidada õigustatuks ainult siis, kui see taotleb ühiskondlikku hüvangut.» Kuid katsuge tõestada mingisugusele ameerika businessmenile, et raadio reklaami bakhanaal ei taotle ühiskondlikku hüvangut!

Föderaalkomitee anti volitused keelata raadiojaamade eksploateerimine neil omanikel, keda paljastatakse Hooveri printsiibi rikkumises. Ent kogu oma olemasolu kestel pole Föderaalkomitee kordagi kasutanud neid volitusi, arvates nähtavasti, et kõigi raadiokompaniide tegevus on vankumatult taotlenud ühiskondlikku hüve. Ameerika Ühendriiges levinud veendumuse järgi seletub selline Föderaalkomitee positsioon väga lihtsalt. Asi on selles, et Föderaalkomitee liikmeile maksavad nende tegevuse, pigem tegevusetuse iga tunni ja iga minuti eest privaathonorari korras tasu needsamad kompaniid, kes faktiliselt raadiojaamu valdavad ja neid ärielisteks eesmärkideks kasutavad.

Äri käib ringhäälingus käsikäes poliitikaga. Ülalpool oli juba juttu, et isegi «seebiooperite» sisu on ameerika filistri «tahumise» vahendiks. Tõhusamaks vahendiks on võltsitud poliitilised ringvaated, viimased vale-uudised, võltsitud poliitilised «dispuudid», ja reaktsioonilised «usundlik-moraalsed» jutlused.

Reaktsioonilise raadiopropaganda levinuimaks liigiks on lühikesed ringvaated rahvusvahelistel ja siseriiklikel teemadel, mida ameerika jaamad mitu korda päevas edasi annavad. Vastavalt Ameerika Ühendriikide sõjajärgsele välispoliitilisele kursile moodustavad nende ringvaadete põhilise sisu kallaletungid Nõukogude Liidule ja rahvademokraatia maadele, avaliku arvamuse ettevalmistamine uuele sõjale ja ameerika monopolide ülistamine ning nende maailmavalitsemise pretensioonide õigustamine.

Maskeerides ameerika valitsevate ringkondade imperialistlikke plaane, on koosseisulised raadiokommentaatorid, keda peavad ülal monopolistlikud firmad-patroonid, teinud Nõukogude Liidu kõige alatuma laimu objektiks. Kasutades varga sulivõtet, kes kisab ise kõigist valjemini: «Pidage varas kinni!» pasundavad nad päevast-päeva väljamõeldud NSV Liidu «salasepitsustest», omistavad Nõukogude Liidule müütilisi «agressiooniakte» ega kohku faktide kõige jämedama võltsimise ees, et kujutada NSV Liidu rahupoliitikat diplomaatilise «propagandana», andes sellele sõnale kurjakuulutava tähenduse. Ühtlasi esitatakse ameerika sõjaõhutajate avantüristlikku kurssi agressiivsete blokkide kokkuklopsimiseks tõendina Ameerika Ühendriikide ja tema Lääne-Euroopa satelliitide «rahuarmastusest». Röövkallaletungi Koreale kujutatakse ÜRO «politseiliku üritusena» korra jaluleseadmiseks Lõuna-Koreas, mis olevat langenud Põhja-Korea

agressiooni ohvriks. Ameeriklasi harjutatakse süstemaatiliselt mõttega kolmanda maailmasõja paratamatusest, neile sisendatakse mõtet ameerika sõjamasina «kõikvõimsusest». Ent arvesse võttes seda, et tavalised ameeriklased ei ole meeletatud sugugi sõjakalt, püüavad Wall Streeti palgalised propagandistid kujutada «kolmandat» sõda «välk»-operatsioonina, mille pealegi viivad läbi peamiselt Ameerika Lääne-Euroopa satelliitide armeed Teesi «välksõjast», nagu igasugused nõukogudevastased väljamõeldised, laenab reaktsiooniline ameerika raadiopropaganda kurikuulsa doktor Göbbelsi arhiivist.

Teostades raevust nõukogudevastast agitatsiooni, tegelevad raadiokommentaatorid, koosseisulised lektorid ja teised truualamlikud dollarisulased ühtlasi selle «ameerika elulaadi» piiritu ülistamisega, nagu nad nimetavad ameerika monopolistlikku kapitalismi. Kallaletungidega Nõukogude Liidule ja katsetega maha teha tema sõjajärgseid poliitilisi ning majanduslikke edusamme kaasneb reaktsiooni sõjakäik ameerika kommunistide vastu, Ameerika Ühendriikide kõigi progressiivsete ja tõeliselt demokraatlike elementide vastu.

Ei tule arvata, et pöörane reaktsiooniline kampaania, mida arendatakse pikkadel, kesk- ja lühilaineil, kujutab endast kellegi isoleeritud jõupingutuste tulemust. Seda hästi organiseeritud kampaaniat koordineerivad kaks ameerika monopolistide kapitali tsitadelli — Wall Street ja «Töösturite Rahvuslik Ühing». Nende poolt ka finantseeritakse seda kampaaniat. Ameerika monopolide peamine propagandamasin — «Töösturite Rahvusliku Ühingu» Ajakirjanduse ja Propaganda Komitee — kulutab selle kampaania teostamiseks tohutuid summasid, mida loendatakse kümnete ja sadade miljonite dollaritega. Suur osa neist summadest kulutatakse raadioringhäälingule.

«Avaliku arvamuse hääletoru», nagu kollane ajakirjandus nimetab raadioringhäälingut, on kogu maailma silme ees muutunud ameerika monopolistide imperialistliku poliitika instrumendiks, kolmanda maailmasõja ettevalmistamise vahendiks. Selles kuritegelikus ürituses on suur osa antud ka valitsuse raadiopropagandale välismaa jaoks kurikuulsa «Ameerika Hääle» — riigidepartemangu poolt organiseeritud võõrkeelsete raadiosaadete — kaudu.

Peale selle täidavad riigidepartemangu koosseisulised propagandistid propagandamasina teiste lülide — kino, ajakirjanduse, kirjanduse, informatsiooniagentuuride, niinimetatud «kultuuri-sidemete missioonide» jne. — kaastegevusel ka teist osa. Neile on usaldatud raske ülesanne — reklaamida «ameerika elulaadi».

Ent kõigist «ameerika tsivilisatsiooni» roiskunud produktidest, millede järele on välismaal väga väike nõudmine, see on osutunud kõige halvemini minevaks kaubaks.

«Ameerika elulaadi» reklaami läbikukkumisest kõneldakse praegu Ühendriikides juba avalikult. 1949. aastal tunnistas seda avalikult ühe sõjaveteraanide reaktsoonilise organisatsiooni juht Lyell Baggs referaadis, mis kannab iseloomustavat nime: «Ameerika vajab turgu».

«On tähtis, et maailm tunneks Ameerikat ja tema eesmärged,» teatas ta sügavamõtteliselt ja konstateeris siinsamas nukralt: «Ja on väga kummaline, et olles viinud reklaamitehnika Ühendriikides täiuslikkuseni, me osutusime enesereklaamimises nii nõrgaks välismaal. Reklaam tagab nõudmise ja aitab kaasa sellele, et tarbijad firmat tunnustavad. Töösturid kiitlevad, et reklaami abil suudavad nad turustada külmutusaparaate eskimodele, meie aga, ideoloogid, oleme kuulsusetult läbi kukkunud oma demokraatia turustamisega sakslastele, hiinlastele ja Balkani rahvastele.»

Veenav tunnistus, pole midagi öelda...

Ameerika ajalehed ja ajakirjad annavad suure osa oma ruumist ärikuulutustele. Reklaamijad annavad kuulutusi eriti meelsasti ajakirjadesse. Laia lugejaskonda, kes osutab vähest huvi ajalehe vastu, veetlevad ajakirjad kõigepealt oma eredate, mitmevärviliste illustratsioonidega. Lai lugejaskond aga on omakorda parimaks söödaks reklaamijaile. Seetõttu on iga ajakirja iga number sõna otseses mõttes kuulutustega täis kiilutud. Neid paigutatakse igale poole, sealhulgas ka otse teksti keskele. Muide juhtub ka nii, et kuulutused võtavad enda alla peaaegu tervelt iga lehekülje, essee või jutustus aga pesitseb nende vahel ahtakeste ribakestena. Seega ei saa lugeja kuulutustest mööduda ja vaatab need tahes-tahtmata läbi.

Esitame siinjuures reklaamiasjanduse «praktilise filosoofia», mille võtame Hearsti humoristlikus nädalikirjas «Puck» avaldatud läkitusest businessmenidele-reklaamijaile.

«1947. aastal tuleb teie kaupa ja selle reklaami demonstree-rida suurimale ostjate hulgale. Konkurents muutub praegu üha teravamaks ja ostjad üha nõudlikumaks. Meie maa suurimad reklaamijad arvavad, et «Puck» on nende kaupadele parimaks vitriiniks. «Puck» ilmub viieteistkümne suure pühapäevalehe lisana... Reklaamige oma kaupa «Puck'is» — kõige kasulikum as ärivitriinis.»

Reklaam perioodilises ajakirjas on arvestatud esijoones või-

malike ostjate nägemismuljete jaoks. Sellest tulenevad rohke-
arvulised illustratsioonid, mis demonstreerivad nii kaupa ennast
kui ka selle tarvitamise tulusaid tagajärgi. Naeratava nooruki
portreega käib kaasas lühike, kuid ammendav kommentaar:
«Neiud pöörasid Tomile selja. Nüüd on ta ilus ja elegantne.
Nad hüüavad teda lemmikuks ja veel rohkem — nad igatsevad
temaga kohtumist. Ja kõige selle eest peab ta tänama väikest
roosat purgikest Pompe'i piimakreemiga massaaži jaoks.» Osu-
tub, et tee ilule ja edule naiste hulgas on geniaalselt lihtne.
Kuidas siis mitte osta purgikest Pompe'i kreemi?

Kui teie oma kogemused kreemiga ei anna tõotatud tulemusi,
siis on teil muidugi õigus firmat vastutusele võtta vale reklaami
pärast. Kuid kes hakkab tegelema selle kasutu üritusega? Sum-
masid kaupade kvaliteedi ja reklaami täpsuse kontrollimiseks
peaaegu ei assigneerita, — muidugi mitte Kongressi unustamise
tõttu. On olnud mitu juhtumit, kus petetud ostjad alustasid
kohtuprotsesse firmade vastu, kes reklaamisid ja müüsid tervi-
sele kahjulikke «patenteeritud» vahendeid või kõlbmatuid too-
teid. Lugu lõppes kõige sagedamini sellega, et firmale määrati
naeruväärselt madal trahv ja tal keelati seda kaupa edaspidi
reklaamida. Kuid keegi muidugi ei keelanud firmal sedasama
kaupa ümber nimetada ja reklaamida seda uue margi all. See
küüniliselt saherdajalik suhtumine halvakvaliteedilise toodangu
turustamisse põhjustab loomulikult palju haigestumisi ja surma-
juhtumeid. Ameerika ajakirjanduse andmeil sureb Ameerika
Ühendriikides iga aasta võltsitud või rikutud toiduaineist saa-
dud mürgituse kätte ligi kolmsada viiskümmend tuhat inimest,
peamiselt lapsi. Need massilised tapmised, mida sooritatakse
nurjatu kasusaamise nimel, jäävad tavaliselt karistamata.

Reklaami lemmikabinõuks on alasti naisekeha kujutamine,
kündides pornograafiani. Kas on juttu õllest või jäätisest,
sukkadest või korsettidest, autost või külmutuskapist, kujutavad
reklaamimeistrid ikka tingimata midagi ebasüüdsat, nagu poleks
õllepõlde või külmutuskappidel ilma selleta minekut.

Ameerika reklaam ei põlga ühtki abinõu. Igasugused sünd-
mused, eriti kui neil on sensatsiooniline iseloom, võivad leida
reklaamis, kas või moonutatult, kajastuse. Kui sõja lõpul hei-
deti jaapani linnadele aatomipommid ja Ühendriikides algas
aatomipsühoos, avaldas suurim kummitoodete firma «United
States Rubber Company» jalamaid ajalehtedes ja ajakirjades
daamide korsettide reklaami, mis kajastas seda päevasündmust.
Reklaamijoonis kujutas poolalasti neiut, kes põlvitas uraani-
aatomi graafilise mudeli ees ja vaatles seda palvetavas ekstaa-

sis. Mitte vähem väljendusrikas polnud kosmeetiliste toodete firma «Tung'i» vastukaja teisele maailmasõjale. Uhes huulepumati reklaamiga avaldati see New Yorgi teatmikus, mis anti välja sõjaväelistatud naisorganisatsiooni «Naiste Vabatahtlik Abikorpus» poolt. See vastukaja pälvis seda, et seda tsiteerida:

«Esmakordselt ajaloos,» loeme teatmikust, «on naised muutunud sõjas märkimisväärseks teguriks. Miljonid neist võitlevad ja töötavad õlg-õla kõrval oma meestega...» Pärast niisugust sissejuhatust, mis avaldab tunnustust ameerika naiste patriotismile, avas firma juhataja, keegi mrs. Constance Hun, kerge suletõmbega selle sügavalt sümboolse tähenduse, mis oli sõja olukorras huulepumatil. «Kui läheks tarvis sümbolit, et väljendada seda sõltumatuse, julguse ja jõu suurepärase vaimu, valiksin ma huulepumati.»

Reklaam on tunginud kõigile ameerika elualadele. Te näete reklaami kõikjal — metroos, autobussis, äride vitriinides, majade katuseil, kilpidel piki teesid, supelrannas. Tõstes pea üles, võite näha lennukit, mis joonestab taevale mingisuguse kauba nimetust. Ohtuti tiirleb linna kohal õhulaev, mis kannab mingisuguse firma valgusreklaamilisi üleskutseid. Sõja ajal, kui Ameerikas tunti puudust mõnedest kaupadest, jätkasid vastavad firmad ikkagi nende reklaamimist, kinnitades, et need ilmuvad varsti uuesti turule. Seda tehti selleks, et ostja ei unustaks kaubamärki.

Peale reklaami on Ameerikas olemas teisigi viise, kuidas nõudmist kaupade järele üles kruvida. Peamiseks viisiks nende hulgas on vahest madalakvaliteediliste kaupade, eriti pesu ja rõivaste valmistamine. Ostja on tahes-tahtmatult sunnitud oma garderoobi alata täiendama. Kuid peale selle läbiproovitud viisi, millega on hästi tuttav igaüks, kes on Ameerikas viibinud, kasutavad kaubanduslikud firmad teisigi viise. Eriti mõtlevad nad ammendamatu leidlikkusega välja ja määrivad elanikkonnale kaela igasuguseid ettekäandeid, mis teevad ühe või teise kauba ostmise näiliselt täiesti edasilükkamatuks. Just säärane on selle uskumatu kära päritolu, mis tekib Ameerikas alati ostude ümber jõulupühiks, lihavõtteiks ja «tänapühaks», mida peetakse peaaegu rahvuspühaks. Kevadel meenutatakse teile, et on tarvis teha lastele kingitusi kooli lõpetamise või vanemasse klassi ülemineku puhul. Lastele omakorda meenutatakse «emadepäeva» ja «isadepäeva» lähenemist. Juveliirid «hoolitsevad» liigutavalt selle eest, et nende jõukad kliendid ei unustaks oma sugulaste ja sõprade sünnipäevi. Nad saadavad neile kortereisse spetsiaalseid kaarte, kus on märgitud, millist kalliskivi tuleb

kinkida sünnipäevaks ja millal nimelt: jaanuaris näiteks on graanaat, veebruaris — ametüst, märtsis — akvamariin, aprillis — briljant jne. Nad on koostanud ametliku «pulma-aastapäevade nimestiku», mis ei piirdu üldtunnustatud «kuld»- ja «hõbe»-pulmadega, vaid näeb ette peaaegu iga-aastaseid pidustusi. Selle graafiku järgi tuleb tingimata pühitseda nii esimest abielu aastapäeva — «puuvillpulmi», ja teist — «paberpulmi» — kui ka kolmandat — «nahkpulmi» — ja seitsmendat — «villpulmi» — ning kaheksateistkümnendat — «linapulmi» jne. On endastmõistetav, et iga aastapäeva jaoks on ette nähtud eriline kink.

Kord vajasin kõige harilikumat särki külgenööbitava kraega. Käisin läbi kümmekond äri, kuid kõik minu otsingud ei andnud tulemusi. Kaotanud lootuse leida õnnetut särki, astusin siiski hea õnne peale väikesesse pudukauplusesse Lexington Avenue'l.

«Arge otsige niisuguseid särke,» ütles mulle sõnaohter müüja, «niikuinii ei leia. Praegu neid ei valmistata.»

«Aga miks?»

«Pole kasulik,» müüja pilgutas kavalalt silmi. «Sellise särgi juurde võtab ostja tingimata pooltosinat kraesid, ja see käib tal aasta, aga vähel rohkemgi. Kui ta aga ostab standardsärki külgeõmmeldava kraega, siis kulutab pesumaja selle läbi mõne pesemisega. Aga kui ta selle minema viskab, mis jääb tal üle? Minna ja osta uus, üks ole?»

«Noh ja kuidas on, kas näkkab?»

«Näkkab küll, kuid väga vähe,» vastas pudukaupmees loiult. «Äri läheb praegu viletsavõitu. Majandusteadlased kirjutavad, et on kasvamas «ostjate vastupanu». Mis on siin tegemist vastupanuga?» — müüja toonis kuuldus ärritust. «Hinnad lihtsalt tõusevad ja klientidel ei jätku dollareid. Tuleb suurendada kauplemist võlgu ja järelmaksuga. Aga teate, mille järele see lõhnab? Kriisi järele. Jah, jah, kriisi järele, kinnitan teile...»

Müüja rääkis rutlikult, otsekui tahtes mind veenda, ennekui jõuan vastu vaielda. Kuid mina ei mõelnudki vastu vaielda.

«Niisamuti oli meil ka kahekümne üheksandal,» jätkas müüja süngelt. «Ostjate vastupanu, järelmaks, intensiivne müük võlgu ja seejärel — krahh... Mul ei olnud ju tolajal see poekubrik, vaid äri Viiendal avenüül.»

Ma ei tea, kui pikale oleksid veninud müüja kurtmine nende süngete perspektiivide puhul, mis Ameerikat ootavad, kui poodi poleks astunud klient. Ostin mingisuguse tühiasja ja väljusin, et müüjat mitte segada. Kuid ärimehel ilmselt ei vedanud, sest klient väljus poest minu järel, mitte midagi ostmata. Nähta-

vasti kuulus temagi nende ostjate hulka, kes igasugustele reklaamitrikkidele «vastu panevad» ja ameerika businessmened sunnivad rahutusega jälgima, kuidas horisondil üha selgemini nähtavale ilmub uus «kahekümne üheksas aasta»...

6. LOURDES PILVELÕHKUJATE VARJUS

Kui ühe ajalehe veerupealkirjadesse ilmus esmakordselt väikese Bronxist pärineva poisi Joe Vitolo nimi, ei omistanud ma sellele mingit tähtsust. Kuid Joe Vitolo ei kadunud pärast esimest teadet jäljetult Leettesse, nagu seda juhtub tavaliselt kiiresti mööduvate ameerika sensatsioonidega. Teisel päeval figureeris tema nimi juba paljudes ajalehtedes. Seejärel ilmusid suured, illustatsioonidega kinnitatud artiklid ja lõpuks tungis Joe Vitolo ajalehtede esimestele lehekülgedele, sealhulgas ka neis ajalehtedes, mida peetakse tõsisteks ja soliidseteks.

Oli selge, et poisike Joe on muutunud grandioosse «publicity» objektiks, et mingisugused tundmatud jõud püüavad koondata temale avalikkuse tähelepanu ja teha temast väljapaistev kuju.

Ajalehed kirjutasid Joe Vitolost järgmist:

Itaalia immigrandi Vitolo — Joe isa — perekond elas Bronxis juba ammu. Perekonnapea töötas veoauto juhina ega suutnud oma viletsa palgaga suurt peret toita. Vitolo naine oli sunnitud lisa teenima, valmistades kodus kunstlilli. Kuid sellegi juures tuli Vitolo perekond vaevalt-vaevalt ots otsaga kokku.

Üheksa-aastane Joe käis koolis, õhtuti aga mängis omaealsetega naabruses asuval kõnnul. Pühapäeviti, pärast kirikuskäimist, õnnestus tal vahel minna kinno. Mitte väga kaua aega enne seda, kui Joe muutus kuulsuseks, nägi ta uut lõokfilmi, «Bernadette'i laulu». See film, mis on täielikult läbi imbinud katolitsismi ideedest ja usundlikust ebausust, avaldas poisikesele määratu suurt muljet. Filmi sisu moodustas niinimetatud Lourdes'i «ime» uus versioon. Teatavasti avastati omal ajal Püreneedes unustusse vajunud prantsuse aleviku lähedal «püha allikas», mis olevat olnud imettegeva tervistava jõuga. Allikas leiti tänu jumalaemale, kes näitas vagale taluneiuale Bernadette'ile, kus allikas asub.

Mõni päev pärast kinoseanssi «ilmutas» end jumalaema müstilisest filmist vapustatud poisikesele Joele. Isegi selle katoliikliku lõokfilmi autorid, kellede hulgas ei etendanud mitte viimast

osa Vatikani esindajad, võisid küll vaevalt loota sellist hämmastavat efekti.

Uhel sombusel sügisõhtul siirdus Joe nagu alati oma kõnnule. Teinud kuivadest lehtedest lõkke, istus ta selle kõrvale ja vaatas mõtlikult tulle. Selsamal hetkel «ilmutaski» neitsi Maarja end talle. Joele jäi meelde, et taevaelanik oli sellessamas rüüs, milles ta nägi teda ekraanil. Rohkem ta ei suutnud midagi jutustada — tema fantaasia ei ulatunud kaugemale Hollywoodi standardidest.

Tol hetkel oli müüt alles saamise protsessis, see oli alles siirdumas — kui sellise juhu kohta võib kasutada Hegeli terminoloogiat — Ei Miski staadiumist Miski staadiumisse. Kuid juba teisel päeval, pärast Joe kõnelust vanematega ja kohaliku katoliku koguduse paatriga omandas müüt täpsemad piirjooned.

Osutus, et jumalaema oli, nagu kuulekas vaim spiritistlikul seansil, uuesti ilmunud poisikese ette. Seekord oli taevaelanik väga sõnaohter. Ta ütles, et kui Joe tuleb igal õhtul kõnnule ja usinasti palvetab, siis toimub lõpuks ime — kõnnul avaneb püha allikas. Jumalaema määras täpselt kindlaks, et see juhtub seitsmeteiskümnendal päeval. Jättes poisikesega jumalaga, lubas ta teda korrapäraselt külastada.

Pärast seda hakkas müüt Joe imetaolistest nägemustest tekkima otse meie silme ees, seejuures niisuguse tempoga, millest muistsed müüdiiloojad polnud isegi mitte und näinud. Tänapäeva müüdiiloomise protsessi lülitati sellised vägevad vahendid, nagu ajakirjandus ja raadio, telefon ja telegraaf. Seepärast pole imestada, et juba mõne päeva pärast rääkis kogu Ameerika «imepoisikesest» ehk «imetegijast Josephist», nagu teda nüüd nimetati.

Paatri nõuandel loobus Joe kooliskäimisest: temale tekkisid uued, ülevamad kohustused. Vilets majake Bronxis, Villa Avenue 3194, muutus massilise palverännaku paigaks. Mahajäetud ja räpast kõndu piirasid rahvahulgad, eriti õhtutundidel, kui Joe väljus palvetama. «Ime»-poisikese juurde toodi haigeid lapsi, vigaseid, invaliide. Temalt nõuti, et ta palvetaks nende eest või puudutaks neid.

Palvetajate ja imetaolist tervistumist ihkajate hulga seas saalisid alatasa katoliku preestrid ja mungad. Katoliku kirik monopoliseeris kohe algusest peale kogu selle «ettevõtte» — Joe looja jaoks on raske leida teist nimetust — ja ekspluateeris seda kõige intensiivsemal viisil.

Vaatamata rõskele novembriilmale võttis palverändurite kogunemine niisuguse ulatuse, et korra (aga võib-olla ka vajaliku vagaduse) alalhoidmiseks tuli New Yorgi politseivalitsusel iga

päev määrata mitmestkümnest politseinikust koosnev meeskond. Palverändurite hulgas ei olnud üksnes New Yorgi elanikud. «Imetegija Josephi» kuulsus oli levinud kaugele väljapoole New Yorgi piire. Kõnnu läheduses võis näha spetsiaalselt üüritud autobusse palveränduritega New Jersey'st, Philadelphiast ja isegi kaugest Clevelandist.

Vaene Joe ei olnud vaimustatud temale äkki kaela langenud «imetegija» kuulsusest. Ajalehtedes vilksatasid vihjed sellele, et poisike on väsinud ülemäärasest koormast, mille on pannud talle usuliste tunnete ja ebausuv osavad ekspluateerijad. Mõõdaminnes teatati, et poisikese on ära tüüdanud imed, palverändurid, «publicity», pildistamine. Kuid ameerika ajakirjandus, peale pahempoolsete ajalehete, ei mõelnudki esineda selle kuulmatu müstifikatsiooni, selle häbitu tüssamise paljastamisega, mida teostati Uhendriikiide suurimas linnas.

Et anda mõningat kujutlust selle kohta, mis toimus neil päevil Vitolo korteris, esitan lühikese, kuid üpris iseloomustava väljavõtte ohtrasõnalisest kirjeldusest Joe kohta, mis võtab enda alla terve ajaleheveeru. New Yorgi suure ajalehe kirja saatja kirjeldab järgmiselt üht stseeni, mis iga päev etendub korteris, kus elas «imetegija Joseph»:

«Joseph lamas laias süngis. See oli tedretähniline, oliivivärvi nahaga, väike ja habras poisike. Ta vaatas tusaselt ja rahutult. «Imepoisike» nägi välja nagu iga teine üheksa-aastane jõmpsi-kas, kes on halvas tujus.

Tuppa astus nunn noore naise saatel, kes kandis kätel kolmeaastast last.

«Kas eile ilmus süütu neitsi Maarja?» küsis nunn poisi vanemalt õelt Irene'ilt.

«Jah, jumalaema kõneles temaga.»

«Millest?»

«Paljustki. Ta ütles Josephile, et reporterid teda enam ei pildistaks.»

Nunn kummardus Josephi kohale.

«Joseph, ole hea, puuduta last. Ta on vigane.»

Joseph mossitas nägu ega vastanud midagi.

«Palun sind, Joseph.» Noore ema silmad täitusid pisaratega. «Palun sind, Joseph,» kordas ta nagu kaja. «Ainult üks kord.»

Toas viibivad omaksed hakkasid samuti Josephit meelitama. Noor ema sirutas oma lapse poisikese poole, kes lamas endiselt süngis. Joe toetus tusasena ja vaikides süngiselja vastu. Äkki kargas ta püsti, puudutas ükskõikselt käega lapse jalga

ja jooksis kõrvaltuppa. Noore ema näole ilmus õnnelik naeratus.»

Nagu näha sellest peadpöörivat tõiust tulvil katkendist, olid imed vaesele Joele nii vastikuks muutunud, et polnud kerge sundida teda tuhandendat korda puudutama võõrast vigastatud keha.

Lourdes'i tekkimine kõigi oma manustega, ja mitte XIX sajandil, vaid meie päevil, ja mitte mingis prantsuse mägikolkas, vaid New Yorgis, pilvelõhkujate varjus, hakkas mind huvitama. Otsustasin kas või põgusalt vaadata, mida see endast kujutab.

Näotu metroo näotu vagun viib mind lõgina ja mürinaga kihutades Manhattanist Bronxi. Metroost väljudes üürin takso. Kui nimetan autojuhile Villa Avenue'd, heidab ta mulle mõistva pilgu ja hüüab:

«Ah, teil on vaja sõita pühamu juurde! Teie ei ole mul täna esimene.»

Auto läbib kvartaalid, mis on asustatud New Yorgi kehvikutega. Mõlemal pool tänavaid venivad enamasti väikesed, vanad puu- ja kivimajad, mida pole ammu remonditud. Kord siin, kord seal leidub veel hoonestamata maatükke, mis on kattunud umbrohuga, ja mõnikord ummistatud ajahambast tumenenud palkide ja tellistega. Tänavaille või hoovidesse on pesu kuivatamiseks tõmmatud nõõrid — tõend sellest, et selle rajooni elanikud ei kasuta ameerika mehaniseeritud service'i kiidetud hüvesid.

Vaatamata sombusele õhtule seisab Villa Avenue'l kõnnu ümber mitmesajast inimesest koosnev rahvahulk. Rahvahulga keskel askeldavad politseinikud. Mehed seisavad palja päi, kuigi külm sügisene vihm ei lakka hetkekski.

Püüan tungida lähemale üldise tähelepanu objektile. Aeglaselt ja suuri vaevu õnnestub mul asuda positsioonile, kust on näha väike, káhe-kolme meetri kõrgune kungas Vitolo maja kõrval. Kungast piirab kastilaudadest ülepeakaela kokkulöödud tara. Tara ja künka vahele on jäetud midagi kopli taolist. Seal tunglevad samuti inimesed. Need pole enam lihtsalt palverändurid, vaid inimesed, kes ihkavad tervistamist. Nende hulgas on näha vigaseid karkudega ja pimedaid.

Künkal askeldavad mingisugused noormehed labidatega. Selgub, et nad kaevavad mulda, mille märgi kamakaid palverändurid koguvad siinsamas hoolikalt taskurätikuisse või viirukinõudesse. Iga mudakamaka eest pühalt künkalt tuleb maksta ühele noormehele, kes on nähtavasti selle omapärase kulla-

kaevanduse laekuriks. «Pühamu» eksisteerib juba kaheteistkümne päeva, selle reklaam on tõepoolest jalustrabav. See pärast kaupleb improviseeritud ettevõtte üsna vilkalt. Mingisugust kindlat hinda pole müüdavale «kaubale» nähtavasti määratud. Kuid ka «kaup» on ju säärane, et selle müümisel iga isegi kõige väiksem vabatahtlik annetused on tulukas.

Peale noormeeste, kes kauplevad mudaga, seisab künka ümber valve mitmest alaealisest, kes kaitsevad «pühamut» võimalike röövkallalekippumiste eest.

See väike «eraalgatuse» avaldus on vaid paise ulatuslikuma ja hästi organiseeritud ettevõtte kehal, mis kipub kallale mitte ainult oma klientide kukruile, vaid ka nende hingedele.

Künka tippu pole peaaegu nähagi. Kogu kungas on kaetud jumalaemakujukete ja krutsifiksidega ning täis kuhjatud lillekimpusid. Maa peal seisavad kõikjal küünlad. Niipea kui vihm lakkab, süütavad põlvitavad palverändurid need üksteise järel põlema.

«Imepoisikest» veel pole. Ta ilmub veidi hiljem, kella seitsme paigu õhtul, tavalisel palvetunnil. Minu lähedal seisavad kaks elatanud naist. Näidates tara taga tunglevate palverändurite rühmale, ütleb üks neist naabritarile:

«Vaata, Betty, seda hallijuukselist daami. Kõnelesin eile temaga, ta on Buffalost. Daami kõrval istub ratastoolis tema tütar, ta on juba mitu aastat lastehalvatuses. Ema on läbi proovinud kõik ravivahendid, kuid ükski neist pole aidanud. Nüüd tõi ta tütre siia, lootuses Josephi abile.»

«Noh, ja kuidas on?»

«Tal ei vea. Juba kolmandat korda tuleb ta siia — ja oleks Joseph kas või kordki pööranud talle tähelepanu. Ikka läheb mööda. Täna leppis ta kokku papa Vitologa, kes lubas teda aidata.»

Betty noogutab kaastundlikult oma kaasvestlejale. Nende kõnelust katkestab Joe ilmumine. «Imepoisike» ilmub nähtavale väga kummalisel viisil. Vitolo majas avaneb ootamatult pärani esimese korruse aken ja aknalauale ronib Joe. See on oma aastate kohta väike ja kõhetu poisike, ilma mütsita ja liiga avara, nähtavasti võõrast seljast võetud kuuega. Ta seisab hetke aknalaul, vaadates rahvahulgast üle, hüppab siis maha, endiselt kellelegi otsa vaatamata, ja sammub otse künka poole.

«Imetegija Josephi» poisikeselik temp annab tunnistust sellest, et teda on surmani ära tüüdanud pidulikkus, mis on sünnis tema uuele seisundile. Kuid see ei hämmelda põrmugi eksalteeritud palvetajaid. Keegi hüüab ärevalt:

«Seal ta on! Sammub pühapaiga juurde...»

Kõik jälgivad pinevuses seda, kuidas Joe ronib künka otsa ja peatub kujukeste ees. Läheduses seisev reporter püüab poisikest pildistada, kuid see katab kätega näo. Meenub ajalehesõnum selle kohta, et jumalaema keelas hiljuti poisikesel end pildistada. Igalt poolt kõssitatakse ja sisistatakse reporteri peale. Ta tõmbub kiiresti tagasi.

Tara taga seisva palverändurite hulga keskelt kostuvad hüüded:

«Puuduta mind, Joseph!»

«Katsu minu last, Joseph!»

«Palu minu eest, püha inimesel!»

«Onnistagu sind jumal, Joseph!»

Pööramata mingit tähelepanu neile hüüdeile, laskub Joe põlvili, koolutab palvetades pea ja viibib sellises poosis ligikaudu pool tundi. Publik vaatab kogu see aeg teda ebatavalise hardumusega. Paljud palvetavad valjusti või endamisi. Palve lõppemisel Joe tõuseb, haarab maast mõned küünlad ja heidab need rahva hulka. Palvetajad tormavad küünalde kallale. Seejuures toimub rüselemine, mis peaaegu muutub kakluseks. Joe jälgib ilmse huviga seda stseeni. Soovides lõbu korrata, kisub ta välja veel mõned küünlad ja heidab need uuesti rahvahulga keskele. Tekib uus rüselemine, millele politseinikud vaevaga lõpu teevad. Näen, kuidas kehakas «cop» — nii nimetatakse siin irooniliselt politseinikke — ise tõstab küünla ja peidab selle rahuloleva naeratusega mundri sisetaskusse. Teised õnne- seened, kes on vallutanud pühad reliikviad, suruvad need rinna vastu või suudlevad neid hardalt.

Olles lapseliku siirusega lõbustanud end täiskasvanud fanaatikute jõugu üle, läheb Joe kiiresti tagasi majja. Seekord möödub ta palverändureist, kes seisavad privilegeeritud koplis, puudutades hooletult tema poole sirutatud käsi. Kodus tuleb tal «tervistada» rühma haigeid, kes on lastud sinna erilisel eestkostmisel ja muidugi juba erilise tasu eest...

Publik saadab Joed põlevi silmi. Kõikjalt kostuvad tervitushüüded. Vaatamata sellele, et Joe on läinud ja hakkab juba hämarduma, ei liigu rahvahulk paigast. Oletatakse, et Joe ilmub veel kord nähtavale. Vahepeal alustavad noored ärimhed uuesti oma mullaga kauplemist.

Kõik see näeb välja koletu groteskina, õelaima paroodiana tsivilisatsioonile...

Mul ei olnud juhust viibida selle farsi lõppvaatuse juures, mis leidis aset mõne päeva pärast.

Tähtaeg, mille jumalaema määras imeteoks, oli möödunud. Saabus päev, millal kõnnul pidi avanema imettegev allikas...

Ammu enne tähendusrikka tunni saabumist tõkestasid tuhanded sõiduautod ja autobussid maantee nr. 22, mis kulgeb «püha» kõnnu läheduses. Tekkis selline ummik, et politsei katkestas liikumise. Kõik lähedalasetsevad kvartaalid olid samuti puupüsti autosid täis. Ohtuks kogunes tänavaile, mis kõnnuga piirnesid, vähemalt kolmkümmend tuhat inimest. Rahvahulga seas oli rohkesti katoliku preestreid ja munki...

Kell seitse õhtul väljus Joe kodust, saadetuna vanemaist, vendadest ja õdedest. Vitolo perekonda ümbritsesid politseinikud. Usundliku ekstaasi hoos võis fanaatikute jõuk väikese «imetegija» ühes tema omastega kogemata tükkideks kiskuda. Peale Joe «isikliku kaardiväe» oli kõnnul veel umbes sadakond politseinikku, kes suuri vaevu pidurdasid rahvahulga survet.

Joe põlvitas jumalaema kaju ees. Senikaua kui ta palvetas, laulsid palverändurid, pööramata tähelepanu vihmale ja läbi-
lõikavale tuulele, «Ave Maria't» ja lugesid omakorda palveid.

Poole tunni pärast lõpetas Joe palve, kuid maapõu ei avanenud, et pursata imettegevast nestest. Toimus häbiväärne segadus. Vanem vend viis hämmeldunud poisikese kätel koju. Sajad austajad söötsid nende järel. Kui poisike püüdis igalt poolt langevaile küsimustele vastata, käratas öde Theresa talle kurjalt:

«Vaiki, Joe!»

Siis teatas ta valjusti:

«Neitsi Maarja ütles Joele, et ta enam ei tule, sest ta on lõpetanud oma töö. Neitsi Maarja keelas tal küsimustele vastata...»

Ent rahvahulk ei läinud laiali. Inimesed püüdsid tungida Vitolo maja juurde. Tekkis uskumatu rüüselamine. Mitu inimest tõugati pikali ja sõtkuti jalge alla, kuus naist ja kaks meest kaotasid teadvuse. Mitmel palvetajal algasid südameatakid. Üks naine langes hüsteerikasse. Paater, kes teda rahustas, teatas hiljem, et naine «nägi süütut ema, kes ütles talle, et ta on jumalaema». Nii hakkasid ühe «ime» katastroofilise läbikukkumise hetkel tärgkama teise ime eod.

Rahvahulk hakkas laiali valguma alles pärast seda, kui politsei, kartes uusi ekstsesse, teatas oma autode kõnetorude kaudu lühidalt: «Joe Vitolo ei näita end enam ei täna ega teistel päevadel. Soovitatakse kõigile oma koju minna.» Kuid sajad inimesed seisid mitu tundi hiljem ikka veel «pühamu» ees.

Veel enam, vaatamata kogu selle avantüüri häbiväärsele läbikukkumisele ja Joe jäljetule kadumisele, keda mõistuse pähe

võtnud vanemad ruttasid teise linna viima, ei lõppenud palverännak kõnnule kaugeltki mitte kohe. Sajad inimesed kogunesid veel kaua aega õnnetu künka ümber, põlvitasid ja palusid pisarsilmi taevalt ime läkitamist...

«Imetegija Josephi» loo skandaalne krahh tõi üsna palju ebameeldivusi neile, kes kavatsesid selle pealt kokku ajada suurt usundlikku kapitali. Katoliku kiriku mustad kaarnad tundsid kergendust alles poole aasta pärast, kui uus sensatsioon varjutas oskamatult läbiviidud jandi kõnnul asuva imettegeva allikaga.

Selleks, et sellest sensatsioonist jutustada, on tarvis alustada kaugemalt.

Palaval suvepäeval 1850. aastal sündis Santo-Angelo asulas Lodi linna läheduses Põhja-Itaalias talupoja Agostino Cabrini naine tütre. Tüdrukule pandi nimeks Francesca. Näis, et selles sündmuses pole midagi ebaharilikku. Ent terane vaatleja oleks juba tol korral märganud vähemalt kaht asjaolu, mis ennustasid, et sel sündmusel on põhjust jääda mitte päris tavaliseks. Esiteks toimus sündmus kaks kuud enne tähtaega ja teiseks, sel hetkel, kui väike Francesca tuli ilmale, keerles Agostino maja kohal parv valgeid tuvisid...

Ja tuligi välja, et sel terasel vaatlejal oleks olnud õigus. Peaaegu saja aasta pärast selgus, et haiglane tüdruk Francesca Cabrini oli kõige-kõrgema poolt määratud «pühaku» osa jaoks ja mitte kuskil Euroopa kolkas, kus on selletagi igasuguseid «pühamuid» külluses, vaid Ühendriikides. Tõsi küll, Francesca Cabrinile, kes oli hakanud nunnaks ja asunud Ameerikasse usuliste kanglastegude sooritamiseks, ei langenud elu ajal osaks mingit au. Katoliku kiriku «isad» ja «emad» kohtlesid teda halastamatult. Kuid pärast tema surma läksid asjad äkki märke.

Asi seisab selles, et katoliku kirik on Ühendriikides kuni viimase ajani lubamatult maha jäänud euroopa katoliku kirikust. Tema aktivas ei olnud ainustki, isegi kõige viletsamat «pühakut», mitte ainustki «imet», kui mitte lugeda skandaalset läbikukkumist Joe Vitologa. Selline olukord oli talumatu. Ameerikal on tulnud ammugi anda omaenda — ja mitte ainult rahaline — panus katoliku kiriku õitsengu üldisse üritusse. Oli tarvis maksu mis maksab leida «pühaku»-kandidaat, kes vähegi kõlbaks kanoniseerimiseks. Siin just sobis õnnetu «ema Cabrini».

Katoliku kiriku kaanonite järgi on «pühakute perre» arvamine eriti ametlik üritus. Selline akt võib nende kaanonite

kohaselt toimuda ainult viiskümmend aastat pärast «pühaku»-kandidaadi surma. Kuid «ema Cabrini» juhtumis toimus kõik kiirendatud tempos. Vatikan, kes viimasel ajal on end nii tihedasti sidunud ameerika reaktsiooniga, tuli muidugi oma Wall Streeti sõpradele vastu ega hoolinud mõningaist konventsioonidest. Selle tulemusel omistas katoliku hierarhia kadunud Francesca Cabrinile suure rutuga kaks imet: pimeduse tervistamise lapsel tagaselja ja maovähi terveksravimise nunnal.

Seitsmendal juunil 1946, ammu enne selliseil juhtumel vajaliku staaži täissaamist, «võimsa vaimuliku liikumise tarviduse tõttu» (nii öeldi Vatikani ametlikus motiveeringus), kuulutati «ema Cabrini» pidulikult «esimeseks ameerika pühakuks», tema «jäänused» aga, mida säilitati kabelis Manhattanil, muutusid nüüdsest peale «imettegevaiks». Nii pandi alus uuele pühakute-kalendrile vabrikumärgiga «Made in USA».

Katoliku reaktsioon sai vastutasu: kukkus küll läbi «pühamu» Bronxis, see-eest on olemas «pühamu» Manhattanis.

Lugu «ema Cabriniga» on vaid Wall Streeti ja Vatikani vahelise «viljaka» koostöö üks avaldusi. See koostöö muutub iga päevaga aina tihedamaks. Paljud Vatikani üritused Euroopas ja Ameerikas teostatakse ameerika monopolide arvel. Myron Taylor, keda peetakse president Trumani isiklikuks esindajaks Vatikanis, esindab seal tegelikult kõigepealt Wall Streeti, sest ta on Morgani monopoli «Ühendriikide Teras-trust» Finantskomitee esimees. Vatikani sõidavad sageli ka teised ameerika monopolide esindajad, sealhulgas sellised, nagu Averell Harriman ja Herbert Hoover. Tänu sellele koostööle kõvendab katoliku kirik süstemaatiliselt oma positsioone Ameerikas. Vatikani kardinalide kolleegiumi, mida laiendati detsembris 1945 seitsmekümne liikmeni, kuulub praegu neli ameeriklast. Kaks neist — Spellman ja Streech — on omandanud skandaalse kuulsuse oma nõukogudevastase tegevusega ja välja-paistmisega fašismi kaitsmises. Katoliku kirik orienteerub üha rohkem Ühendriikidele, kus ta saab tugevat poliitilist ja rahanduslikku toetust valitsevate ringkondade poolt.

Katoliku kiriku mõju on Ameerikas väga suur. Seda viiakse ellu kõige mitmesugusemal viisil. Rooma paavsti poolt vahetult määratav katoliku kiriku hierarhia Ameerika Ühendriiges koosneb peale kardinalide ligikaudu tuhandest ülempiiskopist ja piiskopist ning rohkem kui kolmekümnest tuhandest paatrist. Peaaegu üks veerand nende üldarvust, s. o. 6300 inimest, on kurjakuulutava jesuiitide ordu liikmed. See pimedusejüngrite must armee mõjutab elanikkonda koolide, ajakirjanduse, raadio

ja mitmesuguste heategevate ning seltskondlike organisatsioonide kaudu. Ameerika katoliiklik ajakirjandus loendab praegu 350 ajalehte ja ajakirja tiraažiga üheksa miljonit eksemplari. Ameerika Ühendriiges on 22 katoliku ülikooli, ligikaudu 200 meeskolledžit, kus õpib enam kui 50 000 noorukit, ja 102 vaimulikku seminari seitsme tuhande õpilasega. Peale selle on olemas spetsiaalsed naiste kõrgemad õppeasutused: 39 kolledžit, ligi 700 «akadeemiat», kus õpib üle 100 000 «õe». Katoliku kiriku hoole all on arendatud algkoolide võrk (ligi 8000 algkooli kahe miljoni õpilasega) ja keskkõppeasutuste võrk (2000 keskkooli 300 000 õpilasega). Peale selle on ulatuslikult levinud koguduste pühapäevakoolid, mis teenindavad poolteist miljonit õpilast. Need arvud näitavad mitte ainult nende teede mitmekesisust, mida katoliku kirik kasutab ameerika elanikkonna «masseerimiseks», vaid paljastab ka nende käibelolevate väidete valelikkust, nagu oleks kool Ameerikas ilmlik ja kirikust sõltumatu.

Katoliku kirik tegutseb ka kõikvõimalike usundlike ordude ja ühingute kaudu, millel on kuni viis miljonit liiget («Pühavaimu Selts», «Karskuse Selts» jne.). Lõpuks on Ameerikas ka reaktioonilisi poliitilisi organisatsioone, mis on maskeeritud usundliku sildiga. Nende hulka kuulub esijoones poolfašistlik «Kolumbuse Rüütlite Ordu» kuuesaja tuhande liikmega. Kõigi katoliku organisatsioonide tegevus on suunatud ühiskondliku ja teadusliku progressi vastu, töötajate demokraatliku liikumise vastu, ekspluateerijate ülemvõimu kaitsmiseks.

Katoliku kirik ei ole selles oma tegevuses muidugi kaugeltki mitte üksi. Vahest ei ole ühelgi maal maailmas nii rohkesti ususekte, uskumusi ja kultusi, kui Ühendriikides. Suurlinnad on täidetud kõige rohkem levinud usutunnistuste ja kirikute — katoliku, episkopaalkiriku, presbüüterlaste, metodistide, baptistide ja paljude teiste templite ja palvelatega. Provintsis on veel suur hulk teisi, vähem levinud usundlikke kultusi.

Ametlik seisukoht, mida ajakirjanduses ja raadios intensiivselt propageeritakse, kujutab seda usundliku obskurantismi kõigi liikide enneolematut õitsengut silmakirjalikult «vaimse kultuuri kõrgeimate vormide arenguna laialdase demokraatia alusel»... Tegelikult aga pole see midagi muud, kui elanikkonna vaimse mahajäämuse kuritahtlik ekspluateerimine. Ent tuisupead, kes julgeks sellise seisukohaga esineda, ähvardaks süüdistus purustavais tendentsides. Tal oleks palju šansse istuda süüaluste pingil mõnel tänapäeva «nõiaprotsessil», mida organiseerib kurikuulus «Ameerikavastase Tegevuse Uurimise Komitee».

7. VARASTATUD NOORUS

Ameerika ametliku statistika andmete järgi toimub Ühendriikides iga kahekümne sekundi tagant mingisugune tõsine roim. Iga saja sekundi möödudes leiab aset murdvargus, iga kolme minuti järel — autovargus, iga üheksa minuti tagant röövimine ja iga neljakümne nelja minuti möödudes — ettekavatsetud mõrv. Teated kriminaalroimade kohta, milledega ajalehekroonika iga päev põrutab lugejat, võistlevad üksteisega kõmu poolest.

Sellisel taustal oleks Jess Richardsoni tapmine Bronxis võinud näida täiesti tavalise roimana — üheks neist mitmekümnest, mida teostatakse igal tööpäeval — kui mitte see fakt, et Jess Richardson oli saanud vaevalt kolmeteistkümne-aastaseks ja et tema tapsid ta oma vanusekaaslased — alaealiste gangsterite jõugu liikmed. Need asjaolud andsid loole erilise värvingu. Sensatsioonihimuline ajakirjandus osutas juhtumile muidugi rohkesti tähelepanu. Ühtlasi aga andis Jess Richardsoni tapmise lugu ameerika progressiivseile ringkondadele põhjust üles tõsta erutava küsimuse laste kuritegevuse kasvu kohta Ameerika Ühendriikides.

Ajaleht «PM» saatis rajooni, kus oli toimunud skandaalne mõrv, kolm erikorrespondenti. «PM» reporterid toimetasid mitme päeva vältel kõigi asjaolude salajast juurdlemist. Läbi uurinud vaid väikese osa Ida-Bronxist, avastasid nad seal kakskümmend kolm suurt jõuku, mis koosnesid kooliealistest noorukeist. Iga jõugu eesotsas seisis «kapten», kes omas piiramatud võimu kõigi jõugu liikmete üle. Jõugu liikmed maksid liikmemaalse kahekümne viiest sendist kuni viie dollarini nädalas. Sellisel viisil kogutud raha kulutati relvade ja ühesuguste sviitrite ja kuubede muretsemiseks ning — joominguteks.

Enamik neid kurjategijajõuke koosnes mõnekümnest liikmest. Kuid nende hulgas oli ka selliseid, kuhu kuulus kuni kakssada inimest. Need olid juba terved organisatsioonid, võimalised teostama suurelatuslikke kuritegusid.

Jõugud võtsid endale nimetused, üks kõlavam kui teine: «Jacksoni Rüütli», «Sultanid», «Osavad Poisid», «Kobrad», «Kuninglikud Tiigid» jne. Bronxis tegutses üks jõuk koguni varjamatult kriminaalse nimetusega — «Mõrvarite Ühing».

On iseloomustav, et «Osavate Poiste» jõuk, kes oli süüdi Richardsoni mõrvas, otsustas pärast seda traagilist sündmust oma nime muuta. Vana jõugu nimetus ei tundunud noortele gangsteritele enam küllalt väljendusrikkana, ja nad asendasid

selle teisega, uuele olukorrale vastavamaga — «Snaiperid». Asi seisis selles, et Jess Richardson tapeti lasuga väikekaliibrilisest jahipüssist, mis kuulus ühele «osavale poisile». Alaealisi bandiite ei rõhunud põrmugi kakluse traagiline tulemus, vaid nii koletu kui see ongi, nad uhkeldasid sellega kui omamoodi kangelasteoga! . . .

Kõik jõukudesse kuuluvad noorukid on viimseni relvastatud. Neil on alati kaasas noad, kumminuiad ja isegi tulirelvad.

Noored ulakad hangivad endile relvi mitmel viisil, eriti neid posti teel lunamaksuga tellides. Kuid kõige hämmastavam on küll vist see, et omatehtud relvi valmistavad noorukid kooli töökodades tööõpetuse tundides. Päris kena näide koolikasvatusest!

Et kooliõpilased omavad relvi, see pole saladuseks ei kooliõpetajaile, vanemaile ega politseile. Bronxi protestantliku kiriku pastor Taylor tõendas, et tema koguduse noorukeil on «otse sadu» omatehtud, kuid sugugi mitte mängu-revolvreid. Jess Richardsoni tapmise puhul ütles pastor, et ta polnud sugugi selle üle imestunud ja et, vastupidi, teda hämmastab, «miks tapmisi polegi väga palju». Kommentaarid sellise avalduse kohta on ülearused.

Alaealised gangsterid tegelevad peamiselt pisivargustega, kuid kasutavad ka neile jõukohastes mõõtudes gangsterite traditsioonilist «hold up'i». Nende vahel toimuvad tihti verised kokkupõrked. Kord ei jõua nad saagijagamisel kokkuleppele, kord teostab üks jõukudest operatsiooni võõral territooriumil, kord puhkeb tüli rahvuslikul pinnal. Kerge on kujutleda, kui palju põhjusi leidub sedalaadi tulideks Bronx, Brooklyn, Harleemis ja teistes New Yorgi paljurahvuselistes rajoonides.

Ameerikas ei peeta süstemaatilist võitlust laste kuritegevuse vastu. Võimude ükskõikne suhtumine noortesse kurjategijaisse on hämmastav. Ajalehe «PM» teatel väitis näiteks keegi Bronxi kõrgem politseiametnik, et verised kaklused bandiitlike jõukude vahel ei ole midagi erilist. Tema arvates on need kõige harilikumad «laste koerustükid». Ta ei näe selles midagi ohtlikku, et «lapsed võtavad tarvitusele noad, kangid, kumminuiad ja nüüd isegi ka revolvrid». Selline arutus on tõesti hämmastav.

Juhtum Bronx kujutab endast ainult üht fakti suurest faktide hulgast, mis iseloomustavad laste kuritegevuse kasvu. Ameerika ajalehed ja ajakirjad toovad peaaegu iga päev teateid röövimistest ja tapmistest, mis on teostatud alaealiste roimarite poolt. Kuritegevuse üldine kasv, mida täheldatakse Ameerika Ühendriikides, tuleb suurel määral panna eilsete «Osavate

Poiste», «Kuninglike Tiigrite» ja «Mõrvarite Uhingu» liikmete arvele. Olemasolevail andmeil tuuakse ameerika politseisse iga aasta umbes kaks miljonit alla 18-aastast alaealist nende poolt kordasaadetud roimade pärast — röövimisest kuni mõrvani. Neist võetakse umbes üks miljon kohtulikule vastutusele, sajad tuhanded mõlemast soost lapsed kannavad vanglakaristust. Selle määratu suure kriminaalkurjategijate armee read täienevad süstemaatiliselt noorukitega, kes on jõudnud juba «eelkooli» läbi teha bandiitlikes tänavajõukudes.

Rohkearvulistele alaealistele gangsteritele, kes Ameerikas üles kasvavad, on võõras igasugune inimlik moraal. Kõik oma teod sooritavad nad relvade ja toore füüsilise jõu abil. Kõigis toiminguis juhinduvad nad džunglite hundiseadusest, mis valitseb kapitalistlikus ühiskonnas üldiselt, Ühendriikides aga avaldub erilise jõu ja julmusega.

Ülaltoodud faktid ja arvud laste kuritegevuse kasvu kohta on raskemaiks süüdistusteks, mida võib esitada noorsoo kasvatamise süsteemile Ameerikas.

Koolihariduse halb seisund Ühendriikides on muutunud sõna otseses mõttes kõmuaineks. Kulud rahvaharidusele moodustavad tühise osa rahvuslikust eelarvest — kõigest pool protsenti. Tohtu hulk ameerika lapsi kas üldse ei õpi, või siis õpib ainult 4—6 aastat. Kohtuminister Clark nimetas avalikult olukorda sel alal otse katastroofiliseks. «Ühendriikides on mitu miljonit last, kes ei õpi koolis,» teatas Clark, «üle kahe miljoni lapse käivad täiesti mitterahuldavais koolides; kolm miljonit täiskasvanut pole kunagi koolis õppinud, kümme miljonit aga on saanud nii puuduliku hariduse, et nad jäävad faktiliselt kirjaoskamatuiks.» Kõik see käib muidugi ainult töörahva kohta, sest kodanluse teenistuses on Ameerikas rohkesti kalleid erakooli.

Kuid selletaolised ülestunnistused, mida tehakse peamiselt poliitilistel kaalutlustel, ei muuda põrmugi olukorda. Kongress ja osariikide seadusandlikud asutused lükkavad järjekindlalt tagasi kõik ettepanekud suurendada assigneeringuid koolile. Selle tagajärjel kooliruumid lagunevad ja nende inventar muutub kõlbmatuks. Algkooliõpetajate palk küünib vaevalt mustatöölise töötasu tasemeni. Pole siis imestada, et õpetajad põgenevad koolidest igasse ilmakaarde. Ametlikud allikad märgivad, et 1941. aastast 1945. aastani olid kolmsada viiskümmend tuhat õpetajat sunnitud koolitöö maha jätma, kuna see ei kindlustanud neile kõige elementaarsemaidki elatustingimusi.

See kõik pole sugugi juhuslik. Valitsevad ringkonnad hoiavad koole sihilikult nii madalal tasemel. Ameerika noorsugu juhitakse sihilikult ummikusse.

Niisiis, mitmed miljonid ameerika lapsed ei astu kunagi üle kooli läve. Kuid seegi laps, kellel õnnestub kooli sattuda, ei saa seal tõelisi teadmisi looduse ja ühiskonna arenemisseaduste kohta. Ameerika kool levitab võltsitud kujutluse tegelikkusest, mis kasvatavad last «ameerika elulaadi» ees kummardumise vaimus.

«Bisnessmenid ja rahamehed,» kirjutab Rex David 1947. a. ilmunud raamatus «Koolikriis», «kontrollivad kooli õppetööd. Ükski kool Ameerika Ühendriiges ei söandaks õpilastele öelda tõtt klassivõitlusest, võitlusest peremeeste ja tööliste vahel. Ükski kooliõpetaja ei julge lastele avaldada, millised tumedad lood sünnivad pahatihti nende kodulinnas. Ajaloo ja kodaniku-teaduse õpetajad peavad õpetama lastele valet, isegi kui nad tunnevad tõelist olukorda, sest kui nad seda ei tee, siis nad vallandatakse. Õpikute koostajad on sunnitud kirjutama valet, varjama tõtt, ülistama sõda ja esitama miljardäre rahvus-kangelastena.»

Kuid sellest on vähe. Pärast teise maailmasõja lõppu on kool Ameerika Ühendriiges — ülikool ja keskkool — üha rohkem langemas sõjaväelise kildkonna mõju alla, kes on mures suurtükiliha ettevalmistamise üle uue sõja jaoks, ja kogu haridussüsteemis toimub kiires tempos militariseerumine. Kõrgemate õppeasutuste juhtkonnas antakse otsustav osa patenteeritud sõjaõhutajaile. Nii, näiteks, määrati Columbia ülikooli presidendiks kindral Eisenhower, kes tegutses selles osas 1950. aasta lõpuni, millal ta asus niinimetatud «Põhja-Atlandi Liidu Relvastatud Jõudude» etteotsa. Admiral Niemitz on võetud Kalifornia ülikooli juhatuse koosseisu, kindral-major Kitting on Ithaca kolledži hooldusnõukogu liige, endine sõjaminister Patterson on Unioni kolledži hooldusnõukogu liige; kõrgemate õppeasutuste juhtimisest võtavad osa kontradmiraal Grasse, admiraalid Holloway, Cook ja paljud teised Ameerika Ühendriikide armee ja laevastiku kõrgema juhtkonna esindajad. Ameerika sõjaväeline kildkond on sirutanud oma haaravad kombitsad ka keskkooli, püüdes alaealiste õppetööd seada sõjaväelisele alusele.

Noorsoo värskeltküpsetatud «kasvatajad» on hakanud rääkima oma sõjalistest eesmärkidest äärmise avameelsusega. Juba oma esimeses üliõpilastele määratud kõnes teatas Columbia ülikooli uus president kindral Eisenhower otsekoheselt: «Teie kõik olete

minu jaoks — sõdurid.» Ta sisendas üliõpilastele, et sõda on peamiseks vahendiks ameerika välispoliitikas, mille eesmärgiks on maailmavalitsemise kättevõtmine Ühendriikidele. Aruanne, mille ta ühiselt Harvardi ülikooli rektori Conant'iga esitas «Hariduse Alal Töötajate Rahvuslikule Ühingu», näitab üsna selgesti, millise kasvatussüsteemi on reaktsooniline sõjaväeline kildkond koolides kehtestanud. «Ameerika Ühendriikide koolidelt,» öeldakse aruandes, «nõutakse tingimata patriotismi (loe — šovinismi, — N. V.) edasist kõvendamist. Vajadus noorte tervete inimeste järele, kes kannaksid sõjaväevormi ja teenindaksid relvi, dikteerib koolidele vajaduse kehalise ja kutsealase (loe — rivilise ja sõjalis-tehnilise) õppuse programmi tugevdamiseks ja parandamiseks.»

Ja juba täiesti fašistlikul kombel, püüdes üle trumbata märatsevat saksa jefreitorit, väljendas senatis oma arvamust noorsoo kasvatamise süsteemi kohta veelgi üks «haridustegelane», kolonel John Gray. Temale on ameerika noore inimese ideaaliks robot sõdurimundris. «Temalt oodatakse käsutäitmist, sõltumata sellest, kas käsud on õiged või valed, rumalad või targad, kas need on antud purjus või kaines olekus.»

Kooli kõrval laostavad kõlbeliselt alaealise hinge ja teadvust ameerika kino, ajakirjandus ja raadio. Kerge on kujutleda, kuidas mõjuvad alaealiste ja noorukite psüühikale loendamatud detektiiv- ja gangsterfilmid, raamatud ja raadiosaated, milledes on mõnuga kirjeldatud kõiki vägivalla, tapmiste ja röövimiste stseene.

«Meie, ameeriklased,» kirjutab Max Lerner ajalehes «PM», «õpetame oma lapsi olema halastamatud, me naerame nad välja, kui nad avaldavad tundelisust või inimlikke tundeid... Kogu meie tsivilisatsioon on läbi imbinud inimese vägivallast inimese üle. See kajastub sellisel määral kinofilmides, et meie ei pea enam seda filmi heaks, milles pole mitut surmajuhtumit. Sellega on küllastatud ka meie raadioprogrammid. Sellest on läbi imbinud kogu meie kultuur.»

Detektiivkirjandust ei anta lastele välja kuskil sellisel hulgal, kui Ühendriikides. Odavate, kriminaalseiklusi kirjeldavate romaanidega võistlevad kakssada viiskümmend illustreeritud ajakirja, mis ilmuvad mitmemiljonilistes tiraažides ja on pühendatud spetsiaalselt detektiivteemadele, ning iga päev tuhandeis ajalehtedes avaldatavad leheküljed detektiivset lugemisvara. Nii-sugune on see mürgitatud vaimutoit, mille abil laostatakse kõlbeliselt ameerika noorsoo teadvust.

Trükisõna, kino ja raadio kasvatavad alaealisest esmalt

tänavaulaka, siis väikekelmi ja lõpuks ehtsa bandiidi. Kõige hukutavamad mõju avaldavad nad kodanlikule ja väikekodanlikule noorsoole, aga samuti ka linna alamkihtide deklasseeritud elementidele. Vastikud vaimse uimaga kaubitsejad püüavad mõjutada ka tööraha lapsi, neid varakult kõrvale juhtida klassivõitlusest ja seega nõrgendada tööraha vastupanu Wall Streeti röövpoliitikale. Kuid siit saavad nad kehva lõikust.

Uhendriikide progressiivselt mõtlevad ringkonnad näevad ette võimalust, et ulatsevad noorukid muutuvad ameerika marki kandvaiks fašistlikeks rünnakrühmlasteks. Kooliõpilase Jess Richardsoni tapmisele pühendatud juhtkirjas kirjutas ajaleht «PM»:

«Kui neid jõuke ei likvideerita, siis muutuvad nad kurjategijate, bandiitide, palgaliste mõrtsukate ja kupeldajate eelkooliks. Kuid hoopis tõsisem on see asjaolu, et nad on täiesti küpsed ka nende kasutamiseks ameerika fašismi poolt. Selleks vajavad nad ainult organisatsiooni.»

Metoodilisus, millega teostatakse ameerika noorsoo vaimse laostamise programmi, sunnib tahtmatult meenutama fašistlikku Saksamaad, kus noorsugu muudeti sihilikult metsloomade karjaks ja poogiti talle külge kõige madalamaid instinkte, et teha temast hiljem sõnakuulelik tööriist kannibali Hitleri käes. Tänapäeva Ameerikas pole puudust uutest pretendentidest maailmavalitsemisele. Nende jampslikud plaanid ei erine Hitleri plaanidest. Pole midagi imestada, et nad loodavad kasutada ameerika noorsugu samas vaimus, milles kasutas Hitler saksa noori...

See osa ameerika noorsoost, kes jääb kuritegevusest kõrvale, põrkab igal sammul kokku terve rea muude ohtudega. Paljud ameerika noorukid ja neiud, eriti kodanlikest ja väikekodanlikest perekondadest, hakkavad väga varakult oma energiale väljapääsu otsima sellistes lõbustustes ja meelelahutustes, mis lõpuks viivad alkoholismile ja seksuaalsele lodevusele, täielikule hingelisele laostumisele.

Juhtusin elama mõni aeg kellegi mister Smithi, keskmise jõukusega pangaametniku naabruses. Mister Smithil oli kaks kooliealist last — viieteistkümne-aastane Freddy ja neljateistkümne-aastane Jenny. Mul oli juhus jälgida, millest koostuvad nende alaealiste huvid.

Mister Smithi lapsed veedavad oma pühapäevase jõudeaja näiteks järgmiselt.

Kell on varsti üksteist. Läheneb jumalateenistuse aeg. Ausalt

öeldes ei ole mister Smith just väga vaimustatud perspektiivist tolkneda kaks tundi kirikus, silmitseda teiste kogudusliikmete paastunägusid, kuulata pastori ülevat jutlust, laulda vaimulikke laule ja kõige lõpuks anda oma veering palvekoja toetuseks. See on vältimatu, kuid eriti ebameeldiv osa rituaalist. Ent sellest, et kirikusse mitte minna, ei saa olla juttugi. Jumal hoidku teid sellise hukatusliku mõtte eest! Teie puudumist märgatakse kohe. Teie riskite sellega, et teid võidakse pidada vabamõtlejaks või koguni «punaseks». Praegusel ajal lõhnab see koha — ja järelikult ka palga kaotuse järele.

Freddy keeldub kategooriliselt kirikusse minemast. Ta läheb vaatama hommikust «wrestling'i» — ameerika vabamaadluse — programmi. Jenny seevastu on meeleldi nõus vanemaid saatma. Kirikus peab ta kohtuma kolledži üliõpilase Dickiga, oma sõbratari vennaga. Dick sarnaneb väga kinonäitleja Van Johnsoniga ja Jenny talub soosivalt tema amelemist. Valmistudes jumalateenistusele minekuks, mingib Jenny ennast hoolikalt. Vaatamata oma neljateistkümnele eluaastale on talle hästi selged kõik ameerika «make up'i» tarkused — nõnda nimetatakse endaehitumise kunsti, mida poolametlikult õpetatakse koolis alaealistele tütarlastele.

Sel ajal kui mister ja missis Smith manavad oma nägudele olukorrakohase vaga ilme, jorutavad kaasa kogudusliikmete korratule koorile, istub Jenny üksildases nurgakeses Dicki kõrval. Nad lepivad tasahilju kokku, kuidas veeta «afternoon» — päeva teine pool. Intiimsel jutlemisel kirikukoori saatel on ka oma võlu. Noh, aga õhtul, siis on kõik teisiti! Õhtul võib juua ühe kange kokteeli ja lõbutseda «ööklubis» nii palju kui isu on.

Pärast jumalateenistust pöördub mister Smithi perekond tagasi koju. Läheneb «lunch'i» — teise hommikueine aeg. Kella ühe ja kahe vahel peab iga «keskmine ameeriklane» tingimata alla kugistama oma «lunch'i». Erandiks on muidugi need ameeriklased, kes ei kuulu «keskmiste» hulka: nemad ei einesta kella järgi, vaid olenevalt oma kukru kehvast sisust.

Samal ajal istub Freddy suures spordisaalis, kus toimub «wrestling». See naiivne nooruk ei tea veel, et «sport» on Ameerikas üks miljonite «keskmiste ameeriklaste» tüssamise ja ekspluateerimise liike. Igasugused spordivõistlused, kus esinevad elukutselised, — jalgpall (rugby), poks, «wrestling» jne. — on lakanud ammu olemast abinõu, mille abil selgitatakse kõige paremini treenitud, tugevaimad ja vastupidavamad sportlased. Neid võistlusi korraldavad ettevõtjad-juhusteotsijad, aga vahel ka lihtsalt gangsterid, kes süstemaatiliselt võltsivad kõiki taga-

järgi. Seetõttu kujutab iga võistlus endast fiktsiooni, omamoodi vaatamängu, mille ainus eesmärk ja tulemus on tulusaamine.

Kuid Freddy arvab, nagu enamik pealtvaatajaid, et tema ees on hargnemas aus sportlik võistlus. Pinevusega jälgib ta seda, mis toimub ringis.

Kõigist ameerika kehavigastavaist spordiliikidest on «wrestling» ehk «vabamaadlus» küll vist kõige ohtlikum. Muide, ameerika jalgpall, mis harilikult kujutab endast halastamatut kaklust võistkondade vahel, jääb vaevalt milleski maha «wrestling'ist».

«Vabamaadlus» on sedavõrd koletu, et seda on raske kirjeldada. See maadlus seisneb selles, et kaks maadlejat — tavaliselt elukutselised — püüavad teineteist igal viisil rivist välja lüüa. Neil on õigus anda hoope kuhu juhtub, mitte ainult käte, vaid ka jalgadega. Neil on lubatud teineteisel käsi väänata, teineteist hammustada, tirida vastast juukseidpidi mööda areeni, taguda teda peaga vastu põrandat ja tekitada talle igasuguseid vigastusi.

Freddy jälgib ahnelt kähisevate ja uluvate maadlejate heitlust, kes on kaotanud igasuguse inimliku ilme. Kui ta tahab väljendada oma vaimustust, siis vilistab ta läbilõikavalt. Tahab ta avaldada laimust, siis kisendab ta pikkamisi: «Boo...».

Täna Freddy «vedas»: muude numbrite hulgas esineb ka kõige vastikum kakluse liik — naiste maadlus.

Nii toimub Freddy tunnete kasvatus, tema nii-öelda «moraalne karastus». Haaratuna kärarikkast reklaamist, mis käib kaasas sporditšempionide esinemistega, unistab nooruk ka ise väljapaistva sportlase karjäärist. Ta eelistab tennist. Freddy näeb ennast juba tšempionina. Kust tema seda teab, et ameerika tšempionide kuulsuses pole midagi kadestusväärset ja et nende menust ei saa niipalju kasu nemad ise, kui nende ettevõtjad?

Unistades koduteel tšempioni karjäärist, põrkab Freddy pea-aegu ninapidi kokku oma koolivennaga. Harry on teistlaadi poiss kui Freddy. Ta on üks neist vähestest Freddy koolikaaslastest, keda ei tõmba «wrestling» ja kes ei veeda kogu vaba aega jalgpalliväljakul. Seevastu loeb Harry meelsasti raamatuid ja jälgib huviga ühiskondlikku elu. Freddy põlgab teda sellepärast, arvates, et Harry on lihtsalt peast pisut põrunud. Praegugi tuleb Harry nähtavasti raamatukogust, sest tal on käes raamatud. Pühapäeval raamatutega! Ainult see veel puudus!...

«Kuule, Freddy, tahan sind kutsuda täna õhtul noorte koosolekule,» ütleb Harry peale tervituste vahetamist, «sinna tulevad mõned meie omad.»

«Mis koosolek see seal jälle on?» küsib Freddy kahtlusta-

valt: Harry on ennegi püüdnud teda vedada mingisuguseile igavaile koosolekuile.

«Täna korraldab «Ameerika Noorsoo-organisatsioon Võitluseks Demokraatia Eest» suure miitingu. Esineb kongressiliige Marcantonio. Tarvis on järele mõelda, kuidas meie, õppiv noorsugu, saaksime abistada progressiivset liikumist.»

«Noh, tead, Harry, sa jäta mind parem rahule. Mina ei ole põrmugi huvitatud poliitikast. Ja mis mõtet on sellel? Minu isa ütleb, et politikaanid on kõik nagu ühe vitsaga löödud ja ega teiegi suuda neid paremini ümber teha.»

«Me ei mõtlegi igasuguseid juhusteotsijaid ümber tegema hakata. Meie tahame kaitsta demokraatiat nende kallalekippumiste vastu, nad ise aga heita üle parda.»

«Sa räägid täiesti nagu mõni «punane». Vaata ette, Harry, poliitika ei too sulle midagi head. Jätame parem selle jutu. Ohtul olen kinni. Lubasin Kittyle dancingusse minna. Tule parem meiega, — vähemalt on lõbus.»

Freddy muidugi hilineb «lunch'ile». Kui ta saabub, tõuseb pere juba lauast. Jenny lipsab kohe välja, et kokkulepitud paigas Dickiga kohtuda.

Neil pole kavatsust linnast välja sõita. Looduse rüpes viibimine ei ahvatle neid väga. Ameerikas, kus eraomandus on kõigi aluste aluseks, on puhkus looduse rüpes kättesaamatu neile, kes pole maaomanikud. Metsad ja aasad kujutavad endast kõigepealt eraomandit. Need on tavaliselt taradega piiratud. Aga kui tarasid ei olegi, siis on igal juhul vähemalt hoiatussildid pealkirjadega: «Eraomand. Sisseminek keelatud.» Korrast üleastumise eest määratakse soliidne trahv, mida Jenny ja Dick hästi teavad. Sellepärast eelistavad nad minna lõbustusparki.

Jenny pole meelelahutuste suhtes just väga nõudlik ja kõik, mida ta pargis näeb, tekitab temas vaimustust. Uks atraktsioon järgneb teisele. Dick viib oma sõbratari naiskäetarga juurde. Jenny kuulab ebauskliku hirmuga kahemõttelisusi, mida vana saatuseennustaja pomiseb. Seejärel siirduvad nad «vallatuste majja». Jenny silmitseb naiivse imetlusega järjekordset atraktsiooni. Äkki kostub kusagilt altpoolt suruõhujoa kohin. Jenny lühike seelik lendab üles. Kuni kohmetunud tütarlaps end korda seab, lagistavad tema ümber rahulolevalt naerda päevavargad, kellede jaoks see puhtameerikalik atraktsioon ongi välja mõeldud.

Jalutades mööda parki, vahetavad Jenny ja Dick aeglasi lühikesi lauseid. Nad pole harjunud elavama vestlusega. Pea-

legi ei lakka nad hetkekski kummi närimast. Ent kui jutt kal-
dub järjekordsele iludusvõistlusele Atlantic-City's, löövad tema
silmad särama. Mõttes valmistub ta juba ammu sellest võist-
lusest osavõtuks ja kontrollib iga kuu hoolikalt, kuivõrd tema
kuju rahuldab neid standardnorme, mis on vajalikud «ideaalsele
ameerika neiuale». Jenny on lugenud neid standardnorme aja-
kirjast «Look» ja teab neid peast. Need on järgmised: pikkus —
5 jalga 31,6 tolli, rind — 33,9 tolli, piht — 26,4 tolli, puu-
sad — 37,4 tolli, sääred — 13,3 tolli, kaal — 123 naela. See
ongi kõik, mida vajab «ideaalne ameerika neiu».

Jalutuskäik pargis on vaid eelmänguks teistele meelelahutus-
tele. Järgmiseks etapiks on baar, kus Jenny ja Dick joovad
kumbki paar kokteeli. Seejärel siirduvad nad «ööklubisse». Ainult
vähesed joogikohad ja kabareed sulevad oma ukсед algajate
pummeldajate ees. Enamik neist teenindab alaealisi niisama
meelsasti, nagu täiskasvanuidki. Kui alaealine omab dolla-
reid, siis on tal õigus kõigile neile «eluhüvedele», mida pakub
kõrts New Yorgis.

Dick tellib «highball'i» — klaas viskit soodaga. Jenny joo-
b seda asjatundja näoga väikeste sõõmudega. Siis tantsivad nad
ahtal tantsupõrandal keset saali. Jennyl algab tugev peapööri-
tus ja ta läheb alatasa taktis ségi. See teeb talle nalja: ta
oskab ju hästi tantsida ja esineb iga aasta oma sõbrataridega
revüüs «Kristliku Noorsoo Ühingu» heategevail pidudel. Nad
riietuvad siis varietee «girl'ide» kostüümidesse ja «kristlik noor-
sugu» itsitab lõbusasti, silmitsedes nende uljaid tantsusamme ja
julgeid liigutusi.

Hilja õhtul märkab Jenny tantsijate hulgas oma venda
Freddy. Tema tuli mingisugusest dancingust rühma tüdrukute ja
noorukitega. Kogu seltskond on tublisti purjus.

Mis sünnib edasi, sellest ei anna Jenny endale enam aru.

Järgmisel hommikul tunnistab ta vennale, et ei suuda mee-
nutada, kuhu Dick tema viis ja mis pärast juhtus. Freddy
hoidub Jennyle silmi vaatamast ja kehitab vaikides õlgu.
Ta teab väga hästi, millega sellised meelelahutused harilikult
lõpevad.

Viimastel aastatel täheldatakse Ühendriikides määratu suurt
suguhaiiguste leviku kasvu ja seda eriti noorsoo hulgas. Sel
puhul tõstab häiret doktor Albert Daych, kes on tuntud oma
uurimustega sotsiaaltervishoiu alal. Tema andmeil, mis aval-
dati ajakirjas «Nation», on süüfilisse haigestumiste arv mõle-
mast soost alaealiste, peamiselt 15—19-aastaste tütarlaste rüh-
mas, kasvanud kahekordseks võrreldes sõjaeelse tasemega, mis

oli niikuinii äärmiselt kõrge. Pealegi arvestab Daytch ainult registreeritud haigusjuhtumeid.

Ebanormaalne eluviis, mille ameeriklased omaks võtavad juba väga varases elueas, põhjustab paratamatult seda, et tohtu suur hulk neist kannatab hiljem ühtede või teiste orgaaniliste häirete all. Ametliku statistika järgi on Ameerika Ühendriiges üle nelja miljoni kroonilise alkohooliku, rääkimata juba neist, kes alles seisavad joomatõve lävel. Doktor Thomas Paran kirjutas ajalehes «New York Herald Tribune», toetudes samale statistikale, et kaheksa miljonit ameeriklast kannatavad mitmesuguste alkoholismist tingitud vaimuhaiguste ja närvihäirete all. Sõja ajal ei võetud viit miljonit noort ameeriklast sõjaväkke vaimse või füüsilise kõlbmatuse tõttu sõjaväeteenistuseks. Neist aga, kes sõjaväkke vastu võeti ja hiljem tervisliku seisundi tõttu vabastati, kuuluvad nelisada seitsekümmend kuus tuhat inimest samuti närvihaigete hulka. Need kohutavad arvud näitavad küllalt veenvalt, millist hukutavat mõju avaldab noorsoole kurikuu- lus «ameerika elulaad».

Ühendriikides on olemas jõude, kes seisavad vastu ameerika noorsoo igakülgse demoraliseerimise protsessile ja ühendavad selle noorsoo terve tuumiku rahu ja demokraatia eest peetava võitluse loosungite ümber. Mitte mingisugused tagakiusamised, mitte mingisugused reaktsiooni ähvardused ei suuda pidurdada progressiivse noorsoo liikumist, mis tugevneb iga päevaga. Selle tugevuse tagatiseks on varem eraldi tegutsenud noorsoo-organisatsioonide tung ühinemiseks ülemaailises ulatuses, mida võib kõikjal täheldada. Chicagos 1949. aasta juunis toimunud kaheksateistkümmne osariigi töölisnoorsoo esindajate konverentsil võeti vastu otsus Üleameerikalise Töölisnoorsoo Liiga asutamise kohta. Noorte proletarlaste hulgas vabrikuis ja tehaseis leidis see algatus tulist heakskiitu. Praegu on Liiga kohalikud filiaalid olemas kõigis Ühendriikide tööstuskeskustes ja need peavad aktiivset võitlust sõjaõhutajate vastu, reaktsiooni pealtungi vastu rahva demokraatlikele õigustele.

Noorsoo võitlusmeeleolud leidsid ereda kajastuse Töölisnoorsoo Liiga liikmete tegevuses seoses Ülemaailmse Rahupooldajate Kongressi Alalise Komitee Stokholmi üleskutsega. Iseloomustavaks näiteks sellest tegevusest on järgmine fakt. Liiga New Yorgi filiaal saatis vanglas viibiva kommunistliku partei peasekretäri Eugen Dennis'e nimele kirja, milles lubas koguda sellele üleskutsele viis tuhat allkirja. Teises kirjas, mis saadeti mõni aeg hiljem, teatati, et noored on kogunud juba üksteist

tuhat allkirja, ja anti uus lubadus — kindlustada lähemate kuude jooksul vähemalt kakssada viiskümmend tuhat allkirja. «Tundes noorsoo rahupüüet,» öeldi kirjas, «oleme veendunud, et saavutame selle eesmärgi.» Ja tõepoolest, New Yorgi Liiga poolt ülesseatud eesmärk mitte ainult saavutati, vaid koguni ületati suuresti.

Töölisnoorsoo Liigad on toeks laialdasemale noorsoo-organisatsioonile — «Ameerika Progressiivne Noorsugu». See organisatsioon võitleb samuti sõjaõhutajate vastu ja taotleb ühtlasi vabrikuis ja tehaseis noorte jaoks kehtestatud äärmiselt kurnavate töösüsteemide kaotamist.

Tuleb märkida samuti ameerika noorsoo tungi ühinemiseks välismaa noorsooga. 1950. aasta suvel korraldasid Kanada ja Ameerika Ühendriikide progressiivsed organisatsioonid piirilinnas Blaine'is Stokholmi üleskutsele allakirjutamiseks ühise miitingu mitme tuhande kanada ja ameerika noore osavõtul. Selle ühinemistendentsi teiseks avalduseks on 1949. aastal rahvusliku üliõpilasorganisatsiooni poolt tehtud otsus ühineda Rahvusvahelise Üliõpilasliiduga ühiseks võitluseks rahu eest.

Lakkamatus võitluses musta reaktsiooniga tõstab üha kindlamalt pead noorte võitlejate kartmatu sugupõlv, valmistudes röövleilt tagasi vallutama oma varastatud noorust.

8. «AMEERIKA ELULAADI» KULISSIDE TAGA

«Kasutades täielikult ära meie maa piiritu energia ja auahnuse, me võime viia maailma suurimasse rahuliku elu ja külluse ajastusse, millist inimkond on kunagi näinud. Majandusringkonnad võtavad endale kohustuse anda oma panus — esiteks, kõikidele teenistusvõimaluste suurendamise teel, ja teiseks, üldise ostujõu suurendamise teel.

Et kõikidele teenistusvõimalust suurendada, kohustuvad majandusringkonnad kehtestama õiglase ja eeskujuliku töötasu-süsteemi ning avama kõik võimalikud teed tööliste edutamiseks.

Majandusringkonnad kavatsevad asuda võimalikult kiiremini uute ettevõtete käikulaskmisele ja vanade laiendamisele, et võimaldada rohkem tööd suuremale hulgale inimestele — kaasa arvatud demobiliseeritud sõjaväelased.

Majandusringkonnad kavatsevad otsida... kõikisuguseid vahendeid veel suuremaks hindade alandamiseks lähemate aastate jooksul, et üha suurem hulk inimesi võiks nautida elu-hüvesid...»

Seda suuresõnalist demagoogilist programmi, mis töötab ameerika töötajatele piimajõgesid ja pudrumägesid, levitas oma läkituses «Rahvusliku Töösturite Ühingu» Ajakirjanduse ja Propaganda Komitee. Läkitus avaldati teise maailmasõja lõpul ajalehtedes ja ajakirjades ning seda levitati müürilehtede ja lendlehtede näol. Läkituse ametliku eesmärgina öeldi olevat kavatsus «selgitada abinõusid, mis on vaja tarvitusele võtta, et kindlustada ameerika rahvale küllus sõjajärgses maailmas». Läkituse tõeline ülesanne aga seisis selles, et, võttes töötajaid demagoogiliste lubaduste õnge, nõrgendada nende taht võitluseks majanduslike nõudmiste eest, mis sõja viimaseil aastail muutusid eriti tungivaiks ja on viinud streigiliikumise tunnukale tõusule.

«Prosperity» luitunud ja vananenud lipp kohendati kähku sõjajärgsele vajadustele vastavaks. Kuid see ei saanud nüüd enam kedagi petta. Kontrast roosiliste lubaduste ja sünge tegelikkuse vahel osutus sedavõrd rabavaks, et seda oli propagandistlike riugete ja knihvidega võimatu kinni mätsida.

Sõja lõpp ei toonud ameerika töölistele «eluhüvede küllust», küll aga elutaseme järsku alanemist. Ameerika Ühendriikide monopolistlik kapital organiseeris tõelise sõjakäigu reaalpalgale, kasutades selleks inflatsiooni ja hindade tõusu hoobasid. Ajavahemikul, mis on möödunud hindade kontrolli kaotamisest 1946. aasta suvel, kerkisid laiatarbekaupade hinnad 60—80% võrra, kusjuures põhiliste toidukaupade hinnad tõusid järsult koguni 80—90% võrra. Samal ajal jäi töötasu üldiselt endisele tasemele, mis viis töötajate ostujõu järsule alanemisele. Nõnda täideti majandusringkondade «kohustus» — «suurendada üldist ostujõudu» ja «kehtestada õiglane ja eeskujulik töötasusüsteem». Mis aga puutub töö võimaldamisse «suuremale hulgale inimestele», siis siin avaldusid «Rahvusliku Töösturite Ühingu» «saavutused» tööpuuduse pidevas tõususes. Täielikult töötute arv moodustas Ühendriikides 1950. aasta algul ligikaudu viis miljonit inimest. Peale selle oli Ameerika Ühendriikides ligi kaksteist miljonit osaliselt töötuid, s. o. isikuid, kes töötavad ainult osa töönalast.

Monopolide organiseeritud sõjakäik ameerika töötajate elutasemele pidi paratamatult viima klassivastuolude teravnemisele, pidi paratamatult esile kutsuma vastupanu tööliklassi poolt. Uha sagedamini kasutavad töölisel läbiproovitud võitlusvahendit — streiki, nõudes palkade tõstmist, töötute riikliku kindlustussüsteemi organiseerimist jne. Aastail 1945—1951 tuli iga aasta kohta keskmiselt üle kolme miljoni streikija. Need arvud

näitavad, et streigilaine on tõusmas praegu märksa kõrgemale kui sõjaeelsel perioodil (1933—1939), mil iga aasta streikis keskmiselt 1,2 miljonit inimest.

Ühendriikides viibimise ajal tuli mul korduvalt veenduda selles, millise tõesti grandioosse ulatuse on Ühendriikides omandanud pettuse ja variserlikkuse tehnika. Selleks, et näha Ameerika tõelist nägu, on tarvis otsustavalt kõrvale heita kõik see, mida esitavad tegelikkusena ameerika poliitilise reklaami meistrid ja nende käealused. Paadunud petiste jultunud demagoogia täidab iga päev monopoliseeritud ajakirjanduse lehekülgi ja trustiks liitunud raadioringhäälingute saateid, kostudes tuhandekordse kajana Kongressi tribüünidelt, kirikualtareilt ja oraatorite kateedreilt. Ainult heites kõrvale kogu selle häbematu vale, võib mõista, mida õieti kujutab endast kurikuulus «ameerika elulaad».

Ameerika pahupool — see pole sugugi selline, nagu on tema fassaad. New Yorgis Park Avenue'l asetsevad miljonäride luksuslike eravillade kõrval vastikud urkad, kus elavad töötajate perekonnad. Samasuguseid rikkuse ja äärmise vaesuse kontraste võib täheldada nii pealinnas — Washingtonis — ja tööstuslikus Detroidis kui ka kuurordilinnas Miamis ja igas teises Ameerika Ühendriikide linnas. «Ameerika tsivilisatsiooni» materiaalsed hüved ei kuulu kõikidele, vaid ainult käputäiele monopolistidele ja nende kubjastele.

Mõnikord tunnistavad avameelsuse hoos sellist olukorda ka Wall Streeti ninamehed. Ameerika Ühendriikide kaubanduspalati endine esimees ja hiljem Rahvusliku Kinematograafia Uhingu juht Eric Johnston kirjutab oma raamatus «Piiramatu Ameerika», kurtas selle üle, et maršaliseeritud maade elanikkond jälgib «ameerika elulaadi» avaldusi ilma igasuguse vaimustusega: «Meil on puudusi. Need äratavad teiste rahvaste juures kahtlusi. Asudes maailma juhi kohale, viibib Ameerika otsekui tohutu suures akvaariumis, mille seinte läbi on iga tema puudus niisama selgesti näha, nagu hai uimed... Meie puudused kannavad nimesid ja need nimed on näotud: urkad, diskrimineerimine, ebavõrdsus, ebaõiglane hüvede jaotus, puudulik haridussüsteem, kuritegelik loodusvarade rüüstamine... Urkad on meie ühiskonna needus. Nendeta ei saa läbi ükski suurlinn, kuid neid leidub mitte üksnes suurlinnades. Urkaid on igas linnas ja igas külas... Ja kõikjal tekitavad need haigusi rahva ihus ja hinges.»

Miljonite töötajate elu kõigi selle hädade ja muredega ei leia muidugi valgustamist kodanliku ajakirjanduse veergudel, mis

moodustab 99% kõigist ajalehtedest ja ajakirjadest. Ainult neil juhtumel, kui töölise või väikeametniku perekonnas leiab aset mingi ebatavaline tragöödia, saab tema elu avalikkusele teatavaks, kuid sedagi kärarikka sensatsiooni kõverpeeglis.

Töötu Samuel Johnsoni enesetapmine, kes heitis enese autobussi rataste alla töötute registreerimisbüroo juures või tehases toimunud õnnetuse tagajärjel vigaseks jäänud treiali Ernst Tayleri enese ja kogu perekonna gaasiga mürgitamine — see juba kõlbab teemaks reporteri sõnumile. Sedasama võib öelda missis Saar'i ja tema kuue lapse kohta. Majaomanik viskas nad tänavale selle eest, et nad ei tasanud tähtajaks korteriüüri. Brooklyni pargi pink osutus nende ainukeseks varjupaigaks. Seitsmeliikmelist perekonda, kes püüab end vihmavalangu eest ühe vihmavarju alla peita, tasub ajalehes jäädvustada. See annab põhjust selleks, et mängida komöödiat võltsist kaastundest õnnetute suhtes, ilmutada «liberalismi» ja luua muljet ajakirjanduse objektiivsusest. Ja ajakirja «Life» pildistaja jäädvustab fotole külmast kõssi ning siniseks tõmbunud lapsi, kes kurvalt vaatavad objektiivi...

Koos juba ülalmainitud Felix Morley'ga õnnestus mul viibida New Yorgi kehvikute elamuis. Jälgisin tavalise njuujorklase igapäevast elu, mis ei sarnane põrmugi selle eluga, mida näete ekraanil või teatris ja mida teile esitatakse tüüpilisena «keskmise» ameeriklase perekonna kohta. Filmides linastatud kodukolde hubasus ja mugavus — vaibad, «modern» mööbel, külmutuskapid ja radioola — pole muud midagi kui standardne Hollywoodi dekoratsioon, millel pole midagi ühist Brooklynis või Harleemis asuvate, elanikega viimase võimaluseni täiskiilutud korterite reaalse sisustusega.

New Yorgi urkad — «slums» — need on vanad viie-seitsmekorruselised majad, mida pole remonditud jumal teab mis ajast. Nende müürid moodustavad kitsaid kaevutaolisi hoove. Seetõttu, et need kasarmu-majad liibuvad tihedasti üksteise vastu, ei pääse päevavalgus peaaegu sugugi valdavasse enamikku tubadest. Vesivarustus- ja kanalisatsioonivõrk sellistes majades kas puudub, või on täiesti puudulik, olles tavaliselt korrast ära. Inimesed, kes neis urkais elavad, ei või loota mitte ainult komfordile, vaid ka elementaarsemaile elumugavustele.

«Slums'ide» elanikke on üle kogu maa mitmeid miljoneid. Senatikomisjoni aruanne sisaldab sunnitud tunnistuse, et «ligikaudu iga viies perekond Ameerika Ühendriikide linnaelanikkonnast elab urkais, mis tekitab haigusi ja üldist ning laste kuritegevust». Sama komisjoni andmeil tuleks vähemalt

kuus miljonit linnamaja kui elamiseks kõlbmatud lammutada. Kuid keegi muidugi ei mõtlegi seda teha.

«Slums'ide» kohutav ebatervishoidlik seisund ei tähenda sugugi, et need on odavad korterid. «Slums'ide» omanikud saavad korteriüüri poollagunenud hoonetelt, mis ammu juba kuuluvad lammutamisele. Kuigi üür pole absoluutselt võetuna suur, on see ometi ülemäära kõrge võrreldes üürniku palgaga ega vasta sugugi neile tühistele «hüvedele», milliseid üürnikule võimaldatakse. Et oma maksukoormat kergendada, annavad korterite ja tubade üürnikud omakorda osa ruume välja toanurga või koiku üürijaile.

Külastasime kortereid, kus igas toas tungles kuus-kaheksa või isegi kümme-kaksteist inimest. Mõnikord läheb asi niikaugemale, et ühes koikus magab terve perekond. Onnestunuiks loetakse kombinatsiooni selliseist toelanikest, kes töötavad eri vahetustes ja peaaegu ei kohtu üksteisega, — siis hõreneb veidi tubade ülasustus. Kuid isegi niisugusel puhul, nagu võib kergesti kujutleda, on korteritingimused täiesti talumatud. Selliseis kortereis ei saa peale kõikude ja ühe laua toa kohta mingisugusest mööblist juttugi olla. Nende sisemus meenutab noid öömaju, mida nägin Bowery Streetil.

Brooklynis «slums'ides» kohtasin töötuid, kellel polnud tööd olnud juba mitme aasta vältel. Ühed neist elatusid almustest, teised ajasid kuidagi läbi juhutööga. Paljud asusid viletsuse ja näljanõrkuse viimasel piiril. Töötu James Keagan'i neljaliikmelises perekonnas oli ainukeseks tuluallikaks kolmeteistkümnendaastase Maxi teenistus, kes müütas ajalehti. Sageli juhiti meie tähelepanu «slums'ide» langenud alaealiste naiselanike prostitutsiooni juhtumeile või meessoost noorukite tumedale teenistusele.

Poolpimedas toas leidsime eest meesterahva, kes istus koikul haige naise juures. Silma järgi võis kindlaks teha, et tuba pole suurem kui kaksteist ruutmeetrit. Kuid Peter Kern ja tema haige naine ei ela siin üksinda, nad jagavad seda kuuti teise kolmeliikmelise perekonnaga. Silmitsesin tuba. Selles on ainult üks voodi, mis kuulub Kerni abielupaarile. Tähendab, teised üürnikud magavad põrandal. Nurgas on näha kaltsuhunnik, mis on nähtavasti neile asemeks. Peale kahe katkise tooli pole mingit mööblit. Kunagi krohvitud toa seinad on rikutud kollastest veelaukudest. Paljudes kohtades on krohv varisenud. Kõikjal nähtub jälgi primitiivsest võitlusest lutikatega. Väike aken asub vastu naabrimaja seinat ega anna seetõttu peaaegu sugugi valgust. Elektrivalgustust elanikud ilmselt ei kasuta: laes ripub juhe,

kuid lampi selle otsas pole, — see on neile täiesti kättesaamatu luksuse. Tervikuna avaldab tuba äärmiselt rusuvat muljet. Kuid mida muud võibki oodata New Yorgi «slums'idelt»?

Peter Kernil on väga rõhutatud meeleolu. Nähtavasti on ta selliseisse hirmsasse tingimustesse sattunud võrdlemisi hiljuti ja kogu see olukord, mida süvendab naise haigus, masendab teda. Pool aastat tagasi vallandati ta metallurgiatehasest. Esitame talle küsimuse, miks teda vallandati.

«Miks?» kordab ta nukralt küsimust. «Vaadake, ma olen vana, tehas aga vajab noori, tugevaid töölisi. Sõja ajal hinnati ka mind, kuid nüüd olen kursist väga langenud.»

Peter Kern oli langenud nende ameerika ettevõtete ebainimliku praktika ohvriks, kes eelistavad tegelda mitte vanemate kui kolmekümneviie-neljakümneaastaste inimestega. Ülejäänud töölisi peavad nad mittetäisväärtuslikeks. Pärast sõda hakkasid peremehed jälle armutult värava taha heitma elatanud töölisi, kellede jõud on murtud äärmiselt kurnava töösüsteemiga. Välimuse järgi on Peter Kern umbes viiekümneaastane, — tähendab, tema lauluke on lauldud. Otsustan siiski tema vanust täpsustada. Vastus paneb mu imestama: Kern on kõigest kolmkümmend kaheksa aastat vana, kuid keegi ei annaks talle alla viiekümne, sedavõrd on ta kurnatud raskest eluvõitlusest.

«Mida te siis edasi hakkate tegema?»

«Edasi?» kordab «vanamees» uuesti küsimust.

«Edasi — prügimäele. Ühes vanaeidega...»

«Vanaeit», umbes neljakümneaastane naine, kellele võiks anda siiski vähemalt kuuskümmend aastat, on juba kaua aega põdenud. Catherine Kerni ravimine neelas kõik perekonna säästud, sest arstlik teenindamine, mis Ameerikas on eraviisiline business, nõuab suurt raha. Ja nüüd juba pool aastat pole enam raha arstiarvete tasumiseks. Catherine Kern jääb nüüd ilma igasugusest meditsiinilisest abist.

«Valitsus peab meid abistama, ta on kohustatud maksma töötuile toetusraha!» ütleb Kern äkki ärganud energiaga. «Tervis on teda sundida seda tegema. Me kõik ei või ometi hukkuda nälja ja haiguste kätte. Meile on vaja head valitsust, kes ei mõtleks üksnes peremeestele, vaid ka töölistele.»

Kern jutustab meile tuliselt oma raskest elust. Energiapuhang muudab «vanamehe» ümber. Tema sõnad tulevad sügavaimast hingepõhjast, ta on need läbi kannatanud, — neid on tekitanud tema igapäevased mõtted leivapalukesele, mida pole võimalik millegagi osta, haigusele, mida pole millegagi ravida, lähenevast kerjuslikust ja näljasest vanadusest. Riikliku sotsiaalkindlustuse

puudumine, töötuile toetusrahade puudumine ja äärmine elukallidus teevad hirmsaks selle ameeriklase olukorra, kes on jäänud ilma tööta. «Slums'id» New Yorgis ja teistes Ameerika Ühendriikide linnades sõna otseses mõttes kubisevad inimestest, kes on Peter Kerni olukorras.

Kuulame teda ahistatud südamega. Kui juba «vanameestel», kes pole jõudnud neljakümnenigi, on elu nii talumatu, mis peavad siis inimesed kõrges vanaduses tegema! Muide, ameerika töötajad, eriti madalapalgaliste tööliste ja teenistujate hulgast, kellel pole võimalust kõrvale panna säästusid «mustade päevade» jaoks, elavad harva kõrge elueani. Enamikel juhtudel katkeb nende elulõng märksa varem.

Asi seisab selles, et ametlike andmete põhjal puuduvad peaaegu 80%-l ameerika perekondadest võimalused tõsiste haiguste ravimiseks. Ravimiskulud isegi odavais, heategevate asutuste poolt rajatud haiglais on viiskümmend kuni kakssada dollarit nädalas, erahaiglais aga on need fantastiliselt kõrged. Tavalise gripi ambulatoorne ravi läheb maksma summa, mis võrdub umbes keskmise kvalifikatsiooniga töölise nädalateenistusega. Tasuta arstiabi aga pole peaaegu olemaski. Ainult meditsiinilise teenindamise puudumise tõttu sureb Ameerika Ühendriikides iga aasta kolmsada kakskümmend viis tuhat haiget ja invaliidi. Sotsiaalkindlustuse Föderaalbüroo juhataja Oscar Hewing'i aruandes esitatud andmed näitavad, et üle kahekümne viie miljoni inimese, s. o. üle ühe kuuendiku kogu maa elanikkonnast, põeb üht või teist kroonilist haigust. Ameerika Ühendriikides valitsevais tingimustes on need inimesed enneaegselt surejate kandidaadid. Iga aasta muutub haiguste või õnnetusjuhtumite tagajärjel kakssada viiskümmend tuhat inimest invaliidiks, kes on tööks kõlbmatud. Nende saatus — see on Peter Kerni saatus. Hewing'i aruandes esitatud arvud lükkavad kõige veenvamalt ümber müüdi, mille on sepitsenud «ameerika elulaadi» propagandistid, — müüdi «maailma kõige tervemast rahvast», kes elavat Ühendriikides.

Morley tutvustas mind Brooklynis veel kolmekümneaastase laevatehase-lukusepa Antonio Foggarthy perekonnaga. Lukusepa perekond, kes koosnes peale Antonio enda tema naisest Annie'st ja kaheaastasest pojast Mike'ist, elas omaette toas tihedasti asustatud korteris. Toas oli vaevalt võimalik end pöörata, kuid «slums'ide» teiste elanike korteritingimuste taustal näis see siin peaaegu elegantse korterina. Antonio heitis selle kohta lõbusa märkuse, mis kutsus esile Annie poolt toriseva repliigi:

«Sina aina lõõbid. Vaata, kihutatakse sind töölt minema, siis tuleb meilgi võtta tupp allüürnik.»

Laevatehases on algamas järjekordne tööliste koondamine. Foggarthy'de abielupaari arvates satub Antonio koondatute kilda. Vaatan ringi, et kujutleda, kuidas Foggarthy perekond end sisse seab, kui tupp asub elama veel üks inimene. Annie püüab kinni minu pilgu.

«Ma kohe ei mõista, kuidas me siin siis elama hakkame,» ütleb ta kurvalt ja lisab, muretult magava Mike'i musti käharaid õrnalt silitades: «Kahtlen, kas see väikemees oleks siia maailma ilmunudki, kui oleksin niisugust saatust ette näinud.»

«Ära karda,» lohutab teda Antonio, «küllap me kuidagi välja rabeleme, ega siis alatiseks nii jää.»

Antonio Foggarthy perekonna lugu on miljonite ameerika perekondade lugu. Alates 1935. aastast ei olnud Antonioli alalist tööd, ta otsis seda kõikjal, rännates mööda kogu maad. 1940. aastal asus ta elama New Yorki, kus sai tööd laevatehases, mida laiendati seoses sõjatellimuste täitmisega. Algul oli ta koikuüriliseks «slums'is», hiljem aga, kui abiellus Annie'ga, kes töötas tol ajal samuti laevatehases, asus kahetoalisesse omaette korterisse. Antonioli näis, et lõpuks on saatust ometi talle naeratanud ja et nüüd läheb kõik hästi. Alguses ei taibanud Antonio seda pahaendelist paradoksi, milleks on kapitalism, ei mõistnud kogu seda koletust, et kurikuulus «ameerika süsteem» suutis tööd anda miljonitele töötuile ainult sõja ajal ja sõja tõttu, kui armeesse ja laevastikku kutsuti üle üheteistkümne miljoni noore inimese. Ta ainult aimas hämaralt, et selles oli midagi ebanormaalselt, et tema töö järele igatsevad käed leidsid endale rakenduse alles siis, kui lahinguväljadel voolas ojadena miljonite inimeste veri, kui hukkusid miljonid rahulikud elanikud — mehed ja naised, raugad ja lapsed, noorukid ja neiud. Ta kihutas enesest eemale mõtte, et tema heaolu on ajutine ja kõikuv, ning rõõmutses, et tal on olemas ulualune, et ta võib lõpuks abielluda kartuseta kahekesi nälgida. Siis otsustasidki nad Annie'ga, et neil on aeg omada last. Kuid üheaegselt lapse ilmumise tuli ka lõpp sõjale. Foggarthy perekond võttis selle vastu segaste tunnetega, milles oli nii kergendust kui ka raskeid eelaimusi. Need viimased hakkasid varsti täituma: Annie'l tuli töölt lahkuda, sest lastesõim, kuhu ta viis lapse, suleti. Ettevõtted ei vajanud enam naistöötajõudu. Sõimed ja lastekodud, mis asutati sõja ajal, et tõmmata naisi tootmisse, likvideeriti kõikjal kui tarbetu luksus. Siis tuli Foggarthy perekonnal aineliste raskuste tõttu omaette korterist üle kolida ühte tupp.

Selleks ajaks oli Foggarthy' st saanud aktiivne ametiühingu-
liige ja ta hakkas olukorrast paremini aru saama. Ta mõistis, et
ameerika tööliklassi olukorda ei saa parandada sõjad, mille-
dest rikastuvad ainult Wall Streeti tegeliskid. Juba sõja ajal
streikisid laevatehase töölised korduvalt, võideldes lisa eest pal-
gale, mis jäi maha elukalliduse tõusust. Foggarthy kuulus ameti-
ühingu aktivistide hulka. Ta esitas tööliste arvusi neist miljo-
nulistest kasumeist, mida said laevatehase peaaktsionärid, samal
ajal kui töölised hädavaevalt suutsid oma perekondi toita.
Pärast sõja lõppu ilmus uuesti massiline tööpuudus. Nüüd ker-
kis iga töölise ette vallandamise oht. Laevatehaseis järgnes üks
koondamine teisele, ja igakord kiskus see mitu inimest välja
ametiühingute aktivistidest. See ei toimunud muidugi juhuslikult:
peremehed püüdsid kõrvaldada ametiühinguorganisatsiooni juhte.

«Ärge arvake, et ametiühingute töötajaid vallandatakse ilma
valikut,» ütleb Foggarthy, «meil on ka sääraseid «aktiviste»,
kelledest ettevõtjad kunagi ei taha lahkuda. Kahjuks on ameti-
ühingusse pugunud ka reaktionärid. Nad mitte üksnes käsu-
tavad juhatuses, vaid sogavad vett ka meie laevatehases. Pole
kahtlust, et nad on sõlminud sobingu peremeestega. Kui see nii
ei oleks, siis suudaks ametiühing täielikult kaitsta oma all-
aktiivi.»

Foggarthy puudutas valusat kohta Ameerika Ühendriikide
ametiühinguliikumises. Paljudes, nii Ameerika Tööföderatsiooni
koosseisu kui ka Tootmisametiühingute Kongressi kuuluvais
ametiühinguis on kollaste liidrite käes suur ülevõim. Reaktsioo-
nilised ametiühingute bürokraadid piiravad kunstlikult tööliste
võitlust puhtmajanduslike, kitsaste tsunftiülesänetega, ja sõl-
mivad sageli ettevõtjatega kokkuleppeid, mis tekitavad otses-
t kahju tööliklassi huvidele. Sõbralikus üksmeeles kapitalisti-
dega püüavad nad välja kihutada ametiühinguid ja ettevõttest
kommuniste ning üldse kõiki neid, kes mitte sõnades, vaid tegu-
des peavad iga päev võitlust tööliste olukorra parandamise eest.
Ja nüüd näis järg olevat tulnud ka Antonio Foggarthy kätte.
Tema saatus võib kujuneda veelgi hullemaks, kui tavalisel töö-
tul, — väga võimalik, et ta on sattunud «musta nimekirja», see
aga tähendab, et talle keeldutakse kõikjal tööd andmast.

«Küll me vaatame veel,» ütleb ta kindlalt. «Vaatame, kes
jääb peale. Nüüd on teised ajad, töölised ei hakka alandlikult
nälga surema.»

Antonio sõnades pole kuulda Peter Kerni nukraid noote,
tema hämaraid lootusi «hea» valitsuse abile. Selles, mida rää-
gib Foggarthy, kõlab mitte üksnes lootus paremale tulevikule,

vaid ka püüe visalt võidelda selle eest, ületades bosside ja nende ametiühinglastest reaktsiooniliste suuvoodrite vastupanu.

«Slums'ides» ja üldse töölisaguleis elava töörahva hulgas pole Foggarthy üksi. Selliste hulk, nagu tema, aina kasvab, nad tõstavad üha sagedamini, valjemini ja kindlamini oma nõudlikku häält, mis kutsub võitlusele ja edasiliikumisele.

Kord oli mul asja Washingtoni sõita. Teel raudteejaama «Pennsylvania Station'i» poole pidas taksot ühtelugu kinni autode vool. Seetõttu, kui väljusin taksost, jäi mul aega rongi ärasõiduni vaid mõni hetk. Rutuga jooksin, kohver käes, mööda raudteejaama koridore ja treppe. Reisijad kuulatasid tähelepanelikult diktori segast kõnet, mis kostus raudteejaama valjuhääldajate torudest. Diktor andis edasi mingisugust teadaannet. Kuid mind see ei huvitanud. Teadsin rongi ärasõidu aega, pileet oli mul taskus, ja kõik, mis mul oli vaja — oli kiiremini jõuda vagunini.

Ukse ette, mis viis ootesaalist väljapääsu juurde platvormile, kus seisis Washingtoni kiirrong, oli kogunenud suur hulk reisi- jaid. See hämmastas mind: minu arvestuste kohaselt pidid reisi- jad juba istuma vaguneis ja, vaadates kella, ootama rongi ära- sõitu. Nähtavasti oli toimunud midagi erakorralist.

Minu oletused leidsid kohe kinnitust. Ukse juurde astus raud- teejaama ametnik ja kinnitas rõhknaelte abil uksele papitüki pealkirjaga: «Rongide liiklemine on katkestatud järgmise teada- andeni». Nüüd alles mõistsin, et just sellest oli raudteejaama diktor kõnelnudki.

Olukord oli üldiselt selge. Teadsin ajalehtedest, et juba pike- mat aega oli raudteel küpsemas grandioosne konflikt. Sajad tuhanded raudteelased — vedurijuhid ja konduktorid — olid juba peaaegu aasta tagasi esitanud raudteekompaniidele nõud- mise töötasu tõstmise kohta kahe dollari viiekümne sendi võrra päevas, et viia töötasu vähegi kooskõlla kasvava elukallidusega. Raudteelaste ametiühingute (ehk vennaskondade, nagu neid Ameerikas nimetatakse) läbirääkimised üksikute kompaniide juha- tustega ei andnud positiivseid tulemusi. Hiljem toimusid Chicagos läbirääkimised, milledest võtsid osa kõigi kompaniide ja ametiühingute esindajad. Need läbirääkimised lõppesid samuti tagajärjetult. Kartes raudteelaste üldstreiki, segas end valitsus vahele, võttes endale kutsumata «vahendaja» osa. Valit- susorganite survele alandasid ametiühingute juhid märksa nõud- misi ja avaldasid nõusolekut leppida ühe dollari neljakümne nelja sendise palgalisaga. Kuid kompaniid, toetudes «vahendus-

büroo» soovitustele, keeldusid palka tõstmast isegi nende krosside võrra. Raudteelastele ei jäänud muud üle kui hakata streikima.

Streigi algust oodati päevast päeva. Ja nüüd sai see teostunud faktiks. Uhes vedurijuhtide ja konduktorite ametiühinguga streikisid ka teised, muude raudtee-kutsealade töötajaid ühendavad ametiühingud. Nad ei streikinud mitte ainult solidaarsusest vedurijuhtide ja konduktoritega, vaid esitasid ka omad nõudmised. Raudteelaste streik muutus üldiseks.

«Järgmise teadaandeni...» Kuidas ka pahandas publik saalis, ta mõistis hästi, mida see väljend tähendab. «Järgmist teadaannet» oodata polnud ilmselt mõtet. Reisijad, kellel oli sõiduga väga pakiline, tormasid lennujaama ja linnadevaheliste autobuseliinide jaamadesse. Raudteejaam hakkas kiiresti tühjenema.

Siirdusin samuti väljapääsu poole. Koridorides ja saalides seisid nõutult oma pagasi juures pakikandjate poolt hüljatud reisijad. Nurgas, kärule laotud kohvrite ja pakide virnal istusid nukra ilmega kolm tütarlast, nähtavasti kolm sõbratari, kes olid siirdumas ühisele ringreisile, mis nii ootamatul viisil luhtus. Linnalähedaste liinide platvormidele viivate väljapääsude juures tungles veel publik, kes polnud jõudnud nähtavasti leppida mõttega, et ei pääse koju, nagu alati, tunni-kahe pärast.

Raudteejaamast väljumisel sattusin taksot oodates kõnelusse kahe raudteelasega. Nende ametikohti ma ei saanud kindlaks määrata, kuid oli selge, et nad kuuluvad Pennsylvania raudtee alamteenistujate mitmetuhandelisse armeesse. Mõlemad vastasid meeleldi minu küsimustele, nähes, et need pole dikteeritud tühjast uudishimust, vaid sümpaatiast ja soovist sündmustes orienteeruda.

«Noh, pole muidugi kerge streigifondi toetusega läbi ajada,» ütleb üks neist murelikult. «Naine mul ei tööta, aga sööjaid suid on peres viis inimest. Kuid ega praeguse palgaga ei saa kah kuidagi elada. Arvutage ise: ma saan neli dollarit nelikümmend senti päevas, kuus teeb see välja umbes sada viisteist dollarit. Mõtelge ise — sada viisteist dollarit. Kuidas saan ma sellest rahast elada? Toa eest maksan kakskümmend viis dollarit, sõiduks kodust raudteejaama ja tagasi läheb seitse. Toiduks ja kõigeaks muuks jääb kaheksakümmend kolm... Elame poolnäljas.»

«Tuleb veel juurde lisada,» sõnab vahele teine raudteelane, «et meie enam ei osta rõivaid, vaid kanname ainult vanu. Vaataksite kord, kuidas on riidetatud minu lapsed ja naine. Te

ei usuks, et me elame rikkas Ameerikas, vaid peaksite meid põgenikeks sakslaste poolt okupeeritud maa-aladelt,» lausub ta kibeda ironiaga.

Kaheksakümmend kolm dollarit viieliikmelise perekonna toiduks ja riietamiseks! Pole vaja palju järele mõelda, et mõista minu ootamatute kaasvestlejate perekondade olukorra kogu traagilisust, mis õhutas neid ühes teiste raudteelastega streiki alustama. Kui nende perekonnad toituisid vähegi normaalsemalt, rääkimata juba muudest kuludest, siis ainuüksi toiduks kuluks ju neil minimaalselt sada kaksikümmend dollarit kuus, see on rohkem kui kogu praegune palk.

Ent normaalne toitumine töölise ja teenistuja perekonnas on tänapäeva Ameerika tingimustes midagi hoopis kättesaamatut. «Kolmveerand meie perekondadest linnades toituvad puudulikult ja ainult ühel perekonnal kümne hulgast on võimalik toituda normaalselt», — selline on ameerika majandusteadlaste R. ja O. Goslin'ite tunnistus. Senatikomisjoni aruandes esitatud andmete kohaselt saavad üle kahekümne miljoni töölise ja teenistuja, enamikus ainukesed perekonna-toitjad, vähem kui sada viiskümmend dollarit kuus. Hindade kontrolli kaotamise järel pidevalt jätkuv elukalliduse tõus teeb selle summa lihtsalt tühi-seks. Piisab märkimisest, et neljast inimesest koosneva perekonna elatusmiinimum kuus moodustas enne hindade kontrolli kaotamist umbes kolmesaja dollari suuruse summa. Ent see oli miinimum sõna otseses tähenduses. Kolmesaja dollarilise tulu juures võis perekond muretseda — mehele ühe palitu kuue-seitsme aasta kohta ja ühe ülikonna kolme aasta tagant, naisele — mantli nelja aasta kohta; toitumiseks võis sellise tulu juures tarvitada nädalas ainult üks nael margariini ja veerand naela peekonit. Praegu aga kuluks sama eelarve puhul mitte enam kolmsada, vaid üle neljasaja dollari kuus.

«Nii see enam edasi kesta ei või,» resümeerib oma majanduslikud kalkulatsioonid esimene raudteelane. «Elame nagu kerjused, ja kui me palgalisa ei saavuta, siis kaotame varsti hoopis inimliku ilme.»

«Noh, seekord me vist küll saavutame oma eesmärgi,» lausub tema seltsiline, «meid on ometi terve armee, on tarvis vaid tugevasti vastu pidada.»

Tõepoolest, raudteelaste üldstreigist võttis osa ligikaudu 1 250 000 inimest — see oli terve tööarmee. Kuid just sellepärast, et streik oli mobiliseerinud sellise tohutu suure tööliste ja teenistujate massi, just sellepärast, et õnnestumise korral oleks see avaldanud suurt mõju ameerika tööliklassi teistele väesalka-

dele, asus raudteelaste vastu rünnakule kogu reaktsioon. Aeti liikvele kogu riigivõimu aparaat. President Truman andis käskkirja raudteede ajutise ülemineku kohta valitsuse kontrolli alla, millega ta muutis raudteelased formaalselt riigiteenistujaks, see aga võttis neilt õiguse streikida oma nõudmiste kaitseks. Ühtlasi tegi sõjaministerium korralduse, et sõjavägi oleks valmis «abistama kõigi võimalike abinõudega». Sellise surve all ja varjamatul repressioonide ähvardusel leppis ametiühingute juhtkond ühe dollari kahekümne kaheksa sendilise palgalisaga, arvestamata seda, et massid olid valmis võitlema eduka lõpuni. Kuid seegi palgalisa oli osaline võit. Streigi tähendus seisnes selles, et raudteelaste armee õppis tundma oma organiseeritud massilise vastupanu jõudu, mille ta võib vastu seada monopolide röövpoliitikale ja mis võib õigel juhtimisel anda hoopis suuremat poliitilist ja majanduslikku efekti.

9. RAHVALAULIKU HÄÄL

Ameerika rassistid on arvanud viisteist miljonit Ühendriikides elavat neegrit «mittetäisväärtuslike olendite» kategooriasse, kes olevat võimetud omaks võtma tänapäeva kultuuri ja tehnikat. Sel «alusel» ameerika «häraste-rassi» jõhkrad esindajad — eilsete orjapidajate väärilised järglased ja faktilised orjapidajad tänapäeval — lubavad endale igati paljumiljonilise neegrirahva rõhumist.

Inimesed tumeda nahaga, kelle keskelt on esile kerkinud hulk suureandelisi teaduse- ja kultuuritegelasi, andsid XX sajandil kõigi tøkete ja surve kiuste neid rõhuvale maale-võõrasemale tema andekaima kunstniku, kelle nimi on tuntud kogu maailmale. Ükski ameerika kunstnik pole kunagi omandanud sellist laialdast populaarsust, kui Paul Robeson — silmapaistev laulja ja draamanäitleja, ühiskonnategelane, mehine võitleja rahu ja demokraatia eest, rahvamiitingute armastatud kõneleja. Ameerika «üliinimestel» on põhjust raevuda üksnes tema nime mainimisel!

Paul Robesoni väljapaistev anne on suutnud murda endale tee isegi Ühendriikides, kus kunstnik muutub tavaliselt röövelliku ettevõtja ärilise eksploateerimise objektiks. Robeson on kandnud oma püüdluse suure tõelise kunsti poole läbi kõigi katsumuste, mis langevad osaks ameerika kunstnikule ja seejuures neegrile. Kus ta ka esineks — ooperiteatri laval või kinokraanil, raadiostuudio mikrofoni ees või kontserdipodiumil, —

Paul Robeson on alati esindanud kunstis realistlikku suunda, mis on laialdastele rahvakihtidele arusaadav.

Tohutut mõju neegerlaulja loomingulisele tegevusele avaldas tema viibimine NSV Liidus 1934. aastal, kui tema ees avanes kogu oma suuruses vaba nõukogude kunst. Uhes sellega avanes tema ees täiesti uus maailm, mis ei tunne inimese rõhumist inimese poolt, maailm, kus kõik inimesed on võrdsed sõltumatult nahavärvusest ja päritolust, kus rassivaenu propagandat karistatakse kui jõledat kuritegu.

Sellest ajast alates kannab Paul Robeson oma südames sügavat ja siirast sõprustunnet meie maa vastu ning kasutab iga võimalust selleks, et seda väljendada. Kui kuskil korraldatakse Nõukogude Liidu sõprade koosviibimine, on Robeson selle alaline ja aktiivne osavõtja.

Juhtusin viibima ühel sellisel miitingul, mille oli kokku kutsunud Madison Square Garden'is Ameerika-Nõukogude Sõpruse Rahvuslik Nõukogu.

Madison Square Garden on paik, kus tavaliselt peetakse progressiivsete organisatsioonide miitinguid: siin võetakse sõna nii fašistliku diktaatori Franco paljastamiseks kui ka Hispaania vanglais vaevlevate hispaania vabariiklaste kaitseks, siia on korduvalt kogunenud «Ameerika Progressiivsed Kodanikud» ja hiljem — progressiivse partei liikmed; selle saali tribüünilt paljastatakse ameerika fašismi, rassilist diskrimineerimist ja monopolide ekspansionistlikku poliitikat. Siin võib näha tuntud ameerika ja välismaisi progressiivseid tegelasi.

Seekord oli miiting ameerika ja nõukogude rahvaste vahelise sõpruse demonstratsiooniks Suure Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva ja Ameerika Ühendriikide ning NSV Liidu vahel diplomaatiliste suhete jaluleseadmise aastapäeva puhul.

Madison Square Garden'i tohtus ruumis, mis mahutab kakskümmend tuhat inimest, ei olnud ainustki vaba kohta. Siia oli kogunenud kõigist New Yorgis elutsevaist rahvustest töölisi, teenistujaid, intelligentsi. Nad olid asunud rõdudele, mis kulgevad ümber kogu saali, ja mille keskel laval seisis tribüün.

Mikrofoni ees, võimsate kaarlampide kiirte all vahetusid kõnelejad, kuid kuulajate huvi miitingu vastu ei vähene põrmugi. Kõnedes puudutatav teema on neile lähedane ja arusaadav. Kõnelejad rõhutavad Nõukogude Liidu tähtsust rahvusvahelisele rahule ja julgeolekule, tõestavad nende tendentside hukatuslikkust, mis on ilmnunud Ameerika Ühendriikides suhete halvenemises NSV Liiduga ja milliseid on esile kutsunud Wall

Streeti ninameeste püüdlus maailmavalitsemise kehtestamisele, ning nad mõistavad hukka uue sõja ettevalmistamise, mida palavlikult teostab reaktsooniline sõjaväeline kildkond. Publiku reageerimise järgi on võimatu kahelda, et ta on sellega täiesti nõus, mis tribüünil räägitakse.

Siin hinnatakse väga kõrgelt tõe Nõukogude Liidust, nõukogude rahva saavutustest saksa fašistlike hordide poolt purustatud külade ja linnade ning vabrikute ja tehaste taastamisel, edusammudest sõjajärgse viisaastaku täitmisel. Sellest kõneleb nõukogude saatkonna esindaja. Tema teadaannet saadavad sagedased kiiduavaldused ja ovatsioonid. Kui ta kõneleb nõukogude inimeste heaolu tõusust, kuulatakse teda hinge kinni pidades. On ilmne, et paljud kuulajad, kui just mitte kõik, võrdlevad mõttes seda fakti omaenda materiaalse olukorra pideva halvenemisega.

Ent nüüd tõuseb tribüünile uus kõneleja — tumedanahaline ja suurt kasvu inimene, heasüdamlik naeratus näol. Teda võetakse vastu erilise kauakestva kiiduavaldusega. Selles auditoriumis ei otsustata inimeste üle nende nahavärvuse, vaid nende tegude järgi. Paul Robesoni tunnevad kõik kui aktiivseimat poliitikategelast, kartmatut võitlejat tööliklassi õiguste ja rahvusliku võrdsuse eest.

Robeson kummardub lahkelt ja väärikalt igasse külge, kuni vaibub kiiduavalduste torm, ja astub siis mikrofoni juurde. Ta kõneleb samal teemal, mis eelmisedki kõnelejad, kuid ta sisukas kõne on omapärane ja kordumatu. Robeson ehib seda kogu aeg lauluga. Ja kui kostuvad Robesoni vägeva ning ühtlasi pehme bassi helid, tardub saal vaimustuses. Laul kerkib iseeneest huultele, kui Robeson kõneleb suurest nõukogude rahvast, tema loomingulisest hoost ja Nõukogude Liidu rahvaste vennalikust ning sõbralikust koostööst. Ta esitab nõukogude rahva lemmiklaule, mõned neist vene keeles. Publik hakkab kaasa laulma populaarset «Laul kodumaast» melodiat. Laulu «Suur ja lai on maa, mis on mu kodu...» laulavad ühes Robesoniga tuhanded hääled ja neid kuulates võib jällegi veenduda, et sotsialismi kodumaa ei ole ainult nõukogude inimeste kodumaa, vaid ka kogu maailma loendamatu miljonite lihtsate inimeste kodumaa.

Pärast seda, kui Robeson on oma hingestatud esinemise lõpetanud, ei vaibu ovatsioon hulgal ajal.

Mul õnnestus pärast miitingut Paul Robesoniga kohtuda. Leidsin ta Madison Square Garden'i eriruumist, kus sportlased või näitlejad ootavad harilikult oma ülesastumist.

Tutvusime teineteisega, ja ma ütlesin Robesonile, millise suure panuse annab ta oma esinemistega NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide rahvaste vahelise sõpruse kõvendamise üritusse. Robeson naeratab oma heasüdamlikku naeratust ja lausub:

«Kui minu poliitilised vaenlased tahavad heita minule süüdistuse, siis nimetavad nad mind «punaseks agitaatoriks», kes on seadnud endale eesmärgiks propageerida Nõukogude Liitu ja tema edusamme. Nad ei taipagi, millist au nad mulle sellega teevad. Jah, olen tõesti teie maa saavutuste propageerija, sest ma unistan sellest õnnelikust ajast, kus ka minu maa võib uhkusega proklameerida samasuguseid saavutusi.»

Robeson meenutab kõige eredamaid episoodide oma viibimisest NSV Liidus ja teeb seejärel kokkuvõtte:

«Kas tarvitseb rõhutada, et seal, Nõukogude Liidus, tundsin ma end hoopis teise inimesena? Kui kõnnin mööda New Yorgi või ükskõik millise ameerika linna tänavaid, märkan kõikjal minule pööratud pilke, mis on tulvil vihkamist või põlgust. Mõned möödudajaist hoiduvad minust eemale nagu pidalitõbi- sest. Mõni vaatab õnnetut neegrit kaastundmusega, haletsusega, mis pole vähem solvav kui sõimusõna... Moskvast aga tundsin ma end olevat alati ja igal pool sõprade hulgas, kuigi mind ümbritsesid tundmatud inimesed. Ja peaasi — kuigi ma jäin sealgi neegriks, olin ma kõigepealt inimene. Lihtsalt inimene, nagu kõik teised inimesed. Seda unustamatut aistingut on raske kujutleda sellel, kellel ei ole musta nahka ja kes pole seejuures sunnitud elama niisugusel maal, nagu Ühendriigid.»

Ainuüksi sellest faktist, rääkimata juba paljudest teistest, mida Robeson esitas, oli täiesti küllalt, et selgitada, miks ta tunneb nii palavat sümpaatiat Nõukogudemaa vastu ega säästa jõupingutusi, et äratada Nõukogude Liidu vastu sümpaatiat miljonis lihtsais ameeriklastes — mustades ja valgetes.

Oma kunstilise tegevuse iseloomult on Paul Robeson juba ammu rahvalaulik. Ta esineb kõikidele mõistetavate kontsertidega tööliste ja farmerite ees. 1949. aastal sõitis ta kahe kuu vältel ringi kogu maal, andes maksuta kontserte neile, kellel ei olnud võimalust pileteid muretseda. 1950. aastal sooritas ta samal eesmärgil ringreisu lõunapoolseis osariikides. Kohalikud rassistid — vihavaenust Robesoni vastu, kuid samuti ka hirmust tema mõju ees massilisele auditoriumile — sulgesid temale kontsertsaalid. Kuid ta leidis olukorrast väljapääsu, korraldades oma kontserte kirikuis.

«Kirikuis ma laulan,» jutustas ta oma ringreisist prantsuse progressiivsele kirjanikule Claude Morgan'ile, «tänavail aga, kus

kümned tuhanded neegrid kogunevad mind kuulama, esinen ma kõnedega.»

Robesoni populaarsus Ameerika Ühendriikide töötajate, eriti neegrite hulgas, on väga suur. Ta ei suuda vastu võtta kõiki kutseid, mida saadavad talle progressiivsed organisatsioonid. Selle populaarsuse põhjuseks on tema kunsti rahvalikkus, võitlev poliitiline sihikindlus. Laul on tema oma sõnade järgi talle poliitiliseks relvaks. «Ma ei arva, et kunstnik võib seista väljaspool poliitikat. Mis puutub minusse, siis mina seisan rahva poolel.»

Tema kontsertide programmid hämmastavad oma läbimõeldud sisukusega. Ta laulab nii neegrite rahvalaule, mis jutustavad musta inimese kannatustest ja alandustest, kui ka ameerika töölisklassi võitluslaule. Ta esitab nõukogude heliloojate laule, hiina revolutsioonilisi marsse ja hispaania vabariiklaste laule, sisendades oma kuulajaskonna teadvusse rahvusvahelise prolettaarse solidaarsuse ideid. Tema repertuaaris on ka klassikalisi teoseid. Nende abil teeb ta rahvahulkadele omaseks muusikakunsti varasalve, mida ameerika obskurantismi kandjad tahaksid rahva eest hoida seitsme pitseri taga.

Paul Robeson kuulub progressiivse partei juhtkonna koosseisu, ta juhib progressiivset neegrite organisatsiooni «Aafrika Asjade Nõukogu» ja võtab osa Ülemaailmse Rahupooldajate Kongressi Alalise Komitee tööst. Tema häält võib kuulda Pariisi, Londoni ja teiste Euroopa linnade saalides, kui seal astuvad kokku rahvusvaheliste demokraatlike organisatsioonide kongressid. 1949. aastal külastas Robeson Moskvat, kus ta andis mitu kontserti, mis leidsid nõukogude kuulajaskonna poolt palavat vastuvõttu.

Paul Robesoni ühiskondlik ja kunstiline tegevus, mis on teinud rahvalauliku nime tuntuks üle maailma, kutsub esile vihkamise Ameerika Ühendriikide valitsevate klasside poolt. Nad vihkavad teda taltsutamatu energia pärast, millega ta võitleb reaktsiooni vastu, paljastab sõjaõhutajaid ja töötab ameeriklaste poliitilise ja kultuurilise «totrakstegemise» vastu.

Ja reaktsioon otsustas ette võtta alatu akti, mis räägib sellest, et ta on valmis katsetama fašistlikke võitlusvõtteid rahu ja progressi pooldajate vastu. Reaktsioon otsustas Paul Robesoni avalikult lintšida.

Relvastatud fašistlik jõuk, kellele oli ülesandeks tehtud Robesoniga arveid õiendada, kavatses sooritada oma musta töö tema esinemise ajal massimiitingul Peekskilli linnas New Yorgi läheduses. Kuid miitingust osavõtjad eesotsas väljapaistva progressiivse kirjaniku Howard Fastiga organiseerisid vastulöögi jul-

tunud fašistlikele käsilastele ja ajasid arveteõienduse nuria. Reaktsiooni katse sundida Robesoni võimast häält igaveseks vaikima kukkus häbiväärselt läbi.

Oma äpardumisest raevunud ameerika reaktionäärid otsustasid anda revanši, tehes riigidepartemangule ülesandeks võtta lauljalt ära välispass ja keelata tal sõit välismaale. Seejärel nõudis kohtuministerium Madison Square Garden'i spordisaali omanikelt, et nad tühistaksid lepingu saali üürimise kohta miitingute läbiviimiseks, milledest võtab osa Paul Robeson.

Kuid mitte mingisugused riigidepartemangu või kohtuministeriumi kääbuste tagakiusamised, mitte mingisugused riukad ei suuda lämmatada Paul Robesoni häält. Viimasel ajal häbi-märgistas ta vihaselt ameerika imperialistide interventsiooni Koreas, leides kõikjal osavõtlikku kuulajaskonda.

«Neegrid saavad väga hästi aru, mis toimub Koreas, sest seesama toimub meie rahvaga Aafrikas,» ütles ta, pöördudes oma kuulajate poole Harleemis otse veoautolt. «Kogu asi seisab siin kullas, naftas, tinas ja teistes loodusvarades, mida Korea, Aafrika, Lääne-India rahvad ja kõik värvilised rahvad on seaduslikult õigustatud kasutama oma äranägemise järgi. Kuid needsamad inimesed, kes valdavad puuvillaistandusi Ameerika Ühendriikide lõunaosas, on nõuks võtnud anastada jõuga korea rahva rikkused... Meie, Ameerika lihtsad inimesed, vastame sellele: «Käed eemale Koreast!»»

Paul Robesoni meelepahane hääl kõlab valjusti Ameerikas. Tuhandekordse kajana kostub see ka ookeani taga, kõigi nende südameis, kelledele on kallis rahu üritus ja kes vihkavad sõja-õhutajate musti tegusid.

10. RAHVAS VÕITLUSES

«Kuigi imperialismi positsioonid osutusid pärast teist maailmasõda mitmeti õõnestatuks ja pehkinud, oma aja ära elanud kapitalistliku režiimi saatus on lõplikult ette otsustatud, ei kavatsegi imperialism vabatahtlikult lahkuda esiisade juurde, ajaloo valdkonda. Vastupidi, ta püüab ikka ja jälle pead tõsta, teostab drakoonilisi abinõusid progressiivsete organisatsioonide ja demokraatliku liikumise vastu, taotleb oma liitlastest kokku klopsida igasuguseid blokke teiste maade reaktsiooniliste valitsuste hulgast ja on tegevuses uute ning veel kuritegelikumate agressiooniaktide ettevalmistamisega oma maailmavalitsemisele suunatud taotluste teostamise nimel.» (V. M. Molotov.)

See imperialismi agressiivsete taotluste kujukas iseloomustus tabab Ühendriikide imperialiste, ülemaailmse reaktsiooni peamist tsitadelli mitte kulmu pihta, vaid otse silma auku.

Wall Streeti monopolistid ja nende teenrid Washingtoni valitsusasutustes hakkasid valmistuma välispoliitilistele avantüüridele sõna otseses mõttes järgmisel päeval pärast teise maailmasõja lõppu. Kui selle ettevalmistamise tempo ja ulatus jäid esiotsa maha sõjaõhutajate plaanidest, siis selle põhjuseks oli tolleks ajaks Ameerika Ühendriikides tekkinud olukord: rahvahulkade väsimus sõjast ja majanduslikest puudustest; sõjavastased meeleolud, mis ilmnesisid teravalt mitte ainult Ameerika Ühendriikide tsiviilelanikkonna, vaid, mis on eriti tähtis, armee ja laevastiku sõjaväelaste hulgas, kes nõudsid viivitamatut kodumaale pöördumist ja kiiret demobiliseerimist. Teatavasti kujunesid need tungivad nõudmised paljudel juhtudel tõelisteks mässudeks, mis ähvardasid valitsevaid klasse tõsiste tagajärgedega. Olukorda komplitseerisid ka suured konfliktid tööstuses, mis kogu maal aina kasvasid.

Seepärast tuli ameerika reaktsioonil osutada äärmiselt suurt tähelepanu oma ebakindla tagala kindlustamisele. Ta tegi kõik selleks, et murda Ameerika Ühendriikide välispoliitika agressiivse kursi vastu suunatud sisemine opositsioon, mürgitada militaristliku ja šovinistliku mürgiga võimalikult rohkem ameerika väikekodanlasi ja teha nad oma kuulekaks tööriistaks. Võitluses progressi jõududega, ekspansionistliku poliitika vastu väljaastuvate jõududega ei kohku «60 perekonna» oligarhia mitte mingisuguste abinõude ees. Kongress laskis rutuga läbi seaduseelnõud, mis kitsendavad ametiühingute õigusi, ja eriti need, mis takistavad streikide läbiviimist. Valge Maja alustas tõelist sõjakäiku demokraatlike jõudude vastu. 1947. aasta märtsis, peaaegu ühel ajal kurikuulsa «Trumani doktriini» avaldamisega, jõustus presidendi käskkirja riigiteenijate «lojaalsuse» kontrollimise kohta. Selle käskkirja eesmärk seisis selles, et kõrvaldada riiklikest asutustest kõik progressiivsed tegelased. Veidi hiljem koostati kohtuministeriumi poolt selle käskkirja alusel «õõnestavate» organisatsioonide nimekirja, milles figureerisid kommunistlik partei, Ameerika-Nõukogude Sõpruse Rahvuslik Nõukogu, Töö Teadusliku Uurimise Assotsiatsioon, Antifašistide-Emigrantide Abistamise Ühendatud Komitee, Kodanikuõiguste Eest Võitlemise Kongress ja kümned teised demokraatlikud organisatsioonid. Ainuüksi teenistuja kuuluvuse fakt neisse organisatsioonidesse oli Trumani käskkirja kohaselt täiesti küllaldane alus vallandamiseks.

Kuid reaktsiooni ristsõda progressi vastu pörkas kokku ameerika rahva visa vastupanuga, mida väljendasid tema eesrindlikud esindajad. Mõni päev pärast seda, kui president Truman esines oma «doktriiniga» vahelesegamise kohta Euroopa asjadesse ja nõudmisega toetada reaktsioonilisi režiime Kreekas ning Türgis, veeres üle kogu maa laialdane miitingute laine. Neil miitinguil mõisteti teravalt hukka Ameerika valitsevate ringkondade uus, avalikult agressiivne kurss. Organisatsiooni «Ameerika Progressiivsed Kodanikud» poolt korraldatud grandioosel miitingul New Yorgis viibis üle kahekümne tuhande inimese. Miiting võttis üksmeelselt vastu protestiresolutsiooni «Trumani doktriini» vastu. Mõistes, et «Trumani doktriin» ja käskkiri «lojaalsuse» kontrollimise kohta on vaid ühe ja sama reaktsioonilise poliitika kaks külge, nõudsid miitingust osavõtjad ühtlasi ka käskkirja viivitamatut tühistamist. Protestimeeleavaldusest osa võtta soovivate ameeriklaste arv oli nii suur, et tuli ühtaegu korraldada paralleelne miiting teises ruumis. Peale selle kuulasid mitmed tuhanded njuujorklased sõnavõttude raadioülekannet tänavail.

Ameerika rahva üha laialdasemad kihid, esijoones töörahvas, on hakanud mõistma, et ainult massilise vastupanuga valitsevate ringkondade rahvavastasele poliitikale on võimalik oheldada reaktsiooni tumedaid jõude.

Ameerikas viibimise ajal tuli mul sageli tähele panna kõige mitmesugusemal kujul esinevaid avaldusi sellest rahva vastupanust reaktsiooniliste jõudude salaplaanidele. Nägin töötajate meeleavaldusi New Yorgi ja Washingtoni tänavail, nägin sõjaväelaste emade ja naiste pikette, kes piirasid Valget Maja ja Kongressi, viibisin massimiitinguil ja vestlesin elanikkonna mitmesuguste kihtide esindajatega. Neis vestlustes kuulsin protestihääli — otsustavaid ja vihaseid — valitsuse antidemokraatlike ürituste vastu, sõja vallapästmise poliitika vastu, riigidepartemangu diplomaatia nõukogudevastase suuna vastu. See protest kajastas Ameerika lihtsate inimeste mõtteid ja lootusi, kes astusid tingimusteta välja rahupoliitika eest, ja näitas, milline kuristik asub ameerika rahva ja sõjahüsteeriat õhutavate Wall Streeti teenrite vahel.

Eriti andis sellest veenvalt tunnistust juba «kaheparteilise» nõukogudevastase välispoliitika teostamise perioodil New Yorgis toimunud miiting, kus esinesid Ameerika-Nõukogude Sõpruse Rahvusliku Nõukogu esimees doktor Melhuish ja Canterbury kiriku peapiiskop Hewlett Johnson. Auditorium võttis ebatavalise vaimustusega vastu nende üleskutse kaitsta rahu ja sõprust

Nõukogude Liiduga. Tervitushüüded ja kiiduavaldused täitsid tohutu saali.

Minu vasakpoolne naaber, keskmistes aastates mees, reageerib elavalt kõigele sellele, mis tribüünil kõneldakse. Ta kuulab tähelepanelikult kõneleja sõnu ja aplodeerib palavalt. Välimuselt on ta vist tööline. Kui algab annetuste kogumine Rahvusliku Nõukogu fondi, pistab ta käe ilma pikemalt mõtlemata kõhna rahataskusse ja annab oma veeringu rahakoguja korjanduskarpi. Sedasama teevad meelsasti ka teised kohalviibijad, kuigi on selge, et enamikule neist on see tõsine aineiline ohver. Aeg-ajalt vahetab naaber minuga repliike. Kuuldes, et tal on tegemist Nõukogude kodanikuga, alustab ta minuga kõnelust.

Püüdes koosoleku käiku mitte segada, küsitleb ta mind elust Nõukogude Liidus ja jutustab omakorda endast, oma tööst, inflatsiooni poolt esilekutsutud elukallidusest. Kord-korralt astub kõnelusse ka tema seltsimees. Eriti rõhub neid lähenev majanduskriis ja — selle tulemusena — kohutav tööpuuduse tont. Nad puudutavad ka poliitilist olukorda Ameerika Ühendriikides.

«Kõige häirivam on praegu see, et fašistlik rämps läheb üha jultunumaks,» lausub rahutusega minu naaber. «Kui meie vaikime, siis istuvad nad meile kukile. See ei lõhna enam ainult Trumani «lojaalsuse kontrollist». Vaata, et meil ei teki veel «ebalojaalsete» jaoks hitlerlikus laadis koonduslaagreid.»

«Seda meie ei luba,» ütleb tema seltsimees otsustavalt. «Meie ei jää käed rüpes istuma. Kui igaüks meist teeb oma töö, siis fašistid läbi ei pääse.» Seda hispaania vabariiklaste võitlus-hüüdu tarvitab ta arvatavasti meelega. «Tarvis on lüüa neid kõikjal, kus ainult kohtad. Siis fašistid meist jagu ei saa. Töölisi on miljoneid... Ja ega ainult töölised vihka neid lurjuseid.»

«Häda on selles, et mitte kõik ei ole veel teadlikud ohust,» tähendab naaber. «Mitte kõik töölised ei tegutse üheskoos.»

«See on õige,» nõustub teine. «Tarvis on teha veel väga palju, et saavutada kõigi töölisorganisatsioonide tegevusühtsus. Aga kui me selle saavutame, siis ühinevad meiega meelsasti ka teised.»

Minu kaasvestlejad — kahtlematult New Yorgi töölised — ilmutasid harukordset arusaamist olukorrast. Sedalaadi arutlusi, nagu nemad avaldasid, kuuldus üha sagedamini, sedamööda, kuidas teravnes võitlus progressi- ja reaktsioonijõudude vahel. Need ei olnud tühipaljad sõnad. Neid kinnitas otsustavus võidelda kasvava fašistliku ohu vastu.

Otsekui illustratsiooniks sellele kõnelusele oli stseen, mille tunnustajaks sain Bronxi tööliskvartaalides.

Sõitsin taksos. Mingisugusel väikesel väljakul seisatus takso hetkeks valgusfoori ees. Ringi vaadates märkasin inimeste jõuku, kes olid kogunenud väljakule lahtise veoauto ümber. Autol seisid kolm meest. Üks neist pidas kõnet. Äkki ronis veoautole mehevolask otsmikule lükatud kaabuga. Ta püüdis kõnelejat kõrvale suruda. Tema järel ronisid autole veel kaks-kolm nolki. Veoautol algas sõimlemine ja õiendamine, mis muutus kakluseks.

Rahvahulga seast kostusid pahased hüüded. Kõlasid politseinike vileid. Sel hetkel hakkas takso liikuma.

Sündmusest huvitatuna palun taksojuhti tagasi pöörduda. Kui saabume uuesti miitingu kohale, tiritakse veoautolt üpris hoolimatul kombel maha neid kolme nolki, kes olid sinna äsja roni- nud. Mehevolask on juba ilma kaabuta. Tal on üsna muljutud välimus. Umbes samuti näevad välja ka tema kaaslased.

Pistan pea taksost välja ja küsin, milles asi seisab.

«Mitte midagi erilist,» vastab mulle külmavereliselt noormees töölikonnas. «Lihtsalt üks valimiseelseid kaklusi. Ulakad püü- sid töölispartei lendmiitingut nurja ajada.»

«Kes nad on?»

«Arvatavasti palgalised mürgeldajad vabariiklikust parteist või fašistid «Kristlikust Rindest». Aga võib-olla veel mingi- sugused teised kõrilõikajad. Kuid ega neile anta meie juures voli,» lõpetab ta.

Tõepoolest, tööliste reageerimine fašistlike ulakate vahele- segamisele oli kiire ja energiline.

Varsti pärast Melhuish'i ja Johnsoni osavõtul toimunud mi- itingut kohtusin ühe väljapaistva progressiivse kirjanikuga. See võimaldas mul tutvuda, kuidas suhtub eesrindlik ameerika intel- ligents progressiivse liikumise ülesandeisse.

Minu tuttav oli 1946. aasta septembris Chicagos aset leid- nud demokraatlike organisatsioonide konverentsi delegaat. See konverents rajas alused organisatsioonile «Ameerika Progres- siivsed Kodanikud».

Alustame juttu miitingust. Jutustan kirjanikule oma tähele- panekuist.

«Teie miitingunaabrite meeoleolu pole sugugi haruldus,» tähen- dab ta. «Ma ei räägi üldse töolistest, nemad asuvad kõige radikaalsemail positsioonidel. Ma räägin intelligentsist. Muidugi mitte Hearst'i ja McCormik'u müüdavaist paberimäärijaist ega ametnikest-bürokraatidest, vaid mõtlevaist, ausaist intelligenti- dest. Nende hulgas on nüüd palju selliseid, kes töölisi

toetavad ja ütlevad ühes nendega: «Meie ei jää käed rüppes istuma.»»

Kirjanik vaikib hetke ja ütleb siis:

«Teate, meie intelligentsi peades toimub praegu väga tõsine väärtuste ümberhindamine. Paljud meist on alati olnud kindlad fašismi vastased, me vihkasime Hitlerit, Mussolinit ja Francot, me astusime nende vastu avalikult välja ja läksime rahvusvahelistes brigaadides appi vabariiklikule Hispaaniale. Sõda Saksamaa ja Jaapani vastu me käsitasime kui demokraatia sõda fašismi vastu. Kuid nüüd, kus Hitleri ja Mussolini fašism on purustatud, on meie oma maal reaktsioon valmis tarvitusele võtma nende meetodeid. Ent see toimub siiski «demokraatia» suitsukatte all, mis takistab mõnedel intelligentidel asja tuumas orienteerumist. Kuid nad siiski aegamisi orienteeruvad. Sellele aitab üsna suuresti kaasa «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee», sellele aitavad kaasa säärased paadunud reaktsionärid, nagu New Yorgi kuberner Dewey, föderalluure ülem John Edgar Hoover ja nende käsilased. Kes võib neist härradest paremini veenda ausat demokraati vajaduses kaitsta nende eest demokraatiat?»

Ühendriikides leidub kõigis teaduse ja kultuuri valdkondades inimesi, kes tõstavad oma häält kallaletungi vastu demokraatiale ja ühtlasi ka teadusele ning kultuurile endale. Selliste kirjanike noorpõlve esindajate, nagu Howard Fasti või Albert Maltzi progressiivne looming on lahutamatu nende poliitilisest tegevusest, mille eest nad türmi mõisteti. Nende mehist eeskuju järgivad eesrindlikud näitekirjanikud, luuletajad, heliloojad, kunstnikud, kes väljendavad oma loomingus elutõde. Rühm ameerika kinotegelasi, kelledele suunas oma repressioonid «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee», kaitses kartmatult oma veendumusi komitee fašistlike peameeste ees.

Progressiivse intelligentsi meeleolud ilmnesid kujukalt 1947. aasta sügisel kokkukutsutud konverentsil, kus arutati kodaniku-vabaduste küsimust Ameerika Ühendriikides. Selle oli ette valmistanud organisatsioon «Ameerika Progressiivsed Kodanikud». Konverentsist võttis osa üle kahe tuhande delegaadi, peamiselt teaduse ja kultuuritegelasi.

Konverentsist osavõtjad kutsusid tuliselt üles andma vastu-
löögi reaktsiooni salasepitsustele Ameerika Ühendriikides. Kõne-
lejad näitasid oma sõnavõttudes rohkearvuliste faktide varal, et
Ameerikas on tugevnemas fašism, kes «võtab ette kontsentree-
ritud, teadlikke ja ägedaid rünnakuid demokraatia vastu kõigil
elualadel». Illinoisi ülikooli professor Debour esitas andmeid

reaktsioonilisest seadusandlusest, mida reas osariikides kiires korras ellu viiakse. See seadusandlus näeb ette kohalike komisjonide loomise «Ameerika-vastase tegevuse» juurdlemiseks ja kõigi kohalike asutuste puhastamiseks demokraatlikest tegelastest. Kirjanik Maltz näitas, et «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee» taotleb hävitada Ühendriikides mitte ainult Marxi järelkäijaid, vaid ka iga sotsiaalse reformi pooldajad; komitee soovitab tõkatiga kokku määrada ja sulgedes veeretada iga idee, mis on liberaalne ja humaanne, ning teotada iga kunstiteost, mis väljendab inimeste vendluse ideed».

Samasuguses vaimus väljendusid ka teised delegaadid. Konverents võttis üksmeelselt vastu resolutsiooni nõudmisega likvideerida «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee» ja tühistada Trumani käskkiri «lojaalsuse kontrolli» kohta. Ta mõistis hukka kommunistliku partei tagakiusamise poliitika ja võttis endale kohustuse võidelda Taft-Hartley töölistevastase seaduse tühistamise eest, astus välja diskrimineerimise vastu selle kõigis vormides — rassi, usutunnistuse, rahvusliku päritolu või poliitiliste veenete tunnuste järgi.

Progressiivne liikumine Ameerika Ühendriikides pole piirdunud sellise võrdlemisi kitsa ühiskondliku organisatsiooni, nagu «Ameerika Progressiivsed Kodanikud» loomisega.

Reaktsiooni pealetung, mis on avaldunud sõjakäigus demokraatlike vabaduste vastu, progressiivsete organisatsioonide tagakiusamises, nende kuulutamises «õõnestavaiks», ametiühingute õiguste kitsendamises, kommunistliku partei keelamise ettevalmistamises, rahvavastases välispoliitikas, kutsus ellu rahvakoalitsiooni, millesse on astunud töölised, väikefarmerid, eesrindlik intelligents ja linna keskkihid. Demokraatlikku koalitsiooni toetavad aktiivselt ameerika kommunistid. Selle koalitsiooni vaadete väljendajaks on 1948. aastal asutatud progressiivne partei. Kõneldes selle partei loomise eest võitlemise tähtsusest, rõhutas Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei esimees William Foster, et see võitlus on osa «kogu maailma haaranud demokraatlike rahvahulkade võitlusest Wall Streeti monopolistide ülevõimu vastu, kes oma maailmavalitsemise taotluses püüavad rahvaile kolmandat maailmasõda peale sundida».

Kuid põhijõuks, kes seisab vastas reaktsioonile Ameerika Ühendriikides, on ameerika tööliklass eesotsas oma avangardiga — kommunistliku parteiga.

Teise maailmasõja aastail said Ameerika Ühendriikide Kommunistlikule Parteile osaks tõsised poliitilised katsumused. Toorkord partei eesotsas seisev oportunist Earl Browder, see —

William Fosteri sõnade järgi — «Rahvusliku Töösturite Ühingu peamarksist», püüdis kommunistlikku parteid likvideerida. Täies kooskõlas oma oportunistliku poliitikaga taotles ta ameerika imperialistlike monopolide maailmavalitsemist.

Kuid partei purustas brauderismi. Partei paljastas samuti alatud provokaatorid Boodance'i ja Fillbreak'i, kelle oli saatnud parteisse salajaste eesmärkidega Ameerika luureorgan — Födeeraalne Juurdlusbüroo. Partei esimehe William Fosteri ja peasekretäri Eugen Dennise juhtimisel võitis partei otsustavalt nii parempoolsed kui ka «pahempoolsed» peajoonest lahkuminevad kallakud ja karastas selles võitluses oma kaadrit.

Iseloomustades Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei tegevust viimasel ajal, ütles Eugen Dennis:

«Sõjajärgsel perioodil meie partei üha tugevdab ajaloolist võitlust rahvusvahelise reaktsiooni tsitadellis eneses Wall Streeti magnaatide vastu, kes püüavad jäljendada kruppe, thysseneid, schachte ja nende sabarakke — hitlereid ja göbbelseid. Viimase viie aasta jooksul on enamik meie partei juhte ja liikmeid võidelnud Trumani doktriini vastu, Marshalli plaani ja Põhja-Atlandi sõjalise pakti vastu. Algul meie, kommunistid, võitlesime üksi. Kuid nüüd hakkab üha suurem arv töölisi ja eesrindlikke inimesi mõistma meie hoiatuste õigsust ja astub aktiivsesse võitlusse rahu eest. Paljud ühinevad meiega selle kampaania käigus, mida peetakse aatomi- ja vesinikupommi keelamise eest, rahupakti eest Nõukogude Liiduga, rahvademokraatia maadega ja uue Hiinaga, fašismi ja militarismi taassünni vastu Saksamaal ja Jaapanis.» (2. mail 1950 peetud kõnest.)

Sellele tuleb lisada, et 1950. aasta suvel, kohe kui algas Ameerika interventsioon Koreas, astus kommunistlik partei aktiivselt välja Wall Streeti röövplaanide teostamise vastu. «Käed eemale Koreast!» — kõlab kommunistliku partei Rahvusliku Komitee üleskutse. «Mitte ühtki inimest, mitte ühtki suurtükki, mitte ühtki lennukit interventsiooni jaoks Koreas!»

Ameerika valitsevad ringkonnad tarvitavad kommunistliku partei suhtes — eriti Korea interventsiooni algusest peale — julmi repressioone, lootes teda purustada ja likvideerida tema mõju laialdastele töörahvahulkadele ja ühes sellega maha suruda ka kõik teised demokraatlikud jõud Ameerika Ühendriikides.

Vanglasse heideti partei peasekretär Eugen Dennis. Valesüüdistuse põhjal «vandenõus» Ameerika Ühendriikide valitsuse vastu pärast mõisteti süüdi partei kümme teist juhti. Kohtulik

arveteõendus ähvardab tuhandeid kommuniste ja neile kaasa-
tundjaid. Võimud jälitavad kõikjal ja areteerivad inimesi ainult
selle eest, et nad võtavad osa rahupooldajate liikumisest ja levi-
tavad lendlehte «Käed eemale Koreast!».

Kahekümne kolmandal septembril 1950 jõustus fašistlik
McCarran-Killgore'i seadus «Sisemise julgeoleku kohta», mis
sisuliselt asetab kommunistliku partei ja mitmesugused progres-
siivsed organisatsioonid väljaspoole seadust. Ameerika töölis-
partei liige saadikutekojas Vito Marcantonio, kes hääletas sea-
duseelnõu vastu, häbimärgistas avalikult Kongressi reaktsoonääre
kui fašiste, hüüdes pahameelega:

«Selliste meetoditega võitlesid kommunismi vastu Hitler ja
Mussolini!»

Need progressiivse tegelase sõnad kõlasid valju kõrvakiiluna
kogu Ameerika reaktsoonile.

Võisteldes reaktsoonilisuse poolest fašiseerivate senaatoritega,
esitas ka president Truman Kongressile rea kommunistliku
partei vastu suunatud seaduseelnõusid.

Kuid asjatud on Ameerika reaktiooni katsed kõigi nende
jõledate repressioonide abil hävitada kommunismi ja pidurdada
rahvahulkade vastupanu imperialismile. Ameerika Kommunist-
liku Partei kaitseks astuvad välja elanikkonna laialdased kihid,
kes näevad temas progressiivsete ja demokraatlike tegelaste ees-
mist väesalka ning tunnevad kommuniste kui kartmatuid rahu
eest ja sõja vastu võitlejaid. Võitlusse on tõusmas uued jõud
ametiühinguis, neegrielanikkonna hulgas, noorsoo, intelligentsi ja
farmerite hulgas. Neid ei kohuta mitte mingisugused repressi-
oonid, nad on tulvil otsustavust oheldada ameerika reaktiooni
tumedaid jõude, kes püüavad ajalugu tagasi pöörata.

Kümme päeva enne vanglasse paigutamist ütles Eugen
Dennis:

«Lähem vanglasse selle teadmisega, et ajalugu on meie poolt,
usuga sellesse, et rahvusvaheline rahu, demokraatia ja sotsialismi
leer, mille eesotsas seisab Nõukogude Liit, on võitmatu ja
muutub päevast päeva üha tugevamaks ning võimsamaks.»

Selles vankumatus veendumuses on Ühendriikide progressi
jõudude elujõulisuse alus.

SÕJAÕHUTAJATE PEALINN

1. «VÖRRATU» LINN

Vaatamata oma seisundile pealinnana on Washingtoni ammust ajast peetud nagu mingiks tähtsusetuks linnakeseks, mis asub kõrval maa poliitilise ja majandusliku arenemise magistraal- teedest. Praktilised jänkid, välja arvatud lootusetud poliitilised kilplased, olid sellest teadlikud, et Washington oma Kongressi, Valge Maja ja teiste asutustega, mis sümboliseerivad ameerika «demokraatiat», on vaid paraadivitriiniks firmale, mille sise- ruumides aetakse äri, mis ei vasta kaugeltki tema võltsile reklaamile. Seepärast on ameerika kirjanduses ja publitsistikas Washingtoni kaua aega põlglikult koheldud kui igavat provintsikolgast, kus käputäis paadunud politikaane omavahel lakkamatult kakleb üliauväärse publiku ees soojade kohakeste pärast riigiaparaadis või oma Wall Streeti, Chicago teravilja- börsi või Texase naftatööstuste printsipaalide huvide nimel.

Ent see Washingtoni kui linn-vitriini või linn-sirmi reputa- sioon on viimaseil aastail hakanud tänu teatavate ringkondade püüdeile läbi tegema huvitavat evolutsiooni. Sõja ajal ja eriti pärast selle lõppemist ilmus Ameerika Ühendriikide raamatu- turule rohkesti raamatuid, milledes igati ülistatakse Ameerika pea- linna kui «kustumatu kuulsuse» ja «surematu suuruse linna». «Selline on Washington!» — hüüab võltsi paatosega oma raa- matu pealkirjas reaktsiooniline ajakirjanik Kiplinger. «Washing- ton — võrratu linn», — kordab tema järel niisama kõrgeleennuli- selt selle raamatu pealkiri, mille on kirjutanud Vera Blum, demo- kraatliku partei liikme ja reaktsioonilise kongressisaadiku Solo- mon Blumi tütar. On kerge kujutleda, kui palju pealinnale pühendatud kiidulaule sisaldavad sellised vaimustatud reklaam- pealkirjadega raamatud. Sama laadi on ka kogu muu Washing- toni käsitlev sõjajärgne raamatutoodang, samuti ka loendamatud artiklid perioodilises ajakirjanduses. Elanikkonna arvult keskm- ine linn — Washingtonis on kõigest ligikaudu kuussada tuhat

elanikku — muutub häämmastunud ameeriklaste silme ees, kes on harjunud temast kõnelema parimal juhul heasüdamliku leebusega, kirjanduslike žonglööride käes osavasti peaaegu universumi keskuseks. Nende ameerika imperialismi palgaliste kirjameeste fantaasia, kes avansina kuulutavad Washingtoni amerikaniseeritud maakera pealinnaks, on tõepoolest oheldamatu.

Küllastasin korduvalt Washingtoni juba siis, kui elasin New Yorgis. Ühel niisugusel külastusel sooritasin linnaga üksikasjalise tutvumise Washingtoni elaniku Eric Cooperi seltsis. Meie matk algas linna ainukese raudteejaama «Union Station'i» juurest. Üle väikese, raudteejaama lähedasele väljakule rajatud muruplatsi astusime kingule, mis tõuseb üle pealinna lähemate rajoonide. Kingul asub Kapitooliumi hoones Kongress — Ühendriikide kõrgeim seadusandlik asutus. Kongressi asukoht on tekitanud poliitilistes ringkondades käibeloleva väljendi «kingul», mis on muutunud sõna «Kongress» sünonüümiks, olles selle peaaegu välja tõrjunud Washingtoni elanike argipäevasest keelepruugist.

Teeme ringkäigu ümber massiivse hoone kõigi külgedele. Pea-paraadukse kohal kerkib raskepärane kuppel, mida toetavad korintose stiilis sambad. Kongressi kõrval seisavad majad, kus asuvad senaatorite ja saadikutekojade liikmete kantseleid ning samuti ka Kongressi raamatukogu ja Ameerika Ühendriikide ülemkohus.

Eric Cooper peatab mind Kapitooliumi fassaadi ees ja tutvustab mind Washingtoni topograafia elementaarkursusega. Selgub, et seisame praegu punktis, millest kulgevad jooned, mis jagavad linna administratiivselt nelja ossa. Need jooned moodustavad tänavad North Capitol, East Capitol ja South Capitol. Neljas joon ei kulge mööda tänavat, vaid läbib pika ja kitsa pargi, mis läheb Kapitooliumist läände. Kunagi oli Kapitoolium, mis asub kõigest ühe kilomeetri kaugusel Potomaci jõest, linna topograafiliseks keskuseks. Kuid sellest ajast peale on Washington nii suureks paisunud, eriti loode suunas, et Kapitoolium asub faktiliselt kagu äärelinnas, surutuna Potomaci ja selle lisajõe — Anacostia vastu. Kehtiv administratiivne jaotus neljaks ebavõrdseks osaks on ilmselt iganenud.

Otsustanud läbi vaadata kõigepealt linna loodeosa, kus asub enamik valitsusasutusi, mälestussambaid ja muuseume, me suundume mööda pargi puisteid Kongressi hoonest lääne poole. Piki pargi mõlemat külge asetseb mitu muuseumi ja pildigaleriid, nende taga rida departemange (ministeeriume) —

kohtu-, töö-, kaubandus- ja põllumajandusministeerium. Pargi lõpus, avaral nurmel kõrgub tohutu suur kiviobelisk. See on George Washingtoni monument. Ta seisab üksikuna, esitades vaatleja pilgule vaid neli viletsat lamedat tahku, mis suunduvad kõrgusse: te ei näe neil ei joonte mängu ega värvide gammat. Selle kivisamba looja pole ilmutanud kübetki loomingulist fantaasiat. See-eest on obeliski siseseinad kaetud kividega, mis on toodud mitmesugustest maakohtadest Ameerikas ja muinasaja varemeist — Kartaago, Ateena Parthenoni, Aiskulapose templi varemeist. Leidub kive Vesuuvilt ja isegi... Napoleoni haualt Püha Helena saarel.

Turiste huvitab see obelisk mitte sellepärast, et see on seotud Ameerika esimese presidendi mälestusega, vaid sellepärast, et obeliski tipust on suurepäraselt näha kogu linn.

Sisemusse ehitatud lift tõstab turistid viiesaja viiekümne jala kõrgusele, kust nagu peo peal on näha mitte ainult kogu Washington, vaid ka selle ümbruskond. Siit võib selgesti näha naabruses asetsevaid Thomas Jeffersoni ja Abraham Lincolni mälestussambaid. Need kujutavad endast arhitektuurilisi ehitusi antiiktemplite kujul.

Mõni minut kõndimist obeliski juurest — ja me jõuame presidendi residentsi, Valge Maja juurde. Selles madalas majas elas ja töötas kunagi Lincoln, kes juhtis siit võitlust neegrite vabastamise eest põhja- ja lõunaosariikide vahelises sõjas. Valges Majas elas kolmeteistkümmend aastat vahetpidamata Franklin Roosevelt — ainus juhtum Ameerika Ühendriikide ajaloos, et üks ja seesama isik viibis nii kaua presidendi kohal. 1945. aasta aprillis kolis siia Harry Truman, kes sattus presidendi kohale juhuslikult, Roosevelti surma tõttu.

Valge Maja kõrval seisab vanaaegne neljakorruseline maja, mis võtab enda alla peaaegu terve kvartaali. Maitselage arhitekt, kes tundis nähtavasti kiindumust sammaste vastu, on piiranud nendega maja kõigist külgedest, paiguti isegi kõigil neljal korrusel. Kuni viimase ajani asus selles majas riigidepartemang. Hiljem kolis see endistesse sõjadespartemangu ruumidesse, mis asuvad läheduses, 17. tänaval. Teiselt poolt piirneb Valge Majaga maksuamet (rahandusministeerium). Selle välimus kujutab endast moodsa stiili ja antiiksete arhitektuuriliste motiivide kummalist segu.

Istume puhkama Lafayette Square'il, Valge Maja ees. Oigupoolest oleme juba jalgsi läbi käinud Washingtoni kogu keskrajooni, näinud peaaegu kõiki parke, monumente ja valitsusasutusi, mis võtavad enda alla võrdlemisi väikese osa linnast

Kongressi ja 17. tänava vahel. Ainult mõned ministeeriumid asuvad teistes rajoonides.

Edasise tutvumise teostame taksos, sest Ameerika pealinn laiub suure ulatusega maa-alal. Meie matk kulgeb esmalt läbi Washingtoni vanima linnaosa — Georgetowni —, seejärel mööda Massachusetts Avenue'd, mille äärtel asuvad luksuslike villade kvartaalid. Sealtsõidame läbi maalilise Rockcreek Park'i ühele tähtsamale linnamagistraalile — 16. tänavale. Sellel võtavad suurema osa enda alla välissaatkonnad, hotellid ja igasugused templid, kaasa arvatud massoonide pühad.

Sellel sõidul sain ma üsna selge kujutluse Ameerika pealinna topograafiast. See ei ole keerukas. Valitsusasutuste rajooniga piirnevad pankade, kaubanduslike ettevõtete ja teatrite ning kinode, restoranide ja kõrtside kvartaalid. Nende ümber laiub poolsõõrina tihedasti asustatud «must vöönd» — rajoonid, kus elavad neegrid. Linna kogu ülejäänud osa võtavad enda alla valge elanikkonna elamukvartaalid. Need kvartaalid on hoonestatud enamasti väikeste kottedžidega või niinimetatud «block'idega» — pikkade kahekorruseliste majadega, mis on jagatud kortereiks nõnda, et iga korter paikneb kahel korrusel. Pilvelõhkujaid Washingtonis ei ole, nagu ei ole ka vabrikute ja tehaste rajoone. Kõige selle poolest erineb ta teravalt Ameerika Ühendriikide põhja- ja idaosa tööstuslinnadest ja sarnaneb pigem mõne põllumajandusliku lõunaosa linnaga. Washington on planeeritud Ameerika linnade tavalises stiilis: rõhuv enamik tänavaid ristub täisnurkadena. Erandi moodustavad vaid laiad prospektid-avenüüd, mis vaostavad linna igasugustes suundades.

Washington erineb teiste Ameerika suurte ja väikeste linnade hulgas kõigepealt oma kunstliku päritolu poolest. Ta pole arenenud stiihiliselt kohaliku tööstuse, kaubanduse või laevanduse alusel, vaid on ehitatud nimelt selleks, et olla Ühendriikide pealinnaks. See asjaolu peamiselt määrabki linna ilme. Washington kubiseb igasugustest administratiivasutustest. Viimaseid nimetatakse irooniliselt «alfabeedilisteks», sest ameeriklased piirduvad igapäevases keelepruugis ainult nende sõnade algtähtedega, mis moodustavad asutuste pikki nimetusi. Nende seinte vahel töötavad kümned tuhanded ametnikud. Seepärast moodustavad pealinna elanikkonna põhimassi riigiteenistujad, kommunaal- ning kaubandusettevõtete, teatrite ja kinode ning restoranide töötajad ja majateenijad. Enamik teenindavate kutsealade töötajaid on neegrid, ehk nagu neid teisiti nimetatakse, «värvi-

lised», kes moodustavad ligikaudu kolmandiku pealinna kogu elanikkonnast.

Washingtoni elanikkonna niisugune sotsiaalne koostis pole juhuslik. Üks «isade-asutajate» (pooleldi austav, pooleldi irooniline nimetus uue vabariigi esimeste juhtide kohta pärast iseisvusõõda Inglismaaga) peaesmärke seisis selles, et asetada pealinn väljaspoole suuri asustatud keskusi, kus on palju vaest, oma olukorraga mitte rahul olevat rahvast. See eesmärk langeb ühte «isade-asutajate» praeguste järeltulijate kavatsustega, kes püüavad vabaneda tööstusproletariaadi ebameeldivast naabrusest. Arvestus on rajatud sellele, et kongressmenid ja senaatorid, igakaliibrilised politikaanid ja tegelinskid saaksid sooritada siin oma tehinguid, ilma et tarvitseks alatasa piiluda üleõla töölisaguleile. Ametnikud, kellede hulgas on ülekaalus väikekodanlikud elemendid, on hästi välja koolitatud ja dresseeritud pere-meeste tahte kuulekate täitjate osaks. Dresseerimisprotsess toimub pidevalt, kuid oma kulminatsioonipunkti saavutas see siis, kui president Trumani algatusel hakati teostama riigiametnike «lojaalsuse kontrolli». Mis puutub pealinna neegrielanikkonnasse, siis siin, nagu kõikjal ameerika «demokraatias», ei ole kombeks neegreid inimesteks pidada. Anglo-saksi päritoluga «sajaprotsendilised» Washingtoni elanikud käsitavad neid parimal juhul «kolmandat sorti» inimestena. «Teisesordilisteks» peavad nad Lõuna- ja Ida-Euroopa immigrante.

Muide ei saa öelda, et ka valge, sealhulgas «sajaprotsendilinegi» Washingtoni elanikkond oleks ameerika seadusandjate silmis suures soosingus, — pigem vastupidi. Kongressi tõeline või silmakirjalik kartus sattuda ükskõik millise «surve» alla kohaliku elanikkonna poolt on viinud selleni, et Washingtoni elanikel puuduvad isegi need formaalsed poliitilised õigused, mida omab iga ameerika kodanik. Tarvitseb kalifornialasel või pensilvaanialasel, luisiaanlasel või njuujorklasel asuda pealinna, kui ta kaotab otsekohe need õigused, saamata midagi nende asemele. Washingtoni, täpsemalt Columbia föderaalringkonna elanikel ei ole õigust osa võtta presidendi ja Kongressi saadikute valimisest. Progressiivsete tegelaste korduvad katsed Kongressis läbi suruda seaduseelnõu valimisõiguse andmise kohta washingtonlastele on alati läbi kukutatud. Washingtoni elanikel puuduvad isegi kohaliku omavalitsuse privileegid, mida omavad iga Ameerika linna elanikud. Columbia ringkonda valitseb eriline komissar, kes nimetatakse presidendi ja Kongressi poolt. On iseloomustav, et viimaste aastate vältel, kuni 1947. aasta augustini, ei leidnud Kongress pealinnale paremat

komissari kui senaator Bilbo — jõleda rassisti, altkäemaksuvõtja ja kõige paadunuma reaktionääri, kes on kunagi senatis istunud. Kongress võis olla kindel, et sellise komissari puhul ei osutata progressiivseile elementidele Washingtonis mingeid hellitlusi.

Vaatamata kõigile oma püüetele ei õnnestu Kongressil pääseda silm silma vastu seismisest rahulolematu elanikkonnaga. Ma mõtlen esijoones igasuguste organisatsioonide delegatsioone, kes sõidavad Washingtoni, et esitada teatavaid nõudmisi, avaldada protesti mingisuguse sammu vastu valitsusasutuste piketeerimise või petitsioonide, deklaratsioonide jne. esitamise teel. Piki Valge Maja raudtara või Kongressi sissekäigu juures edasi-tagasi kõndivad piketeerijad plakatitega on igapäevaseks nähteks pealinna elus. Sedalaadi faktides peegeldub nagu veetilgas nende elanikkonna laialdaste hulkade kasvav viha, keda inflatsiooni abil halastamatult röövitakse ja kellele võetakse ära elementaarsed poliitilised ning ametiühingulised õigused.

Washingtonis elades olin sageli ka teiste protestivormide tunnistajaks, mis sündisid siinsamas pealinnas. Nii leidlikud kui «isad-asutajad» olidki pealinnale asukoha valikul, kuidas tänapäeva valitsejad püüavadki olla kaugemal «proletariaadi-paisest», on Washingtonis olemas siiski proletariaat, kuigi mitte tööstusproletariaat. Sellel proletariaadil on palju põhjusi rahulolematuseks. Inflatsioon, mis on tekitanud päevast päeva suureneva elukalliduse, puudutas Washingtoni rohkem kui teisi linnu. Elatusmaksumus on siin alati olnud väga kõrge, mida aga ei saa kuidagi öelda palkade kohta. Pärast sõda aga on disproportsioon elatusmaksumuse ja töötasutase vahel veelgi enam suurenenud. Ja üksteise järel tekkivadki streigid: streigivad autobusside ja trammide juhid, naistelefoniametnikud, hotellide ja restoranide, kaubandusvõrgu teenistujad. Igas linnas võib näha streikijate pikette, kes kannavad näiteks selliseid plakateid: «Restoran «Good Food» on ebaõiglane oma teenistujate vastu». Selletaolised plakatid ei ole ainult protestiavalduseks, vaid ka üleskutseks publikule boikoteerida üht või teist ettevõtet ning sellega aidata kaasa tema teenistujate või tööliste võitluse edule.

Pealinna politsei, nagu igal pool Ameerika Ühendriikides, tuleb appi jõukate võimule, otsides igasuguseid ettekäandeid selleks, et süüdistada streikijaid seaduserikkumises ja nendega siis julmalt arveid õiendada. Omavolitsemise alal loovutavad Washingtoni politseinikud küll vaevalt esikohta teiste Ameerika linnade politseinikele. Peksmine ja teised washingtonlaste polit-

seiliku mõnitamise vormid on samuti igapäevaseks nähteks pealinna elus. Ajakirjandus tavaliselt vaikib politseiliku omavolitsemise ulatuse ja määra üle, kuid üksikuil juhtudel saab see siiski avalikult teatavaks. 1947. aasta sügisel avaldas «Washington Post» näiteks fakti kellegi Julius Clagg'i metsikust läbipeksemisest kahe politseiniku poolt, kusjuures Clagg viibis seejärel kolmkümmend neli tundi ilma temale süüdistust esitamata aresti all. See ja samataoline meelepaha tekitav juhtum üliõpilase peksemisest politseiniku poolt, mis leidis aset peaaegu samal ajal, jäid täiesti karistamata. Senaator Bilbo ja tema vääriliste järglaste poolt valitud «korra»-valvurid anduvad rahulikult oma sadistlikele kalduvustele «kodanike isikliku vabaduse ja puutumatus meerialike traditsioonide» säilitamise nimel, nagu väljendavad kõrgelennuliselt oma kõnedes politikaanid. Samal ajal tegeleb Washingtoni politsei vastumeelselt kuritegevuse vastu võitlemisega, millest kõneleb skandaalne, aastast aastasse suurenev tapmiste, röövimiste ja murdvarguste arv.

Pealinna asukoha valik, peale ülalnimetatud kaalutluste, oli ka esikohta taotlevate osariikide vahelise poliitilise kompromissi tulemuseks: Washington rajati Ühendriikide tolleaegsesse geograafilisse keskpunkti.

Kliimaatilisi tingimusi — näib, et neist halvemaid oli raske leida — seejuures arvesse ei võetud. Washington asetseb palavas ja rõeskes vööndis. «Ainult kolm kohta on palavamad kui Filipiini saared,» ütles kunagi nende troopiliste saarte kuberner William Taft: «Cincinnati, Washington ja põrgu...»

Viis-kuus kuud aastas töötavad Washingtoni elanikud talumatu kuumuse ja leitsaku tingimustes, pääsemata neist ka öösi. Ametnikel, kes asuvad bürokraatiaredeli ülemistel astmetel, on oma kabinetides õhujahutamisseadeldised. Väikeametnike, teenistujate ja tööliste hulgas, kes ei oma sellist komforti, esineb sageli töö ajal kuumarabandusi. Ma ei kõnelegi koguni sellest, et tervishoiuameti esindaja tunnistuse järgi alandab talumatu kuumus tööliste ja teenistujate tööjõudlust vähemalt ühe kolmandiku võrra.

Washingtoni kliimaatilised iseärasused põhjustavad krooniliselt uuesti esile kerkivaid ettepanekuid viia pealinn üle Ühendriikide mõnda teise punkti. Viimasel ajal on ilmunud uus põhjus sellisteks juttudeks, mille on tekitanud palavlikuline propaganda selle kohta, et Ameerika Ühendriike ähvardavat «kalalætungi oht» tundmatute vaenlaste poolt. Ajakirjanduses on avaldatud ettepanekuid viia pealinn üle Kaljumägede piirkonda, Denveri või mõnesse teise kohta kesk-lääne osariikidesse. Mõned

paanikatekitajad on tõsise näoga arvutanud juba pealinna uuele kohale ehitamise maksumust või arutanud Washingtoni praeguste ühiskondlike hoonete tulevase kasutamise küsimust.

Washington on Uhendriikide pealinn vaid sõna väga kitsas tähenduses. Ta on maa administratiivne ja seadusandlik keskus, kuid sugugi mitte tema majanduslik keskus. Veel vähem on tal alust pretendeerida kultuurilise või vaimse keskuse osale. Selles suhtes on Washington midagi üpris armetut. Mõned teaduslikud muuseumid ja pildigaleriid, mis on loodud peamiselt erasummadega, ei suuda varjata tema vaimset ja kultuurilist vaesust. Kadunud president Roosevelt ei varjanud oma põlgust Ameerika pealinnas valitseva elu piiratud ja tühjuse vastu. Miitingul Boise'i alevis, Idaho osariigis, teatas ta avalikult, et «Washington on üks kõige provintsiaalsemaid linnu kogu maakeral».

Linnas ei ole ei ooperi- ega draamateatrit, kui mitte arvestada asjaarmastajate truppi katoliku ülikooli juures. Sissesõitvad ooperitrupid lavastavad siin vahetevahel oopereid ainult kontserdi-ettekandes, kasutades selleks «Constitution Hall'i» — reaktsioonilise ühingu «Ameerika Revolutsiooni Tütred» konverentsisaali. Gastroleerivad draamatrupid teistest linnadest annavad etendusi teatri «National» ruumes, millel ei ole oma truppi. Olgem muide õiglased ja märkigem, et Washingtonis on olemas siiski alaline «teater» alalise trupiga: see on «Burlesque», mille ainsaks programmiks on «näitlejataride» demonstreerimine, kes pealtvaatajate metsikute ergutushüüete ja heakskiitva vile saatel end ihualasti võtavad. See ongi Ameerika pealinna kogu «panus» maa teatrikultuuri.

Ainsaks «kultuuri» arenenud haruks Washingtonis on tormiline mondäänne elu. Mondäänsete salongide alalised külastajad — senaatorid, kongressmenid, kõrgem bürokraatia, generaliteet, sissesõitnud rikkad — rändavad iga päev ühelt vastuvõtult teisele, jõudes vaevalt rõivaid vahetada vastavalt etiketi nõuetele. Üks jõudeolev statistikaharrastaja on välja arvanud, et iga raamatukaupluse kohta tuleb linnas seitseteist «iludusalongi», mis teenindavad «seltskonnadaame». Sellest nähtub, et Ameerika pealinnas astub raamat maniköörija pintsli ees tagaplaanile. Muide, neiski raamatukauplustes, mis Washingtonis on olemas, võib leida head raamatut nagu pärlitera tuntud valmis, ainult pärast seda, kui oled läbi kaevanud bulvarikirjanduse sõnnikuhunniku.

Sellega õieti piirdubki Ameerika pealinna kultuurielu. Te ei leia siin teadusringkondi, — siia hulka ma ei arva muidugi

teadlasi-spetsialiste, kes töötavad sõjaametkonna laboratooriumides seitsme luku taga. Siin pole olemas ka kirjanduslikke ringkondi, kui selle all mitte mõista kollaste ajakirjanike rohkearvulist karja, kes iga päev täidavad ajalehtede veerge oma bulvarisoperdisega. Enesest lugupidavad kultuuritegelased ei saa tegelda loova tööga selle klaperjahi olukorras, mida teostab kurikuulus «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee». See klaperjaht on teinud Washingtoni poliitilise õhkkonna hoopis talumatumaks kui on seda looduslik õhkkond. «Ükski washingtonlane pole andnud vähegi märkimisväärset panust ameerika kunsti või kirjandusse,» öeldakse «Pealinna ajakirjaniku teatmikus». Kas on võimalik hävitavamalt iseloomustada Ameerika pealinna vaimse ja kultuurilise elu taset?

Lõppude lõpuks, kui võtta arvesse kõik see, mis on ülalpool öeldud, siis peab paratamatult hüüdma koos Vera Blum'iga: jah, Washington on tõepoolest «võrratu» linn! Võrratu oma kultuuriliselt mahajäämuselt, oma rumaluhkelt kõrkuselt ja lõpuks oma demokraatiavastaselt olemuselt!

2. KAPITOOLIUMI KUPLI ALL

Kui Washingtonile laskub õhtune videvik, siis on Ameerika Uhendriikide pealinna elanikel võimalus imetleda reklaamvalgusefekti: kõrgel linna kohal sädeleb helgiheitjatega eredasti valgustatud Kapitooliumi kuppel, mille tippu kroonib tohutu suur väärklassitsistlikus stiilis kuju.

Tähelepanu pälvib selle vaatamängu üks iseloomulik detail: kuplil asuvale kujule, mis kujutab gladiaatorit või vanarooma legionääri, on antud millegipärast nimeks «Relvastatud vabadus». See sümboolika näib muide ootamatuna ainult esimesel pilgul. Ajal, mil ameerika imperialistid on organiseerinud pöörase relvastumise võidujooksu, katnud peaaegu kogu maakera oma sõjaliste baaside võrguga, klopsivad palavlikuliselt kokku agressiivseid blokke, päästsid valla avaliku agressiooni Korea ja Hiina rahvaste vastu ning valmistuvad uuteks sõjalisteks avantüürideks, on raske leida väljendusrikkamat sümbolit ameerika «vabadusele» kui pealaest jalatallani relvastatud kuju.

Kapitooliumi massiivses hoones, mis on ehitatud selle sõjaka imperialismi sümboliga, asub Uhendriikide Kongress. Kongressist kõneldes laulab ameerika moraalilage ajakirjandus talle kiidulaulu, kasutades seejuures kõige paadunumat demagoogiat, et varjata tema tõelist olemust. «Rahva poolt, rahva huvides

valitud võim,» — sellises kõrgelennulises stiilis nimetavad kongressi monopolide müüdavad soperdajad. Ent kui sellele võltsdemokraatia peamisele organile Ühendriikides, sel, nagu ütleb Karl Marx, «demokraatliku kelmuse klassikalisel maal» vaadata ilma roosade prillideta, siis torkavad otsekohe silma Kongressi sellise apologetilise iseloomustuse kogu valelikkus ja silmakirjalikkus.

Tegelikkuses on Kongress monopolide organ, mis on valitud monopolide poolt ja annab seadusi monopolide huvides.

Kongress on üks neid paiku, mida püüab külastada iga uudishimulik inimene, kes on sattunud Washingtoni.

Ja me viibimegi «kingul». Astudes Kapitooliumi hoonesse, satume niinimetatud Rotundi, ümmargusse saali, mis on ilustatud ajalooliste maalide ja skulptuuriga. Rotundist paremal asetseb saadikutekoda, vasakut kätt — senat.

Saadikutekoda on suur saal tihedate tugitoolide ridadega, mis laia poolringina ümbritsevad speaker'i (esimehe) tribüüni, ja tribüüni ees seisvate sekretariaadi laudadega. Saadikutekojas on tema liikmete arvu järgi nelisada kolmkümmend viis tugitooli. Ümber kogu saali kulgevad rõdud diplomaatilise korpuse, ajakirjanduse ja publiku jaoks. Ligikaudu samasugune väline ehitus on senatil, ainult selle vahega, et senati saalis on kõigest üheksakümmend kuus tugitooli, kaasa arvatud poodiumil seisev esimehe tugitool. Tavaliselt on senati esimeheks Ühendriikide asepresident, kuid seetõttu, et Franklin Rooseveldi surmaga tõusis endine asepresident Truman automaatselt Valge Maja elanikuks, istus esimehe kohal 1945. aasta aprillist kuni 1948. aasta lõpuni üks vabariikliku partei liidreid — Vandenberg, kes oli ühtaegu senati välispoliitikakomisjoni esimees.

Astugem senatis publiku jaoks määratud rõdule ja jälgigem, kuidas kulgeb Ameerika Ühendriikide seadusandliku organi ülemkoja tavaline tööpäev.

Ajutine esimees, senaator Vandenberg, kes oma rasvunud näoga meenutab eunuhhi, avab istungi, ootamata kvoorumit. Kvoorumit meenutatakse siin ainult kõige tähtsamate küsimuste hääletamisel. Mõnikord ei ole saalis sõna otseses mõttes kedagi peale esimehe ja mõne ülemäära jutuka kõneleja, kes pobiseb ebaselgelt oma kõnet.

Istung avatakse kaplani palvega. Senati kaplanid valmistavad iga päev ette uued palved, kuid need kõik on oma piiritu silmakirjalikkuse ja variseerlikkusega üksteisega sarnased. Viibisin kord usuteaduse doktori, auväärse James Montgomery avapalvel.

«Ära lase meid mitte kiusatusse langeda,» palus ta hardal häälel, tõstes silmad ja käed teatraalselt lae poole. «Halasta meie peale ja suuna oma äramõistmatus tarkuses meie mõju egoismi vastu, selleks et hoida meie vabariiki kõikide jaoks määratud vabaduse ja õigluse alustugedel.»

Senaatorid teavad, et usuteaduse doktorite palved peetakse ainult «protokollide kandmiseks». Ameerika kapitali läbi tule ja vee käinud saadikud ei luba muige varjugi, kui nad kuulevad kaplani vagu palvehüüdeid. Nad peavad täiesti kohaseks ja isegi tarvilikuks kõrgeleenuisuti jutlusi «võitlusest» egoismi vastu. Senaatorid kuulavad täie külmaverelisusega loba «kõikide jaoks määratud vabaduse ja õigluse alustugedest». Need on ju lihtsalt sõnalised standardid, mida senaatorid ise iga päev tarvitaavad oma kõnedes ja dokumentides valijate laiade hulkade petmiseks. Sellised nähtused on täiesti tavalised Ühendriikides, selle, Marxi väljendi järgi, «demokraatliku kelmuse klassikalise maa» kohta.

Pärast palvelugemist algab parlamendi rutiin: eelmiste istungite protokollide kinnitamine, igasugused avaldused «protokollide kandmiseks», milledele on hiljem võimalik viidata, nõudmised mitmesuguste materjalide lisamiseks protokollide juurde, vaidlused päevakorra üle jne. jms.

Kui mingisugune senaator sõna võtab, siis astub tema juurde kohe stenografist, kes teeb oma märkmeid, seistes kõneleja kõrval. See näib esimesel pilgul absurdseks. Kuid saalis valitseb alatasa lärm, mida tekitab senaatorite lakkamatu kõndimine, nende omavahelised elavad kõnelused ja paažide-käskjalgade askeldav jookslemine. Sellistes tingimustes ei kirjutaks stenografist üles sõnagi, kui ta istuks sekretariaadi laua taga.

Esimees ei pööra kaosele tähelepanu senikaua, kui ei kostu kellegi meelepahane protest. Siis koputab ta haamriga valjusti lauale, kutsudes lärmitsevaid senaatoreid korrale. Hetkeks lärm vaibub, et hetke pärast endise jõuga uuesti alata.

Lõpeks on kõik avaldused tehtud, päevakord pärast tormilisi vaidlusi kindlaks määratud ja senat asub nende seaduseelnõude arutamisele, mis on temale läbivaatamiseks esitatud mitmesuguste komiteede poolt. Seaduseelnõud on erinevad oma tähtsusest kui ka ulatuselt: siin leidub selliseid suuri seaduseelnõusid, nagu «Marshalli plaani» järgi antavate assigneeringute kinnitamine, välispoliitiliste lepingute ratifitseerimine, ja väikesi, mida juriidilises keeles nimetatakse «seadusandlikuks nuudlisupiks». Kuid sel «nuudlisupil» on üsna suur majanduslik tähtsus. Kong-

ressile esitatavate seaduseelnõude rohkuses peitubki päevakorra ümber peetava ägeda võitluse põhjus.

Nende üksikute senaatorite selja taga, kes läbi suruvad seadusandlikku «nuudlisuppi» või suuri seaduseelnõusid, seisavad ühed või teised monopolistlikud ettevõtted. Seejuures põrkavad tavaliselt kokku konkureerivate monopolide huvid ja siis võtavad võistlejad vastu kompromissotsused. Seda viimast asjaolu on hästi paljastatud Striblingi satiirilises raamatus «Megafon».

«Kuulge,» õpetab paljukogenud senaator Bing oma kolleegi Caridiust, «heitke peast välja oma fantaasiad: maa üldist hüvet pole olemas. Meie maa üksikud osariigid saadavad siia saadikuid, et need rabaksid oma osariikide jaoks, mida võimalik. Teie sõitsite siia põhjast, mina — lõunast, Johnson... sõitis läänest. Meie kõik oleme loomulikult vaenlased. Meie teiega oleme juba sõdinud ja isegi mitte nii väga ammu. Kuid praegu ei ole meid kõike kolme saadetud siia mitte selleks, et sõidida, vaid et üksteisega kaubale saada. Selleks ongi olemas Kongress. See on turg, kus teie vahetate seda, mida ei ole teie maakohale tarvis, selle vastu, mida ta vajab. See ongi kõik. Loobuge igasugustest tottatest ideedest, nagu looksite te seadusi kogu maa jaoks, — sellist looma, nagu kogu maa, pole olemas.»

Seda Bingi küünilist tiraadi tuleks pisut täpsustada ja «osariikide» all mõelda monopole, mis neis osariikides valitsevad. Kongressi paadunud politikaanidele, kes esindavad monopolide huve, on maa üldine hüvjang tõepoolest tühipaljas sõnakõlks.

Monopolide võim iseloomustab kõiki Ameerika Ühendriikide poliitilise elu avaldusi. «Kaheparteiline süsteem», s. o. kahe omavahel konkureeriva poliitilise partei — demokraatliku ja vabariikliku partei — olemasolu on tegelikult vaid butafooria, mis varjab suurkapitali piiramatut võimu kõigis poliitilise ja ühiskondliku tegevuse sfäärides. Rohkearvulised faktid ja materjalid tõestavad ümberlökkamatult, et Kongressi müüride vahel ei tegutse ameerika rahva esindajad, vaid «big business'i» esindajad, sõltumatult sellest, kas nad kuuluvad demokraatlikku või vabariiklikku parteisse. Võib ilma erilise vaevata kindlaks teha, missugused senaatorid esindavad finantsiste Wall Streetilt ja kes on saadetud Chicago või Kalifornia monopolistide poolt. Ei ärata mingeid kahtlusi, et senaator Tafti südamele on näiteks kõige lähemal Ohio osariigi metallurgiamagnaatide huvid, kellede hulka ka ta ise kuulub. Senaator Contpoly tegevus seisneb selles, et kindlustada naftatöösturite piiramatut ekspansiooni. Senaator Vandenberg tõsteti esile Detroidi autovabrikantide

poolt. Senaator Bilbo, see rassismi apostel, täitis seda juhendit, mille andsid teda saatnud Mississipi osariigi suurmaaomanikud, eilsed orjapidajad ja tänased peremehed maalatifundiumidel, kus miljonid neegrid töötavad praegugi tingimustes, mis erinevad vähe orjatöö tingimustest.

Aga kui kõige nende senaatorite jaoks pole olemas maa üldist hüvangut, siis võivad nad isekeskis kokkuleppele jõuda vähemalt valitsevate klasside «üldise hüvangu» puhul. Selline «hüvang» nõuab kõigepealt seda, et surutaks maha töötajate igasugused katsed kaitsta end üha suureneva ekspluateerimise vastu või saavutada võimalust oma poliitiliste õiguste realiseerimiseks. Võitlus säärase «hüvangu» eest on muidugi seotud ka püüdlusega alistada endale teisi maid ja saavutada poliitilist ning majanduslikku maailmavalitsemist.

Seda ei sega põrmugi see, et Kongressis on esindatud kaks omavahel konkureerivat parteid — vabariiklik partei ja demokraatlik partei. Teenivad nad ju mõlemad ühesuguse ustavusega monopole. Need on Engelsi väljendi järgi «kaks suurt poliitiliste spekulantide jõuku, kes vaheldumisi haaravad enda kätte riigivõimu ja ekspluateerivad seda kõige räpasemal viisil ning kõige räpasemal eesmärkidel...» (XVI kd. 2. osa, lk. 93, v. k.).

Vabariikliku partei tihedad sidemed Wall Streetiga ei ole kellelegi saladuseks. Demokraatlik partei maskeerib end vahel «rahvapartei» rõivaga ja püüab end esitada «lihtsa inimese parteina». Kuid selle partei kauaaegne võimulviibimine ja demokraatide peaaegu pidev domineerimine Kongressis meie sajandi kolmekümnendate ja neljakümnendate aastate kestel on lõpuni maha kiskunud selle demagoogilise maskeeringu. Ja võrdlemisi hiljuti hooples president Truman avalikult hindamatute teenetega, mis demokraatlik partei on osutanud monopolistidele, teostades vastavat seadusandlikku ja valitsemispoliitikat. Demokraatliku partei miitingul Missouris ütles Truman:

«1933. aastal pöördusid äriühingud demokraatliku partei poole, anudes: «Pääste meid», — ja meie päästisime nad. 1932. aastal oli meie maa korporatsioonide võlgnevus kolm miljardit dollarit. Demokraatliku partei programmi alusel kasvasid korporatsioonide kasumid 1946. aastaks 23,5 miljardi dollariini... Erakorporatsioonide kasumid moodsustavad praegu rohkem kui 40 miljardit dollarit aastas.»

Raske on ilmekamalt kajastada seda fakti, et demokraatlik partei poeb nahast välja, et oma agaruses Wall Streeti ees vabariiklikku parteid üle trumbata. Viimasel ajal aga teostavad

mõlemad parteid Kongressis avalikult niinimetatud «kaheparteilist poliitikat», s. o. sobingu poliitikat, mille ainsaks aluseks on Wall Streeti teenimise üldine programm.

Kujuka musternäite valitsevate klasside «üldise hüvangu» reaktioonilisest programmist Ameerika Ühendriikide siseelus esitas paadunud fašist Hearst. 1947. aasta suvel avaldas ta omaenda ja samuti ka mitte temale kuuluvais ajalehtedes niinimetatud «Pakilise programmi Kongressi 80. istungjärgu jaoks», s. o. Kongressi jaoks, mis valiti 1946. aastal ja mille volitused kestsid 1948. aasta lõpuni. Esitame siin mõned punktid sellest: 1) eraalgatuse kui kõige praktilisema tunnustamine õitsengu ja stabiilsuse loomise ürituses; 2) omandi kogumise ergutamine; 3) seaduse ja korra alalhoidmine; 4) lõputegemine tööstuslikele konfliktidele kõikvõimsa sunniviisilise arbitraaži abil. Edasi järgnevad nõudmised alustada sõjakäiku kommunismi vastu, lõpetada eelarvesummade kulutamine ühiskondlikeks vajadusteks, vähendada tulumaksu kapitalistide ülikasumeilt ja teised punktid, mis niisama avameelselt kaitsevad Ameerika Ühendriikide monopolistliku ladviku huve.

Kuigi seda röövellikku programmi ei võetud ametlikult Kongressi 80. ja järgnevate istungjärkude seadusandliku tegevuse aluseks, teostati seda ometi faktiliselt. Kongress viis hoolikalt ellu Hearsti direktiivi lõputegemise kohta tööstuslikele konfliktidele, s. o. streikidele. Sel eesmärgil võttis Kongress 1947. aastal vastu Taft-Hartley töölisvastase seaduse, mis piirab streigiõigust ja ergutab streigimurdmist, keelab ametiühinguil kulutada summasid poliitiliste kampaaniate läbiviimiseks seoses presidendi ja Kongressi liikmete valimistega ja seab ametiühingute finantsaruandluse valitsuse otsese kontrolli alla. Sammudes maa fašiseerimise teed mööda, võttis Kongress vastu McCarrani seaduseelnõu, mis asetab kommunistliku partei ja kõik progressiivsed organisatsioonid faktiliselt väljapoole seadust, ning samuti konstitutsioonivastase seaduse, mis lubab ameerika kaitsepolitsei — Föderaalse Juurdlubüroo — agentidel teostada kodanike areteerimisi ilma areteerimisorderi esitamiseta. Kongress kiitis heaks valitsuse abinõud kurikuulsa «Trumani doktriini» teostamise alal, kinnitas assigneeringud «Marshalli plaani» realiseerimiseks, mille eesmärgiks oli Lääne-Euroopa maade alistamine Wall Streeti poliitikale, ratifitseeris Põhja-Atlandi pakti, ergutab Saksamaa lõhestamist ja Saksamaa ja Jaapani remilitariseerimist.

Selliste seaduste väljaandmine, mis kindlustavad töötajate kõige julmema ekspluateerimise, tugevdavad rassilise diskrimineerimise metsikut süsteemi ja fašiseerivad kogu maa poliitilist

elu — selles seisnevadki Kongressi põhifunktsioonid sisepoliitika valdkonnas. Jampsliku maailmavalitsemise poliitika, kolmanda maailmasõja õhutamise poliitika igakülgne toetamine — selles seisnevad tema välispoliitilised põhifunktsioonid.

Hearst ja ühes temaga ka teised Uhendriikide tõelised seaduseandjad — Wall Streeti ja «Töösturite Rahvusliku Assotsiatsiooni» magnaadid võivad olla rahul sellega, kuidas nende käskud senatis ja saadikutekojas viivad ellu oma bosside direktiive. «... Mitte kuskil ei avaldu kapitali võim, káputáie miljardáride võim kogu ühiskonna üle nii jõhkralt, sellise avaliku áraostmisega, kui Ameerikas,» ütles Lenin 1919. aastal loengus «Riigist». «Kapital, kui see on kord olemas, valitseb kogu ühiskonna üle, ja mitte ükski demokraatlik vabariik ega mitte ükski valimisõigus ei muuda asja tuuma.» (V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 449, v. k.).

Eredaks näiteks Kongressi mõlema partei reaktsoonáride üksmeelsest koostööst on «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee» nárune provokatsiooniline jant. See komitee on saadikutekojas teise komitee — niinimetatud «Dies'i komitee» järglane. Dies ja tema käsikud omandasid oma profaáistlike väljastumistega ja progressiivsete elementide tagakiusamisega sellise halva kuulsuse, et kolm neist, kaasa arvatud Martin Dies ise, kukutati Kongressi valimistel 1944. aasta sügisel haledasti lábi. See tekitas mõningat segadust reaktiooni ridades, kuid ta toibus sellest kiiresti. 1945. aasta jaanuaris otsustas uus Kongress John Rankini ettepanekul jätkata Dies'i komitee tööd, muutes selle ajutisest alaliseks! «Haarasin võitluslipu, kui Dies oli selle lasknud oma käest,» kiitles mõni páev hiljem Rankin raadios. Sellest ajast peale on Dies'i must lipp olnud mitmegei kongressmeni káes, kuid komisjoni poliitika on jäänud muutumatuks. Komisjoni tumedast põuest on väljunud Mundi ja Woodi seaduseelnõud, mis on suunatud kommunistliku partei vastu; komisjon kiusas süstemaatiliselt taga Hollywoodi progressiivseid tegeláisi ja saavutas seda, et väljapaistvale kirjanikule Howard Fastile mõisteti vanglakaristus, komisjon kiusas taga «Ameerika-Nõukogude Sõpruse Rahvusliku Nõukogu» juhte jne. Uhtlasi demonstreeris ta avalikult oma sümpaatiat fášismile Ameerikas. 1947. aasta suvel keelas komisjon ulatusliku dokumentaalse aruande «Fášism tegevuses» avaldamise fášistlike organisatsioonide kohta Ameerikas, motiveerides oma keeldu sellega, et Uhendriike ei áhvardavat hádaoht fášismi poolt. Teistsugust suhtumist fášistidesse oli võimatu oodatagi komisjonilt, mille eesotsas seisid tol ajal Thomas, kes on ise olnud minevikus ku-klux-klanlane,

reaktsiooni vastu, takistada sellel oma musta tööd tegemast. Kuid isegi selle ainukese tõeliselt rahva poolt valitud inimese tegevus ajas marru kõik fašistid ja obskurandid. 1950. aasta sügisel toimunud valimistel ühinesid tema vastu kõik reaktsioonijõud, mistõttu teda Kongressi praegusesse koosseisu ei valitud.

Püüdes pälvida peremeeste tänu ja usaldust, näevad senaatorid ja kongressmenid oma palehigis vaeva ega säästa jõudu. Et läbi viia bossile tarvilik seaduseelnõu, ei kohku mõned neist mitte millegi ees. Ameerika Kongressis kasutatakse vahest rohkem kui iga teise maa seadusandlikus organis vägeid sõimusõnu ja teisi «mitteparlamentlikke» argumenteerimisvorme. Seoses sellega esitan huvitava iseloomustuse Kongressi kohta, mille XIX sajandi esimese poole kirjanik Washington Irving on pannud ühe oma tegelase suhu. Mustafa Rub-a-dub Keli-Khaan kirjeldab kirjas Assem-Hašimile Kongressi järgnevais eba-meeldivais väljendeis: «See on märatsev, tühje sõnu mulisev jõuk, kelle otsuseid iseloomustavad mürgeldamine, näaklused ja lärm; selle jõugu liikmed ei tule kokku selleks, et teha tarku otsuseid nõuandjate ringis, vaid selleks, et näägelda, külvata üksteist üle sõimuga ja joojada omaenda kõnedest.»

Kui Mustafa Rub-a-dub ei oleks elanud XIX sajandi algul, vaid meie päevil, võiks ta mitte ainult korrata sõnu, mida ta ütles selle väheauväärse asutuse kohta 1807. aastal, vaid tugevdada neid veelgi vägevamate väljenditega. Esitame mõningad faktid, mis räägivad sellest, et praeguse Kongressi liikmed ületavad oma märatseva käitumisega neid, keda tundis Washington Irving.

Senati rahvahariduskomitee esimees James Murray püüdis asjatult oheldada senaator Tafti, kes tahtis iga hinna eest istungi käiku nurja ajada. Olles ammendanud kõik argumendid, hakkas ta valjusti karjuma Taftile:

«Pidage lõuad!»

Kui kõrk senaator Ohiost ei võtnud kuulda ka seekord esimehe nõudmist, sööstis see tema juurde kokkusurutud rusikatega ja hakkas kisendama:

«Pidage lõuad, või ma kutsun valve ja viskan teid välja!»

Raevunud senaatorid seisid silm silma vastu, teineteist avalikult teotades ja seejuures vihaselt rusikatega vehkides. Lõpuks tuli Taftil häbiväärselt taanduda ja ta lahkus, karjudes ähvardusi komitee esimehe aadressil.

Ameerika seaduseandjate veelgi metsikumad kombes leidsid demonstreerimist saadikutekojas komitee ühel istungil, kus komi-

tee esimees püüdis läbi peksta Kodanikeõiguste eest Võitleva Kongressi sekretäri, neegrist ühiskonnategelase Pattersoni.

Sõjakat žestikulatsiooni ja otse turusõimu on eriti sageli kasutanud senaator Bilbo ja saadikutekoja liige fašist ning rassist John Rankin.

Ameerika seaduseandjad ei ole ainult muidu riiakad, vaid ka kaklejad. Ajalugu on registreerinud üsna palju kaklusjuhtumeid Kapitooriumi kupli all. Selles mõttes on eriti välja paistnud ikka seesama Rankin. Võttes sõna rassilist diskrimineerimist tööle palkamisel käsitleva küsimuse arutamisel, kasutas Rankin temale tavalisi koletuid väljamõeldisi ja isiklikke kallaletunge. See kutsus esindaja Frank Hooki poolt esile vihase hüüde:

«Teie olete räpane valetaja!»

Rankin ei talunud tõde ja sööstis kaklusse. Selle «parlamentliku vaidluse» käigust jutustas ajalehe «New York Times» reporter.

«Kuuldes sõna «valetaja»,» kirjutas reporter, «tormas mister Rankin vihast värisedes mister Hooki juurde. Rankin, kergekaaluline, kuuekümnepäevane mees, haaras ühe käega Hooki kõrist ja tagus teisega teda vastu pead. Mister Hook, energiline, tugeva kehaehitusega mees, kes kaalub 195 naela, ise lööke ei jaganud, vaid leppis, nagu ta hiljem väljendas, vaid sellega, et tõrjus tagasi mister Rankini hoope.»

See värviküllane elupildike, mis näitab mõningate kongressmenide tõeliselt gansterlikke kombeid, ei ole siiski äärmuseks. Oklahoma osariigi seadusandjad on näiteks loobunud rusikavõitluse iganenud meetodeist ja siirdunud vaidluste lahendamisel tulirelva tarvitamisele. 1947. aasta mais laskis Oklahoma senatis rahvasaadik Jim Scott kaks kuuli senaator Tom Anglini pihta, teda tõsiselt haavates. Oigusele au andes märgime, et ka senaator Anglin ei olnud ilma relvata. Ta kandis endaga alati kaasa kahekümneviiekaliibrilist automaatrevolvrit, kuid seekord ei saanud ta seda kasutada, sest Scott jõudis temast ette.

Ei saa mööduda ka teisest «omapärasest» küljest Ameerika Ühendriikide parlamentlikus elus, niinimetatud «senati viisakusest», mis teeb senati ja Kongressi sageli üldiseks pilkealuseks. «Senati viisakus» väljendub erilises eeskirjas, mis ei luba senati esimehel piirata kõneleja aega ilma senati enamuse eri-otsuseta. Seega on kõnelejal, kes soovib temale antud sõnaõigust kurjasti tarvitada, selleks kõige soodsamad võimalused. Peab ütleva, et senati määrustikuga avanevaid obstruktsioonivõimalusi kasutatakse peamiselt selleks, et takistada mingi seaduseelnõu läbiviimist, või selleks, et mitte lubada seaduse pikendamist, mille

kehtivusaeg on möödumas. Senati žargoonis nimetatakse seda taktikat «filibusteriks», mis tänapäeva käsituses kõlab kui «piraatlus». Nimetus on äärmiselt sobiv!

Obstruktsionistid ilmuvad nende poolt valitud istungile, kaasa võttes virnad igasuguseid dokumente, raamatuid, ajalehti ja muid materjale, millel ei ole pahatihti vähimatki tegemist arutatava küsimusega. Nad loevad neid tund tunni järel, päev päeva järel. Kui senatis oli arutusel Hindade Reguleerimise Büroo volituste pikendamise küsimus, tõi näiteks senaator Lie O'Daniel kaasa dokumentide virna, mis moodustas poole inimese kõrgusest. O'Danieli ja tema sõprade püüete tagajärjel büroo likvideeriti, mistõttu suurkapital sai võimaluse spekulatiivselt hindu üles kruvida ja luua ohjeldamatu inflatsiooni.

Eriti sageli on kasutanud «filibustereid» senaator Bilbo. Ühes sõnavõtus teatas ta, et on valmis, kui vaja, kõnet pidama kolmkümmend päeva. «Washington Post» kirjutas tookord, et sellest «filibusterist» pääseda võiks ainult sel juhtumil, kui kõnelejal «katteks hingamine või jalgu haaraks halvatus või kõri hakkaks kähisema». Kuid kahjuks, lisas ajaleht, on see kõik vähetõenäoline. Seoses Bilbo teise «filibusteriga» pahandas seesama ajaleht teeseldud paatosega senati määrustiku üle, mis võimaldab inimesel, kes on valitud senatisse Mississipi osariigi vähem kui 10 % häältega, korraldada obstruktsioone kogu maa seadusandlikule kogule.

Aga isegi kui pealinna ajalehe ja teiste ajalehtede pahameel oleks olnud siiras ja mitte teeseldud, siis seegi ei muudaks mitte midagi. «Filibuster» ei ole juhuslik, vaid seaduspärane nähtus. Kui reaktsioonil on tarvis läbi viia ebapopulaarseid abinõusid või läbi kukutada progressiivseid seaduseelnõusid, siis läheb muidugi tarvis selliste Bilbo taoliste reaktsiooniliste tuusade ja paadunud mustsajalaste teenuseid, kes ei põlga mingisuguseid meetodeid.

Pikaleveniva «filibusteri» puhul ei raiska senaatorid endastmõistetavalt asjatult aega. Nad tegelevad teiste asjadega istungitesaalis endas, väljuvad suitsetamistuppa või lahkuvad üldse senatihoonest. Siis pakub saal pilti täielikust mahajäetusest: esimehe tribüünil istub esimees, olles süvenenud ajalehe või pildiajakirja lugemisse, tühjas saalis aga seisab raamatute ja paberite virna kõrval üksik kõneleja ja loeb ruttamata, püüdes aega venitada, valjusti mingit dokumenti, ajalehte või raamatut.

Senaator William Langeri «filibusteri» ajal, mis oli suunatud Inglismaale laenu andmise vastu, toimus veider juhtum.

Senaatori lõputu kõne seisnes mitmesuguste trükimaterjalide, sealhulgas ka nende evangeeliumi peatükkide lugemises, mis jutustavad Kristuse ristilöömisest. Varsti saal tühjenes. Oma kohale jäi peale Langeri ainult üks senaator. Ootamatult palus ta sõna ja tegi ettepaneku vastu võtta ammu senati poolt marineeritav seaduseelnõu valimismaksu kaotamise kohta lõunaosariikides, mis on peataktuseks neegrite ja valgete kehvikute hääletamisest osavõtmisel. Senati absurdse kodukorra järgi piisas seaduseelnõu vastuvõtmiseks kahe kohalviibiva senaatori häälest. Progressiivsel seaduseelnõul olid kõik šansid saada ühel häälel vastu võetud, sest mõlemad senaatorid suhtusid sellesse jaatavalt. Kuid just sel momendil tormas suitsetamistoast saali erutunud senaator MacFarlan, seaduseelnõu vastane, ja protesteeris tormiliselt selle arutamise vastu. Katse ära kasutada «filibusterit» progressiivse ürituse huvides läks nurja.

On olemas rohkearvulisi projekte Kongressi mõlema koja kodukorra parandamiseks, mis võimaldaksid «filibusterite» kaotamist, komiteede arvu vähendamist (senatis on neid 33, saadikutekojas aga koguni 47), niinimetatud «raiderite» («raidereiks», s. o. rünnakuratsureiks nimetatakse erimäärusi, millel ei ole mingit seost käsitletava seaduseelnõuga, kuid mis on selle külge haagitud Kongressi põhirühmade kompromissi tagajärjel selleks, et korjata vajalik arv hääli) praktika lõpetamist. Kuid kõik need projektid jäävad vaid vagadeks soovideks, mida Kongress mitte ainult pole vastu võtnud, vaid isegi mitte tõsiselt uurinud.

Täielikuma pildi saamiseks tsiteerin huvitavaid andmeid, mis täiendavalt iseloomustavad ameerika seaduseandjate moraalsel palet. Selle viimase iseloomustava joone laenan ma doktor Michael Millerilt, Washingtonis asuva püha Elisabethi riikliku psühhiaatria haigla arstilt. Milleri avalduse järgi kongressmenid kuritarvitavad niivõrd alkoholiliste jookidega, et paljud neist on täielikult alkohoolikud.

«Alkoholism on muutunud tõsiseks teguriks Kongressis ja see avaldab ülikahjulikku mõju seadusandlusele,» avaldas doktor Miller, «sest see on selleks psühholoogiliseks keskkonnaks, milles viiakse läbi palju seadusandlikke abinõusid.»

Doktor Milleri sõnade järgi muutuvad kongressmenid alkoholi tõttu samuti kergeks saagiks neile monopolide eriaagentidele, kes suruvad Kongressis läbi seadusi, — niinimetatud «lobbyistidele», kes teavad, kuidas alkoholi abil saavutada kongressmenide käest nõutavaid teenuseid. Alkohol avaldab kõige «laastavamamat mõju» seadusandjate peajutegevusele ja tekitab muude tagajärgede hulgas «vulgaarsust, jõhkrust ja riikust, nagu see

on ilmnenud «filibusterite» ajal, debattides ja komiteede istungeil.»

Tuleb arvata, et õpetatud psühhiaater, kes on lähemalt vaadelnud oma patsiente Kongressist, teab hästi, kellega tal on tegemist. Eks ta siis tea ka otsustada.

3. VALGE MAJA

Kahekorruseline valge üksikelamu Pennsylvania Avenue'l, mille raudtara taga on tasaseks pügatud muruväljakule rajatud lilleaed väikese purskkaevuga keskel, meenutab rikast mõisahoonet, milliseid on veel üsna palju säilinud Virginias ja teistes lõunaosariikides. Kuid see põgus mulje kaob, niipea kui te näete, et üksikelamu on ümbritsetud massiivseist hooneist, kus asuvad valitsusasutused, ja et kõik selle sissekäigud on hästirelvastatud kaitsesalga valve all.

See on «täidesaatva võimu üksikelamu», mida igapäevases keeles nimetatakse Valgeks Majaks. See on Ameerika Ühendriikide presidentide alaliseks asukohaks alates 1800. aastast, kui sinna asus selle esimene elanik — John Adams. Kuid Valge Maja ei ole ainult elamiseks määratud residents, vaid see on ka presidendi igapäevane töökoht. Tema kantselei ja tema lähimate kaastöölise tööruumid asetsevad siinsamas, juurdeehituses, mis külgneb Valge Maja läänepoolse tiivaga. Valge Maja on Ameerika Ühendriikide täidesaatva võimu keskuseks, kuna Ameerika Ühendriikides ei ole president ainult riigipea, vaid ühtaegu valitsuse pea ja relvastatud jõudude kõrgem ülemjuhataja.

Valge Maja välimus on üpris keskpärane. Hoone ei imponeri ei oma arhitektuuri ega oma suurusega, mis sellel gigantomaa maal näib väga tagasihoidlikuna. Ainult lõunapoolsest küljest avaldab Valge Maja teatavat muljet. Maapinnast kõrgemale kerkiv lõunapoolne sammaskoda oli Franklin Rooseveldi ajal kohaks, kus president ja asepresident andsid ametivande. Tavaliselt toimub see tseremoonia Kongressis, kuid Rooseveldi tervisliku seisundi tõttu tuli see üle viia Valgesse Majja.

Mul õnnestus pealt näha ametivande andmise tseremooniat, mis toimus 20. jaanuaril 1945, pisut hiljem kui kaks kuud pärast Rooseveldi valimist.

Vaatamata ajakirjanduse, raadio ja kõigi teiste propaganda-vormide rõhuva enamiku raevusele laimukampaaniale, vaatamata

valijate hirmutamisele «totalitaarse diktatuuri» kolliga ja iga-suguste muude koledustega, valiti Roosevelt neljandat korda järjest presidendiks. Ameerika rahva enamus taotles siiralt hitlerliku Saksamaa purustamist sõbralikus võitluskoostöös Nõukogude Liiduga. Roosevelt suurel määral sellepärast valitigi, et ta kajastas neid rahva taotlusi, et ta omas reputatsiooni riigitegelasena, kes on võimeline teostama Inglise-Nõukogude-Ameerika koalitsiooni tugevdamise poliitikat. Ameerika rahvas teadis, et ka siseasjades pidurdas Roosevelti positsioon, mis erines tema eelkäijate positsioonist, teatava määraneni reaktsiooni salasepitsusi: rahvas mäletas, et 1944. aasta jaanuaris hoiatas Roosevelt oma läkituses Kongressile ameerika fašismi võimaliku kasvamise eest pärast sõda, kui ei võeta tarvitusele abinõusid selle oheldamiseks:

«Kui ajalugu korduks,» ütles president, «ja me pöördusime tagasi kahekümnendate aastate niinimetatud «normaalsete tingimuste» juurde, siis, kuigi küll purustaksimegi vaenlase lahinguväljadel teispool ookeani, me alistuksime fašismi vaimule omal maal.»

Rooseveldi valimine oli lüüasaamiseks vabariiklikule kandidaadile Thomas Dewey'le, vihaseima reaktsiooni soosikule, Wall Streeti otsesele palgasulasele. Varjamata oma vaenu, jätkas reaktsiooniline ajakirjandus ka pärast valimisi Roosevelti materdamist. Ta ei põlanud mingeid väljamõeldisi, mingeid väiklasi isiklikke kallaletunge, kaasa arvatud etteheited jumalateotamise kohta, mis ameerika variseride suus kõlasid kõige hirmsamate süüdistustena. Reaktsiooniline ajakiri «Time» näiteks avaldas sel teemal kohe pärast valimisi sensatsioonilise sõnumi, millest haarasid kinni kõik ajalehed. Hääletamise ajal oma valimisjaoskonnas, oma Hyde Parki mõisa läheduses, olevat Roosevelt «ilmaasjata issanda nime pruukinud». Kui läks rikki hoob mehaanilises seadeldises, mida kasutatakse hääletamisel, olevat president öelnud: «See jumala poolt neetud masin ei tööta.» Vaatamata sellele, et isikud, kes presidenti tol korral saatsid, lükkasid selle sõnumi ümber, ei kadunud reaktsionääride poolt suureks puhutud laimuserdis peaaegu kaks nädalat ajalehtede veergudelt. Organiseeriti isegi presidendi «jumalateotamise» vastu suunatud protestide kampaania.

Sellises poliitilises õhkkonnas toimuski ametivande andmise tseremoonia. Sombusel talvehommikul kogunes ammu enne tseremoonia algust Valge Maja avarasse aeda lõunapoolse sammaskoja ette suur hulk pealtvaatajaid, kes olid jaotatud mitmeks rühmaks. Üsna sammaskoja lähedal seisid diplomaatilise kor-

puse liikmed, senaatorid, kongressmenid. Pisut kaugemal viibisid vähem suursugused külalised. Nende hulgas seisin ka mina ühes Eric Cooperiga. Kogu aiatara taguse ruumi olid täitnud inimesed, kes polnud kutseid saanud, kuid ei tahtnud mööda lasta sellist huvitavat vaatepilti.

Oli üsna külm. Püüdes tõsta meeleolu, jutustasid naabruses seisvad ajakirjanikud anekdoote ja vahetasid viimaseid klatsijutte. Kõnelesin Eric Cooperiga üldisest olukorrast, mis on kujunemas Ameerika Ühendriiges pärast valimisi. Cooperi kommentaare iseloomustas mõningane pessimism.

«Praegusel tseremoonial,» ütles Cooper, «on peale välise formaalse tähenduse veel ka varjatud sümboolne mõte. Asepresidendi kohale tuleb Harry Truman. See on teisejärguline poliitikategelane, kes on edutatud Washingtoni esilavale demokraatliku partei Missouri «bossi» Tom Pendergasti «masina» poolt. Tema välispoliitiline kreedo pole esialgu just väga selge, kuid me mäletame kõik, mida ta ütles teisel päeval pärast Hitleri kallaletungi NSV Liidule. Teie olete muidugi sellest kuulnud?»

Jah muidugi olin kuulnud, õigemini lugenud. Cooper mõtles järgmisi Trumani sõnu, mis ta ütles 1941. aastal, kui ta oli alles senaator: «Kui me näeme, et võidab Saksamaa, siis tuleb meil aidata Venemaad, aga kui võitma hakkab Venemaa, siis tuleb meil aidata Saksamaad, ja niiviisi tapku nad võimalikult rohkem.»

«Selle tseremoonia kurb sümboolika,» jätkab Cooper, «seisneb reaktsiooni poolt alustatud vastupealetungis. Ta sai lüüa avalikus lahingus, valimiskampaania ajal, kuid tahab võita tiibmanöövri abil. Kinnitan teile, et ta katsub teha poliitilise siksaki ja asetada panuse uuele asepresidendile. Tal on vaja maksu mis maksab jalule seada oma kontroll Valge Maja üle ja selle kaudu ka kogu maa üle.»

Eric Cooperi pessimistlikeks prognoosideks oli juba tookordki mõningane alus. Ent selgemini tuli see ilmsiks veidi hiljem.

Lõpuks ilmus lõunapoolse sammaskoja katuse all nähtavale Roosevelt uue valitud asepresidendi Harry Trumani, kaplanite ja ülemkohtuniku saatel. Presidendil oli äärmiselt haiglane välimus, kuid ta säilitas täie meelegi kindluse kogu tseremoonia kestel.

Pärast kaplani avapalvet andis esimesena ametivande Harry Truman. Seejärel võttis ülemkohtunik ametivande Rooseveltilt, kes pingutas häält, et kõnelda valjusti. Lausudes vandesõnu seisis ta toetatuna kahe teda saatva isiku poolt. Pärast seda istus ta laua ette, millele olid paigutatud raadiosaatejaamade

mikrofonid ja pidas traditsioonilise kõne pisut väriseval häälel, milles oli tunda äsja läbielatud ja haigele inimesele üle jõu käivat pingutust.

Valges Majas viibimise ajal oli mul juhus kuulda tseremoonia puhul üsna hulk vastleiatud anekdoote. Mõned neist puudutasid uut asepresidenti. Ent kõige anekdootilisemaks osutus Harry Trumani tõeline telefonikõne Martha Trumaniga, oma vana emaga, kohe pärast ametivande andmist. Vastuseks poja teatele ütles Martha Truman: «Harry, ma tahaksin, et sa käitüksid nüüd hästi». Truman lubas meeleldi täita ema õpetuse: «Sa ju tead, ema, et olen saanud sinu juures korraliku kasvatuse,» lausus ta. «Hakkan alati hästi käituma.» Seda kõnelust, mis ilmus hiljem ajalehtede veergudel, anti suust suhu edasi üpris kahemõttelise muigega uue asepresidendi reputatsiooni aadressil.

Kaheteistkümnendal aprillil 1945 katkes väikeses suvituskohas Warm Springs'is Georgia osariigis president Rooseveldi elu. Samal päeval, kaotamata minutitki, andis Harry Truman ametivande uue presidendina. Valgele Majale ja kogu maale tähendas see suuri muudatusi.

Rooseveldi surm avas reaktsioonile uued perspektiivid. Tõsi küll, ametivande andmisel töötas Truman pidulikult teostada oma eelkäija poliitikat ja teatas, et ta kavatses säilitada valitsuse kabineti endises koosseisus. Kuid see ei eksitanud Wall Streeti paadunud politikaane. Kõik mäletavad, kui agarasti hakkas uus president vahetama Rooseveldi poolt määratud ministreid. Kõik kadunud presidendi poliitika pooldajad kihutati üksteise järel kabinetist minema. Ja juba 1947. aasta alguseks oli valitsuse kabineti «rekonstrueerimine» Trumani poolt läbi viidud nii põhjalikult, et see võimaldas tal teha nii sise- kui ka välispoliitikas järsu pöörde paremale. «Trumani doktriin» ja «Marshalli plaan» iseloomustasid uut faasi ameerika poliitikas rahvusvahelisel arenil. Oheldamatut ekspansiooni, mille eesmärgiks oli maailmavalitsemise plaanide elluviimine, teostati «dollari-» ja «aatomi-»diplomaatia kombinatsiooni teel. Sõjakäik progressiivseile jõududele, pealetung ametiühingute õigustele ja kommunistliku partei tagakiusamine tähistasid valitsevate ringkondade uut kurssi sisemaal. Rooseveldi ajal esitatud seaduseelnõu «tööga täieliku kindlustamise» kohta heideti Kongressi poolt üle parda, sest tema arvates ei ole riik kohustatud endale võtma töøbörsi funktsioone. 1946. ja 1947. aastal võeti vastu Kays'i, Hobbes'i ja Taft-Hartley seaduseelnõud, mis olid suunatud streikide ja ametiühingute vastu. Uus president kiitis

heaks need seaduseelnõud, esitades mõnikord silmakirjaks vastuväiteid. Samal ajal andis ta ise välja käskkirja «lojaalsuse kontrolli» kohta, mis puudutas mitmeid miljoneid riigiteenistujaid. Selles oma käskkirjas läks president nii kaugele, et kutsus esile vastuväiteid isegi isikute poolt, keda on raske kahtlustada progressiivses mõtteviisis. Saadikutekojas liikme Keyfoweri avalduse järgi «selline hispaania inkvisitsioon takistab meid kasutamast arukate inimeste teenuseid... Selle asemel saame hulk arulagedaid roboteid, kes teavad, et originaalsete mõtete väljendamise eest võidakse neid vastutusele võtta Lojaalsuse Kontrolli Valitsuse poolt ja töölt minema kihutada».

Järsku pööret Valge Maja poliitikas pole raske mõista, kui arvesse võtta, et Truman nimetas oma valitsuse kabinetti ja juhtivaile kohtadele tähtsamais ministriumides monopolide esindajad või nende usaldusisikud. Ei saa öelda, et Rooseveldi valitsuse kabinetki oleks olnud neist vaba, kuid nüüd on riigiparaat päriselt allutatud kapitalistlikele monopolidele. Monopolid on seadnud enda teenistusse Ameerika Ühendriikide kogu riigiparaadi. Selle kinnituseks piisab andmete esitamisest valitsuse koosseisu kohta 1948. aasta algul. Rahandusministri portfelli oli Snyderi, Saint Louis'i suurpankuri käes; oma asetäitjaks võttis ta suurima pankuri Wigginsi, kes oli üksvahe «Ameerika Pankurite Assotsiatsiooni» president; kaubandusministriumis juhtis Harriman, multimiljonär, kompanii «Brown Brothers and Harriman» esimees, kes määrati hiljem presidendi erinõuandjaks. Kaubandusministri asetäitjaks oli William Foster, suurimaid New Yorgi tööstureid; ministriabiks — David Bruce, kes on tihedasti seotud Dupont'ide monopoliga; kaitseminister Forrestall esindas valitsuse kabinetis üht suuremat pangafirmat «Dillon, Reade and Company», mis on seotud saksa monopolistliku kapitaliga ja teostab naftaekspansiooni Lähis-Idas; riigisekretäri asetäitjaks oli Lovett, firma «Brown Brothers and Harriman» kompanjon, riigisekretäri abiks Saltzman, New Yorgi Fondibörsi endine asepresident. Ja kogu Trumani valitsuse koosseis, nagu nähtub toodud andmeist, kordas mitmeti Fondibörsi väljapaistvamate liigete nimistut.

Sellest ajast peale on Ameerika Ühendriikide valitsuses toimunud mõningad ümberpaigutused. Riigidepartemangu eesotsas seisab näiteks praegu kindral Marshalli asemel Dean Acheson, Morgani endine advokaat. On ka teisi muudatusi. Kuid Trumani valitsuse kabineti peamine ja kõige iseloomustavam iseärasus — see, et kabineti liikmed on ühtaegu ka monopolide juhtivad tegelased — pole selle aja jooksul mitte raasugi muutunud.

Varsti pärast Roosevelti surma ilmus Valgesse Majja endine president Herbert Hoover, üks kõige reaktsoonilisemaid kujusid Ühendriikides. Truman on leidnud temaga ühise keele, samuti nagu teistegi vabariikliku partei eestvedajatega. Senaator Vandenberg ja John Foster Dulles, Wall Streeti väljapaistvama advokaadifirma «Sullivan and Cromwell» esindaja, on Trumani poolt järjest määratud delegatsioonide koosseisu Pariisi rahu-konverentsile ja Uhinunud Rahvaste Peaassamblee istungjärkudele. Viimasel ajal nimetati Dulles riigisekretär Achesoni erinõuandjaks. Seega on Truman teostanud välispoliitikat, mida nimetati «kaheparteiliseks», kõige tihedamas kontaktis vabariiklaste kõige reaktsoonilisema rühmaga ja faktiliselt selle juhendite järgi. Sellepärast kiitis vabariiklik partei täielikult heaks Valge Maja välispoliitilise programmi. Senaator Vandenberg iseloomustas kurikuulsat «Trumani doktriini» kui «ülisuure tähtsusega rahvuslikku poliitikat».

Peale ametliku ministritekabineti on Valges Majas olemas kitsas «isiklik kabinet», millel on suur mõju presidendi ja valitsuse tegevusele tervikuna. Peaosa selles Trumani «isiklikus kabinettis» etendas sel perioodil ülalmainitud Missouri pankur Snyder, Trumani kauaaegne sõber; edasi tulid: presidendi lähem nõuandja, rahandustegelinski George Allan, Hugo Stinnesi saksa-ameerika trusti endine direktor; Trumani adjutant kindralmajor Harry Vaughan; Trumani endine kompanjon pudukaubanduse alal Saint Louis'is bisnesmen Maragon ja lõpuks Clark Clifford, advokaat Saint Louis'ist, erinõuandja, kelle peamiseks tegevusalaks oli presidendi kõnede tekstide ettevalmistamine. Trumani «isiklikku kabinetti» nimetati «Missouri klikiks», sest see koosnes peamiselt Missouri tegelinskitest, kes kasutasid vanu sidemeid Trumaniga selleks, et sokutada end soojadele kohakestele.

Kuivõrd soojad olid need kohakesed, selgus siis, kui Kongress juurdles 1949. aasta lõpul palju kõmu tekitanud altkäemaksuvõtjate asja, kes kasutasid oma sidemeid valitsusriingkondadega selleks, et anda tööstureile altkäemaksude eest suuri riiklikke tellimusi. Nende isikute hulgas esinesid sõjaministeeriumi kindralite kõrval ka president Trumani lähedalseisjad isikud tema «isikliku kabineti» koosseisust — kindralmajor Vaughan ja Maragon. Washingtoni ajaleht «Times Herald» kirjutas seoses nende skandaalsete paljastustega:

«Ärgu öeldagu, et Harry Truman ei teadnud sellest vahetaliitajate, kelmide ja altkäemaksuvõtjate rühma olemasolust, mis opereeris Valges Majas asuvast peakorterist. Ärgu öeldagu, et

ta ei teadnud, et nad kasutasid mitte ainult tema nime, vaid ka tema kantseleitarbeid, tema masinakirjutajaid ja tema telefoni oma kavade teostamiseks. Truman teadis sellest, sest ta oli ammust ajast tuttav nende inimestega. Vaughan on üks tema paremaid ja vanemaid sõpru. Nad on koos töötanud ja kaarte mänginud pool eluaega. Maragon... on samuti Trumani vana sõber.»

Hiljem paljastati ka paljud teised faktid kuritarvidustest, mida olid sooritanud president Trumani lähemad kaastöölised ja sõbrad.

Valge Maja praegune elanik armastab väga «publicity't», s. o. igasugust reklaami. Ta peab palju kõnesid. Peaaegu iga päev poseerib ta päevapiltnike ja kinooperaatorite ees, ükskõik millises olukorras: täna avaldatud ülesvõtted kujutavad teda klaverit mängimas Washingtoni ajakirjandusklubis, kuna kinotäht Laurine Buckull istub tema pea kohal, olles roninud klaveri kaanele; järgmisel päeval on ta pildistatud hetkel, kui kreeka ülempiiskop Atenagoras suudleb tema hõredat soengut pärast seda, kui ta on presidendile üle andnud «Issanda pühima haua rüütlite püha suurristi» — kreeka kvislingite truualamliku tähelepanu märgiks. Truman poseerib ordenite ja medalite kättemisemisel Ameerika armee sõjaväelastele, oraatorlike harjutuste ajal, jalutuskäigul jne. jms.

Truman korraldab regulaarselt ajakirjanduskonverentse, vaatamata ilmsele oskamatusele vastu panna ajalehenuuskurite inkviisitorlikule juurdlemishimule, kes on valmis presidendi iga järelemõtlematut sõna suureks sensatsiooniks üles puhuma. Tema sagedased väärarused ajakirjanduskonverentsidel tekitavad üsna palju muret tema kabineti liikmeile ja sekretäridele, kellel tuleb hiljem anda «selgitusi» ja «täpsustusi», mis siluvad presidendi mingisugust kohmakust. Kui president ütleb midagi juba liiga sobimatut, siis jõuab asi ka ümberlökkamisteni. Heasoovijad, kes kardavad valitsuse autoriteedi pärast, soovitasid kaotada presidendi ajakirjanduskonverentsid või vähemalt sisse seada niisugune praktika, et eelnevalt esitataks kirjalikud küsimused, millelele vastused võiksid ette valmistada presidendi nõuandjad või vastavad ametkonnad. Kuid isekas Truman ei nõustunud sellega. Reaktsiooniline ajakirjanik Walter Lippman kirjutas seoses sellega varjamata ärritusega: «Mister Truman ei saa teha seda (s. o. vastata ainult kirjalikele küsimustele. — N. V.) tunnistamata, et ta ei ole võimeline ajakirjandusega asju ajama nõnda, nagu tegi seda president Roosevelt. Kuid see, et ta ei ole võimeline, on fakt, ja tal oleks vähem

ebameeldivusi, kui ta seda tunnistaks, selle asemel, et püüda seda eitada.» Kõigele sellele vaatamata kestavad ajakirjanduskonverentsid presidendi juures endist viisi edasi.

Kuigi Truman püüdis kogu ihust ja hingest rahuldada Wall Streeti huve, vajas viimane siiski Valges Majas sellist inimest, kes oleks neid huve kaitsnud veel suurema otsustavusega. Sellepärast paiskas Wall Street 1948. aasta valimiskampania ajal kõik jõud vabariikliku partei kandidaadi, New Yorgi osariigi kuberner Dewey toetamiseks. Teda abistasid avalikult Rockefelleri ja «Rahvusliku Töösturite Assotsiatsiooni» finantsrühma esindajad. Dewey kavatses võtta revanši kaotuse eest, mille tekitas talle Roosevelt 1944. aastal. Dewey ja teda toetavate ringkondade enesekindlus põhines sellel, et võrreldes Rooseveltiga on Trumanil rahvahulkades väike populaarsus. Pühitsedes juba ette võitu, avaldas vihaseim reaktsioon eesotsas Dewey'ga varjamatult oma maailmavalitsemise eest peetava võitluse perspektiive. Ta oli valmis, kui tarvis, astuma otsese agressiooni teele. Oma sõnavõttudes ei kohkunud Dewey avalikult ähvardamast sõja vallapäästmisega.

See peletas temast eemale ameerika rahva enamuse. Et mitte lasta Valgesse Majja pöörast sõjaõhutajat, otsustasid ameerika valijad hääletada Trumani poolt, kes kõikjal kinnitas valimiseelse kampania ajal, et ta hakkab teostama Roosevelti poliitikat. Demokraatlik partei, kartes progressiivse partei edu, teostas tegelikult poliitilise plagiaadi ja esitas selle programmi omaenda programmina. «2. novembril toimunud valimised Ameerika Ühendriikides andsid võidu demokraatlikule parteile ja president Trumanile. Vabariikliku partei ja Dewey läbikukkumine, kes esinesid valimistel varjamatult reaktsioonilise ja kõige agressiivsema programmiga, näitab, et ameerika rahva enamus lükkab tagasi selle programmi.» (V. Molotov.)

Kuid valimistele järgnenud periood näitas, et demokraatlik partei, nagu see tavaliselt toimub Ameerika Ühendriiges, ei kavatsengi üldse oma valimiseelseid lubadusi ellu viia. Valges Majas pole midagi muutunud: «kaheparteilist poliitikat» viiakse ellu endise järjekindluse ja visadusega.

4. SEALPOOL POTOMACI

Noil kaugeil aegadel, kui äsja tekkinud riigi pealinna ehitamiseks loodi Columbia föderaalringkond, andsid selle ringkonna jaoks maa-ala kaks osariiki, mis asetsesid Potomaci jõe ääres: vasakul kaldal asuva põhimise osa andis Maryland ja paremal kaldal asuva, suuruselt vähema osa — Virginia. Faktiliselt ehitati Washington ainult föderaalringkonna vasaku kalda osale, parema kalda osa anti tarviduse puudumise tõttu Virginiale tagasi.

Ent praegu muutuvad ringkonna piirid kitsaiks pealinna aastast-aastasse suuremaks paisuvaile asutustele. Mõned neist on hakanud ümber kolima Potomaci taha, asustades seda osa Virginia maa-alast, mis kunagi talle tagasi anti. Nende asutuste hulgas osutusid esimesteks sõjaametkonnad, mis kiiresti laienevad sedamööda, kuidas kasvavad sõjakad meeolud ookeanitaguseil imperialistidel. Teise maailmasõja lõpuks oli sõjaametkondade jaoks ehitatud Washingtoni eeslinna Arlingtoni läheduses asuvale kõnnule tohtu suur kohmakas hoone. Ajades taga originaalset arhitektuurilist vormi, ehitati hoone viisnurksiks: sellest tulebki tema absurdne nimetus — Pentagon (viisnurk).

Kui Pentagoni ehitamine lõpule viidi, irvitasid mõned lihtsameltsed washingtonlased sõjaväelaste üle: näe, jõudsid õigeks ajaks valmis, sõda on lõppemas, kellele on seda mürakat tarvis? Kuid staabikindralid ja -admiralid, kes Pentagoni üle ujutasid, ainult muhelesid salapäraselt ega mõelnud sugugi hüljata äsja omandatud mugavaid kabinette. Nad jäid oma kohtadele ka pärast teise maailmasõja lõppu. Nad teadsid, et neid ei ähvarda tööpuudus, — nad on vajalikud neile ringkondadele Ameerikas, kes arvasid, et teine maailmasõda oli vaid eelmänguks uuele, kolmandale maailmasõjale.

Fašismivastasesse koalitsiooni kuuluvate maade rahvad, nende hulgas ka ameerika rahvas, võitlesid selle eest, et lõmastada fašistlik koletis, teha lõpp saksa ja jaapani imperialismi rööv-agressioonile. Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad aga, kes kehastasid kõige reaktioonilisemat imperialismi, haudusid ise röövplaane. Nad lootsid, et teine maailmasõda hävitab ühelt poolt ohtlikud konkurendid saksa ja jaapani monopolide näol, ning teiselt poolt, et Nõukogude Liit jookseb selles sõjas verest tühjaks.

Kuid ameerika imperialistide alatud lootused Nõukogude riigi suhtes ei osutunud õigeks. Nõukogude Liit, kes oli etendanud

hitlerliku Saksamaa ja imperialistliku Jaapani purustamises otsustavat osa, ei jooksnud sugugi verest tühjaks, vaid, vastupidi, väljus sõjast veel võimsamana. Sellepärast on arusaadav, millist raevu tekitab uutes maailmavalitsemise pretendentes Nõukogudemaa rahvusvaheliste ja sisemiste positsioonide tugevdamise fakt ning tema poolt vankumatult teostatav rahu ja üldise julgeoleku poliitika — peamine takistus maakera muutmisel Wall Streeti asumaaks. Just Nõukogude Liidu ja teiste rahuarmastava demokraatliku leeri maade vastu valmistabki ameerika imperialism agressiivset sõda, mille plaane hautakse pahaendelises viisnurgas teispool Potomaci.

Pentagoni ruumid, mis on arvestatud 40 000 kabineti-strateegi jaoks, ei tühjenenud sugugi pärast sõja lõppu, nagu ootasid Wall Streeti sõjakaile sepitsustele võõrad lihtsad ameeriklased. Vastupidi, sõjajärgseil aastail on Pentagoni riukuked haaratud sellisest palavlikulisest tegevusest, mida nad ei tundnud sõja päevilgi, kui nende põhiliseks «strateegiliseks operatsiooniks» oli teise rinde avamise edasilükkamine nii kauaks kui võimalik. Pentagoni vaatevälja kuulub praegu mitte ainult Ameerika Ühendriikide piirides asuv Ameerika armee, vaid ka tema relativastatud jõud, mis on laiali pillatud üle kogu maakera, — interventsionistlik röövarmee Koreas, demokraatiale ja progressile vaenulikud okupatsioonijõud Saksamaal ja Jaapanis, garnisonid rohkearvulistes sõjalistes baasides Vaiksel ja Atlandi ookeanil, Euroopas, Aafrikas ja Aasias.

Ameerika sõjamasin, mis valmistus täie hooga sööstma pööraste avantüüride teele, reorganiseeriti 1947. aastal. Teineteisest eraldatud sõjaametkondadest — sõjaministeeriumist ja mere-ministeeriumist — loodi ühendatud «kaitse»-ministeerium, millele alluvad maavägi, sõjalaevastik ja lenn vägi. Ministeeriumi etteotsa seati James Forrestall, kes seni oli juhtinud mereväe ametkonda.

Forrestalli määramine rõhutas kõige paremini seda üldtuntud fakti, et Pentagon ei ole midagi muud, kui Wall Streeti sõjakantselei. Kellele veel, kui mitte pankur Forrestallile, üli suure pangafirma «Dillon, Reade and Company» endisele esimehele olid kõige lähemal monopolistide huvid ja ihad? Kellele veel, kui mitte temale võidi kartmatult usaldada selle poliitika läbiviimine, mis ühelt poolt tähendaks kõige tulutoovamate sõjateellimuste väljajagamist monopolidele, teiselt poolt aga ameerika kapitali piiritut, üle kogu maakera levivat ekspansiooni, mida toetab Pentagoni sõjamasina kogu võimsus?

Forrestalli valmisolek rahuldada neid Wall Streeti peameeste

ihasid tegi ta äärmiselt populaarseks röpaste tegelinskite hulgas, kes teenivad inimvere pealt miljoneid ja miljardeid dollareid. Forrestall kuulutati üheks väljapaistvamaks ameeriklaseks. Uhes teise «väljapaistva» ameeriklasega, kindral Marshalliga, kes asus samal 1947. aastal Ameerika Ühendriikide riigidepartemangu etteotsa, alustas Forrestall Nõukogude Liidu vastase «külma sõja» poliitikat, taotledes igati seda, et muuta see aja jooksul «külmast» «palavaks». Ta kisendas teistest valjemini ja kriiskavamalt «punase imperialismi» ohust, õhutades Ameerikas sõjapsühhoosi, mille ohvriks langes ka tema ise.

Wall Streeti suurimaks piinlikkuseks tuli välja, et «väljapaistev» ameeriklane Forrestall oli lihtsalt psühhopaat, kes ilmutas juba ammu vaimse ebanormaalsuse tunnuseid, mis heitis muidugi sünget varju ka kõigile Pentagoni üritustele.

Forrestalli kohale, kes heitis enese Bethedas asuva psühhiaatriaigla 16. korruselt alla, määras president Truman kiiresti Louis Johnsoni, kes, nagu tema eelkäijagi, oli liha suurkapitali magnaatide lihast ja veri nende verest. Enne oma määramist oli Louis Johnson lennukiehituskompanii «Consolidated Volaty Corporation» esimeheks. Sellepärast pole midagi imelikku selles, et ta eelistas kogu oma tegevuses lennukitööstuse huve. Johnson tühistas kiiresti Forrestalli poolt sõlmitud lepingud nelja hiigelsuure, 66 000-tonnilise veeväljasurvega lennukite emalaeva ehitamiseks ja taotles suuri assigneeringuid pommi-lennukite B-36 ehitamiseks, mida valmistavad tema oma ettevõtted. Kõiges muus, nii kummaline kui see ongi iga terve mõistusega inimese seisukohast, ei taganenud Johnson kriipsu võrragi poliitikast, mida oli ajanud tema hullunud eelkäija. Veel enam, ta läks veelgi kaugemale: just Johnsoni ajal hakkas «külma sõda» muutuma «palavaks». Ameerika Ühendriikide verine agressioon Koreas, mida teostas kindral Mac Arthur Pentagoni juhendite järgi ja mis kujunes Ameerika armee lüüasaamiseks, maksis Johnsonile karjääri. Tõsi küll, ta ei lõpetanud oma päevi psühhiaatriaiglas nagu Forrestall, kuid kaitseministri kohalt tuli tal lahkuda.

Johnsoni asemele kutsuti kindral Marshall, kes oli seni enese kuulsaks teinud peamiselt diplomaatiliste läbikukkumistega president Trumani erivolnikuna Hiinas ja riigisekretäri osas. See sõjaväelise kasti paadunud esindaja ei hiilanud diplomaadi ja riigitegelase annetega, kuid tema ustavuses «big business'i» huvidele kahelda ei tulnud. Ja ometi näis Wall Streeti ülbeks läinud tegelinskeile, et kindral Marshall ei teosta küllalt agarasti ülemaailmse ekspansiooni poliitikat. Paadunud sõjaväelase

Marshalli tõrjus 1951. aasta sügisel Pentagonist välja tema endine asetäitja, businessmen Lovett, Harrimani kompanjon kontsernis «Brown Brothers and Harriman».

Pentagon on ülalt kuni alla komplekteeritud suurbusinessi ja sõjaväelise kasti esindajatega, kes on omavahel tihedasti seotud äriliste sidemete ja inimvihkamise ideoloogiaga. Seal on tihtilugu raske eraldada pankurit kindralist ja firma direktorit admiralist. Pärast 1947. aastal toimunud kaitseministeeriumi reorganiseerimist juhtis kõiki maaväe relvastatud jõude näiteks Royall, Põhja-Carolina tähtsamate pankade juriskonsult; tema asetäitjaks oli kindral Draper — pangafirma «Dillon, Reade and Company» laekur; sõjalennuväge juhtis Symington — tööstur Saint Louis'ist; tema asetäitjaks oli Burroughs — kaubandusliku korporatsiooni «Sears, Roback and Company» juht, abiks aga Cornelius Vanderbilt-Whitney Vanderbiltide monopolistlikust dünastiast.

Pentagon eraldab pidevalt oma koosseisust komandopostidele relvastatud jõududes ja riigiaparaadis kapitali kõige ustavamaid teenreid. Militaristlik klikk etendab üldse väga suurt osa valitsusorganeis. Riigidepartemangu eesotsas, nagu ülalpool juba mainiti, seisis rea aastate jooksul kindral Marshall. Ta astus sellele kohale James Byrnesi asemele, kes oli imperialistliku poliitika äärmiselt reaktsooniline, kuid ilma eduta teostaja. Riigidepartemangus asus kõigil ametiredeli astmeil üle kaheksasaja sõjaväelase, kaasa arvatud sõjaväelised luurajad. Presidendi staabiülem admiral Leguey oli ühtlasi presidendi peanõunikuks välispoliitilistes küsimustes. Poliitikat okupeeritud maade suhtes määrasid: Saksamaal — kindral Clay, Austrias — kindral Case, Jaapanis — kindral Mac Arthur.

Sõjakad kindralid ja admiralid Pentagonist on külmaverelised «surmaga kauplejad», nagu neid on ristitud lihtsad ameeriklased. «Pentagoni strateegid, valmistades praegu ette laastavat sõda vähemalt maakera ühe kolmandiku elanikkonna vastu, on seega saksa fašistide järel eredaimaks näiteks imperialismi üha süvenevast moraalsest laostamisest,» ütleb ameerika progressiivne publitsist Victor Parlow oma raamatus «Ameerika imperialism». «Washingtoni vastutavad esindajad kiitlevad sellega, et nende pearelvaks ei kujune mitte ainult aatomipomm ja vesinikupomm — kui nad suudavad selle luua — vaid ka bakterid, mürkained, uued «närvi»-gaasid, mis mõjuvad kümme korda tugevamini, kui igasugused senituntud gaasid.»

1952. aasta jaanuaris deklareeris kindral Van Fleet äärmise künnilisusega, et sõda Koreas on tõeline «õnnistus». «See,

mis on 'toimunud Koreas,» ütles ta, «pidi juhtuma kas siin või veel kuskil maakeral... Praegu toodavad meie tehased jällegi üha rohkem relvi.» Verejanulise kindral Van Fleeti arvamust selle kohta, et sõda on «õnnistus», jagavad reservatsioonideta kõik tema kolleegid Pentagonis. Ja teisiti ei võigi olla: nad täidavad kogu ihust ja hingest Wall Streetilt saadud käsku — iga hinnaga kindlustada sõjatehased valitsuse tellimustega, takka kihutada sõjalist bisnessi. «... Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, samuti nagu Prantsusmaalgi on agressiivseid jõude, kes ihaldavad uut sõda. Neile on vaja sõda lisakasumite saamiseks, teiste maade riisumiseks. Need on miljardärid ja miljonärid, kes peavad sõda tuluartikliks, mis annab kolossaalseid kasumeid.» (J. V. Stalin, Jutuajamine «Pravda» kirjasatjaga.)

Pentagon on kõige tihedamini seotud riigidepartemanguga. See on, kui nii võib väljendada, Wall Streeti monopolide parem ja vasak käsi, kusjuures, vastandina piiblitarkusele, igauks neist teab alati väga hästi, mida teeb teine. Pentagon etendab juhtivat osa Ameerika Ühendriikide välispoliitilise ekspansiooni läbi viimises, jättes riigidepartemangu hooleks vaid selle ekspansiooni diplomaatilise vormistamise ja varjamise. «Kaitseministeerium kontrollib praegu täielikult riigidepartemangu, mis on nüüd lihtsalt täienduseks kaitseministeeriumile ja selle tsiviilmaskeeringuks,» iseloomustas tabavalt nende kahe asutuse vastastikuseid suhteid progressiivne ajakirjanik Johannes Steele.

Euroopa ja Kagu-Ida rindeil polnud veel lakanud kõmamaast viimased lasud, kui Pentagon hakkas juba koos riigidepartemanguga teostama uut jõudude paigutust võitluseks Ameerika Ühendriikide ülemaailmse hegemoonia eest terve sõjaliste liitude ja blokkide süsteemi loomise teel.

Esimesed sammud selles suunas tehti läänepoolkeral. 1945. aastal klopsiti niinimetatud Chapultepeci akti alusel kokku ladina-ameerika maade sõjaline blokk Ameerika Ühendriikide juhtimisel. Järgmisel aastal sundisid Ameerika Ühendriigid Kanadale peale rida üritusi «ühise kaitse» alal, mis näevad ette Kanada territooriumi kasutamist Ühendriikide relvastatud jõudude poolt. Selle kokkuleppe tulemusel komandeeriti Kanada armee ise aga muudeti faktiliselt Ühendriikide relvastatud jõudude filiaaliks. Aasta hiljem kirjutati Rio de Janeiros alla agressiivsele «lepingule poolkera kaitsmise kohta», mis arendas edasi 1945. aasta Chapultepeci akti põhilauseid.

1948. aasta märtsis klopsisid Inglismaa, Prantsusmaa ja kolm

«Beneluxi» maad — Belgia, Holland ja Luksemburg — kokku «Lääneliidu», mis oma teravikuga on suunatud Nõukogude Liidu vastu. Ameerika Ühendriigid toetasid seda nõukogudevastast blokki, kuid samal ajal, et vähendada Inglismaa mõju Lääne-Euroopas, panid ette luua ulatuslikum imperialistlik koalitsioon — Põhja-Atlandi blokk. Selle bloki koosseisu, mis vormistati 1949. aastal, astusid peale Lääneliidu viie maa veel Ühendriigid, Kanada, Itaalia, Portugal, Taani, Norra ja Island.

«Kuigi Põhja-Atlandi pakt näeb ette viie Euroopa riigi ja Kanada ning Ameerika Ühendriikide osavõttu selle tuumikuna, kuid kõikidele on selge, et juhtimine selles ürituses kuulub Ameerika Ühendriikide valitsevaile ringkondadele, kes on blokkis Suurbritannia kui Euroopa tugevaima kapitalistliku riigi valitsevate ringkondadega,» öeldakse NSV Liidu välisministeeiumi avalduses 29. jaanuarist 1949.

Samas avalduses iseloomustatakse äärmise selgusega ka Põhja-Atlandi pakti «kui Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia valitsevate ringkondade agressiivse poliitika peamise tööriista» tähendust. Selle poliitika lõppeesmärgiks on «Inglise-Ameerika maailmavalitsemise vägivaldne kehtestamine». Nõukogude valitsemise memorandumis 31. märtsist 1949 rõhutatakse, et agressiivne Põhja-Atlandi pakt on «suunatud NSV Liidu vastu, mida ei varja isegi lepingust osavõtivate maade ametlikud esindajad oma avalikes sõnavõttudes.»

Ameerika baaside ulatusliku võrgu loomine maakera kõigis osades on üks vahendeid ameerika imperialismi kuritegelike septsuste teostamiseks. Ameerika sõjaväeline kildkond hakkas baase looma ammu enne seda, kui Ühendriigid astusid teise maailmasõtta. Juba 1940. aasta septembris saavutasid Ameerika Ühendriigid Inglismaalt talle antud 50 vananenud eskaadriiniiristleja vastu õiguse ehitada ameerika baase inglise valdustesse Atlandi ookeanis — Newfoundlandi saartele, Labradorile, Jamaikasse, Trinidadi, Bermuda ja Bahama saartele ning Briti-Guajaanasse. 1941. aastal ilmusid ameerika relvastatud jõud Taanile kuuluvale Gröönimaa saarele ja maandusid seejärel Islandis.

Pärast Ameerika Ühendriikide sõttaastumist arenes baaside ehitamine veelgi kiiremini. Ametlikel andmeil ehitati sõja ajal ühtekokku 434 mere- ja lennuväebaasi, laevastiku tugipunkti, küttaainejaama jne., neist 195 — Vaikse ookeani basseinis ja 228 — Atlandi ookeani basseinis. Peale selle ehitati sõjalised baasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa territooriumidele.

Sõja lõppemine ei peatanud seda protsessi, mis andis veelkord tunnistust Pentagoni kaugeleulatuvast septsustest. Ameerika sõjaväeline kildkond jätkas enda käes olevate baaside kindlustamist ja ühtlasi üha uute baaside enda kätte haaramist, tundgides nende maade territooriumidele, mis tema arvestuse järgi peavad saama NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastase agressiooni platsdarmiks. Trumani poolt 1947. aasta märtsis väljakuulutatud kurikuulus «doktriin» ei tähendanud midagi muud, kui Kreeka ja Türgi alistamist ameerika militarismi diktaadile. Pentagoni ja riigidepartemangu intriigid on praegu suunatud sellele, et niinimetatud «kesk-ida väejuhatuse» abil muuta Egiptus, Iisrael, Süüria, Liibanon ja Saudi-Araabia Ameerika armee eelpostideks Lähis- ja Kesk-Idas.

Kaug-Idas tegi kindral Marshall katset alistada Hiina ameerika imperialismile läbimäda Kuomintangi režiimi abil. Selle katse õnnestumise korral oleksid Pentagoni sõdalased saanud oma käsutusse tohtu suure territooriumi, mis laiub piki Nõukogude Kaug-Ida piire. Sellepärast ei säästnud Pentagon ei relvi ega raha; Tšang Kai-ši armeesse saadeti ameerika sõjalised nõuandjad ja instruktorid; ameerika garnisonid asusid paljudes Hiina sadamais ja nad osutasid otsest abi kuomintanglaste jõukudele. Kuid kangelaslik hiina rahvas ajas nurja Ameerika Ühendriikide imperialistide salakavalad plaanid, purustades täielikult Wall Streeti kuomintanglastest palgasõdurite väed.

Saanud lüüa Hiinas, aetas Pentagon panuse Jaapani ja Lõuna-Korea ärakasutamisele oma põhiplatsdarmina Kaug-Idas. Jaapanis teostasid ameerika okupandid eesotsas kindral Mac Arthuriga ja hiljem kindral Ridgwayga jaapani imperialismi taastamise poliitikat. «Politsei reservkorpuse» näol püüdsid nad taastada jaapani regulaararmeed, lootes kasutada seda oma imperialistlikeks eesmärkideks. Lõuna-Koreas asetati panus korea rahvareeturi Li Sõn Mani relvastatud jõukudele. 1950. aasta juuni algul teatas Koreas asuva ameerika sõjaväelise missiooni juht kindral Roberts: «Koreas omab ameerika maksu- maksja armeed, mis on ustavaks valvekoeraks, kes kaitseb sellesse maasse mahutatud ameerika kapitale... Ameerika sõjaväeline missioon on elavaks näiteks sellest, kuidas 500 energilist ja lahingus karastunud ameerika sõdurit ja ohvitseri võivad välja õpetada 100 000-mehelise armee, kes hakkab meie eest sõdima.»

25. juunil 1950 paisati Ameerika väed ühes Li Sõn Mani jõukudega 38. paralleelist põhja poole. Seega muutus Lõuna-

Korea paigaks, kust ameerika imperialistid alustasid röövagressiooni Põhja-Korea vastu, lootes selle kiiresti vallutada ja jõuda Nõukogude Liidu ning Hiina Rahvavabariigi piirideni.

Korea rahvas ja tema armee, kellele tulid appi hiina vaba-tahtlike üksused, ajasid nurja Ameerika Ühendriikide imperia-listide avantüristlikud plaanid. Korea rahva vapper vastupanu kahe aasta vältel annab uue purustava löögi Pentagoni selletagi tublisti diskrediteeritud autoriteedile. Juba on läinud erru üks Koreas toimuva agressiooni peamisi innustajaid ja läbi-viijaid, korea rahva ülemtimukas, Korea rahva käest häbiväär-selt peksa saanud kindral Mac Arthur. Mitte vähem kadestus-väärne saatus ootab ka tema järglast kindral Ridgwayd. Ameer-ika avantüür Koreas ei saa lõppeda teisiti, kui täieliku läbi-kukkumisega. Vastates «Pravda» kirjasaatja küsimusele, millega võib lõppeda interventsioon Koreas, ütles seltsimees Stalin: «Kui Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid lükkavad lõplikult tagasi Hiina rahvavalitsuse rahuettepanekud, siis sõda Koreas võib lõppeda vaid interventide lüüasaamisega.» (J. V. Stalin, Jutuajamine «Pravda» kirjasaatjaga.)

Oma lüüasaamiste tagajärjel olid ameerika agressorid, kes varjavad end Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lipuga, sun-nitud nõustuma sm. Maliku, URO-s oleva Nõukogude esindaja poolt tehtud ettepanekuga alustada vaherahuläbirääkimisi Koreas. Kuid astunud läbirääkimistesse, korraldavad nad samal ajal ühe provokatsiooni teise järel ja esitavad ilmselt vastu-võetamatuid nõudmisi ja tingimusi selleks, et nurja ajada rahu-likku reguleerimist, sest sõda Koreas toob tohutuid kasu-meid Wall Streeti monopolistidele ja võimaldab neil kiirendada relvastumise võidujooksu.

Pentagoni avantüristlikes plaanides ilmnevad aina uued ja uued lüngad. Pentagoni strateegide peamised arvestusvead tekivad sellest, et nad püüavad ignoreerida kogu maailma laiade rahvahulkade tahet, kes ei soovi muutuda nende imperialistlike sepitsuste tööriistaks. Suurema või vähema kullahunniku eest ei ole raske osta üksikute maade reaktsiooniliste valitsejate alistu-vust ja nõusolekut, kuid on võimatu sundida rahvaid loobuma vabaduse ja sõltumatuse püüdest. Pentagoni järjekordsed läbikukkumised Hiinas ja Koreas on kujukalt demonstreerinud seda lihtsat tõde.

Vaatamata sellele, et ameerika rahvas oma suures hulgas on ikka veel kodanliku ideoloogia kütkeis, on ta rahuarmastav rahvas. Ta kuulatab vastikuse ja hirmuga Valgest Majast, Kapi-tooliumist ja Pentagonist kostvaid sõjakaid üleskutseid. «Impe-

rialistlike agressorite ja nende käsikute poolt levitatava valeliku propaganda valingu kiuste hakkavad Ameerika Ühendriikide lihtsad inimesed üha enam mõistma seda, et sõda, kui see valandatakse õhutajate poolt, tooks neile, lihtsaile inimestele, vaid sõduripõlve ja surma kodumaast kaugeis ookeanitagustes maa-des, et sõda tuleks ka Ameerika mandrile, tuues endaga kaasa nüüdisaegsete pommituste koledusi ja selle purustamise, mis on loodud paljude sugupõlvede vaevaga.» (M. A. Suslov, Aruanne Kommunistlike Parteide Informatsioonibüroo nõupidamisel.)

Armeesse vabatahtlike värbamise skandaalne läbikukkumine tõendas, et lihtsaid ameeriklasi ei ahvatle väljavaade saada suurtükilihaks Wall Streeti uute ülikasumite pärast. Tavali-sele ameeriklasele ei ole saladuseks, et sel ajal, kui Ameerika armee Koreas kandis 1951. aastal kaotusi 100 000 inimest tape-tuina, haavatuina või teadmatult kadunuina, said monopolistid kasumeid Korea sõjast ja relvastumise võidujooksust 45 miljar-dit dollarit. Armeesse astuvate vabatahtlike arvu vähesuse tõttu toimub ameerika relvastatud jõudude laiendamine viimaseil aas-tail sõjaaegse üldist sõjaväekohustust käsitleva seaduse põhjal, mida on sõjajärgsel perioodil juba mitu korda pikendatud.

Sunduslikku sõjaväekohustust rahuajal käsitleva seaduseelnõu pikaleveniv (mitu aastat vältav) arutamine Kongressis kinnitab samuti kaudselt tõde: seaduseelnõu äärmise ebapopulaarsuse tõttu on kongressmenid kogu aeg sunnitud arglikult jälgima oma valijaid, kartusest uutel valimistel kaotada soojad kohakesed Kongressis. Sunduslikku sõjaväekohustust käsitleva seaduseel-nõu avalik arutamine senatikomisjonis 1952. aasta veebruaris, mis kestis neli päeva, näitas kujukalt, et ameerika rahva laialdased kihid astuvad üha aktiivsemalt välja valitsuse militaristliku programmi vastu. Paljude mõjukate organisat-sioonide, sealhulgas farmerite, usundlike, naiste, noorsoo- jt. organisatsioonide esindajad võtavad kategooriliselt sõna seadus-eelnõu vastu. «Kui Kongress isegi võtab vastu üldise sõja-väelise väljaõppe (nõnda nimetavad Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad üldist sõjaväekohustust. — N. V.) pro-grammi enamuse tahte kiuste,» teatas konservatiivse farmerite organisatsiooni «National Grange» esindaja Sanders, «siis kut-sub see esile niisuguse terava rahulolematuse, et varem või hil-jem tuleb sellest loobuda.»

Tõsised ebaõnnestumised, mis langevad osaks ameerika sõja-väele Koreas, tekivad rea muude põhjuste hulgas ka sellest, et sõdurimundrisse rõivastatud lihtsad ameeriklased ei taha või-

delda neile võõraste eesmärkide eest. «...Kõige kogenumad kindralid ja ohvitserid võivad lüüa saada, kui sõdurid peavad nendele pealesunnitult sõda sügavalt ebaõiglaseks ja kui nad täidavad selle tõttu oma kohustusi rindel formaalselt, ilma usuta oma missiooni õigsusesse, ilma vaimustuseta.» (J. V. Stalin, Jutuajamine «Pravda» kirjasaatjaga.) Just selliseks, sügavalt ebaõiglaseks vallutussõjaks peavad sõda Koreas paljud ameerika ja teiste interventsionistlike armeede sõdurid.

1951. aasta suvel Nõukogude Liitu külastanud ameerika ametiühingute delegatsiooni juht Leon Strauss, esinedes 3. veebruaril 1952 miitingul, mis oli pühendatud Stalingradi all toimunud Nõukogude Armeel poolt fašistlike vägede purustamise üheksandale aastapäevale, rääkis, et ameerika rahva arvamus sõjast Koreas erineb põhjalikult kindralite-avantüristide sõjakaist avaldustest. «...Kui ameerika kindral sõidab Koreasse ja kutsub üles alustama pealetungi, mida nimetatakse «tapaoperatsiooniks», et hävitada korea ja hiina rahvad ning jätkata sõda Koreas, kuna ta peab seda «õnnistuseks», siis ei esinda see kindral enam ameerika rahva enamuse arvamust, kes tahab tulevahetuse lõpetamist Koreas, kes tahab rahu kogu maailmas.»

Ameerika ajalehtede teatel ainuüksi Stonemani laagris Kalifornias, kuhu koondatakse väed enne Koreasse saatmist, «... vähemalt 100 sõdurit taotlevad iga kuu sihilikult aresti ja tsiviilvanglasse paigutamist, et pääseda Korea rindele saatmisest».

Pentagoni sõjaliste avantüüride ebapopulaarsus ameerika rahva hulgas äratav ameerika sõjaväelises kildkonnas püüet lasta teistel kastaneid tulest välja tuua. Pentagon nõuab Ameerika Ühendriikide satelliitidelt vägede saatmist Koreasse. Pentagoni agressiivsed sepitsused Euroopas rajanevad samuti sellele, et kolmandas maailmasõjas hakkavad suurtükiliha andma Atlandi blokist osavõtjad maad. Sel eesmärgil on Atlandi blokki viimasel ajal tõmmatud Kreeka ja Türgi. Ameerika relvi saadetakse ka Jugoslaaviasse. Jugoslaavia rahva reetjad Tito, Kardel ja Rankovič poevad nahast välja, et talitada oma Washingtoni peremeeste meele järgi. Tito fašistlik klikk on valmis andma neile suurtükiliha üpris sobiva hinnaga. «Ühe ameerika diviisi ülalpidamine ja varustamine Ühendriikides maksab 176 miljonit dollarit, meie aga saame 38 miljoni dollari eest 32 jugoslaavia diviisi,» teatas senaator Lucas Kongressis Tito Jugoslaavia «abistamise» küsimuse arutamisel.

Eriti suuri lootusi paneb Pentagon Lääne-Saksamaale. 1950. aasta septembris jõudsid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja

Prantsusmaa nõupidamisel New Yorgis kokkuleppele Lääne-Saksamaa sõjatööstuse ja relvastatud jõudude taastamise kohta. Lääne-Saksamaa diviisid eesotsas hitlerlike kindralitega peavad saama niinimetatud «Euroopa armee» tuumaks.

Kuid Lääne-Euroopa rahvad, kes on täiel määral enda nahal tunda saanud kõiki sõjakoleduisi, ei soovi tantsida ameerika pilli järgi. Nemad pooldavad rahu, sõprust nõukogude rahvaga ja rahvademokraatia maade rahvastega. Neis maades sammub rahupooldajate esiridades töölisklass eesotsas oma avangaradiga — kommunistliku parteiga.

1948. aasta septembris deklareeris Prantsuse Kommunistliku Partei Poliitbüroo: «Prantsuse rahvas ei hakka — ei hakka iialgi — sõdima Nõukogude Liidu vastu.» Väljendades rahvahulkade tahet, asusid samasugusele positsioonile ka teiste Lääne-Euroopa maade kommunistlikud parteid, leides oma rahvaste laialdast poolehoidu.

Lääne-Saksamaal — sellel ameerika koloniaal-pärusmaal — kasvab päevast päeva rahvahulkade protest remilitariseerimise vastu ja katsete vastu muuta saksa noorsugu Pentagoni landsknehtideks. Ühtlasi on laienemas liikumine ühinemise poolt Saksa Demokraatliku Vabariigiga ühtseks, demokraatlikuks ja rahuarmastavaks Saksamaaks. Saksamaa elanikkonna laialdaste kihtide otsustavusest saavutada need eesmärgid annavad veenvalt tunnistust 16,7 miljonit allkirja, mis koguti rahvaküsitluse läbiviimisel remilitariseerimise vastu ja rahulepingu sõlmimise poolt.

Peale üldrahvaliku vihase protesti kolmanda maailmasõja valdapaastamise vastu on olemas rida teisi põhjusi, mis takistavad Pentagoni plaanide teostamist. Lahendamatud vastuolud Atlandi blokist osavõtivate maade vahel, samuti ka vastuolud ühelt poolt mõnede Atlandi blokist osavõtjate ja teiselt poolt revanšistliku Saksamaa vahel takistavad juba pikemat aega kokku klopsimast «Euroopa armeed» — ameerika agressorite löögijõudu Euroopas. Pentagoni arvestuste järgi pidi see armee 1952. aasta lõpuks koosnema 40-st maaväe diviisist ja 1954. aasta lõpuks — 60-st diviisist. Tegelikult aga, nagu teatas 1952. aasta jaanuaris Ameerika Ühendriikide endine president Herbert Hoover, arvestades Trumani valitsuse poliitikat, «kui mitte arvestada ameerika ja inglise diviise, on praeguses Lääne-Euroopa armees raske leida 10 võitlusvõimelist diviisi.»

Rohkem kui kolmkümmend aastat tagasi märkis V. I. Lenin, et Inglismaa ja Ameerika sammuvad saksa imperialismi teed mööda. Nad on «... niisama metsikult, meeletult ülbestunud,

nagu Saksamaa omal ajal,» ütles V. I. Lenin, «ja sellepärast lähevad nad niisama kiiresti, aga võib-olla veelgi kiiremini sellele lõpule, mille nii edukalt läbi tegi saksa imperialism. Algul ta paisus uskumatult suureks kolme neljandiku Euroopa ulatuses, rasvus ja seejärel siinsamas lõhkes, jättes järele hirnsaima haisu. Ja selle lõpu poole tormab praegu inglise ja ameerika imperialism.» (V. I. L e n i n, Teosed, 28. kd., lk. 138, v. k.)

Selline on nende vältimatu saatus, kes ajaloo tulusaid õppetunde unustades püüavad pidurdada selle hoogsat kulgu edasi progressi poole.

5. LOBBY

Alates kella viiest õhtul pühendab Washingtoni «seltskonna koorekiht» oma aja seltskondlikule elule. Tarvitseb lehitseda kohalikku ajalehte, et avastada selles suur hulk teateid piduõhtuist ja vastuvõttudest — kõigist neist five-o'clock'idest, lõunatest kutsutud külalistele, cocktail-party'dest, mis toimusid eelmisel päeval või toimuvad lähemal päevil. Ettekäandeid nende pidamiseks on kõige mitmesugusemaid: sõprade kohtumine, vastuvõtt kuulsa külalise auks, piduõhtud äsja Washingtoni saabunud vastu võtmiseks, ja, vastupidi, nende ärasaatmiseks, kes pealinnast lahkuvad, peod tütre esimese ilmumise puhul seltskonda, kihluse, pulma puhul jne. Näib, et polegi olemas sellist perekondlikku sündmust, mille pärast ei korraldataks mingit koosviibimist. Erandiks on vahest ainult perekonnaliikme surm, mida tähistatakse kitsas perekondlikus ringis, ja veel lahutused. Selle eest lärmab viimasel puhul ajakirjandus, lobisedes välja kõik lahutuste telgitagused ja tehes neist päevasensatsioone.

Välissaatkonnad korraldavad kümneid vastuvõtte ametlikel pühadel ja aastapäevil, samuti ka teistel puhkudel. Laialdastel diplomaatilistel vastuvõttudel on kutsutute arv väga suur: neil viibib «kogu Washington». Hoidku jumal, kui ühtedel või teistel põhjustel määratakse vastuvõtud üheaegselt kahes kohas, aga vahel isegi kolmes kohas. Alalistel külalistel tuleb siis end tükkideks käristada, et jõuda viibida nii siin kui seal.

Ajaleheteateist, mis on külluses varustatud fotodega osavõtjaist ja kõige mitmesugusemate üksikasjadega banketist, kaasa arvatud menüü iseloom ja kõige väljapaistvamate külaliste, või vähemalt nende nimekiri, kes maksavad ajalehereportereile «publicity» eest, te saate teada, kui intensiivne on Washingtoni selts-

kondlik elu. «Isegi kui viimnepäev kuulutatakse varem välja, olen veendunud, et Washingtonis toimub sel päeval mingisugune vastuvõtt ja igal vastuvõtule kutsutul on väga tõsine põhjus selleks, et seal viibida,» märgib Vera Blum irooniliselt oma raamat «Washington — võrratu linn».

Kord sain kutse vastuvõtule ühte ladina-ameerika saatkonda, milliseid on siin üle paarikümne. Saatkond pühitses «iseseisvuspäeva». Traditsiooni kohaselt tähistavad «iseseisvuspäeva» kõigi ladina-ameerika vabariikide saatkonnad, ilma et neid põrmugi hämmeldaks see irooniline tähendus, mis see aastapäev on omandanud seoses nende käsualuse olukorraga ameerika monopolide kanna all.

Kõigepealt torkas mulle silma rüsin, mis valitses kõigis saatkonna ruumides. Peremeeste osa ei olnud neis tingimustes sugugi keerukas. Nad seisid kogu õhtu paraadsaali ukse juures, tervitades külalisi. Vastuvõtu esimesel poolajal surusid nad kätt sissetulevatel külalistel ja teisel poolajal lahkujail. Nende sõnavara piirdus kogu selle aja kestel mõne üldiselt tarvitusel oleva lausega, nagu: «Tere!», «Kuidas elate?», «Mul on heameel teid näha!», «Kui lahke teist, et tulite!» jne. Seda osa võiksid samasuguse eduga täita ka üleskeeratavad mannekeenid. Muide, peremehed osalt meenutasidki neid oma mehaaniliste armastusväärsete žestidega ja standardselt lahkete naeratustega.

Suupistetega kaetud laudu ja puhvetilette, kus pakuti kokteele ja «highball'e», piiras tihe rahvahulk. Laveerides külalisrühmade vahel, käisin läbi kõik saatkonna paraadtoad, mis olid dekoreeritud lõuna-ameerika eksootika tugeva varjundiga.

Ühes toas köitis minu tähelepanu vaiksesse nurgakesse asunud kolmemeheline rühm. Üsna auvärses vanuses hallijuukseline džentlmen kuulas «highball'i» rüübates, mida rääkis talle tüliselt üks kaasvestlejaist. Hallijuukselise džentlmeni nägu tundus mulle tuttavana. Oleksin nagu näinud teda senatis.

«Vaatlete pealinna žanripildikest?» kostus minu kõrval hää. See oli Eric Cooper. «Vaatate, kuidas laevaehituskompaniide lobby masseerib lugupeetud senaatorit?»

Seega kinnitas Cooper minu oletust, et džentlmen, kel oli «highball» käes, on tuntud senaator ühest lõuna-osariigist. Cooper tundis ka tema kaasvestlejaid.

«Need on lobbyistid,» ütles ta. «See elatanud paks on suure laevaehitusfirma esindaja ja laiaõlgne mehekolask on «Laevaehituskompaniide Rahvusliku Ühingu», laevaehitajate ametliku lobby peamees.»

Teadsin juba, mis asi on «lobby» ja «lobbyistid». Selles

rajoonis, kus asetsevad ministeeriumid ja administratiivasutused, te kohtate alaliselt hotellide, õhtuti aga «ööklubide» lähedal hästi toidetud, laialõustalisi subjekte, otsmikule lükatud laia-äärelistes kaabudes, lahtinööbitud kuubedes, kuldtäitesulepeadega vestitaskuis ja suitsevate sigaritega hambus. Kogu nende välimus väljendab ühelt poolt upsakust, enesega rahulolu ja enesekindlust, teiselt poolt aga ärilist murelikkust. Seda murelikkust ei kaota nad isegi söögi ajal restoranis. Enamik neist, kui koguni mitte kõik, kasutavad oma viibimist restoranis või «ööklubis» selleks, et jätkata kontoreis ja asutustes alustatud ärijutte, aga võib-olla ka selleks, et kõnelda inimestega, kelledega nad ei pea sobivaks kohtuda teistsuguses olukorras. Need subjektid ei ole pealinna ametnikud ega sissesõitnud turistid; need pole ka kohalikud businessmenid. Need on erilise tegelinskite kategooria esindajad, mis on üsna levinud Ameerika pealinnas: hingekütid, niinimetatud lobbyistid. Nad peavad jahti kongressmenidele, senaatoreile ja kõrgemale ning keskmisele administratiivbürokraatiale, s.o. kõigile neile, kellel on mingisugune mõju seaduste kehtestamisele ja tühistamisele, nende elluviimisele, kellel on pistmist maksustamisega ja kes omab väärtusliku informatsiooni, mida võib businessiks kasuga tarvitada.

Lobbyistid esindavad Washingtonis «big business», maa tõelisi peremehi, nad peavad sidet Wall Streeti ja Kongressi, Valge Maja ning administratiivasutuste vahel. See on hädavajalik lüli lõpuni võltsis «ameerika demokraatias», mis on rajatud sellele, et tegelik võim Ameerika Ühendriiges, monopolide võim, mida kehastab Wall Street ja «Töösturite Rahvuslik Assotsiatsioon», on vormiliselt lahutatud Washingtonis asuvast ametlikust võimust. Lobbyistid ongi need «big business'i» sideohvitserid, kellede kohustused seisnevad selles, et viia ametliku võimu seadusandlik ja täidesaatev praktika kooskõlla faktilise võimu huvidega.

«Vanamees on kaval,» jätkab Cooper. «Tuleb arvata, et ta ei kuku nii rumalasti sisse, nagu May.»

Ajakirjanik vihjas skandaalsele loole kongressmen May, saadikutekoja sõjaasjade komitee endise esimehe äraostmisest. Võttes firmalt «Vennad Garson», mis valmistab sõjamoona, viiskümmend kolm tuhat dollarit altkäemaksu, kindlustas May firmale kasulike sõjatellimuste saamise. See oli kõige tavalisem äri, üks paljudest korrupsiooni juhtumeist, mis Washingtonis toimuvad, kuid seekord kukkus May sisse. Tal lihtsalt ei vedanud. Teravnenud võistlus parteide vahel Kongressis viis

sensatsiooniliste paljastavate materjalide avaldamisele, millele alusel May anti kohtu alla ja mõisteti vangi.

Palun Cooperit näidata mulle teisi lobbyiste ja nendega seotud isikuid. Cooper, kes tunneb kõiki ja kõike, nõustub sellega meelsasti. Tema informatsioon valgustab nagu elektritaskulambikese jookslev kiir üksteise järel lobbyiste ja siis lakkab külaliste jõuk näimast mulle ainult edevalt rõivastunud meeste ja naiste kireva salgana. Vestlejad osutuvad tavaliselt mitte juhuslikult kohtunud tuttavaiks, vaid inimesteks, kes on üksteist spetsiaalselt otsinud ja leidnud. Me näeme ka selliseid külalisi, kes veel hulguvad toast tuppä. Otsustades nende mureliku näoilme järgi otsivad nad kedagi, keda neil on väga vaja. Teises kohas keerleb vestlejate rühma lähedal kärsitult keegi külaline, oodates oma järjekorda, et kinni püüda inimest, kes viibib rühma tähelepanu keskuses, viia ta kaugesse nurka ja alustada siinsamas tasase häälega tähtsat juttu.

Loendamatud vastuvõtud ei ole sedavõrd tribuudiks seltskondlikule etiketile, kuivõrd need loovad olukorra varem ettevalmistatud, varem läbimõeldud praktilise või poliitilise eesmärgiga kohtumiste jaoks. Cocktail-party rüsinas või aeglases pärastlõunases vestluses, kui daamid lahkuvad etiketireeglite kohaselt teise tuppä, otsustatakse suuri asju, sõlmitakse valgustkartvaid tehinguid, esitatakse ja võetakse vastu tingimusi.

Vastuvõtud on tõelised jahimaad igat liiki ja varjundiga lobbyistidele. Nad ise on vastuvõttude peakorraldajaiks. Siin on kõige mugavam paik kohtumiseks inimestega, kellega ei ole millegipärast võimalik kokku saada teenistuses. Siin võib öelda sõnakese ministriale, asepresidendile ja vahel isegi presidendile endale. Siin võib kohtuda välismaa diplomaatidega, kes ametliku tegevuse kõrval ei põlga ka eraviisilist äri või igal juhul eraviisilisi, sealhulgas ka röpaseid mahhinatsioone. Järelikult võib nendega kokkuleppele jõuda ka äriasjades, mis puudutavad nende maid. Vastastikune huvi ajab piduõhtuile Kongressi liikmeid, riigiametnikke, lobbyiste, businessmene ja diplomaate. Seltskondlik elu Washingtonis on lobby abiettevõtteks. Sellepärast ongi see omandanud nii hüpertrofeeritud ulatuse.

Lahkun saatkonnast ühes Eric Cooperiga. Meid saadavad ikka needsamad peremeeste lääged-lahked naeratused. Nende nägudel näen väsimuse jälgi. Ei ole tõesti kadestusväärne osa — seista mitu tundi järjest ukse juures, teretades ja hüvasti jättes, sel ajal kui külalised korraldavad oma äriasju! Muide, teistel vastuvõttudel on tänane võõrustaja ise külaliseks ja hüvitab end kuhjaga.

Koduteel jutustab Cooper sellest, kuidas hiljuti oli rabelnud raskustest välja elatanud senaator, kes ei jätnud kasutamata juhus t maitsta lobbyistide heldust. Senaator oli nagu paljud teisedki segatud rāpaseisse tehinguisse, mis olid toimunud sõja ajal sõjatellimuste ümber. Ta tegutses, muidugi mitte omakasu-püüdmatult, metallurgiakontserni «Erie Basin Company» huvi-des. Ent senaator ei olnud nii läbematu, et altkäemaksu otse-kohe vastu võtta. Ameerika korrupsioonitehnika on välja töö-tanud tuhanded viisid, kuidas altkäemaksu anda ja võtta, et mitte kompromiteerida andjat ja võtjat ega ohustada neid kohtu alla sattumisega. Senaator kasutas üht neist viisidest ja väljus veest kuivana.

«Kui välja tuli, et tema poeg oli astunud kõrgepalgalisele kohale kellafirmas «Algin», mis oli «Erie Basin Company» filiaal,» jutustab Cooper, «piirdus senaator avaldusega, et ta ei teadnud «Algin'i» kuulumisest kontsernile. Kui selgus, et just tema kantseleist said «Erie Basin Company» lobbyistid tähtsat informatsiooni selle kohta, kust ja kuidas hankida defit-siitseid materjale ja nende litsentse, teeskles senaator jälle lihtsa-meelset provintslast. Tema, vaadake, polevat aimanudki, et tema naissekretär andis seda informatsiooni edasi oma mehe kaudu, kes oli seotud mainitud kontserni lobbyga. Tuli välja nii, et firma «Algin» oli andnud kõrgepalgalise koha senaatori pojale kas niisama heast südamest või noormehe ilusate silmade pärast. Üldiselt õnnestus senaatoril kujutada kõiki neid fakte kui juhuslikku kokkusattumust. Igal juhul,» lisab Cooper, «kes pole tabatud, see pole varas.»

Kes pole tabatud, see pole varas, — sellel alatul reeglil põhineb enamiku rāpaste tehingute karistamatus, mis lobbyistid sooritavad seaduseandjate või kõrgemate riigiasutuste ametnike abil. Täpsemalt, kui kelm tabatakse, siis võib ta end ikkagi pidada ausaks inimeseks senikaua, kui kompromiteeriv materjal satub poliitiliste vastaste kätte. Siis algavad paljastused, millede ainus eesmärk seisneb selles, et politikaansetel kaalutlustel tõrvata võõrast parteid. Mis puutub «oma» parteisse, siis võib eksinud kongressmen või senaator alati kindel olla, et partei ise ei võta midagi ette tema vastutusele võtmiseks. Milleks kõiki koduseid asju välja lobiseda?

Lobby tähendab sõna-sõnalises tõlkes eeskoda, vestibüüli. Just Kongressi esimeste istungjärkude kõrvalruumides, selle kuluaarides alustasid oma praktikat tolleaegse «business'i» eestkostjad. Nad püüdsid eeskojas, suitsetamistoas ja koridorides kinni neile vajaliku inimese ja laulsid tema ees mahedakõlalise

sireenina, näidates, kui vajalik on üht seadust kehtestada või teist tühistada. Sellest kujuneski nimetus — lobbyistid. Sellest ajast peale on lobbyistide tehnika kaugele edasi arenenud. Praegu on sõna «lobby» sünonüümiks laialdasele hästi organiseeritud kontorite, büroode ja agentuuride ringile, kel on suur juriskonsultide, tehniliste spetsialistide, ökonomistide ja propagandistide koosseis. Nende peamiseks, kui mitte ainsaks tegevuseks on riigiasutuste mõjutamine oma firma, oma tööstusharu, oma monopoli huvides.

1935. aastal võttis senat vastu seaduseelnõu lobbyistide registreerimise kohta. Seaduse määrangu järgi on lobbyist «igauks, kes maksu või mistahes muu hüvituse eest teeb katseid mõjutada Kongressi seadusandlikku tegevust või seda takistada, või mõjutada mingit riigiasutust või agentuuri või riigi teenistuses olevat ametiisikut või riigiteenistajat eesmärgiga sõlmida, muuta või lõpetada mingisugune leping Ühendriikide valitsusega või selle asutuse, agentuuri ja ametiisikuga, või mõjutada neid eesmärgiga ammutada kasumit või saada eeliseid erakorporatsioonile või eraisikule». Kuid senati algatus leidis saadikutekoja poolt vastupanu ja alles 1946. aastal võttis Kongress mõningate muudatustega vastu selle seaduseelnõu, mis on saanud nüüd seaduseks.

Seaduses antud määrang lobbyisti kohta on väga lai. Kui seda rakendatakse nagu kord ja kohus, siis kehtiks see suure osa Washingtoni elanikkonna kohta. Registreerimine oleks võinud sel juhul kujukalt näidata, milline tohutu suur hulk ahneid kaane on igalt poolt imenud end ameerika riigiaparaadi külge. Kuid seda registreerimist teostatakse formaalselt. See ei pane lobbyile peale mingeid kitsendusi või kohustusi. Lobby on kohustatud andma teateid ainult oma teenistujate koosseisu, nende palga suuruse ja kulude summa kohta. Seadus ei nõua sugugi, et need kulud oleksid konkretiseeritud. Täheandaks ju see lobbyile edasise eksisteerimise võimatust. Tõepoolest, kas võib siis ametlikus aruandes teatada näiteks seda, kui palju dollareid on kulutatud altkäemaksude ja kingituste näol? Kuidas saaks säilitada kas või «demokraatia», «üldrahvuslike huvide» ja «seadusandluse erapooletuse» näilikkustki, kui oleks avaldatud nende isikute nimekiri, kellede äraostmiseks need summad olid kulutatud? See oleks olnud avalik, grandioosse ulatusega skandaal. Kongress ei ole muidugi nõus sellisel teel oma tegevust kompilitseerima.

Mis puutub kitsendustesse, siis seadus ei mõelnud neid sugugi kehtestada. Ametliku versiooni järgi oleksid need olnud «kons-

titutsioonivastased». Lobby tegevus rajaneb ju ameerika konstitutsiooni selle artikli laiendatud tõlgendusele, mis kõlab järgmiselt: «Kongress ei anna välja seadusi... mis kitsendavad... rahva õigust rahulikult kokku tulla ja pöörduda valitsuse poole petitatsioonidega kuritarvituste parandamise kohta.»

Ameerika tegelikkuse õel iroonia seisneb selles, et konstitutsiooni artiklit, mis kõneleb rahva õigusest võidelda kuritarvituste vastu, kasutatakse kõige jõledamate kuritarvituste ergutamiseks, millede all kannatab eeskätt just rahvas. Seega on seadus registreerimise kohta vaid silmakirjalikuks tribuudiks avalikule arvamusele, mis aegajalt protesteerib korrupsiooni kõige jõhkramate ja avameelsemate vormide vastu. Ameerika seadusandluse «erapooletusele» on iseloomustav, et ta nõuab lobbyna registreerimist mitte ainult monopolide agentuuridelt, vaid ka... ametiühingute esindustelt. «Põhjuseks» sellele on see, et nad taotlevad, näiteks, ametiühinguvastaste seaduste kaotamist.

Washingtonis on registreeritud üle tuhande lobbyistide kontori. Suurte monopolistlike ühenduste eestkostjad Washingtonis saavad oma tegevuse eest kolossaalseid tasusid. «Elektrotehniliste Kompaniide Rahvusliku Ühingu» esindaja Purcell Smith saab aastas kuuskümmend viis tuhat dollarit; Stephen Walter, kes töötab samas lobbyis — 50 000 dollarit; «Ameerika Raudteede Ühing» maksab Carter Fortile nelikümmend tuhat; «Suhkrutehaste Ühing» ei jää temast maha, makstes oma eestkostjale Robert Shealdsile samuti 40 000; «Ameerika Toiduaineteettevõtete Nõukogu» hindab oma esindaja Clifton Woodroomi teenuseid kolmekümne kuuete tuhandele. Monopolid ei pillu oma raha tuulde. Suured summad, mida nad kulutavad lobbyistide ülalpidamiseks, vajalike isikute äraostmiseks ja teisteks kuludeks, tasuvad end sajakordselt. Kas ei too näiteks pööraseid dividende hindade reguleerimise seaduse kaotamine, tänu millele hakkasid kaupade hinnad hoogsalt tõusma? Kas ei tasunud milliseid tahes kulusid Taft-Hartley seaduse kehtestamine, mis kitsendab tööliste streigiõigust?

Esimesel pilgul võib paista, et kuna Kongressis, valitsuses ja kõigis asutustes on olemas otsesed või kaudsed «big business'i» käsikud, siis pole lobbyistide järele mingisugust tarvidust. Piisab telefonikõnest Wall Streetilt Kongressi — ja bossi tellimus täidetakse. Kuid see on nii ainult esimesel pilgul. Tegelikult aga on asi palju keerukam. Siin tuleb silmas pidada, et «big business'i» käsikud saadetakse Washingtoni kõrgeile kohtadele mitte ainult valitsevate ringkondade kulissidetaguse kokkuleppe põhjal, vaid kõige sagedamini üksikute mono-

polide, mitmesuguste tööstus-, transpordi- ja kaubandusharude vahel toimuva ägeda konkurentsivõitluse tulemusena. Seega asuvad seadusandluse ja valitsuse tüüri juures esijoones selles võitluses võitnud rühmade käsikud. See asjaolu annab suured võimalused edasiseks võitluseks konkurentide vahel selle eest, et kallutada oma poole — kas või piiratud küsimusteringis — kõrgelseisva isiku, kes on sattunud antud kohale võistlevate jõudude toetusel. Kuid vahel on kasulik võidelda isegi selle inimese poolehoidu eest, kes on jäänud ustavaks oma bossile ega jäta tema huve sugugi hooletusse. Lõunaosariigi senaator, kes esindab näiteks puuvillaplantaatorite huve, ei kahjusta neid, kui ta toetab seaduseelnõu tollide tõstmiseks elektriseadeldistele, mida taotleb elektritööstuse lobby. Täpselt samuti kongressmen Detroitist, kes võlgneb oma karjääri eest tänu autotööstureile, ei tekita kahju oma patroonide bisnessile, kui ta hääletab maaomandimaksu alandamise poolt, mille pärast muretsevad näiteks lõunaosariikide maaomanikud. Siin tekib pind igasugusteks kompromissideks, vastastikusteks teenusteks, lõpmatuiks häälte ümbersegamisteks Kongressis ja segasteks kombinatsioonideks administratiivasutustes. See on ühtlasi tänulik pind kõige vastikumale korruptsioonile. Siin ongi tarvis nuuskivaid lobbyiste, kes alatasa punuvad räpaste intriigide ja äraostmiste ämbliku võrku, kauplevad ameerika seaduseandjate häälte ja auga, riigiparaadi esindajate allkirjade ja südametunnistusega.

Korruptsiooni teostatakse paljude võtetega, alates selletaolistest jämedatest, kus mõlemad «kõrged lepinguosalised» toimivad otsekoheselt, leppides varem kokku altkäemaksu summa üle, ja lõpetades selliste peenikestega, milledest ei saa kohe aru isegi altkäemaksuvõtja ise. Ühest niisugusest viisist jutustab «Times Weekly's» ajakirjanik Carey Longmyre:

«Lobbyistid,» kirjutab ta «seavad oma ülesandeks sõlmida intiimtuvusi Kongressi komiteede liikmetega ja teiste vastutavate isikutega, kellel on tegemist seadusandlusega või selle tööstusharu reguleerimisega, mida lobbyist esindab. Kui kongressmen X armastab näiteks mängida golfi panusele kümme dollarit, siis korraldab lobbyist nii, et seaduseandja saab mängida, millal tal aga pähe tuleb, kusjuures kongressmen X-il õnnestub peaaegu alati võita. Poole aasta pärast oleks kongressmenil raske mitte heita pilku seaduseelnõule, mida tahaks läbi viia üks tema golfipartnerid. Seaduseelnõu on juba algusest lõpuni lobbyisti juriskonsultide poolt ette valmistatud. Ainus, mis jääb teha kongressmenil, — on anda seaduseelnõu saadikutekoja clerkile. Golfimäng võib seega tuua suuri protsente.»

Tüüpiliseks näiteks lobbyistide poolt varem ettevalmistatud seaduseelnõu esitamisest Kongressile on Taft-Hartley töölistavastase seaduse vastuvõtmise protseduur. Selle dragoonilise seaduse eelnõu koostati «Töösturite Rahvusliku Assotsiatsiooni» juristide Theodor Eisermanni, Jerry Morgani ja teiste poolt, ning seaduseelnõu anti seejärel valmiskujul üle kongressmen Hartley'le, kes esitas selle oma nimel saadikutekotta. Seadus võeti saadikutekoja poolt vastu vaid üsna väikeste kõrvalekaldumistega esialgsest tekstist, samuti ka senati poolt, kuhu see esitati senaator Tafti poolt. «Avaliku arvamuse organiseerimiseks» ja teisteks vajalikeks kuludeks seoses Taft-Hartley seaduseelnõuga kulutasid monopolid ligikaudu 100 miljonit dollarit. Pole kahtlust, et neist sai oma kolmkümmend juuda hõbeseklit ka kongressmen Hartley, kes kasutas oma «seadusandliku algatuse õigust» ja teised kongressmenid, kes osutasid talle selles kaasabi.

Kõrgelseivate hingede kütid ei opereeri ainult rahalise peibutisega. Nad õpivad hoolikalt tundma nende poolt ära märgitud inimeste harjumusi, kalduvusi, nõrkusi ja pahesid. Eriti sageli kasutavad nad ära kalduvust alkoholismile. Isikuid, kes ilmuvad erilist kiindumust naissoosse, tutvustavad nad ahvatlevate ja seejuures järeleandlike iludustega. Lennukitööstur Howard Hughes'i lobbyistid näiteks korraldasid ametnikele, kelle ülesannetesse kuulus sõjavarustuse lepingute sõlmimine, hiilgavaid bankette, kuhu nad kutsusid maksulisi Hollywoodi ja New Yorgi «gõrle». Prassingud, mis toimusid nende bankettide ajal, näisid üliskandaalseina isegi Ühendriikides, kus skandaalid on tavaliseks asjaks.

Mõned Kongressi liikmed, kes soovivad saada tagasi valitud samale kohale, kuid ei ole täiesti kindlad valimiselsete mahhinatsioonide tulemuses, jälgivad murelikult mõjukate isikute meeolu oma valimisringkonnas. Vahel avaldatakse neile kongressmenidele survet, et pöörata nende positsiooni soovitavas suunas. Lobbyistide žargoonis nimetatakse seda «leili viskamiseks». Kongressmeni aadressile võib saabuda tuhandeid telegramme palvete või protestidega, kuid kõik need võivad lähtuda lobbyistilt. Nagu on näidanud juurdlus, mõnedel juhtudel isikud, kellede nimed seisid telegrammidel, isegi ei aimanud, et nende nimel saadetakse proteste. Selliseile telegrammidele kirjutatakse alla nimed, mis on võetud kohalikust telefoni-raamatust.

Lobbyistidena esinevad tavaliselt tumedad tegeliskid, kes tunnevad hästi selle monopoli huve, keda nad esindavad. Ühtlasi peavad nad peenelt orienteeruma pealinna elu ja kõrgemate

riigivõimuorganite tegevuse salakavalais sepitsustes. Seepärast figureerivad lobbyistidena pahatihti endised kongressmenid ja senaatorid ning endised ametnikud. Eriti kasulikeks osutuvad seejuures endised kongressmenid ja senaatorid: nad mitte ainult et tunnevad täpselt seadusandlikku bisnessi, vaid neil on ka tugevad sidemed Kongressiga, mis asja suuresti kergendab. Kongressi kirjutamata komme tuleb neile samuti vastu: endised kongressmenid pääsevad vabalt Kongressi istungitesaali ja tööruumidesse, kus neil on mitte ainult tihe kontakt kongressmenidega, vaid kus nad saavad ka lobbyistidele väga väärtuslikku informatsiooni. On aset leidnud juhtumid, kus jultunud lobbyistid endiste seaduseandjate hulgast oskasid oma äriasju ajada otse istungitesaalis.

Lobby tegevus ei ulatu ainult sise-, vaid ka välisasjadesse. Näide sellisest lobbyist on «Marshalli Plaani Teostamise Abistamise Komitee». See lobby taotles «Marshalli plaani» kiireimat heakskiitmist Kongressi poolt ja hiljem selle elluviimist. Selle komitee eesotsas seisis endine sõjaminister Henry Stimson, komitee täidesaatvaks direktoriks oli teine endine sõjaminister Robert Patterson. Täidesaatva nõukogu liikmete hulka kuulusid suure «Chase National» panga juhataja Wintrop Aldrich, tuntud luuraja Allen Dulles, kurikuulsa John Foster Dullesi vend, ja teised isikud, kes seisavad niisama lähedal Ameerika Ühendriikide suurimaile monopolidele. «Marshalli Plaani Teostamise Abistamise Komitee» põhiülesanne, nagu seda avaldas Aldrich «Ameerika Pankurite Ühingu» koosolekul, seisnes selles, «et ergutada otseseid kapitalimahutusi ameerika firmade poolt Lääne-Euroopa tehaseisse ja tööstusseadeldistesse». Majanduslike positsioonide vallutamine ameerika kapitali poolt Lääne-Euroopas toimuks kiiremini ja hõlpsamini «maršaliseeritud» valitsuste kapitulantliku poliitika abil. «Tuleb loota,» avaldas Aldrich, «et Lääne-Euroopa maad likvideerivad võimalikult lühema ajaga valitsuse majandusliku kontrolli.»

Praegu, seoses «Marshalli plaani» kehtivusaja lõppemisega, kuulub see lobby nähtavasti ühe- või teistsugusele reorganiseerimisele. Kuid ameerika monopolide ekspansionistlik tegevus ei muutu sellest raasugi.

Ameerika lobby sirutab oma kisklikud katsesarved ka «maršaliseeritud» Lääne-Euroopasse.

6. NEETUD VANAMEES JIM CROW

Suvel veetsin sageli puhkepäevad oma sõprade suvilas Annapolise lähedal, kilomeetrit viiskümmend Washingtonist.

Suvila, mis kandis pretensiooset nimetust «Kristallallikas», oli varem olnud kellegi jõuka farmeri talu. Nüüd leidsid selles suvist peavarju kahe Washingtonis töötava Nõukogude kodaniku perekonnad. Täielik vaikus ja idülliline külamaastik tegid farmi oivaliseks puhkepaigaks pärast nädalast tööd umbes, tolmuses ja bensiinist haisevas Washingtonis.

Kuid tõeline suvepuhkus on võimatu ilma supluseta. See lõbu kahjuks puudub farmi elanikel, sest farmile nime andnud «kristallallikas» on vaid kaev, millest juhitakse vett majja torude kaudu. Muide, näib, et väljapääs on siiski olemas. Tuleb minna ainult ühele supelrannale nende rohkearvuliste supelrandade hulgast, mis on laiali pillatud läheduses, Chesapeake'i lahe ääres. Piki kõiki teid, mis viivad Washingtonist Annapolise poole, seisavad karjuvad reklaamtahvlid, mis meenutavad teile visalt nende supelrandade olemasolu.

Kord, kui palavus muutus talumatuks, otsustame siirduda supelranna otsinguile. Minu külalislahke pererahvas — Pjotr Semjonovištš ja Marja Fjodorovna — on ise alles uustulnukad siin ümbruses, kuid ühisel jõul me loodame leida mingisuguse paiga, mis sobib suplemiseks.

Sõidame farmist välja autos, mis on viimase võimaluseni täis kiilutud palavusest roidunud suvitajaid. Jõudnud maanteele, pörkame kohe mitme reklaamtahvli otsa, mis maalivad kõige ahvatlevamais värves rannikuäärseid paiku. Siin on «Kullaliiv» ja «Smaragdne laht» ja «Päikesepaisteline plaaž». Hea õnne peale langetame oma valiku «Päikesepaistelisele plaažile», mis asetseb kõigest mõne kilomeetri kaugusel farmist.

Jõudnud taraga piiratud «Päikesepaistelise plaaži» väravate juurde, peatame auto väikese puuonni lähedal, mis on nähtavasti kassaks. Aknakesest vaatab välja kassapidaja, noor, heledas sitskleidis neegritar. Ta vaatab meile otsa hämmeldunud ja tundub, et isegi kohkunud pilguga.

Väljun autost ja siirdun kassa juurde. Kassapidaja hämmeldub veelgi rohkem.

«Kui palju tuleb meil maksta piletite eest? Meid on kuus täiskasvanut ja kolm last.»

«Ma tõesti ei tea, sir,» vastab neiu kohmetunult.

See vastus kassapidaja suust kõlab rohkem kui kummali-sena.

«Meid on kuus täiskasvanut ja kolm last,» kordan ma seks puhuks, kui ta polnud hästi kuulnud, ja ulatan raha.

«Ma ei tea tõesti, mis teile öelda, sir,» pomiseb neiu, eemale tõmbudes rahast. «Andestage, see on nii ootamatu...»

«Mis on ootamatu?»

«See, et teie tahate tulla meie plaažile, sir.»

Heidan täielikus nõutuses pilgu oma kaaslastele, kuid nemadki pole minust vähem hämmastunud.

Sel ajal möödub õues mingisuguses mundritaolises rõivas neeger. Nähtavasti on see supelranna ametnik.

«Fred!» hüüab äkki neegriale kummaline kassapidaja. «Fred, need inimesed tahavad minna meie plaažile!»

Neiu sõnad rabavad ilmselt Fredi. Meie soov sattuda plaažile näib tallegi nähtavasti millegi täiesti ebatavalisena, peaaegu vapustavana.

«Meie plaaž on värviliste jaoks, sir,» selgitab ta meile aupaklikult ja samal ajal kartlikult. «Siin ei käi valged inimesed kunagi.»

Aimasin juba ilma selletagi, et olime sattunud supelranda, mis oli määratud ainult «värvilistele».

Rõhumine, mis saab osaks neegreile orjapidajate psühholoogiaga inimeste poolt, tekitab igas nõukogude inimeses sügavat pahameelt ja äratub temas palavat kaastunnet inimeste vastu, kes on süüdi vaid selles, et nende nahk on tumeda värvusega.

Just need tumedad tunded tormitsevad nähtavasti minu kaaslastes, sest üks neist pistab oma pea auto aknast välja ja ütleb ametnikule erutatult:

«Meie oleme Nõukogude kodanikud. Meie jaoks ei ole erinevust «värviliste» ja «valgete» vahel. Andke meile piletid.»

Sõnad «Nõukogude kodanikud» avaldavad kassapidajale ja ametnikule soodsat muljet. On selge, et nad on kuulnud nõukogude inimestest ja nende leppimatust suhtumisest rassistlikusse ideoloogiasse. Kuid Fred püsib omal arvamusel.

«See on ikkagi võimatu,» vastab ta tuliselt minu kaaslasele. «Mõtelge, sir, — asi ei seisa ju ainult teis. Teie suplete ära ja sõidate minema, aga mis saab pärast meist? Teie olete vist kuulnud Jim Crow'st?»

Jah, meie olime muidugi kuulnud Jim Crow'st. Seda üldnime kannavad ameerika rassistid, kes on tuntud oma sadistlike mõnitustega neegrielanikkonna üle. Fredi kartused ei ole kaugegtki tühine fantaasia, see on paraku kurjakuulutav reaalsus.

Et mitte tekitada «Päikesepaistelise plaaži» ametnikele või klientidele ebameeldivusi, loobume oma kavatsusest supelda.

Ja sõita pärast sellist kõnelust teise supelranda, «valgete» juurde, me enam ei taha.

Järgmisel pühapäeval, kui ma sõidan jälle «Kristallallika» farmi, viib juhus meid jälle kokku Jim Crow'ga.

Kasutades puhkepäeva, läheb Nataša, minu sõprade koduperenaine, koos naabrite juures töötava noore elurõõmsa neegritari Kate'iga jalutama Annapolisesse. Nataša sõbrustab Kate'iga ja nimetab teda Katjaks. Mõningane tagavara ingliskeelseid sõnu ja väljendusrikas žestikulatsioon võimaldavad Natašal neegritariga üsna keskmist viisi kõnelda.

Teised suvitajad veedavad aega, kuidas keegi heaks arvab. Meie Pjotr Semjonovištiga, olles end sisse seadnud tiheda lehesetikuga tammede varju, mängime malet.

Seda suvitusidüllil rikub äkki majas helisev telefonikell. Marja Fjodorovna võtab toru ja lühikese kõne järel kutsub äreval häälel Pjotr Semjonovišt. See lahkub vastumeelselt malelaua juurest. Mäng hakkab kujunema tema kasuks. Ta kardab, et lastes tähelepanu kõrvale kiskuda, annab käest initsiatiivi.

Kuid mäng jääbki lõpetamata. Võtnud toru, vastab Pjotr Semjonovišt inglise keeles. Ta kõneleb valjusti, erutunult, ja minuni kostuvad katkendlikud laused:

«Mis? Politseijaoskonnas? Mis põhjusel? Kohe sõidan. Ütelge aadress.»

Ta väljub kiiresti majast, ajades käigul kuue selga.

«Sõidan kohe linna,» ütleb ta pahaselt. «Nataša ja Kate on mingisugusel kombel sattunud politseijaoskonda. Tarvis on nad sealt päästa. Mitte ei taipa, mida nad võisid teha? Aga ei,» vehib ta pahaselt käega, otsekui endaga vaieldes, «see on lihtsalt mingisugune arusaamatus.»

«Sõidan ühes teiega.»

Rahutuks muutunud naised saadavad meid auto juurde.

Mõne minuti pärast kihutame juba Annapolisesse.

Linnas leiame ilma vaevata üles politseijaoskonna — madala, punasest tellisest maja. Valvetoas, kahe politseiniku seltsis, istub rõhutud Nataša. Nähes meid, hüppab ta üles ja ohkab kergendatult:

«Lõpuks ometi! Kui hea, et te tulite! Ma lihtsalt enam ei teadnud, mis minust saab.»

«Milles on asi, Nataša? Kuidas te siia sattusite,» küsib Pjotr Semjonovišt.

«Aga ma ei taipa seda isegi. Nad rääkisid mulle midagi — aga kas ma inglise keelest aru saan?»

«Aga kus siis Kate on?»

Nataša noogutab peaga naabertoa poole.

«Kate on seal,» ütleb ta ja lisab sosinal, otsekui kartes, et politseinikud salaja kuulavad. «Ta peksti läbi.»

Mis lummutis see on!

Naabertoast ilmub politseiohvitser. Ta küsib Pjotr Semjonovišilt viisakalt, kuigi üsna ebasõbralikult, kas tema juures tõesti teenib Nataša, kas me tõesti oleme Nõukogude kodanikud ja kas me tõesti elame «Kristallallika» farmis. Pealeselle esitab ta tubli kümme-kond teist küsimust, millel pole asjaga mingit pistmist. Lõpuks laskub ta selleni, et selgitab meile, miks Nataša ja Kate kinni peeti. Tema seletustest ja peamiselt neidude jutustustest saame kujutluse sellest, mis toimus.

Neidud jalutasid rahulikult linna mööda senikaua, kui neile tuli pähe õnnetu mõte kinno minna. Kate, kes etendas teejuhi osa, viis Nataša linna ääreossa, tagasihoidlikusse kinoteatrisse, mida külastavad negrid. Keegi valvas segregatsiooni pooldaja, olles äärmiselt imestunud sellest, et valgevereline Nataša läheb «värvilisse» kinno, teatas sellest sensatsioonilisest sündmusest viivitamatult lähemale politseipostile. Nataša ja Kate olid istunud juba oma kohtadele, kui äkki ilmus saali politseinik. Ta käskis neil endale järgneda. Neidudel ei jäänud muud üle, kui alistuda. Vaene Nataša ei aimanud, et kõiges oli süüdi nimelt tema. Talle ei tulnud mõttesegi et astudes «värvilisse» kinno sooritas ta kohalike rassistide vaatekohast oma kergemeelsuselt otse ennekuulmatu teo. Sellest vaatekohast, mis on meie meelet metsik, Ameerikale aga täiesti tavaline, võis sellise teoga toime tulla ainult inimene, kes on lõplikult ogardunud või viibib ebakaines olekus.

Just viimast oletust avaldabki politseiohvitser. Raske öelda, kas ta ise usub seda, või tahab ta kas või kuidagi õigustada Nõukogude kodaniku kinnipidamist. Olgu kuidas on, kuid ta kaitseb kangekaelselt seda versiooni, vaatamata meie pahameelseile protestidele ja solvunud Nataša kibedaile pisaraile.

«Kuidas ka polnud,» ütleb ta ähvardusega, «kuid ma ei soovita teil korrata seda katset! Järgmisel korral ma ei vastuta tagajärgede eest.»

Lõppude lõpuks nõustub ta mõlemad «naiskurjategijad» meiega ära laskma. Tuppä tuuakse äranutetud silmadega Kate. Tal on silma all sinine muhk. Kogu selle aja kestel peeti teda kinni erilises, «värviliste» jaoks määratud ruumis. Politseijaoskonnas järgitakse segregatsiooni niisama rangelt, nagu kõikjal mujalgi.

Koduteel kirub Nataša rängasti ameerika kombeid ja korda.

Eriti saab sauna seejuures politseiohvitser, kes lubas endale solvavaid märkusi tema aadressil, Kate'i suhtes aga turusõimu ja isegi käte mängu panemist. Jagame täielikult tema pahameelt, kuid soovitame tal edaspidi käituda ettevaatlikumalt. Sellisel mahajäänud maal, nagu Ühendriigid, võivad meie silmis kõige süütumad toimingud tekitada ebameeldivaid tagajärgi. Selle eest hoiatas meid täiesti selgemõtteliselt politseiohvitser.

Oma viibimise ajal Ameerikas veendusin, et ameerika elus on «jim crow'ism» igapäevaseks nähtuseks. Inimesed, kes tunnevad pealiskaudselt elu Ühendriikides, arvavad mõnikord, et rassiline diskrimineerimine eksisteerib vaid endiseis orjapidajate lõunaosariikides. Tegelikult on «jim crow'ism» levinud ühel või teisel kujul sõna otseses mõttes kõigis osariikides, olgu need lõuna-, põhja-, ida- või lääneosariigid. Neegrid kannatavad igal pool tagakiusamise all. Sageli sõltub nende olemasolugi tänapäeva orjapidajate meelevallest. Neegreile antakse tavaliselt ainult kvalifitseerimata ja madalalpalgalist tööd. 1940. aasta rahvaloendus demonstreeris seda kujukalt. Osutus, et ainult 5% neegrist mehi tegeles vaimse tööga või olid ametnikud ja ainult 4%-l oli töö, mis nõuab teatud kvalifikatsiooni. Veel halvem on olukord neegreist maaelanikkonnal, kes on poolpärisorjuslikus sõltuvuses maaomanikest.

Juhtusin kord nägema, kuidas pullmanvagonile New York—Washingtoni kiirrongis sai osaks täielik boikott seetõttu, et sinna oli asunud must reisija. Neegri ilmunisel peaaegu kõik «sajaprotsendilised ameeriklased» tõusid ja lahkusid naabervagunitesse. Hiljem selgus, et neeger oli kuulus Ameerika Ühendriikide poksitšempion. Arvatavasti paljud kõrkidest reisijatest aplodeerisid armulikult tema menu puhul ringis. See oli täiesti «okay», sest seal esines tšempion vaatamängu osalisena, mille eest pealtvaataja maksis dollareid ja tsente. Ent kuidas saab reisida ühes neegriga võrdseil tingimustel? Sedasi võib vahest enda kõrvale istuma panna isegi neegervagunisajaaja, kes puhastab harjaga teie kübarat ja palitut ning võtab orjameelselt vastu jootraha.

Nii me sõitsimegi pooltühjas vagunis Philadelphiani, kus poksitšempion väljus vagunist. Nende väheste reisijate psühholoogia kohta, kes vagunist ei lahkunud, on iseloomustav järgmine märkus minu juhusliku toolinaabri poolt, kes pidas end nähtavasti liberaalselt mõtlevaks inimeseks:

«Nagu näete, ma ei jaga nende džentlmenide seisukohta, kes oma kohtadelt lahkusid. See oli nende poolt üsna taktitu, kuid

nõustuge siiski, et meil põhjas on suhtumine neegreisse hoopis tolerantsem, kui lõunas. Seal oleks see neeger, kui ta ainult julgeks ilmuda pullmanvagunisse, parimal juhul jalahoopidega välja aetud. Noh, aga halvimal... te ise teate, mis temaga oleks juhtunud.»

Hiljem Georgias viibides tutvusin ma lähemalt rassistliku praktikaga lõunas. Kuid praegugi oli mulle selge, et minu naaber, kes pidas kõige jõledama diskrimineerimise akti «tolerantsuseks», ei olnud just väga kaugele jõudnud avameelseist ku-klux-klanlastest, kelledele neegrite lintšimine on täiesti tavaliseks ajaviiteks.

Muide, minu teekaaslane pidi kindlasti teadma, et kõige jõhkram neegrite kallal vägivalda tarvitamise vorm barbaarsete «lintši kohtute» näol leiab aset mitte ainult lõunaosariikides. «Ameerika tsivilisatsiooni» progress viimaseil aastakümneil on viinud nii kaugele, et selles suhtes on erinevus põhja ja lõuna vahel kiiresti kadumas. Veel enam, just põhja- ja kesklääneosariikides on jõhker vägivald neegrite kallal võtnud tõe poolt kolossaalse ulatuse. Teise maailmasõja ajal toimus nende osariikide linnades — Detroitis, Philadelphias ja teistes — massilisi neegri pogromme, mis paisusid nii suureks, et osariikide võimud olid korra jaluleseadmiseks sunnitud isegi sõjaväge kohale kutsuma.

Pärast sõda pole olukord paranenud, vaid hoopis halvenenud. Ei möödu kuudki, mil ajalehtedes ei ilmuks teateid uutest lintšimisjuhtudest või teistest vägivaldaaktidest neegrite kallal. See ulatuslik vägivaldaaktide laine annab tunnistust sellest, et Ameerikas teostatakse praegu tõelist kampaaniat «värviliste» hirmutamiseks, mida pealegi organiseeritakse võimude mahitusel. Mitmesugustes osariikides tärkavad uuesti ellu Ku-Klux-Klani fašistlikud organisatsioonid. Üks nende põhi-eesmärkidest seisab selles, et hoida kindlates ohjades neegerelanikkonda ja julma terrori abil hävitada tema püüdlusi emantipeerumisele.

Pogrommimiseleolud, mis valitsevad praegu rassistide juures, ei kõnele sellest, et nad on veendunud oma võimu vankumatuses, vaid pigem sellest, et nad tunnevad rahutust selle võimu pärast. Selleks on neil olemas mõningaid põhjusi. Sõja ajal kutsuti Ameerika armeesse sajad tuhanded neegrid. Neile õpetati sõjaasjandust, neist loodi terveid sõjaväeosi ja -koondisi. Ameerika 5. armee koosseisu, mis sõdis Itaalia rindel, kuulus peaaegu täielikult neegreist koosnev 92. diviis. Selle ohvitserikoosseis oli kahes kolmandikus osas komplekteeritud neegreist. Teistel rinetel oli samuti neegritest sõjaväeosasid. Lennuväes oli eskad-

rille, mille lendav koosseis koosnes ainult neegreist. Seega sundisid sõja vajadused ameerika väejuhatust õpetama neegreile relva käsitlemist.

Kuid see pole veel kõik. Milliseid varjatud eesmärke reaktiooniline sõjaväeline kildkond teises maailmasõjas taotleski, ametlikus propagandas iseloomustati seda sõda kui fašistliku barbaarsuse vastu suunatud sõda, mida peeti demokraatia, vabaduse ja Hitleri poolt rõhutatud rahvaste vabastamise eest. Lasti käiku terve arsenal hiilgavaid, kuigi võltse «demokraatlikke» loosungeid ja mõisteid selleks, et veenda ameerika sõdurit vajalikkuses oma elu ohverdada.

Eriti südamelähedane oli see propaganda neegersõdureile. Nad unistasid sellest, et selle sõja lõpp, mida peetakse nii kõrgete eesmärkide nimel, tähendab ka Ameerikas sellesama orjapidamisideoloogia likvideerimist, mis saksa fašismi näol kuulus hävitamisele Euroopas. Neegreist sõdurid rääkisid kaevikuis:

«Kui me läheme tagasi koju, siis hakkame nõudma ka endile seda vabadust, millest on meile siin nii palju lobisetud. Me tahame jäädavalt maha matta neetud vanamehe Jim Crow, meie tahame üheõiguslikkust kõikidele.»

Kuid neegersõdurite ja muu neegrielanikkonna unistusel polnud mingeid väljavaateid teostumiseks. Ameerika valitsevad klassid muidugi ei kavatsenudki ega kavatse midagi ette võtta rassilise diskrimineerimise kaotamiseks. Ja sel pinnal neegrite hulgas tekkivat rahulolematust loodavad nad maha suruda vanade, proovitud vahendite abil. Sellepärast arendabki «neetud vanamees Jim Crow» uuesti säärast pöörast aktiivsust. Just tema peale on pandud ülesanne — hävitada neegrite mälust kõik need demagoogilised deklaratsioonid inimeste võrdsusest, «sõltumatult naha värvusest ja rassist», mida kuulutati ameerika propaganda poolt sõja ajal. Jim Crow peab samuti sundima eilset mustanahalist sõdurit loobuma ketserlikust mõttest — kasutada oma õiguste, elu ja inimvääruse kaitsmiseks relva jõudu, mille käsitlemist õpetati talle nelja sõja-aasta jooksul.

Washington ei ole erandiks üldreeglist. «Jim crowism» on siin samasugune igapäevane nähtus, nagu igal pool mujalgi. Tõsi küll, Washingtonis esineb lintšimise juhtumeid võrdlemisi harva. Selle-eest õitseb siingi lopsakalt segregatsiooni praktika.

Washingtoni «must vöönd», see on tegelikult terve isoleeritud linn. Siin on neegreil omaenda peatänavad — Florida Avenue ja U Street; siin asetsevad neegrite restoranid, baarid, dancin-

gud, kinoteatrid. Kuid kõige rohkem on «mustas vööndis» urkaid. Elutingimused on neis veelgi vastikumad kui kõigis teistes Ameerika linnade neegrigetodes.

Mul oli juhus näha, kuidas elavad neegrid New Yorgis, Baltimore'is, Philadelphias, Miamis, kuid kuskil ei olnud säärast hämmastavat vaesust, kokkukuhjumist ja mustust kui Washingtonis. Ameerika ajakirjanik Kiplinger kirjutab oma raamatus, et pealinna neegrielanikkond põeb tohutu suures enamikus tuberkuloosi, ületades tuberkuloosi surevuse poolest kõik teised Ameerika Ühendriikide linnad.

Esialgu ei ole Washingtonis veel antud ametlikke määrusi, mis keelavad neegreil asuda väljapoole «musta vööndi» piire ja külastada restorane või kinosid teistes linnaosades. Kuid ometi ei kohanud ma kordagi ainustki neegrit ärikeskuse peatänavana F Streeti kinoteatris või teistes, väljaspool «musta vööndi» piire asuvais kinoteatris. Küsisin ühelt tuttavalt ameeriklaselt, miks neegrid, vaatamata keelu puudumisele, ei käi «valgeis» kinodes ja restoranides.

«Ei ole midagi lihtsamat,» vastas ta. «Teoreetiliselt on asi nii, et iga neeger võib tulla meie kinno. Kuid ükski neeger ei nõustu muidugi taluma seda kohtlemist, mis talle seejuures osaks langeb. Kassapidaja heidab talle piletit müües põlgliku või halvustava pilgu. Piletitekontrollija teeb näo, et ei märka teda ega näita talle kohta. Kui ta aga, pimeduses komistades, leiab endale ise koha, siis tõusevad kõik tema naabrid kohe üles ja lahkuvad sõimusõnu pomisedes. Aga võib-olla juhtub ka halvemat. Sellest lihtsast taktikast piisab täiesti, et neegreil ei tuleks mõttesegi käia ühes kinos valgetega.»

Taktikat, mida minu tuttav kirjeldas, asendab viimasel ajal Washingtoni teatrites ja kinodes «jim crowismi» aktiivsem vorm. Et vabastada «valge» publik neegrite naabrusest, kuulutavad nad lihtsalt, et nüüdsest peale «värvilisi» pealtnähtavaid teatrisse ei lasta. Just nõnda toimiski teatri «National» administratsioon. See rassistlik vaenuakt kutsus esile vastulöögi Washingtoni neegrielanikkonna poolt. Mitu päeva kestis teatri piketeerimine. Teatri sissekäigu juures jalutasid neegrid, hoides käes plakateid pealkirjadega: «See teater on ülekohtune neegrite suhtes», «Boikoteerige teatrit, mis propageerib rassivaenu» ja nii edasi. Kuid teatrit külastav pealinna publik jäi selle vastu täiesti ükskõikseks.

Teatri «National» eeskuju järgivad ka teised Washingtoni kinod ja teatrid. Kõige kaugemale on ses suhtes läinud purureaktsioonilisele naisühingule «Ameerika Revolutsiooni Tütred» kuuluva kontserdisaali «Constitution Hall'i» administratsioon.

Uhing on keelanud neegreile mitte ainult sissepääsu saali, vaid ka estraadil esinemise. Teostades seda keeldu, loobus administratsioon lepingu sõlmimisest silmapaistva neegrist pianisti Hazel Scottiga, kes pisut enne seda esines suure menuga New Yorgis. Hiljem aga võtsid «ameerika revolutsiooni tütrede» oma põhikirja artikli, mis legaliseeris need administratsiooni sammud.

Pöörane rassistlik fanatism leiab vastupanu Ameerika Ühendriikide eesrindlike ühiskondlike ringkondade poolt. Selle vastupanu organiseerijaiks on peamiselt kommunistlik partei ja progressiivse intelligentsi organisatsioon. Ent seniajani ei ole see veel omandanud ulatusliku ühiskondliku liikumise iseloomu.

Selle vastupanu mõningad vormid ei kanna kaugeltki tõhusat iseloomu. Juhtusin viibima kord niinimetatud «rassidevahelisel» peoõhtul, mis oli korraldatud Washingtonis. Selle korraldajate — kelleks oli, nagu hiljem kuulsin, kveekerite heategev komitee — kava kohaselt pidi peoõhtu läbi viidama kõigi Ameerika Ühendriikides elavate rasside ja rahvuste esindajate vahelise kultuurilise koostöö tähe all. Kuid «kultuurilist koostööd» mõistisid nad, nagu näha, üsnagi veidralt.

Peoõhtu toimus «musta vööndi» ühe kinoteatri juures asuva dancingu ruumis. Halvasti valgustatud saalis mängis kaks džässorkestrit, milledest üks oli neegriorkester, teist aga nimetati programmis «rassidevaheliseks», kuna selle moosekantide — peamiselt neegrite ja mulattide — koosseisus olid mõned valged ja indiaanlased. Mõlemad orkestrid tegid kõrvulukustavat lärmi, mängides tantsumeloodiaid. Selle muusika saatel tantsisid saalis paarid, kord tehes hoogsaid «jiggerbag'i» samme, kord liikudes aeglaselt blues'i rauges rütmis. Tantsijate, peamiselt neegrite hulgas, nägin ka mitut valget, kuid need olid peaaegu eranditult mehed, — naised ignoreerisid «rassidevahelist peoõhtut». Tantsudega üldsaalis ja mõne kontsertnumbriga, mida kandsid ette džässorkestrid, piirduski kogu «kultuuriline koostöö».

Esineb ka üksikuid rassistliku fanatismi vastu suunatud protesti vorme, nagu demobiliseeritud sõduri Edward Bykowski tuntud katse paljastada senaator Bilbot. See rassist kiusas taga mitte ainult «värvilisi», vaid ka kõiki neid ameeriklasi, kes ei kuulunud «sajaprotsendiliste» hulka.

Sõja ajal teenis Bykowski hospitalililaeval, võttis osa mitmest sõjakäigust ja sai jalast raskesti haavata, mille eest anti talle «Purpursüdame» orden. Haiglast väljumise järel jäi Bykowski invaliidiks. Tema ainsa tuluallika moodustas tühine kuuekümnepäevane dollariline igakuine pension.

Viibides alles ravimisel, kuulis Bykowski Bilbo järjekordsest rassistlikust vaenuaktist, kes oli saanud itaalia päritoluga ameerika kodanikele kirju, nimetades neid «dago'deks», mis kujutab endast sõimunime, mille ameerika šovinistid on andnud itallastele. Analoogilisi šovinistlikke kirju saatis Bilbo ka slaavi päritoluga ameeriklastele, kes olid tõmmanud endale senaatori viha tema inimvihkamise teooria ja praktika arvustamisega.

Nõrдинuna paadunud rassisti jõledast käitumisest, siirdus Bykowski, vaevalt väljudes New Yorgis haiglast, Washingtoni, et «seada Bilbo häbiposti tema tegude eest».

«Töotasin,» ütles ta kirjasaatjaile, «mitte säästa jõudu võitluses Bilbo vastu, sest mõistsin, et ta purustab kõike seda, mille eest meie võitlesime.»

Bykowski ilmus Kongressi sissekäigu juurde, toetudes kepile ja kandes rinnal plakatit, millel oli kujutatud «Purpursüdame» orden ja medalid, mis ta oli saanud mitmesuguste sõjakäikude eest. Kujutise alla oli kirjutatud suurte tähtedega:

«Utle mulle, senaator Bilbo, kas tõesti oli see kõik ilmaaegu? Mina võitlesin demokraatia eest.»

Ent Bykowski katsele piketeerida senaatorit Kongressi trepil tegi politseikaitsesalk kiiresti lõpu. Siis hakkas Bykowski piketeerima Bilbot tema korteri ukse juures, kuid too hiilis osavasti kõrvale ebageeldivast kohtumisest.

Naiivse veteraani ristikäik ei avaldanud Bilbo tegevusele muidugi mingit mõju. Kuid see leidis soodsat vastukõla progressiivseis ühiskondlikes ringkondades ja kutsus esile kaasa-tundvate vastukajade laine kõigis Ameerika Ühendriikide nurkades.

Kui Ameerika Ühendriikide eesrindlik avalikkus peab siiski teatavat võitlust diskrimineerimise vastu, siis oleks täiesti asjatu oodata mingisuguseid samme selles suunas praeguste valitsusorganite poolt. Pärast president Rooseveldi surma n rassistid ehitanud endale Washingtonis kindla pesa. Nad on likvideerinud või faktiliselt tühistanud kõik Rooseveldi algatused, mis olid suunatud diskrimineerimise vastu.

Teatavas mõttes on praegu just pealinn, aga mitte Ameerika lõunaosa rassistliku ideoloogia kantsiks. Just Ühendriikide Kongressis peavadki rassistid inimvihkamise jõledaid jutlusi. Just Kongress tõrgubki kangekaelselt kehtestamast seadusi, mis kaotaksid rassilise diskrimineerimise kõigis eluvaldkondades ja likvideeriks rahvuste poliitilise ebavõrdsuse, mistõttu viitteist miljonit neegrit, kes moodustavad rohkem kui 10% Ameerika Ühendriikide kogu elanikkonnast, esindas Kongressi viimastes

koosseisudes ainuüksi Adam Powell. Lõpuks, just Kongress ongi süüdi selles, et kibeda pilkena ja irvitusena neegrite üle kõlab 1870. aastal, pärast neegrite vabastamise eest peetud sõda vastuvõetud konstitutsiooni artikkel: «Ühendriigid või üksikud osariigid ei eita ega kitsenda rassi, nahavärvuse või endise orjusliku seisundi pärast Ühendriikide kodanike õigust valimistest osa võtta.»

7. AMEERIKA TSIVILISATSIOONI DŽUNGLEIS

Suvel on Washingtonis õhkkond nii küllastatud soojast niiskusest, et võrdlus saunalava õhkkonnaga ei ole sugugi liialdus.

Eriti talumatu on Washington juulis. Pühapäeviti, nagu lugeja juba teab, läksin ma tavaliselt pakku oma külalislahkete sõprade juurde «Kristallallika» farmi. Kuid kord kutsus Pjotr Semjonoviš mind vahelduseks lähemat pühapäeva veetma Blue Ridge'i mägedes Virginia osariigis. Seal on märksa jahedam kui Washingtonis. Autosõit sinna ei kesta üle kahe tunni.

Ja laupäeval, õhtu eel, sõidabki meie väike seltskond linnast välja minu sõbra viiekohalisel «chrysler'il». Rooli taga istub Pjotr Semjonoviš, mina istun tema kõrval ja seltskonna naispere on tagaistmel.

Sõitnud mööda kõrget silda üle Potomaci, mis on Washingtoni lõunapoolseks piiriks, me sattusime Arlingtoni eeslinna, mis asub juba Virginia osariigis. Viimaks väljub meie «chrysler» tihedast autodevoolust. Pjotr Semjonoviš lisab gaasi ja varsti me saavutame kiiruse, mis ületab ilmselt lubatud piiri. Kuid see teda ei hämmelda.

Hämarikus tõuseme Blue Ridge'ile, avara Appalachia mäestiku esimesele ahelikule. Just Appalachia on Washingtoni kliima äärmise niiskuse põhjuseks. Mäed takistavad tuuli, mis toovad Atlandi ookeanilt niiskust, kandmast seda edasi sisemaale ja muudavad seega rannaäärsed maakohad millekski aurukatla taoliseks.

Pjotr Semjonoviš keerutab enesekindlalt rooliratast tujukate sikkisakkidega teel. Mäekurul, tee ääres asuva väikese restorani juures peatume mõneks minutiks, et heita pilku meie ees laiuvale maastikule. Üleval võib veel eraldada tiheda taimestikuga kaetud pehmete mäenõlvade piirjooni, all aga, ahtais orgudes, on juba tihenemas pimedus. Siin-seal nõlvadel paistavad majakesed punaste katuste all. Neis hakkavad süttima tuled.

Ööbime väikeses võorastemajas teispool mäeahelikku. Muidugi on siin hingata hoopis kergem kui Washingtonis. Öösi ei tule kasutada elektriventilaatori abi, mis tekitab nohu ja külmetust. Magame rahulikult ja tõuseme hommikul reipaina ning värskendatuina.

Meile Pjotr Semjonovitši poolt esitatud ajaveetmise programm ammendub juba päeva esimesel poolel. Kiirustamata vaatleme tillukest Loray linnakest, mis näib elavat ainult turistide arvel, linna lähedal asuvat maa-alust koobaste galeriid kummaliste stalaktiitide ja stalagmiitidega ning mingisugust kellatorni «laulvate» kelladega, mis meie külastamise hetkel siiski vaikivad.

Pjotr Semjonovitš soovib päeva teise poole pühendada sõidule ümbruskonnas. Tema algatus kiidetakse üksmeelselt heaks. Reisikava valib ta ise.

Shenandoah jõe orus, Appalachia teise ja kolmanda mäeaheliku vahel me satume missis Kirby «madude farmi», mis määrabki kõik selle päeva järgnevad muljed.

«Madude farm» kujutab endast omamoodi miniatuurset muuseumi, mis kogub igasuguseid madusid ja demonstreerib neid väikese tasu eest möödasõitvaile turistidele.

Farmi elatanud tüse perenaine missis Kirby näitab meile oma kasvandikke, kes on kerra tõmbunud metallvõrgust kastides. Näeme siin mitmesuguseid mürgiste ja mittemürgiste madude tõuge. Ümbruskond on nende poolest rikas. Erilist tähelepanu köidavad lõgismaod ja punapäised vaskussid. Ameerika vaskuss, teise nimega mokassiinmadu, on väga mürgine.

Et elustada üsna igavat vaatlust, pistab perenaine läbi võrgu peenikese kepikese ja õrritab madusid. Mõned neist suhtuvad sellesse üsna ükskõikselt ja piirduvad vaid sellega, et pistavad välja pika, otsast kaheharulise keele. Kõige kergemini ärrituvaks osutuvad lõgismaod. Kui neid kepigaga häiritakse, siis hakkavad nad liigutama sarvrõngaist lõgisteid, mis asuvad neil saba otsas. Lõgin kestab edasi ka pärast seda, kui lahkume kastide juurest.

Peale madude on farmis olemas ka mõned teised imeasjad, nagu kahe peaga vasika topis, kuid need näivad selles roomajate riigis ülearustena.

Muide, «madude farm» ei ole ainult muuseum, vaid ühtlasi ka äriettevõte. Saame teada, et iga farmi eksponaati saab osta sobiva hinnaga.

Avaldan tusedale perenaisele arvamust, et ostjaiks temalt on mingisugused teaduslikud asutused või loomaaiad.

«Oo, ei,» vastab ta halvustuse varjundiga. «Nendega suurt bisnessi ei tee.»

«Aga kes siis teilt neid ostab?» küsin ma.

«Kohalikud elanikud,» vastab perenaine.

«Milleks?»

Minu küsimused näivad perenaisele naiivseina.

«Teie, ma näen, olete sissesõitnud ja pealegi vististi välismaalased,» ütleb ta ilmse leebusega. «Oleksin pidanud kohe seda teie häädamise järgi taipama.»

Missis Kirby püüab võimalikult populaarsemalt meile selgitada, milles asi seisab. Ei saa öelda, et ta teeks seda väga arusaadavalt. Tema kõne annab tunnistust madalast kultuuritasemest ja sellest, et auväärne perenaine on kõige harukordsema ebausuga ja eelarvamuste võimuses.

Tema jutustus oli lühidalt järgmine.

Virginia osariigi mägirajoonides on laialdaselt levinud «püha usu» kultus. Missis Kirby kinnituse järgi on see ainus «tõeline ristiusk», mida ei saa võrreldagi suurlinnade «kohitsetud» uskudega! «Püha usu» kultuse järgi: nad võivad rääkida uusi, neile seni tundmatuid keeli, karistamatult kätte võtta lõgismadusid, kartmatult juua surmatoovat mürki ja nii edasi. Oma usu siiruse kontrollimiseks tarvitavad sekti liikmed tõepoolest surmavaid mürke ja lasevad end mürgistel madudel hammustada. Kes ei kannata katsumust välja ja sureb, see on uskmatu. Sellele, kes jääb pärast seda ellu, on avatud otsene tee õndsaks saamisele; talle antakse juba eluajal «pühaku» nimetus ja pärast surma kindlustatakse koht taevariigis.

Missis Kirby segasest jutustusest hoovab sünget keskaja hõngu. Unustanud hetkeks oma bisnessi, ta kõneleb fanaatiku tulisusega, kes ei kahtle hetkegi oma veendumuste tõepärasuses. Vaidlematult kuulub ta ka ise sellesse sekti. Tähelepanu, millega me teda kuulame, innustab missis Kirbyt. Ta tunneb end otsekui misjonärina, kes pöörab paganaid oma usku.

«Aga, mis ma teile siin jutustan!» hüüab ta äkki. «Te võiksite ju oma silmadega selles veenduda, kuidas jumal ülendab oma valituid. Just täna kogunevad nad palvekoosolekule Wise'i krahvkonnas. Te võite veel alguseks kohale jõuda, kui ruttate. Sisseminek on kõigile soovijaile vaba.»

Tänapäev missis Kirbyt, siirdumegi Wise'i krahvkonnda.

Meie teekond suundub edelasse, mägiorus asetseva Stony Creeki linnakese poole.

Kui me poolteise-kahe tunni pärast sinna jõuame, on koos-

olek juba täies hoos. See toimub avaral murul, varjulises metsatukas, mingisuguste puitehituste lähedal. Maanteelt siia suunduva sillutamata tee ääred on täis vananenud tüüpi autosid, mida võib veel sageli kohata külades ja provintsilinnades. Murule kogunenud rahvahulk on väga rohkearvuline. Siin on vähemalt tuhat inimest.

Asetame auto kõrvale ja võtame kohad rahvahulga poolt muruplatsi ümber moodustatud laia rõnga tagumistes ridades. Meile ei pööra keegi tähelepanu.

Kõik kohalviibijad seisavad. Nad vaatavad keskendunud nööriga piiratud väikesele platsile muru keskel. Platsil seisab rühm mehi ja naisi. Nad ei ole rõivastatud pühapäevaselt: naised on koduseis kleitides, peaaegu kõik mehed ilma kuubedeta, lahtinööbitud särgikaelustega. Pühapäevase jumalateenistuse kohta ei ole see täiesti tavaline. Kirikusse minnes rõivastuvad ameeriklased alati kõige paremaisest rõivastusest. Ent siin on ebatavaline mitte ainult see, vaid ka kõik muu. Nagu hiljem selgub, need inimesed, kes seisavad muru keskel, ongi nimelt «pühakud», selle sekti kohalikud liikmed, kes on selle koosoleku kokku kutsunud uute jüngrite värbamiseks.

Üks «pühakuid», nähtavasti sekti pastor (või on vahest parem öelda: paganausu preester, šamaan?) on lõpetamas jutlust. Vaevalt jõuame kinni püüda mõned viimased laused, mis kutsuvad kuulajaid eksiteelt lahkuma, heitma kõrvale valeusud ja astuma tõelise usu teele. Pastor lubab demonstreerida selle tõelise usu vägevust. Selge, et see on vaid avasõna järgnevale tseremooniale. Lõpetanud jutluse, kuulutab pastor ilma iga-suguse üleminekuta, äkilise kurjakuulutava intonatsiooniga:

«Aga nüüd palun kõiki neid, kes ei ole veel haaratud jumalikuks usust, jääda nööride taha.»

Osutub, et see mis siin toimub, on mittepühendatuile eluohtlik.

Pastori signaali järgi kostub mitte just väga sulav gitarride ja tamburiinide muusika. Usklikud plaksutavad muusika taktis valjusti käsi ja ümisedavad sõnadeta melodiat. Meloodia kõlab üha valjemini ja valjemini ning selle tempo kiireneb. Selle ebatavalise muusika saatel alustavad mitu inimest «pühakute» rühma hulgast metsikut tantsu, — mis hämmastavalt meenutab moodsat tantsu «jitterbagi». See tants koosneb järskudest, peaaegu kramplikest liigutustest, muutudes aeg-ajalt mingisuguseks hullunud paigalpöörlemiseks. Seda saadavad kähedad, segased karjed. Kas see polegi see «uus keel», mida mainis missis Kirby?

Murul valitseb pidevalt kasvava ärevuse õhkkond. Kui tantsu-

rütm muutub hullunuks ja karjed täiesti meeletuiks, jooksevad tantsijad punutud korvide juurde, haaravad sealt välja maod ja hoides neid kinni kerest, jätkavad oma tantsu. Ühtede domineeriva vaskpruuni värvuse ja teiste sarvkühmude järgi võib eksimatult järeldada, et sektantide käes on kõige ohtlikumat tõugu eksemplarid — vaskussid ja lõgismaod. Ent see ei hämmelda sektante, kes on selleks ajaks kaotanud inimese ilme. Nad manipuleerivad mürgiste roomajatega nagu žonglöörid, tõmbavad neid näo juurde, suudlevad neid, põimivad ümber oma pea — ja kõike seda saadavad endiselt karjed, pöörane gitarride ja tamburiinide muusika ning «pühakute» metsik ulumine. See võigas sabat ületab võib-olla oma metsiku usumäratsusega kuri-kuulsaid dervišside rituaaltantsegi Türgis või isegi fanaatiliste muhameedlaste enesepiinamisi «šahsei-vahsei» pidustuste ajal Iraanis.

Jälgin pealtvaatajate erutunud nägusid. Uhed vaatavad sellise pineva tähelepanuga, nagu oleksid nad ise iga hetk valmis sööstma niisama hüsteerilisse tantsu. Mõned aga, nagu mulle näib, ootavad kärsitusega, et just praegu, nende silme ees madu hammustaks kedagi. Mis see on: kas skeptitsismist nakatatud hinge püüdlus sellise julma eksperimendi teel kontrollida, kas ei ole kõik need «pühakud» kõige harilikumad šarlatanid, või on see perversne kirg uute ja ebatavaliste elamuste järele?

Vahetan pilke oma kaaslastega ja näen, et see vaatemäng äratav neis samasugust jälkust, nagu minuski. Me mõistame üksteist ilma sõnadeta ja siirdume vaikides auto juurde.

Uhendiikides viibimise ajal oli igauks meist tutvunud väga paljude faktidega, mis näitavad küllaltki hästi kurikuulsa «ameerika elulaadi» tõelist iseloomu. Ent vahest esmakordselt pörkasime me kõik kokku selliste puhtkeskaegse barbaarsuse avaldustega. Muide ei tuleks siin meenutada isegi mitte kesk-aeaga, vaid neid lõpmatult kaugeid aegu, millal meie esivanemad elasid koopais ja põlismetsades, kummardades loodusjõude ja metsloomi. Sellised kombes on säilinud vahest ainult Aafrika, Borneo ja Uus-Guinea džungleis, kus elavad veel mahajäänud rahvad, kes seisavad alles ürgaja arenemisastmel. Kuid kas me viibime praegu Borneo džungleis, mitte aga Virginia osariigis, mis on andnud Ameerikale George Washingtoni ja Thomas Jeffersoni? Kas me viibisime äsja Uus-Guinea paapuade, mitte aga ameeriklaste hulgas, kes elavad kõigest kolme tunni sõidu kaugusel Washingtonist — selle maa pealinnast, mis pretendeerib maailma kõige tsiviliseerituma ja kõige eesrindlikuma

riigi nimetusele? Ja ometi, mille poolest erinevad Virginia osariigi «pühakud» Uus-Guinea või Borneo šamaanidest?

Fantastiline stseen, mida jälgisime Wise'i krahvkonnas, oleks võinud näida absurdse öise luupainajana, kui see poleks kujutanud endast üht sellesama «ameerika elulaadi» ebardlikku, kuid — paraku! — täiesti reaalselt avaldust.

Jõudnud Washingtoni, kogun teatmeid ja selgitan, et fanaatilise sekti usutavandid ei ole üksnes Wise'i krahvkonna «vaatamisväärsuseks», vaid need on üsna ulatuslikult levinud. «Püha usu» sektil on rohkearvulisi järglasi lõuna-osariikides ja eriti Virginia, Georgia, Kentucky ja Tennessee osariikide mägirajoonides, kus muide on olemas teisigi, mitte vähem märatsevaid sekte.

Lehitsedes ajakirjanduse teateid «püha usu» sekti rituaalkoosolekuist, leian andmeid paljude surmajuhtumite kohta, mis on aset leidnud usutavandite sooritamise ajal. Uhel sellisel usutavandil Virginias hammustas madu sekti juhi Kirki raseda naise kätt. Fanaatiline naine keeldus arstiabist, lootes oma usu tervistavale jõule. Kuid vaatamata tema usinaile palveile, millega ühinesid Kirk ja kogu tema kogudus, lõppes lugu traagiliselt. Enneaegselt sündinud laps suri kaksikümmend minutit pärast oma ilmaletulekut ja kuue tunni pärast suri ka ema ise.

Tennessee osariigis Lafollette'i lähedal suri mitmesaja usuvenna ja -õe silme all pool tundi pärast maohammustust Jonny Hansley. See oli kohalikus koguduses juba seitsmes kultuseohver. Alistudes oma usu metslaslikule loogikale, sooritasid fanaatikud-sektandid Hansley'd hammustanud mao kallal kristliku ristimistalituse, andsid talle surnu nime ja hakkasid suhtuma temasse erilise austusega. Nähtavasti sellesama metslasliku loogika tõttu omandas madu mingi «jumala sõrme» kuulsuse, mis aitab kontrollida sektantide usu siirust.

Tänapäeva šamaanide metslaslik psühholoogia tuli nähtavale ka teises traagilises juhtumis, mis toimus Tennessee osariigi pealinna Chattanooga läheduses. Kohalik «madude» pastor Louis Ford, kutsealalt autojuht, teatas ühele Chattanooga ajalehe kirjasaatjale enne madudega sooritatava kurjakuulutava usundliku talituse algust: «On võimalik, et madu mind hammustab ja et ma sellest suren. Ent kui see juhtub, siis tähendab see vaid issanda jumala kavatsust tõestada uskmatuile, et meie maod on tõesti mürgised.» Seejärel võttis Ford korvist välja kolm vaskussi. Korvis asuv neljas madu kargas hõmmastega tema sõrme. Ford ei teinud isegi katset teda kõrvale heita. Ta tõstis käe ja hoidis seda sellises seisundis senikaua, kuni madu

ise vabastas lõuad. Tunni pärast Ford suri. Fordi pidulikel matustel sooritati tema naise nõudmisel tavaline «madude» rituaal. Madu, kes oli õnnetut hammustanud, asetati Fordi rinnalesse ja maeti ühes temaga.

Nende enesetapmistega skandaalne absurdus, mida sektandid avalikult sooritavad ja avalikult ülistavad, sundis kohalikke võime lõppude lõpuks ametlikult keelama rituaalsed usutavadid. Keeld kehtestati esmalt Kentucky ja Tennessee osariigis ning hiljem ka teistes osariikides. Faktiliselt aga seda peaaegu ellu ei viidud. Esines juhtumeid, kus politsei tungis sektantide koosolekule ja tappis administratiivse agaruuse hoos mõned maod. Kuid milline praktiline tähtsus oli sellisel abinõul maakohtades, mis sõna otseses mõttes kubisevad mürgiseist madudest ja kus on rohkesti missis Kirby «madude farmi» taolisi äriettevõtteid?

Jätkates tutvumist sedalaadi materjalidega, sattusin ühes Washingtoni ajalehes üpris huvitavale artiklile. Ajalehe kirja- saatja jutustas intervjuust, mille ta on saanud ei rohkem ega vähem kui... nõialt. Pange tähele: mitte naishiromandilt või spiritistlikult meediumilt, keda Washingtonis ja igas teises ameerika linnas on loendamatu hulk. Ei, intervjuu saadi just nõialt. Isegi paljukogenud ajalehele oli see erakordseks sündmuseks. Artiklis toodi andmeid nõiduste ja nõiasõnade, nõiajookide- ja rohtude kohta, milliseid nõid kasutab selleks, et haigusi ravida, või, vastupidi, selleks, et kellelegi tõbe peale saata. Edasi teatas autor, et kohaliku elanikkonna hulgas on nõial suur populaarsus. Kõigest sellest mustast ja valgest maagiast kõneldi täiesti tõsisel toonil, ilma vähimagi irooniata.

Pärast minu isiklikku tutvumist «püha usu» sektiga ja paljude andmetega, mis iseloomustavad vaimse elu äärmist mahajäämust Ühendriikides, ei tundunud mulle enam ka sugugi imelikuna nõia olemasolu meie päevil, või nagu armastatakse Ameerikas väljenduda, «aatomisajandil», ja pealegi kõigest viiekümne miili kaugusel «aatomipealinnast».

On huvitav, et nõid, kes andis intervjuu, elab onnis Blue Ridge'i mäeaheliku nõlval, linnakese läheduses, kus me veetsime tolle mälestusväärse pühapäeva. Osutub, et me sõitsime tookord sellest kohast mööda, kus ta elab. Kuidas võisime aimata, et nõiad on veel Ameerikas olemas, kui meile oli ajaloost teada, et kõik nad põletati või hävitati muul viisil juba XVII sajandil? Pole ju ükski maa maailmas omandanud sellist kurba kuulsust oma «nõiaprotsessidega» kui briti asumaad Ameerikas enne muutumist Ühendriikideks.

Ühendriikide suurlinnades poevad «valgustatud» usutegelased

kas või nahast välja, et maskeerida usundliku ebaususe kõige jämedamate ja kisendavamate vormide arvukaid avaldusi. Tänu nende variserlikele püüdeile omandavad kirikud linnades enam või vähem sündsaid, moderniseeritud ehk, kui võib nii väljendada, «voolujoonelise» ilme. Mis aga puutub ameerika provintsi, mida rohkem kui igasugust teist provintsi võib nimetada pimedaks «kolkaks», siis siin juba kuidagi nõela kotis hoida ei saa . . .

Pilkane kolkaprovintsi algab Ühendriikides pealinna eeslinnadest. «Püha usu» sekt on ainult üks mitmetest kümnetest, kui mitte sadadest säärastest sektidest. Primitiivne šamaanlus, kirgeded ja metsikute instinktide fanaatiline märatsus, mis pole maskeeritud välise sära ja variserliku vagadusega, nagu seda tehakse linnakirikuis, — säärane on üks «ameerika elulaadi» vaimseid aspekte.

Ühendriikide valitsevad klassid vaatavad täiesti ükskõikselts, kui koguni mitte heatahtlikult, fanaatiliste sektide ja kultuste pidevale kasvule. Vaid õige harva võtavad valitsus ja osariikide võimud tarvitusele poolikuid abinõusid liialduste vastu, mida sooritavad neist kultustest osavõtjad. Tõhusamate abinõude eest võitluseks harimatuse vastu, mis tekitab usundlikku ebausku, näiteks teadmiste ja kultuuri levitamise eest rahva laialdaste kihtide seas, ei hoolitse nad põrmugi. See on ka arusaadav. Võidelda ebaususe vastu, levitada rahva hulgas teadmisi on ohtlik üritus. Teadmised võivad hajutada usundliku müstilise uima, mis ümbritseb inimeste teadvust. Täna õõnestab see fanaatiliste sektide primitiivset ebausku, homme nõrgendab «voolujoonelist» kirikute ja usutunnistuste mõju. Kes teab, milleni see viib ülehommep? Ei hakka ju Ühendriikide valitsevad klassid oma kätega õõnestama üht neist põhialustest, millele rajaneb nende võim töötajate üle.

1. NEW YORK—WASHINGTON

Muuseum Hudsoni ääres

Kord tuli mul sooritada matk New Yorgist Washingtoni üpris omapärast marsruuti mööda. See kujutas endast siksakilist joont, mille sõlmpunktideks olid Buffalo—Philadelphia—Atlantic City. See joon kulges läbi viie kesk-atlandi osariigi: New Yorgi, Pennsylvania, New Jersey, Delaware'i ja Marylandi.

Varasel pühapäevahommikul toimus meie siksakilise sõidu start. Autojuht tõi seitsmekohalise «cadillaci» autoteele, mis viib läbi Bronxi New Yorgi piiridest välja. Sõitsime välja nii vara, et linn oli alles ärkamas. Hommikune vaikus ja tänavate tühjus näisid ebaloomulikena üleasustatud, igavesti tuhandete autodega ummistatud linnas.

Möödunud Bronxi äärelinnadest, sõitis «cadillac» otse põhja suunas mööda maanteed, mis kulgeb piki Hudsonit. Tee läks läbi West Chesteri krahvkonna, mööda New Yorgi rikkaste linnaäärseist mõisadest. Luksuslikud mõisad laiusid mõlemal pool maalilist jõge ja ulatusid kaugele kahele poole. Läbisime üksteise järel väikesed linnalähedased alevikud ja üksikud farmerite talundid. Vahetevahel leidis ka suitsevate tehasekorstnatega asulaid, kuid need kadusid kiiresti keset metsi, põlde ja parke. Sedamööda, kuidas kaugesime New Yorgist, hakkas tüüpilisse külamaastikku tekkima laugeid kinkusid. Need muutusid järk-järgult üha kõrgemaks ja kõrgemaks, tõustes jõe kohale ja otsekui surudes seda kokku oma õlgadega. Sellest hoolimata veeretab veerikas Hudson niisama rahulikult oma vooge ookeani poole. Kui tee ligines kaldale, võisime eraldada aurikuid ja puksiire, mis liikusid vastu- ja päri voolu.

Dobbess Ferryst alates laienes jõgi mitme kilomeetrini, meenutades piklikku järve. Ahenema hakkas jõgi uuesti Peekskilli lähedal. Kui läbisime seda poolunist, vaevalt kahekümne tuhande

elanikuga linnakest, ei öelnud selle nimi meile midagi. Ent 1949. aastal läks Peekskill Ameerika Ühendriikide progressiivse liikumise ajalukku kui paik, kus anti energiline vastulööök fašistlikele rüüstajaile, kes tegid katset Paul Robesoni osavõtul toimuvat miitingut laiali ajada.

Meil oli kavatsatud teha esimene peatus Hyde Park'is, kadunud president Franklin Rooseveldi mõisas, mis muudeti pärast tema surma riiklikuks ajaloomuuseumiks.

Täpselt kell kümme, muuseumi avamise ajaks, peatus meie «cadillac» Hyde Parki väravate juures. Jättes auto peatuspaigale, siirdume peahoone juurde. See on suur kahekorruseline, tumeda krohviga kaetud maja, balustraadiga, väikese, neljast sambast koosneva sammaskojaga. Müürid on paljudes kohtades tihedasti täis kasvanud mingisuguse väentaimega. See annab majale hubase ilme. Maja asetseb avaral murul järsu jõe le laskuva nõlvaku üläärel.

Moodustame ühes teiste küllastajatega rühma, mille võtab kohe oma hoole alla muuseumi teenija. Ta jutustab meile, et selles majas Roosevelt sündis ja kasvas. Siin elas kadunud president ka suurema osa oma elust, lakkamata sõitmast Hyde Park'i isegi siis, kui asjad nõudsid tema viibimist mujal. 1921. aastast alates, kui ta haigestus lastehalvatusse, oli Roosevelt eriti sagedaseks külaliseks Hyde Park'is. Alistumata raskele haigusele, mis takistas teda töötamast ja kitsendas tema liikumist, ei lahkunud Roosevelt poliitiliselt areenilt. 1928. aastal valiti ta New Yorgi osariigi kuberneriks ja 1933. aastast alates oli ta vahetpidamatult kuni oma surmani Ameerika Ühendriikide presidendi kohal. Ta on maetud siiasamasse, mõisa maalale.

Turistide üht viib meid siseruumidesse, selgitades iga toa otstarvet. Maja kogu sisustus ja kõik esemed on jäetud sellesse seisukorda, milles need olid Rooseveldi elu ajal.

Mõisahoonest siirdume raamatukogusse, mille ruumides säilitatakse arhiivitöötajate järelevalve all Rooseveldi raamatud ja paberid, ajaloolised dokumendid ja aktid, mis pärinevad temalt, ja nende konverentside dokumendid, milledest ta osa võttis.

Raamatukogust siirdume Rooseveldi hauale.

Hauapaiga oli valinud president ise. See asub keset muru, mis on piiratud kõrge põetud põõsastaraga. Traditsiooniline hauaküngas puudub ja haa asukohta võib ära tunda ainult lillepeenra järgi. Kõrval, madalal marmorpostamendil seisab tagasihoidlik hauamonument — poleeritud valge marmoripank,

kaheksa jalga pikk, neli lai ja kolm jalga kõrge. Monumendi äärmine lihtsus ja tagasihoidlikkus on ette nähtud Rooseveldi enese poolt.

Avades Rooseveldi esimese surma-aastapäeva tähistamiseks tema mälestusele pühendatud muuseumi, pidas presidendi järglane Harry Truman ülespuhutud kõne, milles ta andis pühaliku töötuse sammuda oma eelkäija jälgedes.

«Tema poliitika progressiivsed ja humaansed põhimõtted kehastasid seda suurt lootust, mille tõi president Roosevelt ameerika rahvale hirmsa kriisi tunnil... Need tunnistasid seda põhilist tõde, et meie valitsus ei eksisteeri privileegeeritud vähemiku jaoks, vaid kogu rahva heaolu jaoks... Andku kõikvõimas jumal meile tarkust jätkata Franklin Delano Rooseveldi üritust...»

Nii kõneles Truman. Emb-kumb, kas kõikvõimas jumal ei andnud talle palutud tarkust või oli see kõne vaid järjekordseks valimiseelseks lubaduseks. Nii või teisiti, Truman ei pidanud oma sõnaega läinud mööda Rooseveldi teed.

Lahkume Hyde Park'ist, tahtmatult kõrvutades selle inimese sõnu ja tegusid, kes sündis selles mugavas mõisahoones, tolle inimese sõnade ja tegudega, kes tuli tema asemele Valgesse Majja.

Hyde Park'ist ei ole kaugel Albany, New Yorgi osariigi administratiivkeskus. Ükski meist pole seal kordagi olnud, kuid ükski ei avaldanud ka soovi sinna sattuda. Linnana ei paku Albany midagi huvitavat. Ta väärib tähelepanu vahest ainult sellega, et on residentsiks õelaima reaktsiooni käsikule kuberner Thomas Dewey'le koos tema klikiga vabariiklikust parteist.

Olles siirdunud üle silla teisele poole Hudsoni jõge, võtame suuna läände. Teatmikust leian, et sild kannab Rip van Winkle'i nime. Nagu kõlab rahvapärimus, millele hiljem on ilukirjandusliku vormi andnud kirjanik Washington Irving, elas hollandlane Rip van Winkle kunagi külakeses, mis pesitses Catskilli mägede jalamil. Mägedes küttides sattus ta kord inimestele, kes kandsid vanamoelise lõikega rõivaid. Nende kummaliste inimeste juht andis Rip van Winkle'ile juua niisugust kanget veini, et ta magas tervelt kakskümmend aastat, ja tulnud tagasi oma kodukülasse, ei leidnud sealt enam omakseid ega tuttavaid. Alles hiljem sai ta teada, et need mõistatuslikud inimesed, keda ta oli mägedes kohanud, olid «Poolkuu» nimelise laeva meeskonna liikmed, millega nende paikade esimene uurija Henry Hudson, Hollandi Ida-India kompanii teenistuses viibiv inglise meresõitja, sooritas reisu mööda jõge, mis hiljem nimetatigi tema

nimega. Pärimuse järgi andis armuline taevas Henry Hudsonile ja tema meeskonnale võimaluse kord kahekümne aasta tagant ilmuda uuesti neisse paikadesse, mille nad olid kunagi avastanud ja läbi uurinud.

«Huvitav, kas ta jätkab seniajani oma retki hauatagusest maailmast meie hädaorgu?» küsib üks minu kaaslasi.

«Aga eks me ise kontrollime seda kohe,» vastab samas toonis teine. «Me sõidame mööda kahekümne kaheksandat teed, see aga viibki just läbi Catskilli mägede, kus Hudsonil on kombeks hulkuda...»

Mäed algasid otse jõe äärest. Mõne minuti pärast jõudsimme Catskilli riikliku looduskaitseala territooriumile, mis asutati selleks, et säilitada puutumatusena Catskilli mägede looduslikku ilu, nende taimestikku ja loomastikku. See ettevaatus oli täiesti kohane, kui arvesse võtta, et New York on kõigest osariikidest kõige tihedamini asustatud ja et erakapitali röövperemehetsemine, mis on seotud metsa maharaiumise ja loomariigi hävitamisega, muudab kiiresti selle maastikku.

Catskilli mäed ei ole kõrged, nende suurim mäetipp ei ületa tuhat viitsada meetrit. Tihe mets, mis tõuseb üles mööda nõlvu, annab neile väga maalilise ilme. Paiguti siirduvad nõlvad järskudeks jääraakuks ja siis näib, et kaljud varisevad iga hetkele.

Tee läbi mägede ei osutunud kaugeltki esmaklassiliseks. Halb kate, mis nõuab tõsist remonti, ja sagedased käänakud aeglustasid meie liikumist. Väljaspool looduskaitseala piire omandas maakoha reljeef rahulikuma iseloomu, kuid tee jättis endiselt soovida paremat. Hyde Park'i juurest sõitsime mööda marsruuti, mida ei peetud magistraaliks ja mida seetõttu ei hoitud heas korras. Sellel trassil ei asetsenud ühtki suurlinna. Ümberringi olid ainult farmerite talundid ja väikesed alevikud, mis elavad ümbuskonna põllumajanduse arvel. Uhes neist, mis kandis eksootilist nime Delhi, tegime peatuse.

Tillukese trahteri lähedal, kus einetasime, seisis kaks vee-utuseelset kergesõiduautot, mis olid sedavõrd kulunud, et näis, nagu ei suuda miski neid enam liikuma sundida. Ent kõige järgi otsustades jätkasid autod veelgi oma teenistusaega. Nende peremehed leidsime trahterist. Need oli elatanud farmerid. Nad istusid naaberlaua taga ja hävitasid vaikides oma «lunch'i».

Otsustasin kõnelda farmeritega. See ei osutunudki nii lihtsaks. Tervitusele «hallo» vastasid nad mingi ebaselge häälitusega, edasistele katsetele aga reageerisid ebamääraste repliikide ning

pilkudega, mis otsekui ütlesid: «Mis teil, linnajõudikutel, meist vaja on? Jätke meid parem rahule.»

Ent ma teadsin, kuidas neile elu sisse ajada. Kurtnud elukalliduse üle New Yorgis, avaldasin otsekui möödaminnes oletust, et linnalähedased farmerite majandid peaksid sellise soodsa konjunktuuri puhul väga hästi elama. Seejuures tuli mul olla ebasiiras, sest teadsin, et tegelikult oli lugu hoopis teisiti: toidukaupade hindade pöörane tõus oli suurmonopolide spekulatiivse tegevuse tagajärg, olles kasulik muidugi ainult neile endile. Toiduainete otsesed tootjad — ameerika farmerid — ei saanud üleskrjutud hindadest mingit kasu, sest enamalt jaolt polnud nad enam ammugi iseseisvad peremehed ja sõltusid täielikult oma võlausaldajaist — monopolide agentidest. Kuid minu takikaline käik osutus õigeks.

«Teie, nagu näen, olete naljahammas,» ütles kähiseval häälel üks farmereist.

Sain vaevaliselt aru minu kõrvale harjumatus maaelaniku kõnест. Minu kaasvestleja ignoreeris täiesti inglise grammatika seadusi.

«Sa kuuled, Judd? Nad räägivad meie saaduste kõrgeist hindadest New Yorgis... Tahaksin minagi müüa oma vilja ja köögivilja säärase hindadega. Kuid meie ei müü ju seda kõike New Yorgis, vaid siin Delhis, Stamfordis, Colliersville'is, kõige rohkem aga oma farmis. Kas on see teile teada, linna-saksad?»

Meie vaikisime.

«Nii mina kui ka Judd ja meie naabrid — kõik me müüme oma kaubad siin. Nende järele sõidab otse aida ette «Universal Agricultural Association'i» veoauto. Nad on väga vastutulelikud, need härrad, nad on kõige üle aegsasti mõelnud. Meil ei ole tarvis millegi pärast muret tunda. Kuid hinnad... Oo, need pole sugugi niisugused, nagu New Yorgis, mister! Aga linnakaupade eest ei maksa me vähem kui teie. Kas te nägite meie «limusiine?» Farmer noogutas akna poole. «Kunagi võisin osta pruugitud, kuid veel kaunis rahuldava auto. Aga nüüd pean ma selleks, et muretseda selle rusuhunniku asemele vähegi korraliku pruugitud auto, jääma ilma ühegi sendita ja lisaks sattuma võlgadesse. Minu farm annab aastas kõigest nelisada viiskümmend dollarit tulu ja sellestki pean ma veel tasuma maksud. Tähendab, kõigiks kuludeks jääb mulle dollar päevas. Mis rääkida siis veel autodest! Varsti ei osta me üldse enam midagi...»

Nüüd jutustavad minu kaasvestlejad läbisegamini monopolide

kohaliku agentuuri mahhinatsioonidest, maaelu raskustest ja farmerite pidevalt halvenevast majanduslikust olukorrast.

Monopolistlikud organisatsioonid põllumajandussaaduste ostu alal panevad farmeril täiesti hinge kinni. Nad lõikavad tal läbi kõik teed iseseisvaks turule nägemiseks, ostes kaubad kohapeal kokku, vahel isegi alles lõikamata vilja. Tema töövili käib teel farmist linnatarbijani läbi paljude ahnete tegelinskite kätest. Igaühe kätte neist jääb tingimata mingisugune osa hinnast, mida linnatarbija maksab. Raha, mis on saadud oma saaduste müügist madalate hindadega, tuleb farmeril kulutada põllutöomasinaile, väetusele, tarbeesemeile, mida ta ostab üleskruvitud hindadega nendeltsamadelt röövmonopolidelt. Sellistes tingimustes ei tule farmer süstemaatiliselt rahaga saagist saagini välja ja ta on sunnitud pöörduma laenu saamiseks nendesamade kompaniide või pankade poole. Nii ühed kui ka teised võtavad laenudelt sõna otseses mõttes liigkasu protsente. Vahel ulatub see 30—40 %-ni. Sellest võlaorjusest ei suuda farmer tavaliselt enam välja rabelda.

Just sellises katastroofilises olukorras viibib siin üks minu kaasvestlejaid, keda kutsutakse Juddiks. Tema farm, mis on ammu panditud ja ümber panditud, müüakse nähtavasti lähemal ajal oksjonil maha, sest Judd ei suuda tasuda isegi obligatsiooni protsente. Siis saab farmi peremeheks kõige tõenäolisemalt «Universal Agricultural Association», kes selle müüb või rendile annab. Kui assotsiatsiooni kohaliku filiaali «manager» (valitseja) osutub vastutulelikuks, siis annab ta farmi võib-olla rendile Juddile endale.

Judd ja tema sõber meenutavad, et omal ajal eksisteerisid farmerite organisatsioonid, kes takistasid farmerite talude oksjonil mahamüümist võlgade katteks. Nähtavasti kahetsevad nad sügavasti, et need organisatsioonid on lõpetanud oma tegevuse, ja unistavad uute loomisest.

«Aga kas teil pole raske esineda omaenda farmi rentniku osas?» küsin ma.

«Muidugi on raske,» vastab Judd tusaselt. «Kuid, avameelselt rääkides, erineb minu olukord siis küll vaevalt palju praegusest olukorrast. Minu perekond elab praegugi samuti poolnälgides.»

«Noh, aga kui farmi teile rendile ei anta?»

«Siis hakkak tööliseks võõrasse farmi või lähen linna.»

Juddi nukrast toonist võib mõista, et ta peab seda perspektiivi kõige tõenäolisemaks.

«Kas teil on suur pere?»

«Naine ja kaks last...»

Edasi ma enam ei päriigi. Kõik muu on selge. Selliseid, nagu Judd, on Ameerikas palju. Eilne farmer-omanik, praegu aga sulane, kes rändab paigast paika töö otsinguil, see on ameerika põllumajandusele täiesti tüüpiline kuju.

Surun Juddil ja tema seltsimehel kätt ja siis asub meie «cadillac» uuesti teele.

Delhist edasi läks kahekümne kaheksas tee üle kahekümne kolmandaks, siis kaheksakümnendaks, siis kolmeteistkümnendaks, kuid kõik need teed olid ühtviisi keskpärased.

Alles siis, kui jõudsime kahekümnendale föderaalsetele teele, mis viib Albanyst Buffalosse, võis «cadillac» uuesti arendada suurt kiirust. Kuid see osutus väga riskantseks ürituseks, sest meie ees, meie taga ja ka meile vastu tormas tohtu suur hulk autosid. Paljud autojuhid rikkusid likluseeskirju ja kihutasid mööda ilma tarvilike signaalideta. Autode tihedas voolus eraldas üsna palju selliseid, mis oma välimuselt ja tehniliselt seisundilt sarnanesid nagu kaks tilka vett Juddi ja tema seltsimehe «limusiinidega». Vähegi nõudlikum inspeksioon poleks lubanud kasutada neid rusuhunnikuid, mis kujutavad endast otsest ohtu reisijate elule. Kuid Ameerikas arvestatakse seda vähe. Ameerika autotranspordi statistika näib nii aukartustäratavana muuseas just sellepärast, et ta loeb töötavate autode hulka iga oma aja ära elanud vanakoli, kui see omab vaid registreerimisnumbrit.

Erilist ohtu kujutasid endast tohtu suured kaugliinide autobussid ja mitmetonnised veoautod-furgoonid. Mõlemad transpordiliigid konkureerisid raudteedega. Et see konkurent oleks edukas, ei põrganud autojuhid tagasi likluseeskirjade süstemaatilise rikkumise eest. Metsikult tormaval mürakal tarvitses kas või äärekesega riivata meie «cadillaci», kui sellest oleks jäänud järele vaid vanaraua hunnik. Seda asjaolu arvestades otsustasime käituda täiesti kombeliselt ja vähendasime kiiruse normini. Iga kord, kui silmapiirile ilmus autobuss või «van» (veoauto-furgoon), püüdsime teeäärele võimalikult lähemale hoiduda.

Vahepeal hakkas päev õhtule kalduma. Hakkasime mõtlema öisele peatusele. Meie autojuht oli tublisti väsinud, vaatamata sellele, et teda asendas aeg-ajalt üks reisijaist. Ja ka reisijad olid roidunud. Sellepärast otsustati ööbida lähemas linnas, milleks osutus Geneva, mis asetseb pika ja kitsa Seneca järve põhjapoolses otsas. Sealt jäi minu arvestuste kohaselt Niagarani, meie reisu lähema eesmärgini, ligikaudu kakssada viisküm-

mend kilomeetrit. Hommikul võisime need maha sõita kolme- nelja tunniga.

Genevasse jõudsimme juba täielikus pimeduses. Väljunud pimedusest valgustatud linnatänavale, leidsime ilma erilise vaevata väikese hotelli. Ent selles kohta leida osutus hoopis raskemaks. Lõpuks anti meile tuba, kus seadsimegi end sisse ööbimiseks.

Niagara kose juures

Varahommik tabas meid jällegi teelt. Võtsime kursi otse läände. Einestasime Geneva lähedal, Batavia alevis. Einelauas pakuti meile «hot dogs'i» — üht ameerika populaarsemat rooga. Tõlkes tähendab «hot dogs» «tulised koerad», millest sugugi ei järeldu, et see on koeraliha. «Hot dogs» on kõige tavalisemad viinivorstid, mis on kergelt praetud ja asetatud saiatükile. Ainult veidrusehaga võib seletada, et see tavaline roog kannab nii ekstsentrilist nimetust.

Niisiis, me lõunastasime Delhis, ööbisime Genevas ja einestasime Batavias. Pealeselle me sõitsime läbi Berliini ja Waterloo. Kusagil läheduses asuvad Roma ja Palmira, Ithaca ja Genova, Lyons ja Syracuse, Naples, Manchester, Mexico, Sydney ja Cairo. Provintsi munitsipaalnõukogudel puudus iga-sugune kujutlusvõime. Et kuidagi anda nime oma asulaile, kasutasid nad lihtsalt maailmakaarti. Need nimed, mis ei kutsu meis esile geograafilisi assotsiatsioone, pärinevad peamiselt indiaanlastelt.

Eelmisel päeval sõitsime mööda lõputut külamaastikku, milles harvad vabrikuhooned olid teravas kontrastis neid ümbritseva maastikuga. Kuid nüüd, sedamööda, kuidas lähenesime Buffalole, hakkas maastik järk-järgult muutuma ja omandama tööstuslikku iseloomu. Niisamuti nägi maastik välja ka Niagara ümbruses, kuhu me pöörasime pisut enne Buffalot.

Niagara juurde või, täpsemalt, Niagara Falls'i (Niagara Joa) linna jõudsimme umbes kella üheteistkümnelt hommikul. Olles end võõrastemajas sisse seadnud, — siin oli neid igal sammul, sest Niagara Falls kujutab endast suurt turismikeskust, — suundusime otsekohe kuulsa kose juurde.

Niagara kosk on imeväärne vaatemäng! Pöörase kiirusega kihutab Niagara jõgi oma vahused vood Erie järvest kaljustele karestikele ning paiskab need raevuselt, kohutava müraga all kuhjunud kaljudele. Seal kobrutavad ja kohisevad veevood nagu

hiigelkatlas ning tormavad siis hooga alla, Ontario järve poole. Müriaadid pritsmeid pihustuvad pisimaiks osakesteks ja tõusevad piimjasvalge pilvena kümnete meetrite kõrgusele kärestike kohale. Päikesekiired murduvad kõikjal lendlevas veetolmus. Vikerkaare sätendav mitmevärviline võlv ripub pidevalt kose kohal. Imetleme kaua loodusjõu metsikut ilu.

Keegi, vististi Fennimore Cooper, on kirjeldanud juhtumit õnnelikust laskumisest Niagara veejärsakust indiaani kanuus. Raske on uskuda, et see võis tegelikult juhtuda. Kuid kose ajalugu tunneb reaalseid ja õnnelikult lõppenud laskumiskatseid spetsiaalselt selleks otstarbeks seadistatud kinnistes vaatides.

Jälgime igavesti pulbitsevaid veelaviine nii jõe ameerikapoolselt kaldalt ja sillalt, mis ühendab Ameerika Ühendriike Kanadaga, kui ka Kitse saarelt, mis asub otse kose juures. Parigiks muudetud Kitse saar jagab Niagara kose kaheks eba võrdseks osaks — ameerika ja kanada pooleks. Viimane on kaks korda suurem ameerika omast. Valdav osa veest voolab läbi kanada poole. Rohkem kui kolmest miljonist gallonist veest, mida jõgi iga sekund välja paiskab, langeb ameerika kosele vähem kui kümme protsenti.

Et näha koske kõigest külgedest, läheneme sellele ka veel alt-poolt. Selleks istume väikesele aurikule «Uduneitsi», mis teeb sõite otse kose jalami juurde. Väike aurik on hoopis igivana, sest töötab juba üle poole sajandi, kuid reklaam kinnitab, et seni ei ole temaga ainustki õnnetust juhtunud.

Niipea kui astume «Uduneitsi» pardale, antakse meile peakotiga kummimantlid. Need on määratud kaitseks pritsmete eest. Puhkides ja laineil kõikudes suundub «Uduneitsi» kose poole. Valge mürakas läheneb järk-järgult, kasvades viiekümne viie meetri kõrguseks järsuks müüriks. Väike aurik, mis näib kose kõrval viletsa käabusena, jätkab vapralt edasiliikumist. Kui kohiseva veemüüri lähima eendini jääb mõnikümmend meetrit, pöördub «Uduneitsi» ja hakkab liikuma rööbiti kosega, esmalt ameerika ja hiljem kanada poolel. Siin on kosel hobuseraua kuju ja seepärast nimetatakse teda «Hobuserauaks».

«Kui aga see ratsu ei astuks oma rauaga meie «Neitsile», ütleb koomilise hirmuga meie kõrval seisev naine. «Ta lõmastab selle nagu pähklikoore, ja ühtlasi ka meid.»

Kuid väike aurik hoidub kogu aeg kosest aupaklikus kauguses ja ainus, mis meid ähvardab, on veetolm, mis õhus keerleb. Vaatamata peakottidega mantleile saame läbimärjaks.

Liikudes piki hobuserauda läheneb «Uduneitsi» kõrgele kanadapoolsele kaldale. Siit vaatleme nagu sügavast kuristikust seal

asetsevat hüdroelektrijaama ja linnakest, mille nimeks on samuti nagu ameerika linnakeselgi — Niagara Falls.

Kolossaalsed vee-energiat, mis tekib Erie ja Ontario järvede taseme suure vahe tõttu, kasutatakse võrdlemisi vähesel määral. Ameerika poolel töötava elektrienergiamonopoli «Niagara Falls Power Company» ninamehed, ostes ära administratsiooni ja seadusandlike organite liikmeid, suutsid juba möödunud sajandi lõpul saavutada ainuõiguse Niagara jõe ekspluateerimiseks. Ühes teiste trustidega pidurdab see kompanii nende hüdrojaamade arengut St. Lawrence'i jõe veesüsteemil, mis võiks temaga konkureerida. Kaitstes end oma monopoliõigusega, toodab kompanii praegu vaid ligikaudu viissada tuhat hobujõudu elektrienergiat. Sellest hoolimata kindlustab kompanii endale tänu müüdava elektrienergia röövtariifidele rikkalikke dividende.

Pärast kosega tutvumist hulgume Niagara Falls'i tänavail. See ligi kaheksakümne tuhande elanikuga tööstuslinn on õigupoolest Buffalo eeslinn. Niagara Falls'is domineerivad tööstusharud, mis tarbivad suurel hulgal elektrienergiat: elektrotehniline ja elektrometallurgiline tööstus.

Kuid mitte vähem tähtsaks tööstusharuks linnas on ka turism. Siia sõidab iga aasta rohkesti turiste, sealhulgas ka välismaalasi. Nende teenistuses on linnas rohkesti hotelle, pansione, pikad read kauplusi, kus müüakse mälestusesemeid, ja endastmõistetavalt ka igasuguseid kõrtse, mida on Ameerikas kõikjal, kus leidub jõukaid ja jõudeinimesi.

Vaevalt oleks liialdus öelda, et Niagara kosk, üks suurepärasemaid loodusnähtusi, on välismaal populaarsem kui Ameerika Ühendriikides. Olen kohanud ameeriklasi, kes on palju Ühendriikides rännanud, kuid pole Niagarat mitte ainult et näinud, vaid isegi mitte temast kuulnud. See seletub mitte ainult ameeriklaste võhiklusega omaenda maa suhtes, vaid ühtlasi veel sellega, et turismifirmad, kes reklaamivad Niagara ilu, ei suuda konkureerida võistlejatega, kes meelitavad turistide voolu teistesse osariikidesse. Looduse ilu on Ameerika Ühendriikides samasugune kaup nagu kõik muugi, ja see allub samuti siin valitsevaile konkurentsi hundiseadustele.

Külas irokeeside juures

Peale kose pole Niagara Falls'is midagi vaadata. Seal ei ole tähelepanuväärivaid ajaloolisi mälestusmärke või kultuuriasutusi. Viimaste hulka ei arva ma muidugi Niagara katoliku ülikooli, mis valmistab ette obskurantismi külvajate kaadrit. Kuid linna

lähemas ümbruskonnas on olemas indiaani reservatsioon, mille olemasolust saame teada reisuteatmikust.

Meile kõikidele on teada nende indiaanlashõimude traagiline saatus, kes asustasid kunagi Ühendriikide kogu praegust territooriumi ja kes on ameerika kolonisaatorite poolt peaaegu täielikult hävitatud. XIX sajandi teisel poolel aeti indiaanlashõimude jäänused vägivaldselt niinimetatud reservatsioonidesse. Meil oli juhus külastada üht sellist reservatsiooni ja me otsustasime loomulikult seda kasutada.

Autode peatuspaigas küsin tööliselt, kuidas sõita reservatsiooni. Bensiniijaamade ja garaažide töötajad on harilikult hästi informeeritud inimesed ja te saate neilt alati igasuguseid teateid, mis puudutavad autotransporti ja teid huvitavat lähimat marsruuti. Kuid seekord on lugu teisiti.

«Indiaani reservatsioon?» kordab tööline mõtlikult. «Niagara Falls'i lähedal? Pole kunagi sellisest kuulnud.»

Pöördun sama küsimusega ametniku poole, kes istub garaaži tillukeses kontoris.

«Mis? Reservatsioon? Missugune reservatsioon?»

Ametniku toonist ja tema näole kirjutatud nõutusest näen, et edasised pärimised on kasutud. Nähtavasti ta lihtsalt ei mõista, millest on jutt. Näib, et sõna «reservation» on talle tuntud ainult tähenduses «ettetellimine». On selge, et indiaanlaste asundus ei kuulu vaatamisväärsuste ja atraktsioonide hulka, mille näitamisest linn elab, ega kuulu järelikult ka nende kasulike teatmeliste andmete hulka, mis võivad turistidele vaja minna.

Mul vilksatab mõte: võib-olla on reservatsioon likvideeritud? Võib-olla on reisuteatmik vananenud? Lehitsen selle kiiresti läbi. Ei, teatmik on äsja välja antud, ja selles on selgesti öeldud, et Niagara Falls'i ümbruskonnas asetseb indiaani reservatsioon. Tähendab, tuleb teed otsida. Aga kuidas?

Otsustasime sõita huupi mööda linnatänavaid ja teel küsida. Ent jalakäijad ei tea samuti midagi kindlat ütelda. Mõned lootuskiired ilmuvad alles pärast kõnelust postil asuva politseinikuga.

«Reservatsioon, reservatsioon...» pomiseb ta mõni aeg, midagi vaevaliselt meenutades. Siis ta elavneb äkki: «Jah, jah, tean. Kuidas siis... Kalmistu taga, miili viis linnast.»

«Missugust teed mööda?»

«Seda ma ei tea öelda. Minu post on ainult linnas.»

Niisiis asub reservatsioon kuskil kalmistu taga. Ei ole just väga täpne juhatus! Keerutame veel üsna kaua Niagara Falls'i ümber, kuni lõpuks avastame teel kalmistu taga teetulba sildiga:

«Indiaani reservatsioon». Sõidame seda teed mööda, kuid ei näe midagi peale üpris armetute farmerimajakeste, millede kõrval vedelevad otse maa peal põllutööriistad. Oma reisu kestel koh-tame esmakordselt pilti sellisest lohakusest.

Sõitnud maha hulga maad ja avastamata mingeid jälgi reser-vatsioonist, pöördume tagasi, arvates, et oleme teelt eksinud. Oleme tuttava sildi juures. Sõidame jällegi mööda ainsat teed ja möödume uuesti neistsamadest farmerimajaketest. Kuhu on ometigi kadunud reservatsioon?

Jõudnud järele kellelegi teekäijale, küsime temalt, kuidas saak-sime sõita reservatsiooni.

«Aga see ongi ju reservatsioon,» vastab teekäija. «Teie vii-bite reservatsiooni maa-alal.»

Meie ei suuda varjata oma hämmastust. Reservatsioon oli meie kujutluses hoopis teissugune. Millisena nimelt me lootsime teda näha, seda meist ükski kindlasti poleks osanud öelda, kuid igatahes me ei arvanud, et see on farmitüüpi majakestega asundus.

Nähes hämmastust, mis vististi väljendus selgesti meie nägudelt, küsib teekäija mitte just väga heasoovlikult, kust me oleme ja mis jaoks me sõidame. Teada saanud, et oleme Nõu-kogude kodanikud, vaatab teekäija omakorda meid hämmastu-sega ja jätkab kõnelust juba hoopis teises toonis. Seletan, et tahaksime tutvuda reservatsiooni eluga ja et me ei juhindu see-juures sugugi tühisest uudishimust.

«Usun teid meelsasti,» ütleb teekäija. «Tean üht-teist Nõu-kogude Liidust. Tean, et teil ei ole olemas reservatsioone rahvusvähemuste jaoks.»

Meil veab: teekäija osutub sellesama reservatsiooni indiaan-laseks ja ta pakub end lahkelt meile saatjaks. Võtame tänuga vastu tema ettepaneku ja ta istub meie juurde autosse.

Niagara reservatsioonis on mitusada elanikku. Need on hõi-mudest, mis kunagi kuulusid «Viie hõimu liitu», mille liikmed kandsid irokeeside üldnimetust. Kuid siin on esindatud ainult viletsad riismed endistest rohkearvulistest mohaukide, oneiidide, onondaagide, kaijuugide ja seneekide hõimudest.

«Teie olete võib-olla lugenud,» tähendab indiaanlane, «et «Viie hõimu liit» oli vabade indiaanlaste võimas liit. Siis asu-tasid meie esivanemad mitte ainult praeguse New Yorgi osa-riigi maa-ala, vaid ka Ontario provintsi Kanadas. Tookord kuulus kõik meile: põllud, metsad, jõed ja järved. Meil olid väga laialdased jahimaad. Aga nüüd elame, nagu näete, otsekui koonduslaagris.»

Elu reservatsioonides meenutab tõepoolest teatava määrani vangistust koonduslaagris. Tõsi küll, indiaanlaste jaoks määratud ameerika koonduslaagrid ei ole alati piiratud taraga või okastraadiga (kuigi juhtub sedagi), kuid asja olemus sellest ei muutu; indiaanlased võivad lahkuda reservatsiooni piiridest ainult valitsuse komissari loal. Neid ahistavad äärmiselt seadused ja eeskirjad, mis on välja antud spetsiaalselt nende jaoks ja mis reglementeerivad iga nende sammu. Kaua aega ei peetud indiaanlasi Ameerika Ühendriikide kodanikeks. Ameerika «demokraatlikud» kolonisaatorid ei tahtnud tunnustada nende inimeste kodanikuõigust, kelledelt nad maad ära võtsid ja neid endid halastamatult hävitasid. Alles 1887. aastast alates pääsesid indiaanlased Ameerika Ühendriikide kodanike hulka. Muide, see kehtib ainult nende indiaanlaste kohta, kes võtsid individuaalseks kasutamiseks maatükke, mis eraldati hõimude maafondist.

«Selle akti õel iroonia seisab selles, et ühtaegu õigusega nimetada end Ameerika Ühendriikide kodanikuks sai indiaanlane ka õiguse müüa oma maatükki,» konstateerib kibedusega saatja. «See aga on praktiliselt viinud selleni, et individuaalmaatükid hakkasid üksteise järel tühise hinna eest siirduma valgete farmerite ja maaga spekuleerijate kätte.»

See, millest jutustab meile meie kaasvestleja, on õieti öelda juba viimaseks staadiumiks indiaanlaste ilma maata jätmise protsessis. Esimene, kõige röövellikum staadium toimus juba XIX sajandil, kui rajati reservatsioonid, — esmalt orjastavate «lepingute» sõlmimise korras ja hiljem administratiivsete ettekirjutuste põhjal. Aastail 1786—1871 sõlmis Ameerika Ühendriikide valitsus kuussada viiskümmend kolm «lepingut» üheksakümne seitsme indiaanlähõimuga. Indiaanlased «loovutasid vabatahtlikult» ameeriklastele oma laialdased maa-, metsa- ja veekõlvikud, vastutasuks «annetati» neile reservatsioonid, mis hõlmavad vaid tühiseid maalapikesi. Kuid 1871. aastal võeti vastu seadus, mille järgi «ühtki indiaani rahvast või hõimu Ameerika Ühendriikide piirides ei tule käsitleda kui iseseisvat rahvast või hõimu, või jõudu, kellega Ameerika Ühendriigid astuvad lepinguvahekordeadesse». Sellest ajast peale heideti «lepingute» viigilehed prügikasti ja indiaanlaste maade riisumine toimus kiirendatud tempos. Reservatsioonide maa-ala vähenes 630 000-lt ruutkilomeetrilt 1888. aastal 100 000 ruutkilomeetrile tänapäeval. Valdav osa sellest maa-alast on viljatu, harimiseks kõlbmatu.

Otsustuste tõsidus, oma rahva ajaloo hea tundmine ja vaba

inglisekeelne kõne reedavad meie saatjas intelligentset inimest. Meie ei kiirusta küsimuste esitamisega tema kutseala ja hariduse kohta. Kõik selgub iseenesest, kui me saatja kutsel astume tema palkatraesse.

Tares on kaks kambrikest. Üks neist on täis kuhjatud rohtude ja juurtega, mis lebavad põrandal, laual ja riivleil. Neid laotab laiali vana naine, keda indiaanlane esitleb meile oma emana. Kõige järgi otsustades on neil rohtudel ja juurtel mingisugune suhe maja peremehe kutsealaga. Ennetades meie küsimust, selgitab ta:

«Näete, ma olen arst. Minu isa ja vanaisa olid samuti arstid. See on meil perekonna-kutseala. Ema abistab mind: ta valmistab taimedest ravimeid. Kuid mul on ka eriharidus, olen selle omandanud ülikoolis.»

Ja ta selgitab meile veel üht külge kolonisaatorlikus poliitikas, mida ameerika valitsevad ringkonnad teostavad indiaanlaste suhtes. Ühendriikide valitsus taotleb indiaanlaste täielikku ühtesulamist muude «teisejärguliste ameeriklaste» hulka, keda on nii palju Ameerikas. Sellisel teel tahab ta vabaneda sellest elavast etteheitest oma kolonisaatorlikule poliitikale ja hävitada mälestuski sellest. Püüdes indiaanlasi vaimselt ja kultuuriliselt orjastada ning võtta neilt isikupärasuse, saadavad reservatsioonide komissarid indiaanlaste laste rühmi ameerika õppeasutustesse, kus neist püütakse kasvatada indiaanlastele võõra kultuuri propageerijaid. Niisugune oli olnud ka meie tuttava saatus. Keskkooli lõpetamise järel otsustas ta edasi õppida, kuid saanud arstidiplomi, ei jäänud ta linna, vaid pöördus tagasi reservatsiooni.

«Linnas ei oleks keegi hakanud end ravima indiaanlasest arsti juures. Kuigi oli kord aeg, kus indiaanlaste meditsiin oli suures aus ja «indiaani doktor» oli ainsaks arstikutse esindajaks valgete asunike hulgas.»

Praegu praktiseerib ta indiaani kombel, kuigi mõistab tänapäeva meditsiini paremust indiaani oma ees. Kuid selleks, et praktiseerida tänapäeva kombel, on tarvis kulutada suuri summasid.

«Ma ei suutnud hankida raha isegi tillukese ambulatooriumi jaoks,» ütleb ta kurvalt. «Niagara Falls'i munitsipaliteet ei taha meiega tegemist teha, sest me ei ole kohaliku, vaid föderaalse kontrolli all. Eralaenu kelleltki ei saa. Meil ei ole midagi laenu tagatiseks anda. Aga teie ise veendute kohe selles.»

Sammume mööda reservatsiooni, astudes pererahva loal mõnesse taresse. Õieti öelda ei ole need isegi tared, vaid viletsad hütid. Siin on näiteks elatanud indiaanlase elamu. Toas ei ole

peaaegu mitte mingisugust mööblit ega kööginõusid. Igal pool valitseb pöörane mustus. Peale vanemate on onnis neli last — neli haiglast poolpaljast olendit, kes seavad nähtavale oma kõhnu kehakesi.

Perekonnapea oli varem farmer, kuid ei pidanud vastu oma ameerika kolleegide konkurentsile ja laostus. Nüüd on ta tööliks ühes Niagara Falls'i tehases. Oma palgaga ei suuda ta rahuldada perekonna minimaalsemaidki tarvidusi, kes on sunnitud poolnälgides kiratsema.

Samas on teise indiaanlase perekond, kes jätkab veel tegelemist põllundusega. Tema aineoline olukord pole põrmugi parem. Samasugust viletsuse, haiguse ja vaesuse pilti näeme kõikjal. Peaaegu kõigil majadel lasub äärmise mahajäetuse pitisser. Majapidamisinventar vedeleb koristamata. Lahjad kariloomad ei asu tavaliselt laudas, vaid köie otsas tara küljes.

Pole raske taibata, miks indiaanlaste majapidamised on nii katastroofiliselt alla käinud. Sundides indiaanlastele peale neile võõraid majandamisvorme, s. o. üle viies nad paiksele eluviisile, ei osutanud riik neile mingisugust abi. Veel mitte kohanenud indiaanlasfarmerid pörkasid kohe kokku metsiku konkurentsiga ja sattusid kaubandusmonopolide agentuuri käppade vahele. Selle tulemusena nende majapidamised laostusid ja hukkusid. Ei tarvitse kahelda, et just see oligi ameerika kolonisaatorite kavatsus.

Ei näe palju parem välja ka ühe reservatsioonis asuva hõimu juhi tare: siingi vahib igast nurgast viletsus. Leiame elatanud juhi võtmas kehakinnitust, mis kõige järgi otsustades on äärmiselt tagasihoidlik. Ta lõpetab selle, niipea kui arst ütleb talle mõne sõna indiaani keeles. Juht surub meil lahkesti kätt. Erinevalt arstist ja teistest reservatsiooni elanikest, kes on rõivastatud linnamoodi, kannab hõimu juht kohapeal valmistatud rahvusrõivast, kuid ilma maalilise sulg-peakatteta. Ta ei oska inglise keelt ja me vestleme temaga saatja abil. Kõnelus keerleb loomulikult indiaanlaste mitte kadestusväärse elu ümber reservatsioonis, mis pealegi aastast aastasse halveneb. Haigused, mille põhjuseks on krooniline alatoitus ja mustus, on indiaanlastele tõeliseks nuhtluseks. Sõja ajal sõitsid paljud indiaanlased töö ja leivatüki otsinguil mitmesugustesse linnadesse. Need ei tule siia enam tagasi.

Jätame juhiga hüvasti ja väljume. Saates meid, ütleb ta midagi meie kaaslasele.

«Juht palub teile edasi anda,» tõlgib see, «et ta usub siiski meie rahva paremasse tulevikku. Aga kui see on võimatu, siis

palub ta jumalat, et ta saadaks meile Istuva Härja mehisuse ja jõu.»

Istuv Härg oli silmapaistev indiaanlaste juht. Ta eelistas surma võitluses vabaduse eest elule orjuses. Ettepanekule sõlmida leping reservatsiooni kohta vastas ta uhkusega:

«Jumal on mind loonud indiaanlaseks, kuid mitte reservatsiooni indiaanlaseks.»

Juhi sõnad näitavad, et selles orjastatud rahvas elab kõigest hoolimata rahvusliku sõltumatuse vaim, nagu elab temas ka püüdlus võitlusele vabaduse eest.

Kogu reservatsioonis näeme ainult ühte maja, mis tõesti õigus-
tab oma nimetust. Kivihoone neljas toas seisavad lauad, sängid ja muu mööbel. On olemas isegi raadio. Siin meenutab kõik keskmise jõukusega ameerika perekonna miljööd. Majaperemehe äraolekul juhib tema naine, tore matroon, kes on riidetatud nagu linlane, meid mööda tube, näidates uhkusega raadioaparaati ja mehe ning poegade fotosid. Miski ei meenuta meile viletsust, mida me äsja nägime kogu asunduses.

Kui lahkume sellelt üksikult «prosperity» saarekeselt, mis on ümbritsetud viletsusest ja hädast, selgitab arst meile, et selle õnnelik omanik on firma «Standard Oil» esindaja, kes müüb siin petrooleumi. Ühtlasi on ta ka indiaanlaste kinnisvarade ostuga tegelevate maakompaniide agent ja saab selle eest tubli protsendi komisjonitasu. Selle kaupmehe näol on ameerika kapitalil olemas reservatsioonis truu sulane. Pole siis imestada, et ta saab ustava teenistuse eest bossidelt almuseid, mis võimaldavad tal muretult elada.

Viimaseks heidame pilgu indiaanlaste suvilaagrile. See koosneb mõnest poollagunenud vigvamist. Neid ei kasuta enam keegi. Kõrval, puust pistanntara taga asub väike tempel, kus seisavad kivist ja savist puuslikud.

Enne ärasõitu astume uuesti oma lahke saatja majja ja vestleme kõige selle üle, mida meil tuli näha.

Arst kõneleb loomulikult kõige rohkem teemal, mis teda eriti erutab — tervishoiu olukorrast, seejuures mitte ainult kohalikus reservatsioonis, vaid ka ülejäänud reservatsioonides kogu Ameerika Ühendriikide territooriumil. Rõuged, leetrid, gripp, tiisikus, mis on Ameerikasse sisse toodud eurooplaste poolt, laastavad indiaanlaste asundusi. Surevus indiaanlaste, eriti aga laste hulgas on vapustav. Montana osariigis sureb sioux'de juures juba esimesel päeval 10 % vastsündinuid, navahho hõimus aga isegi iga viies laps. Selles hõimus sureb üle poole lastest, jõudmata viiendasse eluaastasse. Ja kuidas saabki olla

teisiti, kui neljasaja tuhande indiaanlase kohta tuleb kõigest vaid kaheksakümmend viis arsti, s. o. keskmiselt üks arst nelja tuhande seitsmesaja inimese kohta.

Olles puistanud oma südant, võtab arst kuskilt ajaleheväljalõike ja ulatab selle meile.

«Lugege läbi see veider artikkel,» ütleb ta.

Väljalõige kujutab endast ajalehe «New York Herald Tribune» juhtkirja.

See sisaldab arutlusi selle kohta, milline peab olema Ühendriikide presidendi moraalne ja kodaniku-pale. Eeskujul otsinguil tuli õnnetuil ajalehe teoretikuil pöörduda... indiaanlaste poole. Artikli autor tsiteerib indiaani asjade komissari John Colliers'i sõnu, kes teatas, et «pole olemas mingeid takistusi selleks, et indiaanlane võiks saada Ühendriikide presidendiks». Märkides silmakirjaliku kahetsusega selle perspektiivi ebareaalsust, rõhutab komissar samal ajal, et ainult indiaanlane omab neid kõrgeid moraalseid omadusi, mis on vajalikud inimesele, kes väärrib seda, et võib asuda presidendi kohale. Indiaanlasest presidendil «oleks äraostmatu ausus ja tema sõna võiks usaldada. Tema mehisus ei ärataks kahtlusi. Ta paistaks silma oma sügava väarikustundega ja parimate traditsioonide austamisega.»

Siit selgub, milliseid presidendi omadusi igatseb «New York Herald Tribune». Ent olukorra pikantsus seisneb selles, et 1944. aastal, nagu viimaseil presidendi valimistelgi 1948. aastal, toetas sama ajaleht Dewey' kandidatuuri, kellele ei saa kuidagi omistada indiaanlase kodanikuvoorusi, kellel see-eest aga on olemas kõik reaktioonilise ameerika politikaani vastikud omadused.

Jätame juba hüvasti, kui peremees haarab äkilise liigutusega riiulilt mingi raamatu ja hakkab seda palavikuliselt lehitsema. Lõpuks leiab ta vajaliku koha.

«Kuulake nüüd,» ütleb ta tooniga, milles kõlab pahameel, «pidage hästi meeles seda tsitaati: «Reservatsioonid kaitstakse hoolikalt valgete sissetungi eest, kes on valimatud abinõude tarvitamisel. Seadused näevad ette indiaanlaste vaimset ja kehalist arendamist ning seda, et neile omaseks teha tsiviliseeritud eksisteerimismeetodid, selle asemel, et oleda jahindusest või riigi toetusest, mida ometi ei keelata, kui indiaanlane seda vajab...» Selline on ametlik seisukoht olukorra suhtes reservatsioonides. Te võite võrrelda seda sellega, mida nägid teie silmad ja kuulsid teie kõrvad. Te võite otsustada selle üle, palju on selles tõtt ja palju valet.»

Kui me, olles arstiga hüvasti jätnud, väljume reservatsiooni piiridest, kõlab meil kõrvus edasi arsti poolt tsiteeritud fraas: «... Seadused näevad ette indiaanlaste vaimset ja kehalist arenendamist ning seda, et neile omaseks teha tsiviliseeritud eksisteerimismeetodid...»

Kui palju on selles fraasis tõtt? Aga mitte ainustki sõna! See-eest küünulist valet — algusest lõpuni!

Kveekerite osariigis

Järgmisel hommikul asusime edasisele teekonnale.

Selle lähimaks etapiks oli Buffalo. Möödunud tahmasest ja suitsusest äärelinnast, mis koosnes täielikult vabrikuist ja tehaseist, jõuame «down town'i» — ärikeskuse. Nagu igas ameerika linnas, mis pretendeerib suurlinna nimetusele, on siingi olemas rühm pilvelõhkujaid. Täielikus kooskõlas linna üldilmega näivad needki läbinisti tahmunuina.

Buffalo on kasvanud kaubandusliku vahetalitajana ida- ja kesk-lääne osariikide vahel. Esialgu oli ta suurimaks sõlm-punktiks kesk-lääne toidu- ja toorainekaupadele, mis lähevad mööda järvi ida tööstuslikeesse osariikidesse, ja tööstustooteile, mis liiguvad vastupidises suunas. Hiljem muutusid kesk-lääne osariigid ise tööstuslikeks, kuid Buffalo kui vee- ja raudteede kokkupuutekohal asetsev transiitpunkt ei kaotanud oma tähtsust. Ent jäädes tähtsaks transiitsadamaks, muutus Buffalo ise ka tõsiseks tööstuskeskuseks. Need kolm põhijoont — tööstuslik tegevus, kaubandus ja sadama-transpordi business — vajutavad oma pitseri linna kogu elule.

Vaatamata ameerika ajakirjanduse kisale sõjajärgsest «õitsengust» ei avalda Buffalo põrmugi «õitsva» linna muljet. Tema töölis-äärelinnad kujutavad endast kohutavaid urkaid, mis ei jää põrmugi maha New Yorgi «slums'idest». Ettevõtete värvavate juures ripuvad lakoonilised, kuid ilmekad kuulutused: «Töölisi ei vajata». Linna ühel tänaval tunglevad töötud pikas järjekorras registreerimisbüroo juures. Sealsamas longivad nukra näoga, ilma igasuguse tööta ja vähimagi lootuseta tööd saada ka need, kellel on õnnestunud registreeruda. Miljoneile ameerika töölistele on rahuaeg toonud töötaoleku, vaesuse ja puuduse. Buffalo on selle kujukaks tõendiks, selliseid tõendeid aga on Ühendriikides loendamatu hulk.

Olles viibinud äärelinnades ja sadamas ning sõitnud läbi linna peamagistraalide, me siirdume edasi. Nüüd suundus meie

marsruut kagusse. Muide, niisugune oli vaid selle üldsuund. Kaldusime sellest tihtilugu ühte või teise külge kõrvale.

Buffalost edasi sõitis meie auto mõni aeg piki Erie järve rannikut. Päev tõmbus pilve ja sellest omandasid järve lained tinaja varjundi. Silmale avanenud veteavarused olid ääretud. Näis, nagu viibiksime mere kaldal. Kahekümne kilomeetri kaugusel Buffalost lahkusime järve äärest ja võtsime kursi Hamburgile ning seejärel Salamanca. See hispaania nimega alevik oli viimane New Yorgi osariigi maa-alal. Selle järel algas Pennsylvania.

Igal ameerika osariigil on tavaliselt peale oma ametliku nime-tuse veel hüüdnimi. Patriotiliselt meeletatud njuujorklased näi-teks nimetavad oma osariiki hooplevalt «Empire» («Impe-rium»). Teiste ameeriklaste suus kõlab seesama sõna üpris irooniliselt. Pennsylvania on hüüdnimeks «Kveekerite osariik». Kveekerite usulahk eesotsas William Penn'iga asutas kunagi Inglise asumaa Pennsylvania. Enamikule ameeriklastele kõlab see hüüdnimi pilkavalt, kuid kohalikud usuvagatsejad käsitavad seda kui aunimetust. Sellepärast nähtavasti reklaamivadki nafta-firmad Pennsylvania bensiini kui «Kveekerite osariigi bensiini».

Kunagi peeti Pennsylvania metsatihnikute maaks. Tema lääneosa kohta on see iseloomustus praegugi õige. Selles veen-dume ise, niipea kui sõidame Pennsylvania piiridesse. Alleghany mägede nõlvad on kaetud põlismetsadega. Mänd, kanada kuusk ja tamm moodustavad mõlemal pool meie teed lõputa tumeda tausta. Seal, kus tee laskub alla orgudesse, ulatuvad puude-sammastikud otse tee äärde välja, heites sellele laia varju. Paiguti tungivad läbi metsa maalilised mägijõekesed. Siis kulgeb maantee tavaliselt kallast mööda, järgides jõesängi kääre.

Selles mägirajoonis kohtasime harva asulaid, harva nägime vastutulevaid või meiega ühes ja samas suunas sõitvaid autosid. Siin-seal piki maanteed nägime naftatorne ja tsisterne, mis mee-nutasid meile seda, et Pennsylvania on üks Ameerika vanemaid naftarajooned. Tornide kõrval seisid pumbaseadistused, mis auto-maatselt pumpasid maapõuest naftat. Kuid need üksikud tornid ei seostunud kuidagi kujutlusega naftatööstustest. Niiviisi me personaali, kes torne ja pumpasid teenindab, ega töölisasun-dusi reisul mööda Pennsylvania mägesid ei näinudki. Põhimised naftatööstused asusid meie trassist kuskil kõrval.

Ületanud Alleghany mäeseljandiku, sattusime kitsasse Lääne-Susquehanna orgu, kus hakkas uuesti esinema asulaid. Algul olid need asulad mõõdetelt üsna väikesed, hiljem suuremad, ja lõpuks sõitis meie «cadillac» Williamsporti, mis oli tõepoolest

sadam, kuigi küll madalalt vees istuvate jõelaevade jaoks. Siin otsustasime teha lühikese puhkuse enne Philadelphiani jäänud poolt teekonda.

Williamsportist Harrisburgini kulges tee Susquehanna orgu pidi, mis oli mõlemalt poolt palistatud järskude mägedega. Tee liibus nende jalami vastu jõe paremal kaldal. Lai Susquehanna on paljudes kohtades väga kärestikuline ja reis mööda jõge on ilmselt üsna keerukas asi. Enne Harrisburgi jõudmist sattusime vihmavalingu kätte. Veevalangud ujutasid üle autoklaasid. Autojuht ei näinud midagi, auto liikus vaevalt ja seetõttu kaotasime palju aega. Tuli loobuda sõidust Harrisburgi — Pennsylvania osariigi pealinna — ja sõita otse Gettysburgi suunas.

Meid ei meelita Gettysburg ise, linnake, milles on kõigest kuus-seitse tuhat elanikku, vaid ajaloomuuseum, pigem kaitseala, mis asetseb lõunapool Gettysburgi. Siin anti 1863. aasta suvel ränk löök lõunalaste armeele, kes oli kindral Lee juhtimisel tunginud Pennsylvaniale. Siinsamas tegi president Lincoln rahvale teatavaks oma kuulsa üleskutse orjapidamise kaotamise kohta. Selle ajaloolise lahingu mälestuseks, mis määras ette Põhja ja Lõuna vahelise sõja tulemuse põhjalaste kasuks, ongi see kaitseala rajatud. See on laiunud tohutule maa-alale, kus toimusid lahingud. Seal asuvad monumendid ja mälestustahvlid pealkirjadega, mis jutustavad lahingukäigust, ning muuseumieksponaadid toleaegete suurtükkide, mürskude, püsside ja muu relvastuse näidiste kujul. Muuseum võimaldab üsna kujukalt reprodutseerida lahingu panoraami ja kogu selle käigu.

Ent muuseumis oli meie arvates üks väga oluline lünk. Ei muuseumi mälestustahvlid ega eksponaadid aidanud mõista, kuidas võis siis juhtuda, et orjuse kaotamine ja võrdõiguslikkuse kehtestamine valgete ja neegrite vahel jäid lõppude lõpuks ainult paberile. Muide, isegi sõjalisi sündmusi puudutades hoidus muuseum hoolikalt poliitilisi järeldusi tegemast ja piirdus vaid asja sõjalis-tehnilise küljega.

Pärast Gettysburgi võtab meie «cadillac» kursi Philadelphiale — päevasõidu lõppetapile. Haaratuna põhjalaste ja lõunalaste dispoitsiooni uurimisest, me ei märganudki, kuidas saabus vargsi videvik. Ülejäänud teosa tuli meil läbi sõita pimeduses.

Kogu järgmise päeva pühendasime tutvumisele «vennaliku armastuse linnaga», nagu philadelphialased variserlikult oma linna nimetavad.

Meie muidugi ei avastanud Philadelphias midagi «vennalikust

armastusest», välja arvatud sageli esinevad kveekerite palvelad või «sõprade koosolekud», kus seniajani veel peetakse vagu kõnesid ligimesearmastusest. Kuid missuguses ameerika linnas ei peeta samasuguseid kõnesid kiriku altariesiselt või banketilaudade taga filantroopiliste seltside istungite ajal? See ei takista Ameerikal jääda selleks, mis ta on alati olnud — paradiisiks rikkaille ja põrguks vaestele, maaks, kus ei valitse venalik armastus, vaid kiskjamoraal — «inimene on inimesele hundiks». Ega siis ometi ligimesearmastuse nimel korraldanud Philadelphia rassistid sõja ajal neegrite massilise pogrommi! . . .

Philadelphia ei ole ainult suuruselt kolmas linn Ameerikas, vaid ka üks Ameerika vanimaid linnu, kuigi ta pole veel kolmsada aastatki vana. Noore riigi olemasolu esimestel aastatel, 1775—1800, oli Philadelphia isegi ajutiselt pealinnaks (välja arvatud 1790. aasta, millal pealinn asus julgeoleku kaalutlustel New Yorgis). Rajoonides, mis piirnevad Delaware'i jõega, on säilinud sellest mitte just nii väga ammuhest vanaajast palju huvitavaid mälestusmärke.

Carpenter Hall'i tagasihoidlikus hoones, Delaware'i kaldakai läheduses pidas esmakordselt istungeid niinimetatud Kontinentaalkongress — Inglismaa vastu ülestõusnud ja Öiguste Deklaratsiooni väljakuulutanud osariikide asutav kogu. Kõrval asuv Independence Hall oli kongressi järgmiste istungite paigaks. Siin võeti 4. juulil 1776. a. vastu Iseseisvuse Deklaratsioon, siin koostati ka Ameerika Ühendriikide praeguse konstitutsiooni projekt.

Independence Hall'is ilutseb teiste ajalooliste eksponaatide kõrval ka «vabaduse kell». Selle kella helina peale tuli rahvas kokku koosolekule, et kuulata Iseseisvuse Deklaratsiooni teksti. Üle kogu «vabaduse kella» kulgeb lai mõra — ameerika «demokraatlikes vabadustes» esinevate suurte mõrade juhuslik sümbol. Ameerika tegelikkus demonstreerib igal sammul neid mõrasid. Philadelphias eneses, «vabaduse kella» otseses naabruses, kihutasid fašistlike käsikute jõugud laiali progressiivsete organisatsioonide miitingud, mis olid kokku kutsutud rahu ja demokraatia eest peetava võitluse loosungi all.

Philadelphias austatakse väga iseseisvussõja-aegse õpetlase, kirjaniku ja riigitegelase Benjamin Franklini mälestust. Suur osa tema elust möödus siin. Sellepärast on linnas neli Franklini mälestussammast. Üks neist, mis on püstitatud ülikoolihoone ette, kujutab noorukit lihtrahva riideis, reisikepiga ühes ja paunaga teises käes. Kujur Mackenzie on õnnestunud jäädvustanud noore Franklini Philadelphiasse saabumise hetke.

Kuid meid ei huvita ainult ajaloolised mälestusmärgid. Väljume autost ja sammume mööda Broad Streeti — kohalikku Wall Streeti. Broad Street, nagu sobibki finantskeskusele, koosneb pilvelõhkujast, mis muide jäävad suuresti maha New Yorgi pilvelõhkujast. Neis asuvad pangaasutused. Broad Streeti otse- ses läheduses, Wall Streetil, asub ka Fondibörs, mille tegevus ulatub kaugele üle Pennsylvania osariigi piiride. Finantskesku- sest sirutuvad nähtamatud niidid suure hoone juurde, mis võtab enda alla terve kvartaali 16. ja 17. tänava vahel. See on riik- lik rahapada, mis lööb hõberaha mitte ainult Ühendriikide, vaid ka paljude Kesk- ja Lõuna-Ameerika riikide jaoks. Siin sepi- tatakse järelkult hõbedasi ahelaid Ladina-Ameerika vabariikide rahanduslikule sõltuvusele ameerika monopolistlikust kapitalist.

Siirdume Philadelphia kui maa ühe tähtsama tööstuskeskuse vabriku-äärelinnadesse. Näeme, kuidas firma «Philco» raadio- aparaatide tehase väravate juures jalutavad edasi-tagasi rohke- arvulised piketeerijad plakatitega käes. Selle tehase, samuti ka mõnede teiste ettevõtete töölised on välja kuulutanud streigi. Vaikides, nägudel karmi otsustavuse ilme, sammuvad piketeer- ijad rütmiliselt mööda väravaid valvavaist tüsedaist politsei- nikest, kes on tardunud nagu saagi kallale tormamiseks käsku ootavad valvekoerad. Need on vaid üksikud episoodid sellest ägedast klassivõitlusest, mis iga päev toimub «vennaliku armastuse linnas».

Pimeduse saabumisel pöördume võõrastemajja, kus juba veet- sime ühe öö. Võõrastemaja peahallis valitseb suur elevus. See on tulvil daame, peamiselt elatanud naisi, kes midagi ärevalt arutavad.

«Kes need daamid on?» küsin portjeelt.

«Tütred», vastab ta lakooniliselt.

Kuulsin nähtavasti valesti.

«Tütred?» kordan ma küsimust.

Portjee on minu taipamatusest hämmastunud.

««Ameerika Revolutsiooni Tütred»,» selgitab ta viisaka hea- tahtlikkusega. «Nad üürisid meie konverentsisaali kongressi jaoks.»

Oleksin ma olnud veidi tähelepanelikum, oleksin vahest isegi taibanud, milliseid «tütred» portjee mõtles. Nende upsakas välimus, nende hästihoollitsetud kehad, nende kallid, pretensioos- sed rõivad ja nende nähtavale seatud väärisesemed — kõik see pidi sisendama, et minu ees on seesama «rahvuse koorekiht», mis täidab ülireaktsioonilise naisorganisatsiooni «Ameerika Revolutsiooni Tütred» ridu. Meenutan kunstnik Grant Wood'i

maali, kes on osanud hästi kujutada «revolutsiooni tütarde» kõrkust, nürimeelsust ja külma julmust. See maal, mis oli teravaks poliitiliseks paljastuseks, kutsus omal ajal esile protestide tormi igat masti reaktsiooniliste elementide poolt. Reaktsiooniline ühing «Ameerika Revolutsiooni Pojad», pahandatuna sellest, et tema naismõtteosalisi avalikult teotati, nõudis isegi, et maali ei pandaks vaatamiseks välja. Hallis tunglevate «tütarde» hulgas oli üsna palju selliseid, kes oleksid nagu Grant Wood'i lõuendilt välja astunud.

Millest unistas GI...

Hommikul jätkame uuesti teekonda. Peame ületama Delaware'i jõe, mis lahutab Pennsylvania osariiki New Jersey osariigist. Meie «cadillac» sõidab kaunile ripp sillale. See on nii lai, et sellel võivad ühtaegu sõita kuus autot, jättes seejuures ruumi kahe rööpalisele elektriraudteele ja jalakäijate kõnniteele. Kuid sillast ülesõitmise eest võetakse igalt autolt maksu.

Sillalt avaneb panoraam laiale ja sügavaveelisele jõele. Vaatamata sellele, et ookeanist Philadelphiani on poolteistsada kilomeetrit, sõidavad ookeanilaevad kuni linnani. See muudab Philadelphia kaubaveo läbikäigult teiseks ookeanisadamaks Ameerika Ühendriikides. Delaware'i mõlemal kaldal laiuvad kaide read nende äärde randunud laevadega. Kaldaääred on üle kuhjatud juurdesõiduteede, ladude ja vintsidega. Sadam elab intensiivset elu. Ameerika spekulandid, rutates kasutama soodsat turukonjunkturi sõjajärgses Euroopas, saadavad siit palavikuliselt kaupu, millel pole väljavaateid turustamiseks Ameerikas endas.

Sealpool silda satume kohe Camdenisse, mis oma läheduse tõttu Philadelphiale on muutunud selle eeslinnaks. Peatume siin lühikeseks ajaks, et heita pilku majale, kus veetis oma elu kaks viimast aastakümnet Walt Whitman. Nimelt siit saatis oma elu lõpupoolel üksindusse tõmbunud suurim ameerika luuletaja palava tervituse Venemaa rahvaile ja avaldas, seoses tema raamatu kavatsetava väljaandmisega vene keeles, lootust astuda nendega vaimsesse kokkupuutesse. 20. detsembril 1881 kirjutas ta oma teose vene keelde tõlkijaile järgmised vaimustusest tulvil read:

«Kuna minu salajasim unistus seisneb selles, et luuletajad ja poeedid saaksid internatsionaalseiks ja ühendaksid kõik maad maailmas tihedamini ja tugevamini kui kõik lepingud ja diplo-

maadid, kuna minu raamatukese varjatud idee on inimeste (esvalt üksikute inimeste, pärast aga lõppkokkuvõttes kõigi maailma rahvaste) südamlük sõprus, siis pean ma hõiskama, et mind võtavad kuulda, et minuga astuvad emotsionaalsesse kontakti Venemaa suured rahvad.

Neile rahvastele ma siin ja nüüd (pöördudes teie isikus Venemaa ja venelaste poole ning andes teile õiguse, kui te peate sobivaks, avaldada oma raamatus minu kirja eessõnana) — neile rahvastele saadan ma Ameerika nimel meie kallastelt südamlükke tervitusi.»

Vaadatud luuletaja majakest, me siirdume edasisele teekon-nale, arvates, et enne Atlantic City'd enam mingeid peatusi teha ei tule.

Kuid kõigest mõne kvartaali järel paelub ühel Camdeni tänaval meie tähelepanu üpris veider vaatepilt. Massiivse kivihoone ette rajatud aiakeses näeme sõduri välitelki, mis on ehitud kahe ameerika rahvuslipuga. Tähed ja vöödid lippudel värisevad hommikuse hoogtuule käes. Telgi sissekäigu juures istub keskmistes aastates mees sõjaväevormis, kuid ilma ametipaelteta. Nähtavasti on see demobiliseeritu, ehk nagu Ameerikas on viisiks öelda, veteraan. Välimuse järgi otsustades on ta kõige tõenäolisemalt seersant.

Ühendriikides on üsna palju klubisid ja ühinguid, millede eesmärk seisab igasuguste veidruse sooritamises. Seepärast ei kujuta veteraani viibimine linnatänavail välitelgis esimesel pilgul midagi erilist. Kuid telgi juures istuva mehe keskendunud ja sünge nägu annab tunnistust sellest, et meie ees ei ole sugugi veidrik, kes on otsustanud hämmastada sõpru ja möödakäijaid oma ekstsentrilisusega.

Astume aiakesele lähemale. Telgi vastu on mõlemalt poolt najatatud kaks ühesuguse sisuga plakati. Mõlemal on pealkirjad: «Teise maailmasõja veteraan. Olen abielus, mul on üks laps. Mul ei ole korterit ega tööd.» Ja edasi joone all: «Mulle keelduti andmast laenu, mida näeb ette Sõduri Oigustekiri.»

Need pealkirjad iseloomustavad küllaldaselt seda mittekades-tusväärset olukorda, millesse on sattunud sünge veteraan. Tema välitelk täidab nähtavasti ühtaegu kaht otstarvet: see on, esiteks, ulualuseks ja, teiseks, protestivahendiks.

Möödakäijad peatuvad telgi ees, loevad pealkirju ja lähevad edasi. Muide, enamik neist läheb lihtsalt mööda. Nad on nähtavasti juba veteraaniga harjunud. Ta ei ole neile enam uudiseks, vaid linnapildi tavaliseks detailiks.

Millise terava kontrastina näib see röömutu pilt võrreldes selle hoolitsuse ja tähelepanuga, millega on ümbritsetud demobiliseeritud sõjamehed Nõukogude Liidus!

Tahaksin kõnelda õnnetu sõduriga.

Liginen telgile ja pärin igaks juhuks veteraanilt viisakalt, kas ta ei pea pealetükkivaks minu poolt, kui esitan talle mõned küsimused:

«Oh ei, olge head,» vastab ta, «niipalju kui soovite. Mul aega on.»

Palun selgitada, mis sunnib teda elama niisugustes ebatavalistes tingimustes.

«Ma ei nimetaks neid ebatavalisteks,» ütleb veteraan. «Sõja ajal magasin hoopis sagedamini telgiriide kui katuse all. Kuid,» lisab ta, ja tema hääle ilmuvad kibeduse noodid, «siis asusid meie telgid rindejoone läheduses, aga mitte munitsipalteedi akende all.»

Selgub, et veteraan on lõonud oma telgi üles Camdeni munitsipalteedihoone ette.

«Tahan oma juuresolekuga ära tüüdata need härrad munitsipaalnõukogust. Võib-olla asuvad nad siis nagu kord ja kohus asja kallale ning aitavad mind. Ja mitte ainult mind: selliseid, nagu mina, on palju. Aga kui nad midagi ei tee, siis paljastan ma neid. Teadku kõik, mida nad väärt on.»

Munitsipalteedi frontoonil ripub tohutu suur plakat, millele on selgete tähtedega kirjutatud: «Tere tulemast koju! Tänu tubli töö eest.» Selliseid tervitusplakateid riputati kõikjal üles Ameerika armee demobiliseerimise ajal. Asetanud oma telgi otse selle kroonuliku tervituse alla, on veteraan osanud anda sellele hävitavalt iroonilise tähenduse.

Vastuseks minu küsimustele jutustab demobiliseeritu oma lihtsa loo, mis on tulvil vintsutusi, lootusetuid töö ja odava korteri otsinguid ning tagajärjetuid käike lootuses saada laenu elamu ehitamiseks.

«Rindel räägiti meile, et pärast sõda me unustame vaesuse ja tööpuuduse, mida tundsim enne sõda... Kuid kõik need olid tühipaljad sõnad. Kellelgi pole meiega asja, ei valitsusel ega osariigi võimudel. See on skandaal, ütlen ma teile, tõeline skandaal.» Pärast hetkelist mõtisklust ütleb ta mahasurutud ohkega: «Jah, sugugi mitte sellest ei unistanud GI...»

See heasüdamlik sõduri hüüdnimi eksisteerib Ameerikas ammust ajast. Väljendi «GI» täpne tähendus on ammu kustunud, kuid hüüdnimi on sellest hoolimata laialdaselt levinud.

Millest siis unistas GI? See pole muidugi kellelegi saladuseks. GI unistas sellest, et täidetakse kõik suuresõnalised lubadused, mida anti talle enne rindele saatmist ja enne lahinguid. Need lubadused olid küllalt helded. Talle töötati jõukat elu pärast sõda, igasuguseid ainelisi hüvesid, tööd ja haridust. Eriti helded, kuigi üpris udused olid poliitilise iseloomuga lubadused. Kuid pärast sõda, kui saabus maksmise aeg, osutus vekseld võltsituks.

Eriti teravaks kujunes demobiliseerituil lugu töö saamisega. Paljude miljonite töötute ja pooltöötute hulgas moodustasid suure osa endised sõjaväelased.

«Võimalik, et kui rohkem ringi joosta, siis leiab tööd,» ütleb veteraan. «Kuid mis töö on see inimesele, kel on olemas kvalifikatsioon? Mulle pakuti eile kohta restoranis — pesta toidunõusid õhtuti, kella seitsmest kümneni, kui on külaliste tulv. Ja mis ma saan selle eest? Krosse, milledest ei jätku isegi selleks, et perekonda toita, rääkimata juba korteriüürist ja teistest kuludest...»

Talle meenub äkki:

«Muide, korteriga on mul puhas kokkuhoid: perekond on omaste juures, ise aga ma, nagu näete, korteri eest ei maksa.»

Vestleme veel mõne aja. Siis jätan ma veteraaniga hüvasti ja soovin talle edu töö ja korteri otsinguil.

Teel kõneleme olukorrast, millesse on sattunud demobiliseeritud ameerika sõdurid. Meenutame ajaleheveergusid kvalifitseeritud töö pakkumistega. Mõned ajalehed eraldasid spetsiaalsed veerud demobiliseeritud sõdurite jaoks, kes tööd otsisid. Kuulutuste hulgas, mis neid veerge täitsid, võis sageli kohata näiteks selliseid:

«Kõrgesti kvalifitseeritud masinist ja tööriistade valmistaja seitsmeaastase praktikaga eksperimentaal- ja tootmistöö alal otsib sobivat tööd.»

«Linotüpiist otsib ajutist või alalist tööd.»

«Elektrotehnik, spetsialist elektrotehniliste seadiste ja raadioaparatuuri proovimise alal otsib erialast kohta.»

Neid, kvalifitseeritud spetsialiste, kes pöördusid tagasi armeest, kohtasime töötute hulgas New Yorgis ja nägime Buffalo tänavail. Nad elavad ühes oma perekondadega niisuguses kitsikuses, et neil tuleb pesitseda vanades furgoonides ja kiiruga laudadest ja plekitükkidest kokku löödud hurtsikuis.

Nende eilsete sõdurite vilets olukord, kes võitlesid saksa ja jaapani agressiooni vastu, näib terava kontrastina kapitalistlike monopolide pöörase rikastumise taustal.

Mitte rohkem tähelepanu ei osutata ka hoolitsusele sõjainvaliidide eest. Vilets pension võimaldab neil näljast virelemist. Samasuguses olukorras viibivad rindel langenud sõjaväelaste perekonnad. Nad on jäetud täiesti iseendi hooleks. Iga majaomanik võib tulusamaid üürnikke otsides nad tänavale heita.

Atlantic City

Olles lahkunud Camdenist, jõudsiime kahe tunni pärast Atlanti ookeani äärde ja sõitsime mööda silda rannikulähedasele Absiconi saarele, mis oli kunagi peljupaigaks piraatidele. Need kerge teenistuse rüütliid tegelesid sellega, et meelitasid valesignaalidega madalikule möödasõitvaid laevu ja röövisid need paljaks. Praegu asub siin elegantne kuurort. Tänapäeva piraadid, grimeerituna lugupeetavaiks bisnesmenideks, ei jää ahnuses oma esiisadest põrmugi maha. Neil on tulnud ainult röövimismeetodeid muuta vastavalt uuele olukorrale. Kui me võõrastemajja sattudes kuulsime, kuipalju maksab number, toit ja muu teenimine, sai meile selgeks, et pärast mõnepäevast siinviibimist on meie rahakotid tühjad.

Atlantic City't nimetatakse hotellide linnaks. See on merekuurort, mis veetleb turiste mugavate liivaste supelrandade ja igasuguste prassimiskohtadega. Seitsmekümne tuhande alalise elanikuga linnas on poolteisttuhat võõrastemaja ja pansioni, tuhandeid restorane, baare ja einelaudu. Valdav enamik elanikke tegeleb ainult turistide teenindamisega. Seda asjaolu, et kõik linna ettevõtted on arvestatud sissesõitnute jaoks, näitab kas või «Convention Hall'i» saal, kus on nelikümmend viis tuhat istekohta. See saal üksi võib mahutada endasse peaaegu kogu Atlantic City elanikkonna. «Convention Hall'i» muldpõrandal toimuvad jalgpallimängud ja teised võistlused, mis nõuavad suuri spordiväljakuid. Sellesamas hoones korraldatakse kõige rahvarikkamaid kokkutulekuid ja kongresse. Tuleb arvata, et rohkearvuliste organisatsioonide delegaate meelitab Atlantic City'sse mitte ainult «Convention Hall'i» suurus, vaid ka kuurordi meelelahutuste küllus. Ilmselt arvestades sissesõitnutega on ehitatud siin ka kirikud: neid on siin üle kuuekümmne.

Esmakordselt viibisin Atlantic City's 1945. aastal. Sõda oli vajutanud oma pitseri ka sellele elegantsele kuurordile. Ta ei olnud katkestanud küll oma tegevust, kuid elu oli tublisti soikunud. Sissesõitnud publikut oli vähe, paljudes hotellides asusid sõjaväehaiglad ja sanatooriumid. Range bensiniilimiit, mis

oli kehtestatud eraautode kohta, aitas samuti kaasa selleks, et publiku juurdevool suuresti vähenes.

Praegu oli hoopis teisiti. Hotellid, restoranid, kõrtsid ja igasugused lõbustusasutused on jälle külalislahkelt avanud pärani oma ukсед rikaste külaliste ees, kellede taskud on paisunud sõjaaja kasumeist. Ja ka rahuaeg tõi soliidseid dividende, — sõda jättis kõikjale niipalju häda ja puudust, et ettevõtlik bisnesmen võis alati turustada igasugust seismajäänud rämpsua Euroopa ja Aasia maadesse, haarates endale rasvase noosi. Sõja ajal muutus Atlantic City — see kodanlike elupõletajate linn — millekski laatsareti taoliseks. Nüüd nautis ta võrdset määral sõjaaegset ja sõjajärgset pirukat, rutates kasutama kuurortidele soodsat konjunktuuri.

Kohe esimesel päeval pärast Atlantic City'sse saabumist tõukas juhus meid kokku teise demobiliseeritud sõduriga, kes meenutas meile elavalt Camdeni veteraani.

Atlantic City supelrannad kubisevad suplejaist ja päevitajaist. Restoranides pole võimalik leida ainustki vaba lauakest. Mõõda puust kõnniteed, mis kulgeb piki rannikut mitme kilomeetri pikkuselt, jalutab kogu aeg elegantne publik, demonstreerides oma kuurorditualette. Edasi ja tagasi saalivad ühe ja kahe inimese ratastoolid. Neis istuvad, hoides pea kohal kirevaid päevavarje, toredasti rõivastatud tüsedad isandad, kes ei soovi raisata oma väärtuslikku energiat kõndimisele. Tugitoolide taga, neid loiult edasi tõugates, sammuvad kehvalt rietatud noormehed. Mõned neist moodsaist rikkadest on rõivastatud sõjaväevormi, kuigi ilma tunnuspaelteta. Need on nähtavasti samasugused veteraanid, nagu meie hiljutine kaasvestleja Camdenis.

Kasutades hetke, millal noor rikša, maha pannud reisijad, peatub uusi oodates, alustan temaga juttu.

Jah, rikša Jack Hall oli tõepoolest neli aastat sõduriks. 1945. aastal saadeti ta pärast rasket haavataasaamist Aacheni all ühte Atlantic City laatsaretti. Aasta hiljem, haiglaravi lõppemise järel ta demobiliseeriti. Väljudes laatsaretist jäi Jack Hall Atlantic City'sse. Ta arvas, et leiab siin ilma vaevata tööd. Kuid see ei olnud nii lihtne asi.

Kuulen Ameerikale nii tüüpilist jutustust elukallidusest ja tagajärjeteist tööotsinguist. Nagu teised demobiliseeritud, avaldas temagi kuulutusi ajalehtedes. Need näisid välja ligikaudselt sellistena: «Andekas ja terve nooruk ilma kvalifikatsioonita, kahekümne kolme aastane, vallaline, otsib ükskõik millist tööd, on nõus raske tööga.» Kuid tema pakkumised kedagi ei huvitanud. Kulutanud talle sõjaväest vabanemisel antud raha, oli ta

sunnitud asuma rikša ametisse, sest midagi muud talle üle ei jäänud.

«Ma ei kartnud rasket tööd, tegelen aga kerge tööga,» ütleb Hall nukralt naeratades. «Kerge, kuid vastiku tööga,» jätkab ta pärast lühikest pausi. «Vean haisvaid paksmagusid ja toidan end jootrahadest. Kuid kõik see on mind surmani ära tüüdanud. Sõidaksin siit kuhu jalad viivad...»

«Mis teid siis Atlantic City's kinni peab?»

«Mul on siin mõrvoja. Töötas õena hospitalis, kus ma lamasin, ja on praegu telefonistiks hotellis. Ja kuhu sõitagi? Kuskil pole parem kui siin.»

Küsin, kuidas ta seletab, et Ameerikas ei hoolitse keegi nagu kord ja kohus demobiliseeritute elujärje korraldamise eest.

«Kuidas ma seletan? Põhjus on seesama, mille pärast ei tahtud meid sõjaväest üldse välja lasta. Ja poleks lastudki, aga poisid hakkasid mässama, eriti need, kes olid viibinud kaua aega rinnetel. Noh, aga nüüd tahetakse meid sundida sõjaväkke tagasi astuma, kuid ainult vabatahtlikult. Mõistate, vabatahtlikult?»

Ta rõhutab seda sõna.

Jack Hall on hästi aru saanud oma vintsutuste tõelistest põhjustest. Kohuslik sõjaväeteenistus on Ameerika Ühendriikide elanikkonna hulgas nii ebapopulaarne, et kuni viimase ajani, hoolimata reaktioonilise sõjaväelise kildkonna kõigist pingutustest, pole õnnestunud seda kehtestada. Seetõttu täiendatakse Ameerika Ühendriikide sõjaväge rahu ajal ainult vabatahtlike arvel, kellede juurdevool on neile antavatele suurtele soodustustele vaatamata mitteküllaldane. Seepärast tekibki ameerika imperialistidel vajadus asetada demobiliseeritud noorsugu niisugustesse rasketesse tingimustesse, mis sunniksid teda armeesse «vabatahtlikult» tagasi tulema.

«Kuid mingu sinna see, kes tahab, ainult mitte mina,» ütleb lõpuks Jack Hall. «Minule aitab ühestki haavatasaamisest, pead ma kaotada ei taha. Sõda Saksamaaga ja Jaapaniga on lõppenud, meil pole enam kellegagi sõdida.»

Jack Halli meeoleolu on väga näitlik Ameerika elanikkonna enamiku kohta, kellele on võõrad need militaristlikud avantüürid, milledele tõukavad Ameerika Ühendriike reaktioonilised valitsevad ringkonnad. Eilne ameerika sõdur ja tänane lihtne tööline, farmer või teenistuja kuulab umbusaldusega uue sõja õhutamajate ässitusi, kes mõtlevad välja aina uusi ettekäandeid maa militariseerimiseks.

Meie viibimine Atlantic City's langes ühte ühe kongressiga

neist rohkearvulistest kongressidest, mis selles kuurordilinnas alatasta toimuvad. Kuid kohalikud ajalehed osutasid kongressile väga vähe tähelepanu. See-eest oli ülearu palju ruumi antud informatsioonile naiste iludusvõistluse kohta, mis kestis mitu päeva ja oli sel ajal lõpule jõudmas.

Iludusvõistlused toimuvad Ameerikas iga aasta peaaegu igas linnas ja igas osariigis, olles üheks sensatsioonilisemaks «kultuuriliseks» ürituseks, mis ekspluateerib filisterlikku maitset. Võistlustele lastakse ainult neiusid. Osariigi iludusvõistluse võitja omandab õiguse osa võtta üleameerikalisest võistlusest. Üleameerikalise võistluse väljavalitule omistatakse nimetus «miss Ameerika», mida ta kannab järgmise võistluseni. Õiguse iga-aastaste üleameerikaliste võistluse korraldamiseks on pikaajalise võistluse tagajärjel saanud Atlantic City. Praegu kasutatakse neid kuurordi peamise atraktsioonina.

Selle ülilabase tembutamise ümber tõuseb alati kohutav kära, löövad lõkkele kired ja sooritatakse tumedaid tehinguid. Zürii koosseisu võltsitakse ja selle liikmeid ostetakse ära. Võistlusest osavõtjad muutuvad hasartsete kihlvedude objektideks, neile asetatakse panuseid, nagu võidusõiduhobustele. Ühe sõnaga, iludusvõistlus erineb üsna vähe kõige tavalisemast sportlikust afäärast. Sellest tembutamisest ei saa kasu sedavõrd neid, kes omandavad «miss Ameerika» nimetuse, kui igasugused juhusteotsijad ja igal juhul kuurordi ettevõtjad.

Just niisugune võistlus oligi praegu Atlantic City's lõpule jõudmas. Zürii vaatas ja uuris iludusi üksikasjaliselt: neid kaaluti, mõõdeti kasvu, pihta, rinda, vaadati hambaid, tehti kindlaks nahavärvus ja juuste pikkus ning värvitoon. Ohtuti aga näidati iludusepreestrite poolt juba «läbi uuritud» pretendentide ühes linna teatris. Publik pidas sellist «show'd» erakordseks.

Üksikasjalise informatsiooni võistluse lõppvaatuse kohta andsid kõik linna ajalehed. See toimus Atlantic City suurimas teatri-saalis. Võistluse lõpptulemus oli ette otsustatud, jäi vaid üle läbi viia uue «miss Ameerika» avalik kroonimine. Võitjaks osutus seekord New Yorgi naisüliõpilane Bess Mayerson. Kolmkümmend üheksa võistlejat olid sunnitud loovutama talle võidupalmi. «Põhiandmed» naisüliõpilase kohta, mis võimaldasid tal saada «miss Ameerika» tiitli, olid järgmised: vanus — 21 aastat, kaal — 136 naela, pikkus — 5 jalga 10 tolli, silmad sõstrakarva. Eelmise aasta «miss Ameerika» asetask Bess Mayersonile pähe diadeemi, heitis tema õlgadele mantli ja ulatas butafoorse valituskepi.

Enne kroonimist demonstreeriti neiusid, esmalt ükshaaval ja

pärast kõiki korraga, publikule, kes seejuures nõnda ulus ja vilistas, nagu viibiks burleskil või «leg show'l» varietees.

Ja nõnda see õigupoolest oligi. Kõik need võistlused ei ole publikule millekski muuks, kui kergelt maskeeritud burleski vormiks. Erinevus seisneb vahest ainult selles, et iludusvõistlusel ei esine pealtvaataja ees elukutselised «görlid», vaid asjaarmastajad.

Järgmisel päeval saame teada ajalehest «New York Herald Tribune», et abielunaised, kadestades neidude kahtlast menu, on New Yorgi läheduses läbi viinud oma võistluse, kus oli 136 osavõtjat.

«Missis Ameerika» nimetus määrati Peggy Pane'ile Georgiast, kes oli nähtavasti eeskujulikult selgeks õppinud kunsti kõigutada puusi kümne tuhande rõvedusearmastaja silme ees. Muide, sel mitte just väga auväärusel missisil olid olemas juba teatavad eelkogemused. Kõigest mõni päev enne seda figureeris ta kui «miss Georgia» neidude võistlusel Atlantic City's, kuid kõrvaldati skandaaliga, kui selgus, et tal on olemas mees. On täiesti võimalik, et just skandaal Atlantic City's ja sellest tekkinud kõlav «publicity» aitasid missis Pane'il New Yorgis võitjaks tulla.

Viimane etapp

Veetsime Atlantic City's kaks päeva. Olles küllalt supelnud meretõusu laineis ja jalutanud mitmeid kordi mööda «Terasadamat», mis ulatub poole kilomeetri pikkuselt ookeani, tundsin, et viibimine selles jõudeolijate ja enesega rahul olevate pummeldajate linnas on meid korralikult ära tüüdanud.

Aeg oli edasi liikuda.

Edasi — see tähendas: Washingtoni poole. Lühim tee sinna kulges läbi Wilmingtoni ja Baltimore'i. Wilmingtonis otsustasin kavandatud trassist kõrvale kalduda ja edasi sõita mööda Chesapeake'i lahe idakallast. Nüüd sai meie matka alaliseks taustaks Marylandi osariigi külamaastik.

Aega veetes silmitsesin Atlantic City's ostetud piltpostkaartide pakki. Üks neist kõitis minu tähelepanu. See oli niinimetatud «postkaart kirjavahetuse jaoks neile inimestele, kellel on vähe aega».

Ameerika Ühendriikide valitsevad klassid teevad suuri jõupingutusi selleks, et alistada ameerika filistri mõtlemine standardmustreile. Kui see oleks võimalik, oleks teda üldse

mõtlemisest ära võõrutatud, sest profiidi seisukohast on hoopis tulusam tegemist teha automaatidega, ja poliitiliselt ka hoopis rahulikum.

Ameeriklased armastavad väga kirjavahetust pidada. Nad teevad seda igal võimalikul puhul. Miks mitte sel juhul neile vastu tulla ja kokku hoida osa sellest ajast, mis neil kulub kirjavahetusele? Oletame, et te tahaksite saata õnnitluse oma sõbrale, isale, emale või pojale. Teie teenistuses on olemas valmid, odavat rahvatüüpi postkaardid sünnipäeva, pulmade, kooli lõpetamise jne. puhuks. Oletame, et teil on vaja avaldada kaastunnet surma või mingisuguse õnnetusjuhtumi puhul. Teie jaoks on juba valmistatud tekst, mis on trükitud kursiivkirjas, leinaraamis ja koostatud küllalt ranges stiilis. Lõpuks on teil tarvis saata tervitus uusaasta või usupüha puhul. Te võite kasutada postkaarte või kirju, mis on valmistatud spetsiaalselt jõuludeks, lihavõtteiks, uusaastaks ...

Igasugusele juhtumile vastavad rõõmsad või kurvad tunded on väljendatud standardseis lauseis. Heakskiidetuna paljude miljonite tarbijate poolt, on see standard muutunud ameerika elu lahutamatuks osaks. Selliselt saavutatava «mõtlemise ökonoomia» tagajärjel ei tule standardsete postkaartide tarbijaile pähegi, et tundeil, mida nad seejuures väljendavad, ei ole absoluutselt mingit väärtust.

Kui te peate end inimeseks, kes kaldub ühiskondlikule tegevusele, siis ei tarvitse te siingi end eriti vaevata. Posti teel saadetakse teile kätte mingisuguse organisatsiooni poolt koostatud kirja tekst. Ühendriikide presidendi, ministri, senaatori, kongressmeni nimele. Seega võite te avaldada oma protesti ühe abinõu vastu, või vastupidi, toetada palavalt teist. Kõik teie ühiskondlikud emotsioonid on aegsasti ette nähtud ja läbi mõeldud. Valige see, mis teile rohkem sobib, — ja asi on korras. Teil on tarvis vaid kirjale alla kirjutada, mark peale kleepida ja ümbrik postkasti visata. Seejuures olete õigustatud pidama end «ühiskonnategelaseks», kes võtab aktiivselt osa oma maa elust. Valgustatud Ameerikas peetakse seda üheks «demokraatliku avaliku arvamuse» vormiks.

Üheks selliseks standardiks, mis äärmuseni labastab ameerika filistri mõtlemist, oli ka «postkaart kirjavahetuse jaoks neile inimestele, kellel on vähe aega». Foto all, mis kujutab Atlantic City rannaäärsete hotellide taustal pildistatud supelranda, on antud alus paljude kirjade teksti jaoks, mida võib kombineerida ühtede või teiste sõnade lihtsa allakriipsutamise teel. See veider tekst näeb eesti keelde tõlgituna välja järgmiselt:

Postkaart kirjavahetuse jaoks neile inimestele, kellel on vähe aega

Minu kallid (kallid)	Teel	Siin on palju	Ole hea, saada mulle
teinepool poiss	tundsin end väga hästi	intrüige	raha
tüdruk	tundsin end väga halvasti	ilusaid tütarlapsi	kaastundeavaldus
lapsukesed	piinas hambavalu	elegantseid noormehi	pidžama
	magasin halvasti	idioote miljonäre	paar rida
Saabusin siia	See kuurort on	Kuid	Loodan näha sind (teid)
ilma rahata	lihtsalt suurepärane	ma mõtlen sinule (teile)	varsti
parajal ajal	täiesti vastik	olen liiga väsinud	järgmisel nädalal
yäsinuna ja äravaevatuna	väga elav	mul ei jätku temperamenti	jään sind (teid) armastav sinu (teie)

Kriipsutage alla vajalikud sõnad ja väljendid

Postkaardi väljaandjad arvasid vististi, et nende poolt on ette nähtud absoluutselt kõik elamused, tunded ja tarvidused, mis võivad tekkida Atlantic City's «neil inimestel, kellel on vähe aega».

Päeva teisel poolel siirdusime parvel üle Chesapeake'i lahe ja olimegi Marylandi osariigi pealinnas Annapolises. Osariigi pealinna seisund pole vajutanud olulist pitserit selle väikese linnakese ilmele. Marylandi teiste väikeste linnade hulgas paistab Annapolis välja ainult sellega, et seal asub mereväeakadeemia, kus dresseeritakse ohvitseri, kes on valmis rajama mere- ja ookeaniteid Ameerika dollari ekspansiooniks.

Tunni aja pärast sõidab meie «cadillac» üle Anacostia jõe, mis voolab läbi Washingtoni lõunapoolsest äärelinnast. Sillalt on hästi näha jõe mõlemaid kaldaid: ühel neist asetsevad sõjalaevastiku laevaehitustehased, teisel laiub iluväljak.

«Viisteist aastat tagasi,» ütleb üks minu kaaslast, «asus selle iluväljaku asemel linna prügimägi, millega on seotud üks väga

dramaatiline episood Ameerika Ühendriikide ajaloos. Kolmekümne teisel aastal, kui presidendiks oli Hoover, sõitsid rohkem kui kakskümmend tuhat nälgivat esimese maailmasõja veteraani ühes perekondadega Washingtoni, et paluda Kongressilt toetusraha väljamaksmist, mida oli neile lubatud sõjaväeteenistusse kutsumisel. Washingtoni võimud paigutasid nad prügimäe maa-alale. Veteraanid elasid siin muldonnides ja igasugusest rämpsusust kokkulöödud hurtsikuis. Kuid mingit toetusraha nad muidugi ei saanudki. President Hoover kutsus Kongressi vaikel nõusolekul välja sõjaväe, kes tääkide ja pisargaasipommidega ajas laiali relvadeta veteraanid, naised ja lapsed. Ja kas teate, kes juhatas tookord seda hiilgavat sõjalist operatsiooni? Kindral Mac Arthur.

Meenutan tahtmatult töötut veteraani, kes oli üles löönud telgi Camdeni munitsipaliteedi ette, ja noort rikšat Atlantic City'st. Samasugusesse olukorda sattusid pärast rindelt tagasitulekut miljonid teised veteraanid. Kas ei ole praegu valmimas jälle midagi veteraanide näljaretke taolist? Kuhu paigutatakse seekord näljaste, meeleheitel olevate inimeste laager? Iluväljakule, mis säilitab mälestuse kindral Mac Arthuri verisest operatsioonist? Või mingisugusele uuele, veel vastikumale ja räpasemale prügimäele? Aga võib-olla võetakse seekord veteraane tääkidega vastu juba Ameerika pealinna lähiseil? Kas kutsutakse selleks välja kindral Mac Arthur või leidub mõni teine timukas, kes ei jää milleski maha oma eelkäijast? Või, et vältida veteraanide retke, aetakse nad uuele tapatalgule Wall Streeti kasumite nimel?

Niisuguste mõtetega lahkume Anacostia äärest ja sõidame Washingtoni «musta vööndi» maa-alale, kus elanikkond elab praegugi selliseis tingimustes, mis meenutavad elavalt linna õnnetut prügimäge 1932. aastast. Nõnda kohtavad meid Ameerika pealinna künnisel, teineteisega tihedalt läbi põimudes, Ühendriikide eilne ja tänane päev.

2. ERIE JA MICHIGANI KALDAIL

Autokuningate pärusmaal

Washingtonist väljusime mööda 240. teed, mis viib Fredericki, Washingtoni lähimasse linna Marylandi osariigis.

Tee kulges mööda üksluist tasandikku. Maisipõllud, vaesed farmeritalundid, pealinna hotellide, õlle, autokummide ja Fredericki karamell-kompvekkide reklaam — sellised olid tähised

meie mitte millegi poolest tähelepanuväärsel teel kuni Frederickini. Eriti tüütas meid ära karamell-kompvekkide reklaam. «Ostke Barbara Fricci karamell-kompvekke», — karjusid kogu aeg kõrgeil kilpidel vilksatavad pealkirjad. Rahuldumata kilpidega, tüütas missis Fricci meid kõrini ka teiste reklaamiviisidega. Piki teed seisid väikesed metallkettad, mis asetsesid üksteisest mõne meetri kaugusel. Igal sellisel kettal oli kujutatud üks täht, kuid kiirel sõidul moodustusid iseenesest sõnad ja terved laused. Nõnda hoidis Barbara Fricci oma tugevais kätes ka neid auto-sõitjaid, kes sõitsid suure kiirusega. Kuidas me püüdsimegi karamell-kompvekkide reklaamist oma tähelepanu kõrvale hoida, tungis see meile ikkagi pealetükkivalt silmi.

Karamell-kompvekkide meenutamine jälitas meid mõni aeg ka sealpool Fredericki, vahetudes hiljem teiste kaupade mitte vähem tüütava reklaamiga.

Pikkamisi tungisime Appalachi eelmäestikku. Maakoht muutub künklikuks ja maantee kaotab oma õgevuse. Varsti sõidame Pennsylvania osariigi piiridesse selle maalilise mägi-reljeefiga.

Meie autojuht ei juhi autot esimest korda mööda neid maa-kohti. Ta soovib meile edasi sõita mitte mööda föderaalteed, vaid mööda Harrysburg-Pittsburghi autoteed, niinimetatud «Pennsylvania turnpiké'i». «Turnpiké» on teevaldas, kus võetakse teemaksu. Autoteed nimetatakse nõnda sellepärast, et autoteele võib pääseda ainult siis, kui oled tasunud maksu ühel neist spetsiaal-seist teevaldadest.

Mind hämmastab, et see vanaaegne tava, mis oli nii levinud feodaalajastul, eksisteerib seniajani Ameerikas.

«Autotee on eraettevõte,» selgitab autojuht. «On täiesti loomulik, et selle kasutamise eest peate omanikele maksma. Kui te ruttate, siis tasute alati määratud maksu ja hoiate sellega aega kokku.»

Juht maksab raha ja sõidab autoteele. Selle neljal laial rajal on lubatud harilikust hoopis suurem kiirus. Tegelikult sõltub see ainult mootori võimsusest ja juhi närvide seisukorrast. Meie auto arendab samuti hoopis suuremat kiirust kui tavaliselt. Sellele vaatamata ajavad meist ühtelugu mööda teised autod, mis kihutavad pöörase kiirusega. Meie juht on kohe valmis nendega võistlema, kuid meie hoiame teda tagasi.

«Pennsylvania turnpiké» on rajatud läbi Appalachide peaseljandiku, kuid kulgeb peaaegu sirgjoont mööda. See ei keerle mööda mäenõlvu, nagu äsja meie poolt hüljatud föderaalmaantee, vaid lõikab need läbi tunnelitega. Just see tee sirgus võimal-

dabki autodel arendada pöörast kiirust, mis ahvatleb iga autojuhi südant. Tee ekspluateerimisest teenivad ettevõtjad üsna suurt raha. Riigivõim aitab kaudselt kaasa erakapitalile, rajamata selles piirkonnas paremaid teid, mida autosõitjad võiksid kasutada maksuta.

Lahkume autoteelt Pittsburghi läheduses. Juba linna sissesõidul on kohe tunda, et see on Ühendriikide suurim metallurgia-keskus. Linna äärtel ja peaaegu otse linna keskuses asuvad tehased, mis toodavad rauda, terast ja malmi. Pittsburghi otseses läheduses asuvad ülisuured Carnegie metallurgiatehased. Näib, et kõik selles linnas on pühendatud ainult musta metalli tootmisele.

Suur osa linnast on nii suitsune ja räpane, et ei näi olevat elamiseks sugugi mitte kohane. Pole imestada, et silmapaistvamaid ameerika ajakirjanikke, nüüd juba surnud Lincoln Stephens võrdles oma Pittsburghi kirjades seda põrguga. «See näis sõna otseses mõttes põrguna», kirjutas ta artiklis, mille pealkirjaks oli: «Pittsburgh — lahtise suuga põrgu». Kuid linna idaosas laiuvad terved kottedžide ja villade kvartaalid, mis on piiratud tihedate parkidega. Siin elavad rikkad. Sajad tuhanded Pittsburghi töölised küürutavad selga ja virelevad selleks, et üha uued miljonid dollarid laekuksid Carnegie ja teiste tööstusmagnaatide jooksvale arvele.

Peatume Pittsburghis mõneks tunniks. Linna tänavail on sageli kuulda slaavikeelset kõnet. Väljarändajad slaavi maadest moodustavad vist küll Pittsburghi tööliste põhimassi. Linna tsentrumis asub mitu kõrgemat õppeasutust. Peaaegu kõik nad on ehitatud ja neid peetakse ülal erasummadega, kuid sugugi mitte heategevail eesmärkidel. Carnegie poolt finantseeritav instituut, või Duquesne'i poolt asutatud ülikool valmistavad lihtsalt ette insenere neile monopolistidele kuuluvate rohkearvuliste ettevõtete jaoks.

Heitsin pilgu kohalikesse ajalehtedesse. Osutub, et streigilaine, mis veereb Ühendriikides ühest otsast teise, on riivanud ka Pittsburghi. Juba kaks nädalat on linn ööseti mattunud pimedusse, sest «Duquesne Light Company» elektrijaamade 3500 töolist ja teenistajat streigivad. Streigi põhjustas administratsiooni keeldumine rahuldada tööliste nõudmisi suurendada töötasu, parandada töötingimusi ja anda maksulist puhkust. Ajalehed, mis seisid muidugi Duquesne'i huvide valvel, sõimasid töölisi nende liialdatud ja isegi «fantastiliste» nõudmiste pärast. Ühtlasi rõõmutsesid nad, et on vankuma lõõnud autonoomne elektrikute liit, kes streigi korraldas. Tema seisukohta oli mõjutanud mitte ainult ettevõtjate surve, vaid osalt ka reaktsiooni-

lise Ameerika Töökõderatsiooni negatiivne mõju, kes elektrikute võitlusmeeleolusid ei toetanud. See oli üks näiteid, kuidas ametiühingulise liikumise killustatus ja selle liikumise liidrite reaktsoonilisus ning müüdavus takistavad ameerika tööliste võitlust oma eluliste huvide eest ja toovad seega kasu ettevõtjatele.

Päeva teisel poolel liikusime Clevelandi poole, kus kavatseme ööbida. Liverpool, Lissabon, Ravenna — sellised olid meie teekonna vaheetapid. Kuid selleks, et neid läbi sõita, ei tulnud meil minna ei Inglismaale, ei Portugali ega Itaaliasse. Teekond Clevelandini võttis meilt kõigest kaks tundi.

Väliselt meenutas Cleveland Buffalot ja osalt Pittsburghi, ühendades endas suure sadama- ja tööstuslinna jooni. Cleveland oli ümberlaadimispunktiks tohutule hulgal rauamaagile, mida tarbisid Pittsburgh ja teised Pennsylvania ning Ohio osariigi metallurgiakeskused. Ühtlasi tootis ta ka ise suurel hulgal terast, rauda ja malmi, tegeles naftadestilleerimise ja laeva- ning masinaehitusega. See on Ohio osariigi suurim linn. Clevelandi elanike arv on tõusnud juba üle miljoni.

Clevelandist siirdusime Detroiti.

Juba eelmisel päeval tormasid meist röögatusega mööda veoautod-platvormid, millel seisis tuliueed, värskest lakist säraavad kergesõiduaudod. Nüüd kohtasime neid veelgi rohkem. Igal veoautol oli neli autot. Esimese reisu oma elus sooritasid nad reisijaina. Autovabrikandid saatsid oma tehaste toodangu kiiresti välja, kartes mööda lasta soodsat ärilist konjunktuuri: sõja ajal, kui autotehased olid ümber lülitatud sõjalisele tootmisele, nõudmist kergesõiduaudodele peaaegu ei rahuldatud. Pärast sõda töötas see rasvaseid kasumeid autofirmadele ja nende «dealer'eile», allagentidele turustamise alal.

Clevelandi ja Detroiti vahemaa katsime vähem kui kolme tunniga. Autojuht peatas auto hotelli «Buck Cadillac» juures, mille sildile oli maalitud vapp krooni, pardikeste ja mingisuguste teiste heraldiliste ilustistega. Nagu hiljem kuulsin, oli see Cadillac'i perekonna vapp, kellele hotell oli kunagi kuulunud. Hotelliukse juures jätsin hüvasti oma matkakaaslastega, kes suundusid Detroitis peatumata Chicagosse.

Juba Washingtonis sain kutse ühingu «Russian Relief» («Vene abi») pidulikule istungile, mis pidi toimuma Detroitis järgmisel päeval pärast minu saabumist.

Ühingu kohaliku filiaali aktivist doktor Jablonski, kellele ma telefoneerisin, lubas mulle lahkesti linna näidata.

Tund hiljem laskusin «Buck Cadillac'i» halli. Mind hüüdis kohe keegi ja tervitas vene keeles, kuigi ilmse välismaise aktsen-

diga. See oli doktor Jablonski, kes tahtis näidata, et ta veel mäletab keelt, mida hästi tundis enne oma emigreerumist Vene-Poolast. Kuid kõnelus vene keeles nõudis talt suuri jõupingutusi, ja me läksime varsti üle inglise keelele.

Oma välimuselt on Detroit vahest üks Ameerika Ühendriikide ilmetumaid linnu. Ma mõtlen suurlinnu. Detroidi äri-linnaosas on muidugi vältimatuid pilvelõhkujaid, kuid väga vähe niisuguseid hooneid, mis pakuksid kas või mingisugust huvi arhitektuurilisest seisukohast.

«Meie munitsipaalised,» ütleb doktor, kes elab Detroidis üle kümne aasta, «olid liiga haaratud näotust tegevusest, et pühendada aega linna välisilmele ja heakorrale. Ülisuured skandaalid on aset leidnud nii demokraatide kui ka vabariiklaste ajal. Kõik nad võtsid altkäemakse hulgi ja jaeti.»

Detroit on kõige kalgima bisnessi, kõige julmema kasumijahi keskuseks. Linna iseloom avaldub ka tema üldilmes. Piki Detroit Riverit laiuv linn koosneb peamiselt hooneist, mis teenivad kaubanduslikke või teisi ärilisi eesmärke. Need asetsevad läbisegi tehasehoonete, ladude ja garaažidega. Ärikeskuse majade domineerivaks tüübiks on üksluised raudbetoonkarbid, millede frontoonid on kaetud firmade, kontorite ja kaupluste siltidega, külgseinad aga hiiglasuurte reklaamkirjadega. Reklaam on tunginud ka hoonete katuseile, korrutades päeval ja öösi ikka üht ja sama: autode tootmisest, nende müümisest, ostmisest, remondist, värvimisest, pesemisest, bensiiniga varustamisest jne. jms. Just tänu autode-bisnessile ongi Detroit kasvanud sellise kiirusega. Kuhu linnas ei vaata, igal pool on ühed ja samad pealkirjad: «General Motors», «Cadillac», «Dodge», «Ford», «Chrysler», «Chevrolet», «Pontiac», «Paccard»...

Tänavad on räpased. Kõle tuul tõstab üles musti, tahmaga segatud tolmukeeriseid. Tänavad on täis autosid, kõnniteedel saalivad rutlikult jalakäijad. Mitte vähem elavad on ka linna veeühendused — Detroit River ja River Rouge. Neid mööda kurseerivad kõigis suundades aurikud, puksiirilaevad pargastega, kutrid. Detroit River ei ole õigupoolest «river» (jõgi), vaid väin Saint Clair'i ja Erie järve vahel.

Detroidi elamurajoonid — ma ei kõnele elegantsete villade kvartaalidest, mis on rajatud Saint Clair'i järve kaldale, vaid rajoonidest, mis on asustatud töörahvaga, — asetsevad tehaste ja vabrikute otseses läheduses, ladude kõrval, raudteeliinide vahel. Neis lohutuis rajoonides, mis ei suuda pakkuda inimestele kõige elementaarsemaid elutingimusi, leiab endale varjupaiga rõhuv enamik Detroidi poolteiselmiljonilisest elanikkonnast.

Vähe on Ameerika linnu nii ülitihedasti asustatud kui Detroit. Detroidi paljuhõimulise elanikkonna hulgas on võrdlemisi vähe «sajaprotsendilisi ameeriklasi». See koosneb peamiselt «mitte-täisväärtuslikest», s. o. Euroopa immigratidest, esijoones poola-kaist.

Kuid siin, nagu igal pool Ameerikas, on elu kõige halvem paariate paariail — neegreil. Moodustades ligikaudu ühe küm-
nendiku kogu linna elanikkonnast, on nad sunnitud pesitsema kvartaalides, mis võtavad enda alla ainult kaks protsenti selle elamispinnast. Raske on kirjeldada kokkukuhjatust, räpasust ja vaesust, milledes neegreil tuleb virelda. Kui sõidame läbi neegrite rajooni, tähendab doktor:

«Fordi ettevõtteis, lähedalasuvas Deerborni linnakeses, töötab üle neljateistkümne tuhande neegri, kuid neil ei lubata sinna elama asuda. Kõik nad elavad Detroidis ja kulutavad iga päev väga palju aega, et jõuda töökohani ja tagasi. Deerborni munit-sipaliteet on teinud otsuse, mis ütleb, et «Deerborni elanikud ei soovi ega luba mingil tingimusel» «värviliste» sinna elama asu-mist. Kuid asi ei seisne muidugi sedavõrd elanikes, kui munit-sipaliteedis endas, milles istuvad Fordi käsikud. Muide,» lisab ta ironiliselt, «sajakonnale «värvilisele» on siiski tehtud erand sellest reeglid: need on köögitudrukud, toapoisid ja teised maja-teenijad, kes elavad mõnedes rikkais majades.»

Doktor ise kuulub ka «mittetäisväärtuslike» hulka. Ta jutus-tab kibedusega alandavast olukorrast, millesse ameerika rassistid asetavad temataolisi väljarändajaid Euroopast.

«Kuid ärge arvake,» ütleb ta, «et kõigil «puhtaverelistel», «puhtatõulistel» ameeriklastel on elu palju parem. Kui nad ei ole rohkem kui lihttöölised konveieri juures, siis on nad sama-gused paariad.»

Jablonski jutustab autotööstuse tööliste töö- ja elutingimustest. Nende reaalpalk alaneb lakkamatult inflatsiooni tõttu. Nad töötavad õhkkonnas, kus neid pidevalt jälgitakse järelevaatajate ja nuhkide poolt. Spionaažile — «punaste» ja lihtsalt oma olu-korraga mitte rahul olevate tööliste väljaselgitamiseks kulutatakse hoopis rohkem raha kui töökaitseks. Ainuüksi firma «General Motors Company» kulutab iga aasta tehasepolitseile ja nuhkidele ligi kaks miljonit dollarit. Tööliste jälgimine ei piirdu muide tehaste tsehhide ruumidega, vaid see kestab edasi ka tööliskvar-taalides.

Küsin, kas on Detroidis praegu töötuid.

«Oo, väga palju!» hüüab doktor. «Pärast sõja lõppu töö-puudus ei kao ega olegi mingit lootust, et see kunagi kaob.»

Kuid kedagi peale töötute endi see ei häiri. Ei föderaalvõimudega munitsipaliteet liiguta sõrmegi, et töötuid abistada. Vabrikantidele aga on see lihtsalt kasulik. Kui Fordilt küsiti, mida võib tööstus teha töötute veteraanide abistamiseks, teatas ta: «Asi ei seisne selles, mida võib tööstus teha veteraanide heaks, vaid selles, mida veteraanid võivad teha tööstuse heaks.»

Nõnda käsitab demobiliseeritute küsimust Henry Ford-noorem, kes seisab praegu «Ford Motors Company» eesotsas.

Ford ja teised autokuningad on oma vari-isikute kaudu tegelikult haaranud enda kätte võimu Detroitis ja kogu Michigani osariigis. Kongressis on neil ka oma huvide ustavaid kaitsjaid. Kuid automagnaatide võim ei ole kaugeltki kõikvõimas. Neile seisavad vastas Detroiti organiseerunud proletaarlased. Ainuüksi autotöölise ametiühingus, mis kuulub Tootmisametiühingute Kongressi (TAK), on ligikaudu miljon liiget. Mitte kõik selle ametiühingu liidrid ei teosta järjekindlat töölisklassi huvide kaitsmise poliitikat. Mõned neist, nagu Reuter, kapituleeruvad reetlikult monopolide ees. Kuid ametiühingu realikmete surve korraldavad nad siiski massilisi streike, mis sunnivad autofirmasid nõustuma osaliste järeleandmistega.

Reaktsioon kasutab kõikvõimalikke manöövreid selleks, et nõrgendada ametiühinguid ja tuua segadust töötajate ridadesse. Kõige sagedamini lastakse käiku siin rahvuslike vastuolude õhutamise lemmikmeetod: põliseid ameerika töölisi ässitatakse slaavi ja teistest rahvustest immigrantide vastu. Poola rahvusest proletaarlasi püütakse välja kiskuda ametiühingute mõju alt, mõjutades neid katoliku kiriku ja poola reaktsiooniliste organisatsioonide kaudu. Kultiveeritakse metsikut antisemitismi. Kõiki valgeid töölisi aetakse omakorda tülli neegritega, luues sel viisil soodsad tingimused neegrite pogrommideks, milledest kõige kohutavam leidis aset 1943. aastal.

Kuid reaktsioonil ei ole siiski kindlat usku, et ta suudab töölistega toime tulla, piirdudes «jaga ja valitse» meetodiga. Seks puhuks, kui see meetod nurjub, kogub reaktsioon fašistlikke lööksalku, kes on valmis kasutama otsesest terrorit mitte ainult streigiliikumise juhtide, vaid ka üldse kõigi progressiivselt meelestatud inimeste vastu. Autokuningate pärusmaa on fašistlike organisatsioonide üleameerikaline tunnustatud keskus. Siin tegutsevad Ku-Klux-Klan, «Must leegion», kurikuulsa raadiopapi Coughlini järglased, «Kristlikud natsionalistid» ja partei «Ameerika eelkõige», eesotsas Gerald Smith'iga. Selle fašistliku ninamehe peakorter asub Detroitis. Ent kogu sel fašistlikul rämpsul ei ole tuge rahvahulkades ja tema meeletlikud jõu-

pingutused ei suuda hoida Detroiti proletariaati eemal võitlusest.

Sattusin Detroiti just sel ajal, kui autoettevõtteis toimus üldstreik. See polnud enam kaugeltki esimene streik pärast sõda. 1945. aasta sügisel streikisid kontserni «General Motors» tehaste töölised nelja kuu kestel. 1946. aastat tähistasid samuti auto- tootuse tööliste korduvad suurstreigid. Need tekkisid edasi ka järgnevail aastail, sest tööliste niigi raske majanduslik olukord halvenes pidevalt.

Siirdudes Detroiti, lootsin pääseda autotehaseisse ja näha tegevuses Fordi kurikuulsaid konveiereid. Tahtsin samuti tutvuda sellega, kuidas praktiliselt teostatakse autotootuse sõja- järgset rekonversiooni. Nüüd ei saanud neid kavatsusi streigi tõttu teostada. Ka streik ise oli muide üks «rekonversiooni» faase, mis oli muutunud tööliste ägedaks võitluseks nende uute kallalekippumiste vastu, mida vabrikandid üritavad nende jõule ja tervisele.

Kuid lõppude lõpuks pälvib ka mittetöötav tehas tähelepanu. Järgmisel hommikul siirdume Deerborni.

Tehase väravate juures on valvekorrall suur politseinike ja tehase valvurite salk. Kuid me näitame luba ja meid lastakse läbi. Tohtu suur tehas on tühi. Ainult mõnes tsehhis näeme üksikuid töölisi: streigikomitee lubab teenindada neid agregaatte, millede seismajätmine võiks raskendada tehase käikulaskmist sel juhul, kui saavutatakse kokkulepe tööliste ja ettevõtjate vahel. Tööd jätkab täies koosseisus konstruktorite büroo ja administratiiv-tehniline personaal, kes ei kuulu ametiühingusse.

Meid huvitab kõige rohkem pea-monteerimiskonveier. Insener, konstruktorite büroo töötaja, selgitab meile kõiki monteerimisprotsessi detaile, näitab peakonveieri sõlmpunkte, kus kohtuvad ja ühinevad üheks terviklikuks mehhanismiks teistel konveieritel kokkupandud auto-osad. Insener rõhutab, et peaaegu pool tööst auto mitmesuguste osade kallal tehakse väikeettevõtteis, mis on laiali pillatud üle kogu maa. Detroitis viiakse see töö vaid lõpule. Samal ajal demonstreerib ta meile masinaid, mis on tardunud konveieril mitmesuguseis valmimise staadiumides.

Üsna konveieri lõpus seisab masin, mille monteerimine on peaaegu lõpetatud. Et seda konveierilt alla lasta, oli tarvis mingit viimast väikest operatsiooni, kuid see operatsioon jäigi sooritamata. Uhiuus masin seisab juba kaua liikumatult ja jääb seisma seniajani, kuni töölised asuvad jälle oma kohtadele.

Kui hetkeks unustada tõeline olukord, siis võib arvata,

et konveier on seisma pandud lõunavaheajaks. Kuid ta on seisma jäänud juba rohkem kui nädal tagasi, ja töölised ei asu vististi veel niipea tema juurde.

Insener jutustab meile tootmise praegusest seisundist ja selle perspektiividest. Delikaatseid küsimusi, mis puudutavad streiki, me ei esita, kuid streik annab end kaudselt tunda kõiges, mida me näeme ja kuuleme. Jutustades uutest automudeleist, mida tehas on väljalaskmiseks ette valmistanud, tootmise kavatsetavast laiendamisest jne., alustab insener alatasa sõnadega: «Kui streik lõpeb...» Hiljem sain muuseas teada, et streik lõppes tööliste osalise võiduga.

Insener räägib tasa, kuid tema sõnad kostuvad selgesti tühja hoone surmavaikus. Kõik see, mida siin näeme, paljastab ülima kujukusega kapitalistliku korra põhilist vastuolu: ühelt poolt — kapitali püüdlus tootmise talitsematu ratsionaliseerimise poole tööliste ekspluateerimise suurendamise arvel, teiselt poolt — tööliste püüdlus kaitsta oma huve, hoida oma jõudu ja tervist ning pidurdada oma olemasolu halvenemise protsessi. Fordi tehase surnud konveier näeb välja ümberlükkamatu tõendina kisendavast vastuolust tootmisvahendite erakapitalistliku omanduse ja tootmise ühiskondliku iseloomu vahel.

Deerbornist siirdusime Fordi mõisa «Greenfield Village'isse», kus asub Edisoni muuseum. Peale muuseumi, mis demonstreerib Edisoni leiutusi ja miljööd, milles ta elas ning töötas, asub «Greenfield Village'i» avaral maa-alal ka teine suur muuseum, mis on pühendatud peamiselt tööstus-, transpordi- ja põllumajandustehnika ajaloole. Kõige täielikumalt on selles esitatud autotehnika ajalugu.

Detroidi intermeedium

Ühingu «Russian Relief» pidulik istung pidi toimuma «Buck Cadillac'i» ballisaalis. Ameerika kombe kohaselt oli see miiting-bankett. Banketist osavõtjad võtsid aset lauakeste taga saalis ja rõdul, mis asetsesid ümber saali. Ühe lauakese taha istusin ka mina ühes kohalike Nõukogude Liidu sõprade rühmaga. Aukülalised ja miitingu juhid asetsid näoga publiku poole suure laua taha, mis seisis poodiumil saali otsas. Keskel, esimehe kõrval, asus nõukogude esindaja. Kuna kõik kõnelejad istusid selle laua taga, siis oli see ühtlasi ka tribüüniks. Laua keskele oli paigutatud mikrofon ja väike pult.

Minu üheks lauanaabriks oli doktor Jablonski. Teistega —

slovakiga ja juba tsaari-Venemaalt emigreerunud ukrainlasega — tutvun ma alles pärast miitingu avamist. Need on selle ühiskondliku organisatsiooni — Ameerika Üleslaavilise Kongressi — tegelased, mis on ühendanud enda ümber progressiivselt mõtlevad slaavi rahvusest inimesed.

«Meil on laua taga omaenda Üleslaaviline Kongress,» naljatleb ukrainlane poolvaikselt.

Minu naabrid valitsevad ühel või teisel määral vene keelt ja meie vestlus toimub kord vene keeles, kord inglise keeles.

Ühingu «Russian Relief» istung Detroidis pidi tegema lõppkokkuvõtte sellest Nõukogude Liidu abistamise kampaaniast, mida teostati sõja ajal. Ühing «Russian Relief» kujutas endast massiorganisatsiooni. Rahasummasid, mida ühing kogus üle terve maa, ei andnud ühingu liikmed mitte varanduse üleküllusest: Ameerika lihtsad inimesed annetasid neile jõukohase veeringu selle märgiks, et nad on siiralt solidaarsed nõukogude rahva sangarliku võitlusega. Ühingu liikmed mõistsid, et ohvreid, mida on toonud nõukogude inimesed võidu nimel, ei saa võrrelda sellega, mida on teinud võidu heaks ameerika rahvas. Selle pärast olid nad valmis jätkama ühingu tegevust ka pärast sõda.

Ent sõjajärgseil aastail hakkas «Russian Relief'i» tegevus muutuma valitsusorganeile pinnuks silmas. Nad tegid ühingule ettepaneku likvideeruda. Pidulik istung Detroidis tegi seega otsu kui kokkuvõtte selle organisatsiooni ühe suurema filiaali tegevusest.

Esimeste kõnelejate hulgas esines mister Crow, Detroidi kohalikke bisnesmene ühendava Majandusklubi esimees.

«Ta on üks nende hulgast, kes sõja ajal end meie ühingusse poetasid,» teatas mulle sosinal doktor Jablonski. «Säärased, nagu tema, ei aidanud niivõrd kaasa raha kogumisele, kui pidurdasid seda või püüdsid muuta selle kasulikuks bisnessiks.»

Mister Crow esindas ilmselt seda osa «Russian Relief'i» «konjunktuur»-liikmeist, kes kogu hingest tervitasid valitsuse aktsiooni ja kiirustasid selle teostamisega. Ta pigistas enesest hädamisi välja mõned kahemõttelised laused Nõukogude Liidu aadressil. Oli selge, et kui asi ei oleks toimunud pidulikul banketil nõukogude esindajate osavõtul, siis mister Crow poleks hakanud tegelema diplomaatiaga ja oleks esinenud avalike nõukogudevastaste kallaletungidega. Kuid ka maskeeritud kallaletungid, milledega mister Crow esines, kõlasid terava dissonantsina kõnelejate rõhuva enamuse esinemiste kõrval. Auditoriumi meeoleolu üle aga võis otsustada kas või selle järgi, kuidas

ta reageeris tormiliste kiiduavaldustega iga kord, kui mainiti Nõukogude Liidu suurt osa võitluses hitlerliku barbaarsuse vastu.

Pärast Crow sõnavõttu pidasid kõik minu lauanaabrid ja isegi mõned teiste laudade taga istujaist vajalikuks ühel või teisel kujul väljendada pahameelt tema kõne üle. Kuid mister Crow'l leidis väärilisi mõtteosalisi ja jäljendajaid. Erinevalt temast ei kitsendanud neid etiketi raamid. Detroidi linnapea Jeffriese'i sõnavõtu ajal kostusid äkki rõdudelt valjud hüüded ja saali lendas pakk mingisuguseid lendlehti. Hetkeks tekkinud segaduses ei taibanud ma kohe, milles asi seisab. Nägin vaid, kuidas miitingust osavõtjad piirasid rõdul ümber kaks skandaalitsenud subjekti ja lohistasid nad vihasele vastupanule vaatamata saalist välja.

«Mida nad karjusid?» küsisin Jablonskilt.

«Nad karjusid esimehele, et ta reedab «amerikanismi», istudes ühe laua taga nõukogude esindajaga.»

Kord seati saalis kiiresti jalule. Uute ulaklike ekstsesside vältimiseks paigutati uste juurde kontroll ja miiting kestis edasi. Esimees palus külalistelt vabandust intsidendi pärast. Istungi lõpul pidas oma kõne nõukogude esindaja. Temale, kui aukülalisele, anti sõna viimasena. Auditorium kuulas esindaja kõnet suure tähelepanuga ja katkestas seda korduvalt kiiduavalduste ning tervitushüüetega. Viidates auditoriumi sõbralikule vastuvõtule, rõhutas nõukogude esindaja:

«Ma ütlen «sõbralik vastuvõtt», vaatamata mõnele takistusele, mis siin aset leidis, sest olen veendunud, et need ei iseloomusta teie tundeid ja meeleolusid.»

Publik võttis vaimustusega vastu selle avalduse, mis oli tulvil kindlust ja väarikust. Publiku ovatsioonid olid vastuseks mitte ainult fašistlikele ulakaile, vaid ka reaktsioonilisele džentlmenile Majandusklubist.

Pärast miitingut tulid minu juurde numbrituppa külalised. Need olid minu lauanaabrid — ukrainlane ja slovakk doktor Jablonski saatel. Nad jutustasid, et saalist väljavisatud ulakad osutusid Gerald Smithi fašistliku partei käsikuiks. Hotelli seinte taga anti neile tubli keretäis. Jablonski ulatas mulle ühe nende poolt allavisatud lendlehtedest. See oli trükitud rotaatoril. Lendlehe tekstist, mis sisaldas vihaseid kallaletunge Nõukogude Liidule ja Ameerika Ühendriikide progressiivseile organisatsioonidele, oli näha, et see oli koostatud spetsiaalselt «Russian Relief'i» miitingu jaoks. Lendlehe lõpul seisis kolme fašistliku organisatsiooni — «Kristlikud natsionalistid», «Lääne-poolkera

Kommunismivastane Komitee ja «Ameerika eelkõige» pea-
meeste allkirjad.

«Kõik need organisatsioonid, vaatamata oma suuresõnalistele nimetustele, ei ole midagi muud, kui käputäis Fordi ja teiste automonopolistide palgalisi agente,» ütleb slovakk. «Seda teavad kõik. Millist sotsiaalset ja poliitilist demagoogiat nad ka arendaksid, ei suuda nad kunagi meelitada enda poole töölisi. Isegi kõige mahajäänumaile nende hulgast on selge, et sinna läheb ainult vilets rämps või tõelised gangsterid.»

Minu külalised esitavad fakte fašistide äpardunud rünnakuist Detroidi ettevõtteis. Töölised panevad välja spetsiaalseid pikette miitingute ja meelevalduste kaitseks ning paljastavad edukalt fašistlikke provokaatoreid ettevõtteis. Tõsist tööd fašistlike organisatsioonide paljastamisel teeb Ameerika Üleslaaviline Kongress, millel on Detroidi töötajate hulgas väga suur mõju. Viimane on täiesti arusaadav, kui arvesse võtta, et suur osa linna elanikkonnast koosneb slaavi päritoluga isikuist.

«Viimasel ajal,» tähendab ukrainlane, «on autokuningad, häirituna Kongressi mõju kasvamisest, alustanud tema vastu igasuguseid tagakiusamisi. President Truman arvas meie organisatsiooni «õõnestavate» organisatsioonide hulka, see aga tähendab, et nüüd hakatakse meile tegema igal sammul takistusi. Meie juhtidele Krszyckile ja Pirinskile saavad osaks alalised kallaletungid ja ähvardused. Valitsus kavatseb nad Ameerika piiridest välja saata ja oleks oma ähvarduse juba ammu teostanud, kui ta ei kardaks tekitada sellega protestide tormi. Kuid slaavi päritoluga töölisi ei peleta kohutavate sõnadega ega laimavate siltidega; nad teavad, et tõeliselt õõnestavaks organisatsiooniks ei ole Üleslaaviline Kongress, vaid see Kongress, kes peab istungeid Washingtonis.

Saates mind järgmisel päeval Chicago rongile, näitas doktor Jablonski mulle Detroidi ajalehti, kus oli avaldatud lühimärkmeid eilse miitingu kohta. Üks neist artikleist kandis nimetust «Halvad maneerid». Artikli tekstis aga öeldi järgmist: «Meie maal ei ole seadusi, mis rahvale ette kirjutavad, kuidas ta peab mõtlema. Seadus kaitseb vähemuse õigust omada omaenda arvamust ja seda avalikult avaldada. Ent seadus ei nõua, et oma arvamuse avaldamisel peetaks kinni elementaarsest viisakusest, mis on kohane sellisele pidulikule koosolekule, nagu eilne. Enamik detroitlasi tunneb intsidendi pärast kurvastust... See pole meie tsivilisatsiooni neid vilju, mille üle me võiksimme uhked olla, kuid selles avaldus siiski ameerika iseloom ja järelikult on kõik korras.»

Niisiis, ajalehe peremehed ei arva end nende detroitlaste hulka, kes tunnevad intsidendi pärast kurvastust. Oieti öeldes tunnevad nad isegi kaasa fašistlikele ulakaile, nimetades neid delikaatselt «vähemuseks» ja jättes neile õiguse «omada oma-enda arvamust».

«Nõnda see tegelikult ongi,» kinnitab minu järel dust Jablonski. «Nad tunnevad kindlasti fašistidele kaasa, kuid eelistavad teatud ajani, et need ei esineks Gerald Smithi näol, vaid lugupeetava mister Crow kujul.»

Chicago silmus

Linnadevaheline autobussiühendus on Ühendriikides väga levinud reisijateveo liik. Autobussid sooritavad sõite sõidukava kohaselt ja paljud ameeriklased kasutavad neid meelsamini kui raudteid, seda enam, et sõit autobussides on odavam, kiiruselt aga ei jää nad peaaegu sugugi maha kiirrongidest.

Võtsin koha ühes sellises autobussis. Mul õnnestus istuda akna alla ja kogu tee vaatlesin ma niinimetatud Kesk-Lääne järvedeäärsete rajoonide rohtlamaastikku. Kunagi laiusid siin ääretud preeriad, mis olid rikkalikeks jahimaadeks indiaani hõimudele. Pühvlite ja mustangide karjad tallasid siin kõrget rohtlarohtu. Nüüd asuvad siin farmerite majandid, mis on nähtavasti jõukad, kui otsustada heade taluhoonete ja kõrgete, punaseks värvitud aitade järgi. Vahetan selle kohta arvamusi oma naabriga.

«Arge usaldage välimust, see on petlik,» ütleb too. «Enamik neid farme on ammu panditud ja ümber panditud, mõned neist on aga võib-olla juba läinud pankade omandiks. Mul on apteek Elkhartis, ma tunnen hästi neid kohti.»

Apteekri sõnad meenutavad mulle kohtamist kahe farmeriga Delhi alevikus Catskilli looduskaitsealal. Tähendab ka siin, Ameerika Ühendriikide põhilistes teraviljarajoonides, viibivad farmerid väga raskes olukorras. Apteeker osutub hästi informeeritud inimeseks ja ta esitab huvitavaid andmeid mitte ainult Kesk-Lääne, vaid ka kogu maa põllumajanduse kohta. Nõnda näiteks saan temalt teada, et viie aasta jooksul, aastail 1940—1945, on farmide üldarv Ameerika Ühendriigis vähenenud enam kui kahesaja tuhande võrra.

«See statistika jääb elust maha,» jätkab apteeker. «Arvan, et pärast sõda kulgeb farmerite majandite laostumise protsess kiirendatud tempos ja praegu tuleb nende arvu võib-olla veel saja tuhande võrra vähendada. Tunnen seda iga päev oma kauple-

mise põhjal. Farmerid on minu peakliendid, meie ringkonnas aga nende arv üha väheneb. Tõsi küll, meil on olemas ka õitsevaid majandeid. Näiteks mister Helmuti farm on viimaseil aastail laienenud sadade hektaaride võrra — laostunud naabrite arvel muidugi. Praegu on mister Helmutil vähemalt kolmkümmend traktorit, sadu põllutöomasinaid, tuhandeid kariloomi, omaenda meierei ja veskid. Niisugune «farmer» juba ei laostul! Ta ise laostab oma naabreid kokkuleppel pankadega.

Elkhartis — väikeses rohtlalnakeses — teeb autobus minutilise peatuse. Sõnaohter apteeker väljub.

«Tulge meile külla,» ütleb ta, noogutades mulle hüvastijätuks. «Teil oleks huvitav näha farmeri-talundit mitte autobussi aknast, vaid seestpoolt...»

Autobuss asub uuesti teele. Ta sõidab väga kiiresti, igal juhul ületab tema kiirus kergesõiduauto keskmise kiiruse. Otsustan seda suure hulga autode järgi, milledest ta mööda kihutab. Tee Detroitist Chicagoni võtab minul kõigest ligikaudu kuus tundi.

Michigani järve läheduses ilmuvad nähtavale esimesed Chicago tööstusrajooni eelpostid. Juba South Bendi ja Michigan City linnakestes Indiani osariigis ilmuvad vabrikuhoonete korpused. Gary, mis asetseb Chicago lähiskonnas, kujutab endast suurt tööstuskeskust. See laiub piki järvekallast suurel pindalal, mille võtavad enda alla peaaegu täielikult tehased, juurdesõiduteed ja laod. Igal pool kõrguvad suitsevad tehasekorstnad ja sirutavad oma pikki kaelu tohutu suured tõstekraanad. Gary agulid sulavad kokku Chicago agulitega. Ma poleks märganudki, kuidas jõudsime Chicagosse, kui poleks olnud kuulutust, mis teatas, et viibime juba Illinoisi osariigis. Piir Indiana ja Illinoisi osariikide vahel kulgeb mööda Gary ja Chicago aguleid.

Olles asunud võõrastemajja ja seadnud enda korda, helistan telefoniga oma Chicago tuttavale George Croftile, kirjanduse õpetajale kohalikus ülikoolis. Croft, kellega mul oli juhus kohutada Washingtonis, lubab sõita võõrastemajja. Teda oodates vaatlen Chicago autoklubi poolt välja antud linnaplaani.

Kõigepealt torkab mulle silma teadaanne turistidele, kes saabuvad Chicagosse autodel.

See on järgmine:

Hoiatus

Ärge jätke asju autosse. Garaažid ei vastuta seaduse järgi asjade kadumise või varguse eest teie autost. Kui hotelli või garaaži teenijad kinnitavad teile, et on täiesti ohutu jätta autosse pagasit, rõivaid, fotoaparate või teisi asju, siis ärge hoolige sellistest kinnitustest.

Pole midagi öelda, kasulik hoiatus! Kuid Chicago ei ole saavutanud suure maailmakuulsuse sugugi mitte pisivargustega, vaid suurte bandiitlike operatsioonidega, mida teostavad relvastatud gangsterid. Sõja ajal kahanes banditismi laine Chicagos mõnevõrra: osa kaelakohtulisi kurjategijaid sattus sõjaväkke, rakendades oma röövimisannet edukalt rinnete tagalais ja okupeeritud aladel. Kuid viimasel ajal on Chicago taastanud oma sõjaeelse reputatsiooni gangsterite metropolina. Pärast sõda on linnas leidnud aset veriseid roimi. Nende hulka kuulub kuueaastase tütarlapse röövimine. Bandiidid nõudsid lunamaksu kakskümmend tuhat dollarit ja kui nende lootused ei täitunud, tapsid nad lapse kõige metsikumal viisil.

Minu mõtisklusi Chicago gangstereist katkestab sisse astuv Croft. Me jätkame kõnelust samal teemal. Croft arvab, et oma reputatsiooni eest gangsterite linnana ei võlgne Chicago tänu mitte üksnes Al Capone'le ja Dillingerile, nagu on kombeks arvata.

«Tõelisteks gangsterismi esiisadeks Chicagos olid ajalehemagnaadid MacCormick ja Hearst,» ütleb Croft. «Neid tuntakse praegu rohkem kui suleröövleid, kuid nad on kõige ehtsamad bandiidid ka kriminaalõiguse seisukohast. Nende härrade bandiitlik minevik on unustatud, kuigi aeg-ajalt tehaksegi katseid nende teeneid õiglaselt hinnata.»

Croft esitab näiteid selliseist katseist. Harold Ickes, kes oli president Rooseveldi ajal siseministriks ja on sündinud Chicagos, tõstis oma raamatus «Ameerika lordidekoda» eesriide nende Ameerika Ühendriikide kahe ajalehemagnaadi kurjategijaminevikult, kes on ühtlasi väljapaistvad fašistlikud peamehed.

Käesoleva sajandi algul organiseerisid nad vahest esimestena gangsterijõuke, kes füüsiliselt hävitasid «vastase», s. o. võistleva ajalehe agentuuri. «Tänavanurkadel, kus ajalehed kõige paremini levivad,» kirjutab Ickes, «seisis «Chicago Tribune'i» (MacCormicku ajaleht. — N. V.) auto, oodates Hearsti «Examiner'i» müüjaid. Niipea kui viimased nähtavale ilmusid, sattusid nad tule alla... Hearsti käsikud tulistasid vastu ajalehefurgooni kaitsel. Need, kes ei jõudnud varju leida, hukkusid kuulidest. Ühes nendega hukkusid ka jalakäijad.» See värvi-küllane pildike Chicagost on pärit 1910. aastast.

Croft esitab ka teisi fakte, mis iseloomustavad kolonel MacCormicku ja Hearsti kriminaalset tegevust. Nad on sooritanud palju mõrvu. MacCormick tappis — muidugi mitte omaenda kätega — mitte ainult temaga võistlevate ajalehtede agente, vaid ka isikuid, kes paljastasid tema tumedaid tegusid. Nii näiteks

tappis 1893. aastal üks «Chicago Tribune'i» lehemüüjaid Chicago munitsipaliteedi juhataja Harrisoni. On huvitav, et see «ameerika ajaleht ameeriklaste jaoks» (nii nimetab MacCormick oma bulvaarilehte) omas «relvastusena» peale külm- ja kerge tulirelvade isegi kuulipildujaid. Pahatihti lasti need käiku.

MacCormicku käsikud «Chicago Tribune'i» toimetusest, oma šefi väarikad võitluskaaslased, olid kõrvaltöö korras avalike majade ja mängupõrgute pidajad, «kuiva seaduse» aastail aga tegelesid nad «bootlegger'i» ametiga — vägijookide salakaubitsemisega.

«Chicago «vaba ajakirjanduse» esindajate tegevus on, nagu näete, alati olnud laiaulatuslik ja mitmekesine,» tähendab Croft sarkastiliselt. «Muide pole ka praegu Chicago — ja mitte ainult Chicago — ajakirjanduse kombes muutunud paremaks.»

Teisel hommikul asume Croftiga sõidule mööda linna. Auto sõidab aeglaselt mööda laia autoteed, mis on rajatud piki järvekallast. Chicago rannaäärne osa on ilus: siin asetsevad pargid, muuseumid, jahtklubid ja supelrannad.

Michigan Avenue'l — Chicago peatuiksoonel — kõrguvad pilvelõhkujad. Kõrval asub Chicago ärikeskus — New Yorgi Wall Streeti suurim filiaal Ameerika Ühendriikides. Seda nimetatakse «loop», mis tõlkes tähendab «silmus». «Loop'i» moodustavate pilvelõhkujate joonel on sarnasus pinguletõmmatud silmusega. Sellel nimetusel on sügav sümboolne tähendus. «Loop» on tõepoolest silmus, mille Chicago kiskjad monopolistid on heitnud lihtsa inimese kaela.

«Loop'i» tänavad näivad kitsaste lõhangutena. Nende kohal kulgeb kõrgraudtee, mis võtab enda alla kogu tänava ruumi kolme esimese korruse vahel. See on tüüpiline ameerika «down town». Pangad, trustide kontorid ja universaalmagasinid asetsevad State Streetil ja Lassalle Streetil. Siin asub Chicago Fondibörs, American National Bank, City National Bank ja teised suuremad pangad. Kõrval — Randolph Streetil — asuvad kinod, varietee-kohvikud ja kõrtsid; keskusele lähemal — kallimad ja kaugemal — viletsamad. Igal sammul leidub apteeki ja poekesi, kus kaubeldakse pudukauba, odavate mälestusesemete ja pornograafiliste piltpostkaartidega. «Loop'i» lõunaosas asub Kaubanduskoda, suurim börs maailmas, mis spekulereib teraviljaga. Viiesaja jala kõrgust hoonet kroonib kreeka jumalanna Demetriose, põllunduse kaitsjanna kolmekümne jala kõrgune kuju. Sümbol on valitud ilmselt võlts — on ju hästi teada, et monopolistlikus Ameerikas teraviljabörsid ei kaitse, vaid takis-

tavad põllumajandust, õõnestades selle majanduslikke aluseid ja laostades ning röövides farmereid. Hoopis kohasem oleks olnud asetada börsihoonele Hermesi kuju, keda vanad kreeklased pidasid kaupmeeste ja röövlite kaitsjaks. Need kutsealad ühinevad suurepäraselt tänapäeva ameerika bisnesmenide tegevuses. Hermesi kuju kajastaks muide hästi ka Chicago gangsterlikku reputatsiooni.

Kaubanduskoja juurest siirdume De Coveni tänavale, mis on läinud Chicago ajalukku seoses grandioosse tulekahjuga 1871. aastal. Linnas oli tol ajal seitsekümmend seitse tuhat elanikku. Tulekahju jättis ilma peavarjuta seitsekümmend tuhat inimest ja tekitas sadu miljoneid dollareid kahjusid. De Coveni tänaval missis O'Leery laudas tekkiski tulekahju, mille põhjuseks oli kohaliku legendi järgi see, et lehm oli põleva laterna õlgedele ümber ajanud. Praegu seisab lauda kohal väike elumaja ja vaid vaevalt märgatav mälestustahvel meenutab 1871. aasta katastroofi.

Kuigi sellest rajoonist on kõigest mõne minuti tee Michigan Avenue'ni, leidub siin igal sammul «slums'e». De Coveni tänava nurgal püsivad hädamisi poollagunenud, kuid veel asustatud majad ja hütid. Need on kokku löödud mitmekaliibrilistest laudadest ja roostetanud katusepleki tahvlitest. Mahajäetud kõnnul mängivad tolmu ja prahi sees räbalais lapsed. Kõik see sarnaneb väga 1871. aasta tulekahjuhädaliste ajutise asundusega. Kuid meie ees on üks «tavalisi» tööliskvartaale. «Slums'id» võtavad Chicagos — selles suuruselt teises linnas Ühendriikides — enda alla ligikaudu viieteistkümne ruutmiililise pindala.

Urgaste elanikud elavad niisuguses kohutavas vaesuses, et neil pole sageli võimalust osta kõige vajalikumaid toiduaineid ja nad on sunnitud hankima endale «toitu» linna prügimägedel. Kohalik ajaleht «Chicago Sun and Times» kirjutas, avaldades sellistele inimestele silmakirjalikku kaastunnet: «Meie Chicagos põliselanikud loendavad linnas seitset vaatamisväärsust, arvates nende «vaatamisväärsuste» hulka tapamajad, gangsterid ja urkad, mis laiuvad paljude miilide ulatuses. Ent iga kord jäetakse silmapaari vahele linna prügimäed ja «solgiaukude komisjoni», kes on kindlaks teinud, et paljud linna elanikud toidavad end jäätmetega.»

Samal päeval, olles ühinenud ekskursioonirühmaga, vaatleme Chicago tapamaju. Siin võimutsevad Ameerika lihakuningad — Swift, Armour ja teised. Meie rühm satub Swifti firma lihakombinaati. Tööliste koletu ekspluateerimine ja kujutlematu mustus tegid omal ajal Chicago liha- ja konserviette võttes kurbkuulsaks kogu maailmas. Sellest ajast peale on siin muutunud

pisut puhtamaks, kuid praegugi ei rahulda need veel sugugi elementaarseid nõudeid, mida tuleb esitada ettevõttele, mis valmistavad toiduaineid.

Mis aga puutub tööliste ekspluateerimisse, siis see on muutunud veelgi koletuslikumaks. Neis tsehhides, kus tehakse kõige raskemat ja mustemat tööd, näeme peaaegu eranditult neegreid. Oma enamikus ei ole nad ametiühingute liikmed ja järelikult ei ole neil võimalust organiseeritult võidelda oma töötingimuste parandamise eest. On iseloomustav, et lihakombinaadi administratsioon keeldub ekskursantidele igasuguse pildistamise ja seda enam töölistega kõnelemise. Kogu tootmisprotsessi, alates looma tapmisest ja lõpetades lihaproductide pakkimisega, demonstreeritakse ainult spetsiaalseilt rõdudelt, mis läbivad erilisi, nii-öelda ettevõtte «musternäitlikke» tsehhe.

Tapamajadest tuleme tagasi läbi «China town'i», mis koosneb kitsaste tänavakestega kvartaalidest. Siin elavad hiinlased. Meile jutustatakse, et neis kvartaalides õitseb seniajani oopiuga kauplemine. Suitsetamislokaalide külalisteks ei ole ainult kurjategijate maailma esindajad, vaid ka lihtsalt allakäinud inimesed, kes on sunnitud pesitsema «slums'ides» ja otsima oopiumis lohutust eluhädade vastu.

Seejärel me sõidame läbi Maxwell Streeti, kus asub «täituru» tüüpi turg. Siin toimub igasuguse vanakoli müük nii käest kui ka kandekastidelt. Maxwell Streeti suurimad kaubanduslikud «ettevõtted» asuvad kitsais poeketes. Neis saab vaevalt ümber pöörata. Sissekäigu juures seisab harilikult peremees, kes meelitab pealetükkivalt juurde ostjaid. Turg meenutab idamaa laata. Maxwell Streeti sõidutee on sedavõrd täis kuhjatud kandekastidest, kirstudest ja korvidest, et kui meie auto kohtub teise autoga, tuleb meil kaua ja osavalt manööverdada. Maxwell Streeti turg — see on kehvikute universaalmagasin, kes ei saa käia Chicago kaubandusmonopolisti Marshall Fieldi toredais mitmekorruselistes magasinides.

Kui me sõidame läbi Wabash Avenue, pidurdab juht järsult auto, sest tänav täitub äkki sadadest inimestest, kes väljuvad suure hoone uksest. Hoone frontooni katab pealkiri: «Coliseum». See on spordisaal, mida antakse üürile massikoosolekute läbiviimiseks. Praegu lõppes seal nähtavasti üks ametiühingu miitinguid ja töölised läksid kodudesse laiali politseinike valvsa kontrolli all.

Miitingust osavõtjad kandsid plakateid, milledele olid märgitud nõudmised:

«Nõuame 20% palgalisa, et halvata elukalliduse kasvu!»

«Kaitske demokraatlikke vabadusi!»

«Vabadus puudusest pääsemiseks!»

«Küllaldase töötasu eest!»

«Andke meile sõnavabadus ja õigus avaldada meie protestel»

«Nõuame abiraha tööpuuduse vastu!»

Majanduslikud nõudmised olid ülekaalus, kuid oli üsna palju ka poliitilisi. Ameerika töölised, vaatamata mõnede ametiühinguliidrite pidurdavale mõjule, on hakanud seostama oma majanduslikku võitlust poliitiliste nõudmistega.

Otsustades plakatite pealkirjade järgi, kuulusid miitingust osavõtjad peamiselt «Põllumajandusliku Masinaehituse ja Metallitööstuse Tööliste Ühendatud Ametiühingusse». Hiljem sain ajalehtedest teada, et see oli Tootmisametiühingute Kongressi kuuluvate ametiühingute seitsme tuhande liikme miiting. Töölised võtsid vastu resolutsiooni, mis nõuab töötasu tõstmist, võitlust tööpuuduse vastu ja demokraatlike vabaduste kaitsmist.

Läbides pärast lõunat Michigan Avenue'd, peatume mingisuguse suure hotelli vitriini juures. Sellel on välja pandud suur hulk iga liiki ja formaadiga ajalehti. Mõned neist kannavad möödunud sajandi kuupäeva. Ent päistiitel on kõikjal üks ja sama — «Chicago Tribune». Selgub, et MacCormick tähistab oma valeliku bulvariväljaande saja-aastast juubelit. Äkki jookseb hotelli uksest lärmiga välja trobikond alaealisi ja noorukeid. Nad paigutatakse kiiresti autobussidesse ja viiakse kusa-gile ära.

Croft selgitab, et need on «Chicago Tribune'i» lehemüüjad, keda MacCormick on tervest Illinoisi osariigist kokku kogunud ja juubeli ajaks paigutanud oma tohtusse hotelli Michigan Avenue'l. Üks selliseid MacCormicku poisse tappiski kunagi oma bossi ülesandel Chicago munitsipalteedi juhataja Harrisoni.

MacCormicku lehemüüjad ei ole lihtsalt palgaline tööjõud, see on õieti öelda korporatsioon, mis on seotud kindlate eeskirjadega ja tegeleb ajalehemüügi kõrval oma šefi eriülesannete täitmisega. Robert MacCormick ei ole praegu enam ainult ajalehemagnaat. Vallates või tegelikult valitsedes Ameerika Ühendriikide ja Kanada paljusid ettevõtteid (raadiojaamu, paberivabrikuid, elektri jaamu, laevasõidukompaniisid jne.), kasutab MacCormick kogu oma mõju fašistlike organisatsioonide toetamiseks. Heldete annetustega abistab ta maailmasõja veteranide fašistlikku ühingut «Ameerika aktsioon», Gerald Smithi parteid «Ameerika eelkõige», «Rahvuslikku parteid» jne. «Koloneli» poliitiliste sümpaatiate valguses tuleb käsitada ka tema «poiste»

korporatsiooni. See on tema isiklik kaardivägi, mis on ühtlasi kohalike fašistlike organisatsioonide abiüksuseks ja reserviks.

George Crofti apartemendid

Õhtul teeb Croft mulle ettepaneku parkidesse jalutama minna. Granti pargis me imetleme majesteetlikku Buckinghami purskkaevu. Veejuga paiskub sellest üheksakümne jala kõrgusele. See on väga ilus vaatemäng. Seejärel siirdume mööda Michigan Avenue'd Lincolni parki. Kuid vaevalt läbime silla üle Chicago Riveri, kui Croft peatub tornikujuliselt ehitatud pilvelõhkuja ees.

«Siin asub ajalehe «Chicago Tribune» kirjastus ja MacCormicku ajalehesündikaat,» ütleb ta.

Jälle MacCormick! Näib, et on võimatu käia mööda Chicagot, sattumata iga hetk tema valdustele. Kõige järgi otsustades on Chicago «silmus» suurel määral punutud tema trustidest ja sündikaatidest.

«Pange tähele, et pilvelõhkuja seisab maatükil, mis oli määratud linnakooli ehitamiseks,» jätkab Croft. «MacCormick on selle muinasjutuliselt madala hinnaga pettuse viisil enda kätte ahminud ja nii viisi mitu miljonit dollarit tasku pistnud. Kuid see ei ole tema suurim kelmusoperatsioon. Hiljem on ta omastanud hoopis suuremaid summasid. Nii on ta näiteks igati kõrvale hiilinud maksude tasumisest. Tuhande üheksasaja kolmekümne seitsmendal aastal esitas maksuamet tema vastu hagi ligikaudu kolmekümne miljoni dollari suurusele summale. Ent MacCormick oskas oma käsikute abil asja korraldada nõnda, et hagi jäi ilma tulemusteta.

Sammume mööda kõnniteed laia autotee ääres, millel lakka-matu vooluna kihutavad tuhanded autod. Kujutlematust mürast pääseme vaid Lincolni pargi puisteede roheliste võlvide all. Park kulgeb kitsa ribana mitme kilomeetri ulatuses mööda järve kallast. Leiame siin ausambad Benjamin Franklinile, Abraham Lincolnile, Goethele, Shakespeare'ile, Beethovenile. Pargil ja kaldaäärel on heakorrastatud ilme. Linna järveäärne osa on üldse teravas kontrastis Chicago töölikvartaalidega.

Kõnelen sellest kontrastist Croftile.

«Aastat kümme-viisteist tagasi ei olnud see nii märgatav,» vastab Croft. «Nii paradoksaalne kui see ongi, aitas Chicago heakorrastusele kaasa majanduskriis. Jah, jah, just kriisi ja tööpuuduse tõttu Chicago fassaad muutuski nii kauniks. Kuid

samal ajal muutusid Chicago teised rajoonid veelgi kohutavamaks, kui see on üldse võimalik!»

Croft jutustab kriisiaegadest, kus tuhanded inimesed jäid ilma tööta. Püüdes luua muljet nende inimeste abistamisest, organiseerisid võimud ühiskondlikke töid. See ei olnud mõistagi hoopiski mitte väljapääsuks olukorrast. Inimesed töötasid viletsa supiportsjoni ja leivatüki eest. Seda oli küllalt selleks, et mitte neil endil nälga surra, kuid see ei päästnud sugugi näljasurmast nende naise ja lapsi.

«See oli õigupoolest sunnitöö ja seejuures kui kasulik! Firmadel-ettevõtjail, varustajail ja munitsipaaliteedi ninameestel pole iialgi veel olnud nii odavat, peaaegu tasuta tööjõudu. Kas te kujutate, kuidas nad teenisid selle ürituse pealt? Tööpuudus osutus neile tõeliseks kullaauguks. Samal ajal aga surid «slums'ide» elanikud tuhandeina nälja, tuberkuloosi ja teiste haiguste kätte. Seda nimetatigi meil «ühiskondlikeks töödeks».

Nii oli lugu mitte ainult Chicagos. Heakorrastatud maanteele võrk, mis katab Ameerikat, on suurel määral loodud miljonite töötute kätega, kes andsid oma töövaeva viletsa päevamoona eest ja keda koheldi pahatihti nagu vahialuseid koonduslaagris. Ühiskondlikeks töödeks assigneeritud raha aga röövisid häbematuult kelmid-ettevõtjad ja äraostetud ametnikud.

Kirjeldades elavalt Kesk-Lääne pealinna varjukülgi, rõhutab Croft siiski, et Chicagot ei tohi kujutleda ainult monopolistide, gangsterite ja fašistide pesana. Chicago on jagatud kahte leeri — progressiivsesse ja reaktsioonilisesse leeri. Need peavad omavahel ägedat võitlust. Chicagos on üsna rohkesti progressiivseid jõude, kelledel on seljataga suured kogemused võitluses reaktsioonijõudude vastu. Oma visa võitlusega kaheksatunnilise tööpäeva eest on Chicago proletariaat kirjutanud kuulsusrikkaid lehekülgi rahvusvahelise töölisliikumise ajalukku. 1886. aastal puhkes siin ulatuslik streigiliikumine, mis arenes tänavavõitluseks politsei ja president Clevelandi poolt saadetud föderaalvägedega. Chicago on demokraatlike traditsioonide linn. Siin esitati kandidaatideks presidendi kohale Abraham Lincoln ja Franklin Roosevelt. Chicagos on olemas suur kihistus progressiivset intelligentsi, kes on kontaktis töölisorganisatsioonidega. 1946. aasta detsembri lõpul toimus siin organisatsiooni «Ameerika Progressiivsed Kodanikud» asutav kongress, mis rajas alused progressiivsele parteile ja sai hiljem selle tuumikuks. Chicago on lemmikpaigaks progressiivsete organisatsioonide kongressidele ja konverentsidele.

«Kõik see pole juhuslik,» ütleb Croft. «Asi on selles, et

siia kogunedes tunnevad progressiivsed elemendid end olevat elanikkonna laiade kihtide sõbraliku toetuse õhkkonnas, mis halvab fašistide ja teiste reaktsoonäride salasepitsused. Siin on fašistlikel seiklejail kõige vähem šansse leida elanikkonna toetust.»

Oli juba ammu pimenenud. Kaugel kõrgusid hotellihooned, otsekui läbipuuruina tuledest. Autoteel vilkusid lõpmatu roduna autod, esilaternate helkides. Järve siledal veepinnal peegeldusid tuletorni kiired.

«Mida te kavatsete teha täna õhtul?» küsib Croft.

Vastan, et olen täiesti vaba.

«Teate, mis...» ütleb Croft mõninga kohmetusega, «sõidame minu juurde. Mul pole teab mis apartemente, kuid sõbraliku vastuvõtu garanteerin.»

Seniajani pole mul veel õnnestunud pilku heita ühegi eramaja sisemusse Chicagos. Sellepärast sobib Crofti kutse väga hästi ja ma kohe nõustun.

Võtame takso.

«Elan ülikooli läheduses ja käin tööl jalgsi,» ütleb Croft. «See võimaldab mul transpordikuluseid kokku hoida.»

Varsti sõidab takso vaikselt, puudega palistatud tänavale ja peatub väikese kahekordse maja juures. See näeb välja üksik-alamuna, milles võiks elada soliidsete sissetulekutega inimene, ütleme börsi suurmaakler või keskmise jõukusega ettevõtja. Kui aga majas antakse korterid üürile, siis on selles küll vaevalt rohkem kui kaks-kolm korterit. Nii või teisiti ei ole see sobiv koht tagasihoidlikule ülikooliõpetajale. Kuidas saab lubada endale luksust elada sellises üksikelamus inimene, kes on kokkuvõtte pärast sunnitud käima ülikoolis jalgsi?...

Croft möödub maja paraaduksest ja viib mu läbi väikese aia õue. Möödudes järgmisest uksest, peatub ta astmete ees, mis viivad keldriruumi.

«Ettevaatlikumalt,» hoiatab ta, «siin on pisut pimedavõitu.»

Alles nüüd meenub mulle, et Croft kutsus mind külla kohmetunult naeratades ja lausudes seejuures naljatleva fraasi oma «apartementidest»...

Laskun peremehe järel keldri, sisenen pimedasse esikusse, astun veel mõne astme allapoole ja satun viimaks läbi pimedade koridori Crofti elamusse.

«Nüüd olemegi võõrastetoas,» ütleb ta samasuguse irooniaga, millega rääkis varem oma «apartementidest». «Mary, võta vastu külalised.»

Meid võtab lahkelt vastu naeratlev noor naine. Erinevalt

mehest ei tunne ta nähtavasti mingit piinlikkust sellest, et tal tuleb külalist vastu võtta sellises olustikus.

Vaatan ringi. Väike tuba halvasti krohvitud seintega ja üsna lae all asuva tillukese aknakesega on «võõrastetoaks» ja ühtlasi töökabinetiks. Tuba on sisustatud väga kehvasti, kuid selleest on üks sein peaaegu täiesti raamaturiiulite all. Teaduslike väljaannete kõrval näen üsna palju poliitilisi väljaandeid. Tunduva koha võtavad enda alla Marxi, Lenini ja Stalini teosed. Palju on ilukirjandust, sealhulgas ka nõukogude kirjanike inglise keelde tõlgitud raamatuid.

«Kas te ei karda, et teid hakatakse pidama «punaseks»?» küsin ma, viidates poliitilise kirjanduse riulile.

«Karta on mul vahest juba hilja, reputatsioon on mul juba ilma selletagi määritud,» vastas Croft muiates. «Praeguses olukorras ei suuda ma kaua kateedril püsida. Meil ülikoolis on olemas mister Rankini jäljendajaid, või igal juhul inimesi, kes ei taha rikkuda oma karjääri «punastega» suhtlemisega. Kuid sellepärast ei hakka ma vahetama oma veendumusi.»

Croft kõneleb nõnda, nagu oleks tema vallandamise küsimus juba ette otsustatud.

«Mul on muidugi raske loobuda oma lemmiktööst,» jätkab ta. «Minu kuulajate hulgas on erksaid hingi. Neist oleks võimalik teha korralikke inimesi, kes ei hakka salgama oma südame-tunnistust. Oleks väga kahju, kui tuleb neist lahkuda. Kuid aineliselt, nagu te ise näete, ma küll vaevalt midagi kaotan.» Ta heidab pilgu üle toa. «Oma praegust «komforti» suudan kindlustada endale iga tööga.»

Senikaua kui missis Croft valab teed, jutustab peremees mulle hämmastavaid asju. Olles kõrgema haridusega inimene, kirjanduse õpetaja ülikoolis, saab ta kuus kõigest sada viiskümmend dollarit, s. o. pisut rohkem kui mustatööline. Kui Croft ei omaks lisateenistust, andes eratunde rikkaile äbarikele, ja tema naine ei teeniks müüjana apteegis, siis oleksid nad olnud sunnitud elama sõna otseses mõttes poolnäljas. Sellisest luksusest aga, nagu raamatute ostmine, poleks nad saanud unistadagi. Kuid praegugi tuleb neil üürida keldriruumi, mis on hädamisi kohandatud korteriks. Nende «korter» on eraldatud katlaruumist. Katlaruum ise asub kõrval, laudvaheseina taga. Selle naabrusest on selgesti tunda «võõrastetoas», mille lage ja seinu mööda kulgevad vesikütte torud.

«Ärge arvake, et ma viibin mingisuguses erandlikus olukorras,» tähendab Croft. «Paljud kõrgema kooli töötajad elavad veel halvemini. Ma ei räägigi neist, kes on jäänud ilma tööta,

selliseid aga on praegu üsna palju. Nad haaravad kinni kõigest, et vaid mitte nälga surra.»

«Aga kes elab üleval,» küsin ma.

«Ühes korteris elab majaperemees. See on suuromanik. Tal on Chicagos hulk maju ja ta annab neid üürile. Teises aga — see on kaheksatoaline luksuskorter — elab ühe panga ase-direktor. Annan tunde tema pojale, kes valmistub kolledži vastu võtueksameile.»

Meie kõnelus venib hilisõhtule. Ma mitte ainult küsitlen oma külalislahkeid peremehi, vaid vastan ka nende rohkearvulistele küsimustele Nõukogude Liidu kohta, meie kõrgema hariduse süsteemist, teaduslike töötajate ja pedagoogide elutingimustest, teatrist, kirjandusest... Näib, et Croftide abielupaari uudishimul ei ole piire. Elu keldris pole sugugi maha surunud eluenergiat, mida on tulvil need inimesed. Nende pilk on suunatud tulevikku tõkete kiuste, mille on üles seadnud fašistid «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komiteest».

Saates mind, näitab missis Croft ka oma magamistuba — nii väikest toakest, et sellesse mahub vaevalt voodi. Varem oli see sahver igasuguse koli jaoks, kust viis uks katlaruumi.

«See pole halb,» naljatleb missis Croft. «Siin me ei riski talvel ära külmuda. Kuid ärge arvake, et me saame soojust ilma tasuta. Korterüüri määramisel tegi peremees erikõrgenduse aurukatla läheduse puhul. Olgu kuidas on, aga see on kah «service».»

«Lendavate ketaste» tähe all

Chicagost lahkusin oma endiste teekaaslaste seltsis, kes pöördusid nüüd Washingtoni tagasi.

Seekord oli meil uus marsruut, mis kulges läbi Indiana, Ohio, Lääne-Virginia ja Virginia osariigi. Esimesel päeval ei kavatsenud me läbi sõita suurt vahemaad, sest olime teele asunud üsna hilja. Ööbimiseks otsustasime peatuse teha Indianapolises, ligikaudu kolmesaja kuuekümnemeetri kilomeetri kaugusel Chicagost.

Jõudsime sinna ilma igasuguste seiklusteta ja asusime ühte võõrastemajja.

Teel restorani ründasid meid ajalehemüüjad, kes müütasid kohaliku ajalehe õhtust eriväljaannet.

«Lugege uusi teateid lendavatest ketastest!» kisendasid nad südantlõhestava häälega. «Sensatsioonilised paljastused! Venelased teostavad õhuluuret meie territooriumi kohal!»

Ajalehti osteti õhinal. Ka meie ostsime paar eksemplari ja

lehitsesime neid õhtueinet oodates. Viimasel nädalal, viibides pea-aegu kogu aeg teel, lugesin ajalehti üsna põgusalt ja seetõttu oli mul vaid hämar kujutus järjekordsest sensatsioonist, mis erutas ameeriklaste meeli. Õhtune ajaleht andis mulle võimaluse lähemalt tutvuda sensatsioonilise «lendavate ketaste» looga.

Juuli algpäevil teatasid ajalehed, et Kesk-Läänes on märgatud kummalist nähtust: mööda taevast kihutasid mingisugused lendavad kehad, millel oli ketta või vaagna kuju. Selle nähtuse ainus pealtnägija väitis, et «vaagnad» tormasid tohutu kiirusega, mis suuresti ületas lennuki kiiruse, muutsid kiiresti lennusuunda ja kadusid silmapilkselt vaatepiirilt. Midagi kindlat selle mõistatusliku nähtuse loomuse kohta ta öelda ei suutnud.

Järgnevail päevil omandas sündmus sensatsioonilise iseloomu... «Lendavaid vaagnaid» ehk «lendavaid kettaid» olid märganud juba kümned ja sajad «pealtnägijad». Territoorium, mille kohal «lendavad kettad» olid sooritanud oma väklende, aina laienes. Algul olid need peamiselt lääne- ja kesklääne osariigid. Hiljem ei jäänud Ameerika Ühendriikide Vaikse ookeani ja Atlandi ranniku vahele vististi ainustki osariiki, kus poleks leidunud selle hämmastava nähtuse tunnistajaid.

Ajalehed andsid üksteise võidu edasi teateid mitmesugustest linnadest, üks sensatsioonilisem teisest. Ajalehetoimetustes ja radiojaamades kostus kogu ööpäeva kestel telefonihelin — üha uued pealtnägijad teatasid «lendavate ketaste» ilmumise juhtumeist. Kellegi Ervin Rotmani teatel Milwaukee'st muutis «lendav ketas» tema silme ees kuldse värvuse hõbedaseks ja vastupidi. Keegi abielupaar Freepordist Illinoisi osariigis tegi kindlaks, et «ketas» läheneb oma gabariitidelt lennuki suurusele. Pealtnägija Arizonast väitis, et tal õnnestus märgata kuidas salapäraseid lendavad aparaadid maapinnalt õhku tõusid. Reisilennukite piloodid teatasid samuti, et nad on näinud «kettaid» oma silmadega. Näis, et pärast sellist informatsiooni oli võimatu kahelda selle salapärase nähtuse reaalsuses.

On tarvis tunda niinimetatud «keskmise ameeriklase» kergeusklikkust, et mõista, millist muljet avaldas kogu maal kogu see lärm «lendavate ketaste» puhul. Mitte mingeid teisi teateid — olgu need ülitähtsad teated sisemistest või rahvusvahelistest sündmustest — ei oodatud niisuguse kärsitusega, kui uudiseid «ketaste» kohta.

Praegugi, kus me istume restoranis, on meie ümber inimesed, kes on täielikult süvenenud sensatsiooniliste teadete lugemisse.

Katkendid lauseist, mis kostuvad naaberlaudade tagant, näitavad, et seal toimub salapärase probleemi elav arutelu.

Kuid meie naabrite hulgas on nähtavasti ka skeptikuid. Nende hulka kuulub vähemalt elatanud, halliks tõmbuvate juustega ameeriklane, kes istub naaberlaua taga. Ta kehitab õlgu ja vaidleb otsustavalt vastu oma kaasvestlejale.

«Ma ei usu seda,» ütleb ta. «Ja teie ei tõesta millegagi, et «lendavad kettad» tõesti lendavad.»

«Aga pealtnägijad?»

«Mis pealtnägijad need on? Olen ise jälginud neid pealtnägijaid. Seisab aiakeses mingisugune auväärne džentlmen või elatanud leedi ja silmitseb taevast, kattes silmad käega. Aga sel ajal kõrvetab päike halastamatult. Kui pingutusest ja eredast päikesevalgusest hakkavad neil silme ees ujuma ringid, rutuvad nad telefoni juurde ja teatavad mõne ajalehe toimetusse, et nende aiakese üle lendasid «kettad». Need ongi need pealtnägijad.»

«Aga võib-olla venelased tegelevad tõesti õhuluurega? Viimasel ajal käituvad nad kuidagi imelikult.»

«Tühi lora! Mingisuguse agara leHEMEHE rumala fantaasia vili.»

Versioon «vene õhuluure» kohta võtab kohaliku ajalehe õhtuses väljaandes enda alla kõige väljapaistvama koha. Nagu paljud teisedki nõukogudevastased kõmulised teated, on see leiuatunud Hearstile kuuluva telegraafiagentuuri «International News Service'i» toimetuses. Oma provokatsioonitöö täieliku asjatundmisega kuulutab agentuur maailmale, et «lendavad vaagnad» ei ole midagi muud, kui uusima konstruktsiooniga raketlennukid, mis on venelaste poolt leiuatunud ja saadetud Ameerika Ühendriikidesse luureks ning ameeriklaste hirmutamiseks.

Ajalehes on ära toodud ka «teaduslikud teooriad», mis sündmust põrmugi ei selgita, vaid ainult ähmastavad. Nende hulgas oli üks täiesti naeruväärne «teooria», mida esitati siiski täie tõsidusega. See on kellegi mister Farnsworthi, Chicago «Ühendriikide Rakettmootorite Ühingu» presidendi «teaduslik hüpotees». Auväärt president teatab, silmagi pilgutamata: «Ma ei imestaks sugugi, kui osutuks, et «lendavad kettad» ei ole midagi muud, kui kaugmõjuga elektronkiired, mida saadetakse Marsilt.»

Vaadatud hommikul läbi kohalikud ja Chicago ajalehed, veendusin, et Hearsti kõmuline valetade on juba oma mõju avaldanud. Reaktsioonilised politikaanid on rutanud tegema Hearsti «avastusest» kaugeleulatuvaid järeldusi. Ajakirjanduse esindajaile antud intervjuus rääkisid nad sellest, et nõuavad lähe-

mal ajal valitsuselt Ameerika mandri õhukaitse tugevdamist. Võimude praktilised abinõud läksid veelgi kaugemale, mitte ainult jättes rahustamata häiritud «keskmist ameeriklast», vaid, vastupidi, teda igati hirmutades. Ilmselt valelike ajaleheväljamõeldiste selge ümberlökkamise asemel teesklesid valitsus ja kohalik administratsioon tõsist murelikkust ja hakkasid küsimust «uurima». «Uurimine» tehti ülesandeks sõjaväevõimudele, kes omistasid sellele kohe vastava laiakaarelisuse. Üksteist sõjalennukit — «mustangi» — ja kolm «A-26» tüüpi pommilennukit kündsid taevast Oregoni osariigi kohal, kümned lennukid keerlesid Illinoisi ja Arizona osariigi kohal. Kiirhävitatjad ja raketlennukid seisid lennuväljadel lahinguvalmis, oodates käsku õhku tõusta «lendavate ketaste» jälitamiseks. Lõuna-Dakotas saigi rahvuskaardiväe lennuk käsu välja lennata ühe «ketta» tagaajamiseks. Ei tarvitse öeldagi, et mingisugust «ketast» lennuk ei avastanud.

Kuid kõige hämmastavam siiski oli teade Lodi linnakesest Kalifornias.

Mis siis seal toimus?

Õöl vastu seitsmendat juulit, enne koitu, kuulsid Lodi lähedal asuva Acampo asunduse elanikud ebaselget kõminat ja mürinat, mis kostus otsekui pilvede tagant. Võib-olla oli see lihtsalt suvise kõue kõmin või mürises hilise reisilennuki mootor... Kuid selline mõte ei tulnud pähe ühelegi Acampo hirmutatud elanikule. See-eest tekkis kohaliku kooli võimlemisõpetaja naise missis Smithi peas metsik oletus, nagu ründaksid linna «lendavad kettad». Valvas administratsioon lülitas otsemaid elektrivalgustuse välja ja linn sukeldus täielikku pimedusse. Acampo asunduses viidi läbi täielik pimendus, nagu oleks õnnetu asundus olnud ohtliku sõjategevuse tsoonis... See oli juba tõeline paanika.

«Lendavate ketastega» seotud psühhoosis on kõige tähelepanuväärsemad kaks asjaolu. Esiteks näitab see psühhoos, millise kergusega lasevad segadusse viidud «keskmised ameeriklased» end tüssata kõige fantastilisemate jamsjuttudega. Teiseks annab see tunnistust sellest, millise valmisolekuga Ühendriikide reaktsioonilised ringkonnad haaravad kinni igasuguseist jamsjuttudest ja kasutavad neid oma alatuil eesmärkidel. Ei tarvitse kahelda, et üks «lendavate ketaste» ümber tõstetud kära eesmärke seisnes selles, et juhtida töötajate tähelepanu kõrvale kogu maal laienevast võitlusest oma õiguste ja huvide eest.

Väljudes Indianapolisest, võtsime teele kaasa ajalehtede päevased väljaanded. Need olid endiselt täidetud sensatsiooniliste

teadetega «lendavaist ketastest». Muide osutus, et leidub inimesi, kes mitte ainult külvavad paanikat või lasevad end sellest mõjutada, vaid on valmis ka irvitama kergeusklike kilplaste üle. Aga võib-olla polnud need naljahambad, vaid provokaatorid. Nii või teisiti, Saint Louis'is, Missouri osariigis korjas raudteemasinist Hartley maast üles mitu «lendavat ketast». Need olid üheteistkümnendajärgse läbimõõduga papist sõõrid. Need heideti õhku mingisuguse maja katuselt primitiivse seadeldise abil. Graftoni linnas Wisconsinis osariigis paiskus «lendav ketas» mürinaga kohaliku kiriku katusele. Seoses sellega tekkinud ärevus vaibus alles pärast seda, kui keegi uljaspea oli ketta leidnud ja ettevaatlikult üles tõstnud. Lähemal vaatlemisel osutus see elektersae roostetanud hambuliseks kettaks.

«Keskmised ameeriklased» ei ole looduslik, vaid sotsiaalne nähtus. Nad ei sünni ise — neid luuakse masstootmise põhimõttel erilise vaimse konveieri abil. Algul on selleks kool, kus tõelised teadmised hukka mõistetakse kui «kahjulikud» või hüljatakse kui tarbetud, ja nende asemel poetatakse õpilasele vaid teadmise viletsaid ersatse. Kohaliku kiriku juures asuvas püüpaevakoolis käib laps läbi pastori või paatri käest, kes sisendab talle igasugust ebausku. Ameeriklase edasine vaimne masseerimine toimub kogu tema elu kestel kino, raadio, ajakirjanduse ja kiriku kaudu. Demagoogid — politikaanid annavad talle kõike, mida süda kutsub, peale tõe ja tõeliste teadmiste, peale oskuse mõista ühiskondlikku elu ja õigesti selles orienteeruda. Kõik vaimse konveieri lülid viivad ameerika väikekodanlase täielikule desorienteerimisele, tema muutmisele «keskmiseks ameeriklaseks». Sellepärast pole imestada, et mõttetü «lendavate vaagnate» lugu haaras nii suured «keskmiste ameeriklaste» ringkonnad.

Pisut ette rutates märgin, et mingisuguseid ametlikke selgitusi või ümberlõkkamisi seoses selle mõttetü looga ei ilmunudki. Sensatsioon lõppes iseenesest. Sellel lasti vaibuda «loomulikku» surma. Sellega säilitati kogu see ärevus ja hirm, mida see oli tekitanud kergeusklikes inimestes. Kõike seda võis veel edaspidi tarvis minna. Teatavasti «keskmise ameeriklase» närvilisus, kui seda hoida kroonilises seisundis, teeb ta vastuvõtlikuks uutele sensatsioonidele, mida alatasa kasutavad poliitilised ja muud juhustetsijad.

Teel Indianapolisest pöördusime veel kaua «lendavate ketaste» juurde tagasi. See sensatsiooniline lugu näis meile sügavalt sümboolsena, väljendades väga eredalt «ameerika elulaadi» vaimset olemust.

Meie reisi järgmiseks etapiks osutus Cincinnati linn. Suuru-

selt on see Clevelandi järel teine linn Ohio osariigis, suure bisnessi keskus, Taftide dünastia keskus, mille liikmed on alati etendanud tähtsat osa Ameerika Ühendriikide poliitikas ja majanduses. Multimiljonärid Taftid on olnud kohtadel Valges Majas ja senatis ning tegutsenud kubernerikohtadel. Nad pole kunagi kaldunud usaldama riigivalitsemist variisikuile, nagu seda teevad teised Ameerika Ühendriikide monopolistid, vaid on alati püüdnud valitseda ise.

Kuna puudus võimalus Cincinnatis peatumiseks, piirdusime vaid sellega, et läbisime linna läänest idasse ja heitsime pilgu parki, mis asetseb järsul mäekingul Ohio jõe kohal.

Ohio jõgi oli kunagi piiriks orjanduslike lõunaosariikide ja põhjaosariikide vahel, kus orjapidamine polnud lubatud. Kui põgenenud neegrid ületasid jõe, ei saanud endised omanikud avalikult nende vabadusele kallale kippuda. Praegu, kus on möödunud peaaegu pool sajandit võidukast «neegrите vabastamise eest» peetud sõjast, ei ole neil enam võimalik kuhugi põgeneda; nad on kõikjal ilma õigusteta ja neile saab kõikjal osaks diskrimineerimine.

Lääne-Virginia mägedes

Cincinnati oli viimane suurlinn meie tagasisõidu-teel Washingtoni. Eespool asuvad Chillicot, Athenes ja Marietta Ohio osariigis ja Parkersburg ning Clarksburg Lääne-Virginias kujutasid endast väikesi provintsi-asulaid. Ööbisime Clarksburgis, Lääne-Virginia mägirajoonide lähel. Läbi linna voolab Monongahela jõgi, suur kohaliku mäetööstuse transpordi-tuiksoon.

Hommikul astume esimesse ettejuhtunud kohvikusse ja einestame suure rutuga, istudes leti taga ebamugavail kõrgeil taburettidel. Meid teenindab noor naisettekandja. Ta kuulatab uudishimulikult meie juttu, mis toimub muidugi vene keeles.

«Öelge, palun, kust te olete?» küsib ta ootamatult.

Vastan, et oleme Washingtonist. Võib-olla oleksin pidanud ütleva, et oleme välismaalased, kes elavad Washingtonis. Kuid arvasin, et naisettekandja on seda isegi mõistnud keele järgi, mida me kõnelesime. Ent ma eksisin.

«Öelge,» küsib neiu uuesti, «kas teil Washingtonis kõik kõnelevad nõnda nagu teie?»

Usume vaevalt oma kõrvu. Osutub, et lihtsameelne neiu mõnab täiesti, et Washingtoni elanikud räägivad teist keelt kui Clarksburgi asukad. Clarksburgist Washingtoni on kõigest mõni

tund sõitu autobussis või raudteel, kuid meie kaasvestlejale on see hoopis teine, tundmatu maailm.

Naljakas kõnelus neiuga kutsus meie isikute vastu esile huvi mõnede kohvikukülastajate poolt.

Niipea kui väljume tänavale, tõusid meie järel kohtadelt kaks elatanud, väga tagasihoidlikult rõivastatud meest. Välimuselt meenutasid nad töölisi, aga kui arvesse võtta, et me viibisime Ameerika Ühendriikide peamise kivisöebasseini läheduses, rajoonis, kus on rohkesti mäetöölise asundusi, siis polnud raske taibata, et mõlemad külastajad olid kaevurid.

Kui istusime autosse, astusid töölised meie juurde. Üks neist tervitas viisakalt, teine nikutas vaikselt peaga.

«Andestage, härrad,» sõnas esimene kõheldes. «Kuulsime kogemata, et sõidate Washingtoni ja otsustasime pöörduda teie poole palvega. Kas ei leiduks teie autos kohta kas või ühele meie hulgast? Meil on tarvis kiiresti Washingtoni pääseda.»

Meie vahetasime omavahel pilke ja nõustusime. Auto oli ruumikas ja selles jätkus ruumi mõlemale ootamatule teekaaslasele. Nad tänasid meid südamest. Mingisuguseid ettevalmistusi neil polnud tarvis teha, kuna nad reisisid ilma pakkideta. Seepärast asusime kohe edasisele teekonnale.

Teel sobis jutt. Üks meie kaaslastest — Harry Johnson — osutus väga jutukaks inimeseks. Teine — Felix Wojcechowski, nime järgi otsustades poolakas — heitis vaid harva vahele ühe või teise märkuse. Inglise keelt kõneles ta märgatava aktsendiga.

Olles eelmisel päeval välja sõitnud ühest mäetöölise asundusest, matkasid nad juba teist päeva sama teed sõitvail autodel Washingtoni poole.

«Täna meil vedas. Teiega jõuame otse Washingtoni. Aga eile sõitsime kogu päeva jooksul kõigest poolsada miili, ja sedagi kahe korraga.»

Nende reisi eesmärgiks oli kokkusaamine mäetöölise ametiühingu juhtidega, aga kui õnnestub, siis ka ametiühingu esimehe John Lewis'iga endaga. Nemad ei ole ametiühingu töötajad — viimastel jätkub raha pileti jaoks autobussidele või kohale pullmanvagnis. Nemad on nii-öelda mitteametlikud saadikud lihttöölise poolt ja nad sõidavad mäetöölise ametiühingu kohaliku voliniku teadmata.

«Oleme kaotanud temasse usu,» ütleb Harry Johnson. «Ta on kompanii suhtes juba natuke liiga järeleandlik. Töölised nõuavad temalt otsustavat tegevust, tema aga aina manitseb meid. Muud ei kuulegi, kui ainult: «Oodake, kuni kõik selgub. Kanatage, kuni ametiühingult saabuvad juhtnõuanded. Praegu ei ole

paras aeg kompaniile nõudmiste esitamiseks!» Aga millal siis tuleb see aeg, tahaksin ma teada?» hüüab nõrdinult Johnson. «Kuni me kõik seal nälja kätte kärvame?»

«Tahame juhatuses kontrollida, kas ta toimib õigesti, ja teada saada, kuidas ametiühing suhtub meie nõudmistesse,» lisab Wojcechowski. «Meid saatsid seltsimehed. Aga kui ka juhatus on meie volinikuga ühel nõul, siis tuleb meil endil tegutseda.»

Probleemid, mis seisavad mäetöölise ees mitte ainult Lääne-Virginias, vaid ka Ameerika Ühendriikide teistes rajoonides, on teravad ja pakilised. Seoses kollektiivlepingu kehtivusaja lõppemisega teatasid kaevandusteomanikud, et nad uuendavad mäetöölisega lepingu ainult sel juhul, kui need nõustuvad töötaasu alandamisega. Peale selle tahavad nad kollektiivlepingus tühistada punkti pensioni-kindlustusfondi kohta, millest mäetöölised said toetusraha haiguse või vigastuse puhul ja samuti ka pensioni vanuse ülemmäärani jõudmisel. Nii Johnson kui ka Wojcechowski räägivad üksmeelselt, et mäetöölisele ja nende perekondadele on see kollektiivlepingu punkt ainsaks tagatiseks näljasurma vastu töövõime kaotamisel haiguse või õnnetusjuhtumi tõttu. Nad esitavad mulle hulk fakte, mis näitavad, kui väljapääsmatu on niisuguse perekonna olukord, kelle pea on hukkunud või muutunud invaliidiks. Minul kui võõral oli kohutav kuulata nende vihast ja ühtlasi kurba jutustust.

Ameerikas, kus ohutustehnika puudub peaaegu täielikult, on õnnetusjuhtumi mõistel hoopis teine tähendus kui meil. Seal ei ole see enam «juhtum», mitte erandsündmus, vaid igapäevane, peaaegu normaalne nähtus. Piisab sellest, kui öelda, et aastail 1930—1945 sai avariide ja katastroofide tagajärjel kaevandustes surma või vigastada üle miljoni inimese. Riiklikku kindlustust kannatada saanuile või nende poolt ülalpeetavaile ei ole olemas. Sellepärast ongi mäetöölised — üks ameerika töölisklassi kõige võitlusvõimelisemaid väesalku — alati esitanud põhinõudmisena pensioni-kindlustusfondi asutamise ettevõtjate arvel. Pärast visasid lahinguid saavutasid nad selle asutamise 1946. aastal. Nüüd aga on kompanii tõstnud käe selle tööliste saavutuse vastu.

«Poisid ei saa kuidagi sellest aru — miks peab ootama kas või üks päev pärast seda, kui kompanii tegi selgesti teatavaks oma kavatsused?» jätkab nõrdimusega Johnson. «Meile jääb järele vaid üks — streikida. Teist väljapääsu meil ei ole. See on meie kindel otsus.»

Meie reisikaaslased Lääne-Virginiast läksid maha Ameerika pealinna ühel tänaval. Nad surusid meil kaua hüvastijätuks

kätt ja tänasid veel kord palavalt. Soovisime neile südamest edu nende ürituses.

Tehes hiljem kokkuvõtteid oma reisust, märkisime, et see andis meile otsekui seeria kujukaid illustratsioone Ameerika Ühendriikide poolt läbielatava momendi kohta. Ameerika Ühendriikides valitseva situatsiooni iseloomustavaks jooneks oli töötajate aktiivsuse üldine kasv eluliste huvide eest peetavas võitluses pealetungiva reaktsiooni vastu. Elektrikute streik Pittsburghis, autotöölise üldstreik Detroidis, tööliste miiting ja demonstratsioon Chicagos, mäetöölise suurenev streik Lääne-Virginias — sellised olid faktid, millede tunnistajaks olime oma reisi ajal.

Juba üksnes nende faktide põhjal pole raske kujutleda, milline oli situatsioon kogu maa ulatuses.

Ma ei tea, kas õnnestus Johnsonil ja Wojcechowskil kohata John Lewis't või teisi ametiühingu juhte, kes suhtusid kartuse ja rahulolematusega mäetöölise hulkade võitlusmeeleolude avaldustesse. Kuid väljaspool kahtlust on üks: millist vastuvõttu nad pealinnas ka leidsid, see ei võinud neil ja nende sadadel tuhandeil seltsimeestel võtta kindlat otsust kaitsta oma õigusi kallalekippumiste vastu kaevandusomanike poolt.

Sellest kõnelevad veenvalt viimase perioodi faktid. Pärast sõja lõppemist pole möödunud ühtki aastat, et mäetöölised poleks pidanud streigivõitlust maa ühes või teises osas. Kuus streiki sel perioodil olid üldstreigid. Aja poolest viimane üldstreik toimus 1950. aasta kevadel ja kestis kuu aega. Mäetöölistel tuli taluda seejuures tublisti puudusi, kuid nad jätkasid visalt võitlust ja lõppude lõpuks võitsid. Kui Ühendriikide majandus hakkas sõepuuduse tõttu kannatama ülisuuri raskusi, olid ettevõtjad sunnitud järele andma. Mäetöölised saavutasid kollektiivlepingute sõlmimise, mis näevad ette töötasu tõstmist ja ettevõtjailt pensioni-kindlustusfondi kasuks tehtavate mahaarvamiste suurendamist. Mäetöölise masside kindlameelsus võitluseks, sügav solidaarsus ja tegevuse organiseeritus — need olid peamised tegurid, mis tagasid mäetöölisele võidu.

3. FLORIDAS

Miamis

Washingtoni ekspress läheneb aeglaselt väikesele, viletsa välimusega raudteejaamale. Mulje räpastest juurdesõiduteedest,

armetust jaamaruumist ei harmoneeru kuidagi lärmaka reklaamiga, mis ülistab taevani kõike, mis puutub Floridasse üldse ja eriti Miamisse — ühesse kõige moodsamasse ameerika kuurordisse.

Meil on vastas kohalik põliselanik, mister Samuel, kellega mul oli juhus tutvuda New Yorgis ühel Ameerika—Nõukogude Sõprusühingu Rahvusliku Nõukogu pidulikul istungil. Ta töötab selle ühingu kohalikus filiaalis. Tean meie New Yorgi kohtumiste põhjal, et mister Samuel hindab kõrgelt Miami looduslike tingimuste rikkust, kuid suhtub üpris kriitiliselt selle linna elustiili.

«Raudteejaam — see on täpe!» ütleb ta. «Ma näitan teile siin teisigi «kaunidusi», milledest te ei kuule kunagi reklaamis. Miami on tõesti maapealne paradiis, kuid mitte kõikidele . . .»

Väljume avarale raudteejaama väljakule. Selle lähedal linna ärikeskuses on palju kõrgeid hooneid. Kõigi teiste pilvelõhkujate üle kõrgub hoone mitme, otsekuu üksteise peale asetatud rõduga. Meie reisikaaslase sõnade järgi on see kahekümne kaheksa korruseline hoone üks Miami vaatamisväärsusi. Kõigepealt on see kõrgeim hoone kõigis lõunapool Ameerika pealinna asuvais osariikides. Peale selle on see pilvelõhkuja uunikum. Hoone alumistel ja keskmistel korrustel asub munitsipaliteet ja kohus, kõige ülemised korrused aga on . . . vanglaks. Pilvelõhkuja-vangla — selline on ameerika ehitus- ja administratiivtehnika uusim saavutus.

«Selle vangla ehitajad,» tähendab mister Samuel, «on tarvitu-sele võtnud kõik ettevaatusabinõud selleks, et põgenemine vanglast oleks võimatu. Ent mõned vangid siiski põgenevad. Eriti need, kes valdavad eriliiki muukrauda, mille abil avanevad mitte ainult vangla lukud, vaid ka vangivalvurite südamed. Loodan, et mõistate mind?»

Igaüks, kes on kuulnud ameerika ametnike müüdavusest, mõistab, et hea altkäemaksu abil võib jõukas kelm ilma erilise vaevata põgeneda vanglast, mis asub koguni pilvelõhkuja kahekümne kaheksandal korrusel.

Sõidame mööda Miami ärikeskust, kus asuvad universaalmagasinid, pangad, kontorid ja teised äriettevõtted ning asutused. Kõrged ja massiivsed hooned loovad kujutluse kitsusest ja kuhjumusest, kuigi tänavad on siin üsna laiad, nagu üldse kõigis hiljuti ehitatud ameerika linnades. Pärastpoole pilt muutub. Satume kvartaalidesse, kus asuvad villad ja kottedžid, mis on piiratud valgete kivimüüridega või metalltaradega, millede kohal kiiguvad palmide tihedad kroonid. Palmid kõrguvad ka

kõnniteedel piki tänavaid, muutes need varjulisteks alleedeks. Pole raske taibata, missugused inimesed elavad valgete tarade taga kuninglike palmide varjul.

«Siin ja Biscayne'i lahe saartel Miami Beachi lähedal,» ütleb meie reisikaaslane, «asuvad Ameerika kõige rikkamate inimeste villad. Iga tööstus- või pangamagnaat, kelle varandus on ületanud kümme miljonit dollarit, peab vajalikuks omada taliresidentsi ühes Florida kuurordis ja kõigepealt Miamis või Miami Beachis. Aga kui te ei ole endale veel kümme miljonit kokku ajanud, siis ei jätku teil jõudu sääresteks villadeks, sest kinnisvara hinnad on siin fantastiliselt kõrged. Sel juhul te võite kasutada vaid hotelle, milleks on hooajal samuti tarvis kulutada tohutu hulk raha...»

Muide, kuigi asi toimub jaanuari keskpaigu, vaevlen sellest hoolimata kuumuse käes. Subtroopilises Floridas, mida uhuvad soojad Golfi hoovuse veed, on «talv» väga suhteline mõiste. Keskmise temperatuur sel aastaajal on umbes 20° C. Soodsate kliimatiliste tingimuste tõttu on Miami oivaline talikuurort, kuhu sõidab südahooajal kokku kümneid tuhandeid inimesi. Seetõttu, et elu Miamis on äärmiselt kallis, viibivad siin eranditult pungil taskutega bisnesmenid. Rohkearvulised hotellid, supelrannad, spordiklubid, mängupõrgud, kabareed ja dancingud pakuvad neile täieliku sortimendi kõigest ameeriklastele tuntud lõbudest.

Olles möödunud villade ja kottedžide kvartaalidest, jõuame tammile, mis on rajatud üle Biscayne'i lahe. Mööda tammi kulgeb niinimetatud Veneetsia tee, mis viib Miami Beachisse. See on kuurordilinnake, omamoodi Miami võsu. Miami Beach asub pikal neemel, mis kulgeb mitu kilomeetrit rööbiti Miami rannikuga. Teel läbime rea geomeetriliselt korrapäraseid saarekesi, mis kuuluvad «Veneetsia saarte» rühma. Need kannavad itaaliapäraseid nimetusi: San Marino, San Marco, Lido, Rivo Alto. Saarekesed on kaetud lopsaka taimestikuga, mille hulgas domineerivad mitmesugused palmide liigid.

«Võib öelda, et te näete enda ees tänapäeva ehitus- ja maaparandustehnika imet,» ütleb mister Samuel. «Kõik need ja paljud teised saarekesed on loodud kunstlikult hüdrauliliste pumpade abil, mis pumpasid pinnast lahe põhjast liivamadaliikele. Siis veeti siia viljakat mulda, millele istutati kümneid tuhandeid palme ja teisi eksootilisi taimi. Nii tekkisid need saared, mis on hoonestatud praegu ilusate villadega.»

Ta jääb hetkeks mõttesse.

«Kuid asjale võib vaadata ka teisest seisukohast. Need saare-

kesed on ju tekkinud mitte ainult kunstlikule muldkehale, vaid ka siin hukkunud töölissugupõlvede luudele. Oigupoolest on iga villa nimetuks hauasambaks neile, kellede kätega villa on ehitatud...»

Mister Samuel jutustab meile lühidalt Miami ja Miami Beachi ajalugu. Kuurordi ehitamisega kaasnesid loodusõnnetused ja majandusliku iseloomuga katastroofid. Linna tööliskvartaalid põlesid tulekahjudes maani maha. Orkaanid lammutasid korduvalt sadu hooneid, mis olid ehitatud ülepeakaela kahekümnen-date aastate spekulatiivse boom'i ajal. Soopalaviku epideemia, mis möllas erakordse jõuga neis soostunud paikades, sulges Miami korduvalt pikaldasse karanteni. Alles viimasel ajal lakkab malaaria olemast Florida nuhtluseks. Aga kui palju kehvikuid hukkus siin kolmekümnen-date aastate esimese poole majanduskriisi tagajärjel! Keegi pole pidanud sedalaadi statistikat, kuid Miami põliselanikud teavad, millise hinnaga on tasutud moodsa kuurordilinna üksikelamute ja hotellide luksus.

Viimane kunstlik saar jääb kaugele seljataha ja algab Miami Beachi linna territoorium. See võtab enda alla pika maariba, mille laius ei ole keskmiselt rohkem kui kaks kilomeetrit. See on tõeline rikaste kaitseala: mitmes stiilis villad ja kottedzid annavad siin ruumi ainult hotellidele, restoranidele ja lõbustusasutustele. Te ei näe selles linnas maju, milledes võiks elada töörahvas või turiste ja villade elanikke teenindav rohkearvuline personaal. Autojuhid, ettekandjad, toapoisid, juuksurid, muusikud jne. on siin vajalikud vaid kui ajutine tööjõud, kui lõbustuskohtade vältimatu päraldis. Ja kuidas töötav inimene saaks siin maksta korteri või koguni toa eest, kui isegi kõige tagasihoidlikuma maja hind ulatub Miami Beachis sadade tuhandete või miljonite dollariteni? Sellepärast need, kes teenindavad rikkaid, sõidavad siia kaugelasuvaist eeslinnadest.

Eriti palju on hotelle Collins Avenue'l, mis kulgeb läbi kogu Miami Beachi mitme kilomeetri pikkuses. Tuba on meile tellitud neist kõige tagasihoidlikumas. Ent kui kuuleme numbritoa hinda, usume vaevalt oma kõrvu.

«Ärge imestuge,» lohutab meid mister Samuel. «Hind on Miami kohta enam kui mõõdukas. Siin on kõik kallis: nii korter kui ka toitmine, rääkimata juba meelelahutustest. Kahjuks rii-vab elukallidus mitte ainult turistide, vaid ka kohalike elanike taskuid. Mida rohkem õitseb Miami kuurort, seda kallim on elu Miami linnas.»

Pidades mõttes arvet oma rahaliste ressursside üle, otsustan, et ei saa Miamis peatuda kauem kui kaks-kolm päeva, eriti kui

arvesse võtta, et tahame külastada veel mõningaid teisi kohti Floridas.

Olles end numbritoas sisse seadnud, siirdume linna. Mister Samuel näitab meile paiku, mida me ei näinud teel raudteejaamast hotelli: Miami Beachi sisekanaleid, mis on palistatud palmisaludega; ookeani supelrandu piki Collins Avenue'd; Miami parke ja staadione.

Pöördume õhtu eel tagasi mööda bulvarit, mis on rajatud teisele tammile. Selle bulvari on kohalikud munitsipaalteedi tuusad ristinud kindral Mac Arthuri nimega.

Mister Samuel pöörab mõnele kunstlikule saarele, mis asetsevad piki bulvarit. Need on Hibiscus, Palmi- ja Tähesaar. Ta peatub mõne rikka villa ees ja nimetab nende omanike nimesid: autotsisternide vabrikant Webb Jay; Kuuba tubaka- ja suhkruistandike kompanii omanik Jorge Sanchez; Miami Beachi endine linnapea John Levy, kes pole nähtavasti unustanud hoolitseda omaenda heaolu eest, ja paljud teised rahandus- või tööstustuasad.

Mister Samuel ulatab mulle Miami reklaamteejuhi-teatmiku. Teatmik on avatud leheküljel, kus loendatakse kohalikku ülemkihti.

«Kas ei leia te siin tuttavaid nimesid?» küsib ta.

Heidan pilgu nimestikku. Mõnda nimestikus esinevat isikut tundsin kuulu järgi ka varem; teiste osa Ameerika Ühendriikide poliitikas või majanduses on iseloomustatud teatmikus. Ainult üks nimi seisab selles kuidagi eraldi, ilma businessi mainimata: Alfons Capone. See on vististi nii tuntud isik, et tema nimi ei vaja mingeid selgitusi.

«Al Capone?»

Meie kaaslane noogutab jaatavalt peaga.

«Teie ei eksinud. Me viibime praegu tema villa ees.»

Kurikuulus Chicago gangster ja lõbumajade pidaja Al Capone sooritas paljude aastate kestel karistamatult kõige jõledamaid kuritegusid, olles tema poolt äraostetud Chicago administratsiooni ja selle eesotsas seisva linnapea hoolitseva eestkoste all. Lõppude lõpuks ta areteeriti ja mõisteti vangi. Ameerika «kohtumõistmisele» on see äärmiselt iseloomustav, et teda ei mõistetud süüdi banditismi ja teiste kaelakohtuliste kuritegude pärast, vaid... oma rohkearvulistelt «ettevõtteil» tulumaksu maksmisest kõrvalehoidumise eest. Viimaseil aastail ei ilmunud Al Capone ajalehtede veergudele ja ta unustati, kuid, nagu osutub, mitte igal pool. Olles karistuse ära kandnud ja vanglast väljunud, veetis ta nüüd oma elupäevi «ausal kombel omandatud» luksus-

villas, kui üks väljapaistvaid, kuigi lavalt lahkunud, bisnesmene. Sellised on ameerika tegelikkuse kurjad grimassid, kus pahe ja vooruse määramisel ei etenda otsustavat osa mitte «suure ookeanitaguse demokraatia» ametlikud seadused, vaid dollar ja ainult — olgu isegi kõige alatumal viisil soetatud — dollar.

Järgmine hommik osutub nii soojaks, et me siirdume supelranda ja supleme.

Mister Samuel ilmub täpselt kindlaksmääratud ajal.

«Eile nägime meie kuurordi fassaadi,» ütleb ta, «täna aga näitan teda teile tagaküljest...»

Miami «tagakülge» asetseb linna lääneosas, mis on ookeani rannikust eemal. Siin pole näha ei palme ega mingisugust muud taimestikku. Read nukraid, enamikus poollagunenud ja kuidagi laudade ning plekiga paigatud puuehitusi liibuvad mõlemal pool tänavaid üksteise vastu. Aknast akna juurde on tõmmatud nõõrid, millel kuivab pesu. Akende all, otse tolmutusel asfalteerimata sõiduteel, mängivad poolpaljad lapsed. Nende tumeda või kohvivärvilise naha järgi võib otsustada, et me viibime neegrite kvartaalis. Kuid kõrval, mitte vähem viletsais kvartaalides elavad niinimetatud «valged kehvikud». Nende «tagakülje»-kvartaalide elanikkonna hulgast värvataks segi teenindav personaal härraste villade, elegantsete hotellide ja restorannide jaoks.

«Isegi riiklikud komisjonid,» tähendab meie teekaaslane, «kes on uurinud elamistingimusi neis getodes ega kaldu sugugi tegema paljastusi, olid sunnitud konstateerima, et need kvartaalid on «korteritingimuste poolest absoluutseks põhjaks». Ometi kirjutas ajaleheartiklis hiljuti keegi Theodore Pratti nimeline lurjus, et Miami hurtsikute elanike näod paistavad õnnelikemana kui paleede elanike näod.»

Et hinnata täielikult Theodore Pratti alatuse kogu suurust, piisas pilgu heitmisest armetule olukorrale, milles elasid neegrid ja «valged kehvikud». Ainult Miami teenistuslik intelligents — need «valgeis kraedes proletaarlased» — elavad enam või vähem talutavais tingimustes. Neile langeb osaks muidugi pisut rohkem multimiljonäride heldeist andeist, kuid nemadki tulevad vaevalt ots otsaga kokku.

Miami töötajate vilets elujärg näib eriti rabava kontrastina maistest hüvedest küllastunud Ameerika peremeeste jõudeelu taustal. Seda kontrasti töö ja kapitali vahel on eriti selgesti tunda Miamis, kus tänapäeva Ameerika kapitalistlike ladvakihtide esindajad elavad otseses naabruses sotsiaalsete alamkihtide inimestega.

Järgmiseks etapiks meie tutvumisel Miami «tagaküljega» oli külaskäik seminooli indiaanlaste külla, mis asub Musa saarel, mille moodustavad Miami jõe kaks haru. See küla on ammu muutunud üheks linna tõmbenumbriks, külas elavate indiaanlaste jahimajandus aga on mandunud jahiks turistide järele.

Reklaamiliselt kujundatud külavärava taga satume kohe indiaani osmikute ridadele. Iga lehtonni kujutab endast väikest puust lava, mille kohale on ehitatud õlgkatus. Need on kõige odavamad eluasemed Miamis. Laval vedelevad matid, poolpehkinud vaibad, primitiivne majakraam. Lehtonni kõrval asuvad kivikolded, millede juures askeldavad kirevaise kaltsudesse rõivastatud naised. Turistide ümber saalivad lapsed ja manguvad vigases inglise keeles almuseid. Nad on rāpased ja kaltsudes, nende silmad on rāhmas, arvatavasti trahhoomist.

Indiaani elu-olu demonstreerimine on seatud kindlale ärilisele alusele. Sissemineku eest — maks kindla tariifi järgi, mitmesuguste atraktsioonide — «soovide kaevu», krokodillikasvanduse — vaatamise eest — maks vastavalt kliendi heldusele. Kui pildistasin vana indiaani naist, kes seisis kolde juures, sirutas ta vaikides käe raha järele.

Vaatasime külas turistidele määratud etendust — indiaanlase «võitlust» krokodilliga. Vaatemäng osutus kaunis igavaks. Aedikusse, kus asusid krokodillid, laskus tugevate lihastega indiaanlane. Ta ajas nurgast suure vaevaga välja vana rasvunud krokodilli ja hakkas temaga «võitlema». Krokodill oli nähtavasti ammu välja õpetatud igasugusteks tsirkusetrikkideks. Oigupoolest mingit võitlust ei olnudki. Indiaanlane püüdis asjatult sundida krokodilli tegema kas või mingisugust liigutust. Igavust tundev krokodill lubas tugeval indiaanlasel pöörata ennast, nagu see soovis.

Kui me väljume indiaani külast, selgitab mister Samuel: «Siin elavail indiaani perekondadel on üsna korralik sissetulek turistidest ja käsitöösaaduste — mälestusesemete müügist. Kuid ärge arvake, et tänu sellele nad võiksid praegu muuta oma eluviisi ja teha seda tsiviliseeritumaks. Mitte mingil juhul. Seda tulu saavad nad peamiselt sellest, et nad esinevad elavate muuseumieksponaatidena. Ameeriklased armastavad võrrelda Ameerika mandri põliselanike elujärge selle tsivilisatsiooniga, mille nemad on siia toonud. Kui Miami indiaanlased loobuvad oma lehtonnidest, mustusest ja trahhoomist, lakkavad nad otsekohe olemast muuseumieksponaadid. Siis aga hüvasti ka tulud turistidelt. Sellepärast nad säilitavadki nii püüdliselt primitiivset elujärge, mis on neilegi juba butafooriaks. See ebardlik

nähtus on üks meie, maailma kõige ebardlikuma tsivilisatsiooni tagajärgi...»

Mister Samuelil on kahtlemata õigus: loobudes eksootiliste eksponaatide osast, muutuksid seminoolid otsekohe kõige tavalisemateks töötuteks.

Jah, Miami «tagakülg» ei sarnane sugugi tema toreda fassaadiga...

Teekond Tampasse

Miamist kulgeb meie teekond Tampasse — linna, mis asetseb Florida poolsaare läänekaldal. Sinna võib pääseda ka mööda raudteed, kuid meie valime autobussi. Meid ahvatleb see, et autobussijuht, arvestades turistide nõudeid, teeb peatusi mitmes huvitavas kohas.

Asume teele varahommikul, läbime Miami idast läände ja möödume lõpuks linnaservast. Nüüd kohtame piki teed vaid harvu farmerite maatükke. Varsti kaovad needki vaatepiirilt. Autobuss kihutab mööda täiesti lagedat maakohta. Saab silmanähtavaks, et inimene on siin looduselt kätte võitnud esialgu vaid kitsa maaribakese ookeani rannikul.

Sõidame «Tamiami trail'il», neljasaja kilomeetri pikkusel maanteel, mis ühendab Tampat Miamiaga. See on täiesti moodne, kuigi mitte esmaklassiline maantee. Selle ehitamine vältas äärmiselt kaua. Ehitustöö algas 1916. aastal, maantee aga avati alles üheteistkümnenda aasta pärast, ja sedagi mitte kogu oma ulatuses. Seda tuli rajada läbi rabaste soostunud paikade, firmad aga, kes olid sõlminud ehitamislepingu, hoolitsesid kõige vähem selle eest, et luua tööks vähegi normaalse olukorra. Ehitusrühmad pidid võitlema mitte ainult salakavala vajuva pinnasega, mis nõudis aina uusi kõva mulla masse, vaid ka elavate vaenlastega mürgiste madude ja alligaatorite näol, kelledest kubisevad teega külguvad sood, ja kõige koledama vaenlasega — malaariasääsega. Soopalavik laastas teetöölaliste ridu, viies neid hulgaliselt hauda. Pole imestada, et teised töölised, talumata kohutavaid töötingimusi, mille eest nad said pealegi krosse, jooksid esimesel võimalusel laiali. Seetõttu kukkus üks leping teise järel läbi. Ehitustöö röövmeetodid põhjustasid seda, et «Tamiami trail'i» peetakse maksumuselt kõige kallimaks maanteeks Ühendriikides.

Mõlemal pool maanteed kuni silmapiirini laiuvad rohtu ja madalasse võsasse kasvanud soomassiivid. Kohati kerkivad

tohtu suurte mätastena lõpmatu soolagendiku kohal väikesed puuderühmad, mis on kuhjunud kõvemale pinnaselapikesele. Neid hiigelsuuri soostunud maa-alasid, mis võtavad enda alla tubli poole Floridast, nimetatakse «Everglades»¹.

Reisijate palvel peatab juht autobussi keset neid röömutuid soid. Otsekohe tõuseb kõikjalt õhku mitmehäälelisi linnukarju.

Autobussijuht võtab endale teejuhi osa ja annab seletusi. Tema sõnade järgi elutsevad neis soodes peale arvutu hulga lindude seniajani krokodillid, mürgised maod ja igasugused teised koletised. Roomajate hulgas on palju suuri lõgismadusid. Nad roomavad sageli end tee soojendama. Siis harrastavad autojuhid eriliiki sporti, mis seisneb selles, et käiku aeglustamata rataste all lõmastada kuni üheksa jala pikkune kahjulik lojus.

Kuulates sõnaohtrat autojuhti, meenutan seda, et on ammu projekteeritud muuta tuhanded ruutkilomeetrid «Everglades'e» riiklikuks looduskaitsealaks, ehk nagu Ameerika Ühendriiges öeldakse, rahvuspargiks. Loomastik ja taimestik, mis on tüüpiline inimese poolt puutumata Florida rajoonidele, pakub teaduslikust seisukohast erakordset huvi. Ent projekt, mille esitavad Ameerika Ühendriikide eesrindlikud teadlased, leiab ägedat vastupanu osariigi võimude poolt, kes toimivad muidugi kohalike tegelinskite näpunäidetel. Viimased ei näe selles projektis endale otsest kasu ja vaatavad «Everglades'idele» kui tulevaste spekulatiivsete kasumite võimalikule allikale. See on üks üpris eredaid näiteid sellest, kuidas ameerika teadus, kui ta ei too bisnessile otsest kasu, põrkab sellega paratamatult kokku ja saab tavaliselt lüüa.

Autojuht nimetab möödaminnes suliliste hulgas, kes asuvad neis paikades, sookurges, roosat flamingot ja metsikut röövlindu — laukkulli, kes röövib väikestelt kiskjateltki nende poolt püütud saagi. Keegi reisija, kes seisab minu kõrval, pomiseb endale nina alla:

«Kas sellepärast me valisimegi endale selle linnu rahvuslikuks embleemiks?»

Järgmise peatuse teeme indiaanlaste-seminoolide tillukese asunduse juures, mis asetseb maantee lähedal. Selle küla elu-olu on veelgi primitiivsem sellest, mida nägime Miamis: selle elanikud ei saa turistidest nähtavasti erilist tulu. Siin kordub sama kerjamise pilt, mis Miamiski.

Mister Wilkins, reisija, kes oli heitnud sarkastilise märkuse

¹ everglades — (ingl. k.) madal, soostunud, kõrge rohuga kaetud maa-ala

Ameerika Ühendriikide rahvusliku embleemi kohta, osutub ülikooliõpetajaks Tampas. Tema vaated on vahest liiga radikaalsed selle ametikoha jaoks, kus ta töötab. Ta tunneb hästi lõunaosariikide koloniseerimise ajalugu. Avastan selle, kui esitan talle mõned küsimused selle kohta, kuidas on kujunenud Floridas suhted indiaanlaste ja ameerika võimude vahel.

«Oh, see on küllaltki räpane ja verine ajalugu,» vastab mister Wilkins. «Kuid teisest küljest, kus siis Ameerikas pole koloniseerimine olnud räpane ja verine?»

Ta jutustab, et seminoolid ei ole Florida põliselanikud. Nad on krikkide, Georgia osariigi indiaanihõimude järglased, kelledest suurem osa põgenes XVIII sajandi keskpaiku ameerika kolonisaatorite tagakiusamise eest lõunas asuvaisse metsadesse ja soodesse. Tookord oli poolsaar veel hispaanlaste valitsuse all, kes ei osutanud selle vastu erilist huvi. Sellepärast tundsid seminoolid end seal teatud ajani lähedalt. Ent XIX sajandi algul läks Florida jänkide kätte. See viis otsekohe ägedale võitlusele, milles seminoolid osutasid visa vastupanu ja, ameerika võimused õigusega mitte usaldades, lükkasid kaua tagasi kõik nende rahuettepanekud.

«Ameerika sõjaväevõimude rahuarmastus oli vaid kavalaks võtteks,» jutustab mister Wilkins. «Tuhande kaheksasaja kolmekümne kaheksandal aastal saabus seminoolide juht Ossola koos teiste juhtidega viimaks valge lipuga Marioni forti. Ameeriklased võtsid nad sõnamurdlikult vangi ja heitsid kasematti, kus Ossola surigi kolmekümne nelja aasta vanusena. Pärast seda keeldusid seminoolid rahuläbirääkimisi jätkamast. Juriidiliselt on nad seniajani «sõjaseisundis» Ühendriikidega.»

See on muidugi huvitav kaasus sõjaspetsialistidele rahvusvahelise õiguse alal. Kuid selle praktiline tähendus ilmneb selgesti selles, et kogu Florida osariigis on praegu vähem kui tuhat seminooli, siia hulka arvatud ka need indiaanlased, kes tegelevad jahipidamisega turistidele. See on kõik, mis on järele jäänud kunagisest rohkearvulisest hõimust, millesse kuulus mitukümmend tuhat inimest. XIX sajandi viimasel veerandil loodi Oklahomas üldindiaani reservatsioon ja seminoolid said käsu lahkuda Florida soistest põlismetsadest ja asuda palavasse ning veetusse kõrbesse. Paljud neist keeldusid sellisest perspektiivist. Ent Ameerika Ühendriikide valitsusel õnnestus siiski läbi viia kaheteistkümmne tuhande indiaanlase ümberasustamine. See oli nii «organiseeritud», et teel ja laagrites viibimise ajal hukkus üle nelja tuhande inimese. Ülejäänuille aga võimaldas valitsus pikkamisi välja surra neile harjumatuks Oklahoma tingimustes.

«Kui teid,» lisas mister Wilkins lõpuks, «huvitab teada, mida mõtlevad ameeriklastest indiaanlased, siis meenutage nende kõige üldtarvitavamad kõnekäändu: «Keegi ei valeta nõnda kui ameeriklane». Ega pole just väga meelitav?»

Kui me möödusime indiaani asundusest, hakkasid tee äärde ilmuma metsapadrikud ja sood taganesid vähehaaval sügavusse. Kuid puud seisis kuivanuina, ilma ühegi lehekeseta. Need olid vaid puude skeletid, mida olid lämmatanud neist kõvasti kinni haaranud parasiidid — liaanid.

Keskpäevaks jõuab autobuss esimesse linnakesse poolsaare lääne-kaldal, mis asub pisut kõrval «Tamiami trail'ist». Linnakese nimi on Everglades. See korralik, palmisaludesse uppuv paigake näib Miami võrreldes üpris tagasihoidlikuna. Omal ajal hakkas ta tormiliselt arenema, kuid Miami ja teiste suurte kuurordikeskuste konkurents lämmatab Everglades'i peaaegu samasuguse jõuga, nagu parasiidid — liaanid — lämmatavad metsa soos.

«Sellest on kahju,» sähvab pedagoog. «Everglades'is ei ole kliima halvem kui näiteks Miamis, kuna ta asetseb sooja Mehhiko lahe kaldal. Pealegi võiks ta olla hoopis odavam kuurort, sest siin pole vaja rajada kunstlikke saarekesi. Siin on ilma selletagi terve saarestik. Vaadake ise!»

Kaldaärest, kus me seisame, on käekaugusel taimestikuga tihedalt kaetud saarekesed. Nende heakorrastus on tõenäoliselt võrdlemisi väikese summa maksma läinud. Saarekesi on siin nii palju, et nad kannavad üldist nimetust «Kümme tuhat saart». Ilma teejuhita on nende segases labürindis kerge eksida. Kuid just uue kuurordi odavus sunnibki idakalda kuurordi ninamehi Everglades'i arengut pidurdama. Spekulandid kardavad, et turistid siirduvad kokkuhoiu jahil neisse tagasihoidlikesse, kuid veetlevaisse paikadesse.

Autobuss väljub uuesti «Tamiami trail'ile». Maantee kulgeb nüüd üldiselt põhja poole, rööbiti rannikuga, kohaldudes selle piirjoontega. Parem pool teed laiuvad veel mõni aeg sood, kuid hiljem taanduvad need poolsaare sisemusse ja annavad maad aasadele ning metsadele. Üha sagedamini hakkab esinema farme ja väikesi asundusi, kus kaubeldakse puuviljaga, puuviljamahladega ja portselanist ning teokarpidest käsitöötoodetega. Sedamööda, kuidas liigume põhja poole, muutub maakoht üha rohkem asustatuks ja teispool Fort Myers'i linna, kui olime ületanud pika indiaani nimega Kaloosahachi jõe silla, annab autobuss peaaegu lakkamatult hoiatussignaale.

Lõpuks jõuame Sarasotasse, kroonimata tsirkusekuninga, kadunud John Ringlingi pealinna. Siin asub Ringlingi firma tsirkuse-

ettevõtete peakorter ja kaunite kunstide muuseum, mille on ehitanud selle rajaja oma tohutu suurtest tuludest.

Sarasotas lahkume autobussist, kuna kavatseme siin ööbida. Järgmisel päeval siirdume teise autobussiga Tampasse.

Tänavaristmel, mille lähedal asub hotell, köidab meie tähelepanu teeviit. See ei ole tavaline teeviit, mida võib näha igal ameerika teel ja mille abil võib teada saada kauguse lähima asulani. See on eriline teeviit, mis annab informatsiooni Sarasota asukoha üle kui mitte kogu universumis, siis vähemalt maakeral. Eri külgedesse suunatud nooled näitavad kaugust paljude Florida ja üldse Ühendriikide linnadeni ning lisaks ka mõningate välismaa linnadeni, «Originaalsuse» tippsaavutuseks on kaks noolt, milledele on märgitud:

Põhjanabani — 4333,4 miili

Lõunanabani — 8096,1 miili

Ma ei saanudki aru, mis see oli: kas munitsipaaliteedi naljahammaste pingutused või sarasotalaste mõõdukustundeta patriootilise tuhina tulemus? Igatahes toimus see siin küll vaevalt ilma tsirkuse peakorteri ja selle elukutseliste naljahammaste koosseisu kaastegevuseta.

Erinevalt enamikust teistest Florida linnadest on Sarasota võrdlemisi vanaaegne linn. Ta on asutatud juba hispaanlaste ajal ja siin domineerib tänini hispaania elanikkond. Väikeses Sarasotas leidub ilusaid palmiparke, millede muruplatsidele on istutatud eredavärvilised lilled. Piki laherannikut kulgevad heakorrastatud supelrannad. Linnas on kaunis palju teisigi veetlevaid paiku, milledega lõunamaine loodus on neid maanurki heldelt õnnistanud. Kuid meie ei peatunud siin looduseilu pärast.

Meid huvitab kaunite kunstide muuseum, mis oli varem John Ringlingi erakollektsioon, pärast tema surma aga läks osariigi võimude käsutusse. Esimesel pilgul näib Ringlingi annetuse osariigile väga suuremeelsena, sest muuseumi ja sinna kogutud aardeid hinnatakse paljudele miljonitele dollaritele. Kuid suuremeelsuse ja omakasupüüdmatusena pole siin midagi tegemist. Sellised «helded ohvrid» ei ole muidugi muud, kui üks progressiivse tulumaksu maksmisest kõrvalehiilimise viise. Tänapäeva kröösused «ohverdavad» mingisuguseks heategevaks eesmärgiks väikese osa tuludest selleks, et ülejäänud osa arvataks teise maksumisjärku ja seda tasutaks madalama maksumäära järgi. Seejuures jätavad nad endale õiguse oma elu ajal kasutada hüvesid, mis on omandatud «ohverdatud» summaga. Kui vas-

tavad summad ei pärandataks osariigile või riigile, peaksid need nagnui laekuma maksude näol riigikassasse.

Ringlingi muuseum, mis on ehitatud renessanss-stiilis, sisaldab Pariisi Louvre'i järel suurima kollektsiooni flaami, hollandi, itaalia, hispaania ja prantsuse kooli maalikunsti vanameistrite töid, alates XIII sajandist. Suured Rubensi, Rembrandti, Tiziani, van Dycki, Greco ja Murillo maalid asetsevad spetsiaalselt muuseumiks ehitatud tubade reastikus. Avaras siseõues, mille moodustavad pildigalerii ruumid, asetsevad skulptuurgrupid — antiikaja skulptuuri laialdaselt tuntud meisterteoste originaalid või reproduktsioonid. Siinsamas on välja pandud imeväärseid dekoratiivkunsti teosed, nagu Roomast toodud kuulus «Kilpkonnade kaev», marmorvaasid ja vaagnad, rippuvad pronkslaternad. Itaalia palazzodest on siia toodud suurepäraseid kolonnaadid ja paljud teised tähelepanuväärsed kunstiesemed.

Imetledes neid suurepäraseid eksponaate, mis on Euroopast dollarite eest imporditud, meenuvad paratamatult XIX ja XX sajandi ameerika kunsti kahvatud teosed, mis asuvad Washingtoni ja New Yorgi muuseumides, ning tänapäeva formalistide trikikunst. Teiselt poolt tekib mõte ka sellest, kuidas kurikuulsad «60 perekonda» riisuvad oma edevust rahuldades Lääne-Euroopa kunstiaardeid. See suurepärase muuseum oli ju enne seda, kui ta muutus publikule ligipääsetavaks, kakskümmend viis aastat Ringlingi abielupaari isiklikus kasutuses. Ja praegugi võib kõiki neid suurmeisterite šedöövre näha vaid käputäis rikkaid ameeriklasi.

Järgmisel hommikul jätkame teekonda Tampasse. Teel kohatame tsitrusistandikke, millede eredal rohelusel eralduvad suured kollased ja oranžvärvilised puuviljad. Tsitrusviljad on peamiseks põllumajandusharuks Floridas. Paljud istandikud on tulvil mädanevaid apelsine ja greepfruute. Sel hooajal on tsitrusviljade saak liiga hea. Ameerikas peetakse seda õnnetuseks, sest hinnad langevad ja pole mingit mõtet kanda puuvilja koristamise, pakkimise ja transporteerimise kulusid — mädanegu parem kohapeal.

Suurte istandike kõrval leidub ka väikesi farmerite krunte. Väikefarmerite näotud majakesed kõnelevad ilmekalt sellest, et nende jõuetud majandid ei too suurt tulu sellel viljakuse ja külluse maal.

Tampas, suuruselt kolmandas Florida linnas, on üle saja tuhande elaniku. See on tööstuslinn üsna suure hulga hispaania elanikkonnaga. Tampas asub ülikool, mis on viimasel ajal omandanud kurva kuulsuse oma rektori professor Nance'i

inimsööjaliku kõne tõttu, kes on hakanud kadedust tundma teiste sõjaõhujatajate herostratoslike loorberite üle.

«Mina arvan,» teatas ta, «et me peame läbi viima totaalse ettevalmistuse, tuginedes džungli-seadusele. Igaüks peab ära õppima tapmiskunsti. Ma ei arva, et sõda peab piirduma armeede, sõjalaevastiku ja sõjaõhujõudude tegevusega või et peavad olema mingisugused kitsendused hävitamismeetodite või relvade suhtes. Mina kiidaksin heaks bakterioloogilise sõja, gaaside, aatomi- ja vesinikupommide kasutamise. Ma ei hakkaks paluma armulist suhtumist haiglaisse, kirikuisse, õppeasutustesse või mingisuguseisse elanikkonna gruppidesse...»

Linna vaatamist piirab kahjuks lühike aeg, mis on meil jäänud rongi minekuni. Meil ei õnnestu sõita teisel pool lahte asuvasse naaberlinna Sankt-Petersburgi, mis on asutatud tsaari-Venemaalt tulnud väljarändajate poolt. Ent me jõuame läbi sõita Tampa keskosa ja selle hispaania kitsaste ja räpaste tänavate eeslinna Eborcity.

Aeg läheneb lõpule. Ruttame raudteejaama. Selle peasissekäigul ilutseb suur pealkiri: «Ainult valgete jaoks». Segregatsiooniseadust teostatakse rangelt ka Floridas.

Rong liigub ja me heidame viimase pilgu Tampale. Mõne tunni pärast lahkume Florida territooriumilt. Seljataha jääb tohutu suur poolsaar oma rikkaliku ja õnnistusrikka loodusega, mis, nagu võiks arvata, avab inimesele sellised hiilgavad võimalused.

Kuid maailmas, kus valitsevad kapitalistliku konkurentsi hundiseadused, jäävad need võimalused seitsme pitseri taha.

4. ATLANTAS

Päikesepaistelisele Georgiale ebatavalisel tusasel juunipäeval 1947. aastal toimus Warm Springsis maja-muuseumi avamine Franklin Rooseveldi mälestuseks. «Väike Valge Maja», — nii nimetati kottedžit, kus lastehalvatuse all kannatav Roosevelt peatus peaaegu iga aasta, tehes läbi vesiravikuuri Warm Springsi kuurordis. Siinsamas ta surigi aprillis 1945.

Alles pärast kaks aastat kestnud pingutusi, lämmatavas poliitilises õhkkonnas, mis oli tekkinud Ameerika Uhendriiges pärast Rooseveldi surma, õnnestus kadunud presidendi sõpradel ja pooldajail saavutada «Väikese Valge Maja» muutmist majamuuseumiks.

Avamisele olid kutsutud valitsuse, Kongressi ja diplomaatilise

korpuse liikmed ning ajakirjanduse esindajad. Kuid Roosevelti nimi on äärmiselt ebapopulaarne reaktsiooniliste jõudude hulgas, kes annavad Ameerika Ühendriiges tooni pärast Trumani võimuletulekut. Seepärast tähistas avamispidustust valitsevate ringkondade hiilgav puudumine, kui mitte lugeda mõnda senaatorit ja kongressmeni. Truman keeldus kõrgilt Warm Springsi sõitmast ja sellega austamast oma suure eelkäija mälestust. Vähe aega enne seda oli ta välja kuulutanud oma kurikuulsa «doktriini», mis on vastuolus Roosevelti poliitikaga. Nüüd kartis ta nähtavasti, et palverännak kadunud presidendi mälestussamba juurde loob vale kujutluse tema positsioonist. Ajakirjandus oli samuti kasinalt esitatud. Ja sõidust hoidusid muidugi kõrvale ka enamiku Lääne-Euroopa ja Ladina-Ameerika maade diplomaatilisi esindajaid, kes on alati kuulekad oma Valges Majas asuva patrooni tahtele. Ja needki vähesed, kes siiski tulid, olid ilmselt tuulelt ära ja kannatasid hirmsasti teadmisesest, et nad on sooritanud ettevaatamatu sammu.

Ohtul toimus Atlantas, Georgia osariigi pealinnas, kõigile avamisel viibijaile vastuvõtt osariigi kubeneri Ellis Arnolli juures. Arnoll on üsna silmapaistev kuju Ühendriikides. Progressiivsed ringkonnad mainivad teda aegajalt kui demokraatia pooldajat, kuigi ta ise hoidub neist kõrvale. Arnolli arvel on tõesti sellised progressiivsed üritused, nagu Ku-Klux-Klani ja fašistliku noorsoo-organisatsiooni «Kolumboslased» laialisaatmine. See toimus aastail 1945—1946, kui ta esimene kord kubeneriks oli. 1945. aastal tühistas ta samuti valimismaksu, mis peletas eemale paljusid kehvi valijaid — nii neegreid kui ka valgeid. Georgias ei võtnud Kongressi valimistest osa rohkem kui 15—20% kõigist valimisõigust omavaist isikuist. Peale selle seletus neegrite passiivsus, kes moodustavad kuni 40% osariigi elanikkonnast, Ku-Klux-Klani ja teiste fašistlike organisatsioonide terroriga. Kuid «valgete kehvikute» eemalejäämine valimistest (1944. aasta presidendivalimistel näiteks hääletas osariigis kõigest 328 000 inimest, kuna ainuüksi valgete valijate arv oli 1 320 000) seletus suurel määral just valimismaksuga.

Hirmus umbus ja segane lärm täiskiilutud vastuvõtusaalis, kus külalised ründasid söökidega kaetud laudu ja viski ning kokteilidega puhvetilette, sundisid mind väljuma rõdule. Minule järgnes üks kubeneri külalisi, kohaliku advokatuuri esindaja, kellega olin äsja tutvunud.

Jurist jutustab mulle skandaalist, mis oli puhkenud hiljuti kubeneri ametikoha pärast. 1946. aasta valimistel õnnestus

reaktsioonil saavutada võidu liberaalse kandidaadi Arnolli üle ja läbi viia kuberneriks oma ustava sulase Eugen Tolmadge'i, paadunud politikaani ja ku-klux-klanlaste soosija. Ellis Arnoll sai vaid asekuuberneri koha. Kuid Eugen Tolmadge suri varsti pärast ametisse astumist ja Ellis Arnoll sai tema seaduslikuks järglaseks. Ärevusse sattunud reaktsioon tegi kõik, et kõrvaldada inimene, kellelt võis oodata uusi ebameeldivusi. Rikkudes kõiki seadusi ja eeskirju, pandi osariigi kuuleka seadusandliku kogu toetusel kuberneriks Tolmadge'i poeg. Oma reaktsioonilise papakese vääriiline pojake ilmus kuberneri residentsi ja vallutas fašistlike rüüstajate rühma abil jõuga ametiruumid. Kuid Arnoll, vaatamata seadusandliku kogu vastutöötamisele, ei alistunud omavolile ja jätkas kubernerite funktsioonide täitmist külg külje kõrval valekuberner Tolmadge'iga. Lõppude lõpuks, pärast mitmenädalast kaksikvõimu, ta võitis protsessi: osariigi ülemkohus ei sõandanud sanktsioneerida noore Tolmadge'i määramist. Jutustades kõigest sellest, annab jurist, kes pooldab progressiivseid vaateid, voli oma pahameelele.

«Kõige häbiväärsem kogu selles loos,» lõpetab ta, «oli see, et alatu seaduserikkumine toimus Washingtoni föderaalvalitsuse heatahtlikul mittevaheselemisel. Ta ei liigutanud sõrmegi, et panna piir ennekuulmatule omavolile.»

Minu kaasvestleja jutustab Atlanta kasvamisest, mille elanikkond ulatub juba kolmesaja tuhande inimeseni.

Georgia pealinn kannatab nendesamade sotsiaalsete tõvede all, mille all kannatavad kõik Ühendriikide suurlinnad. Kaksikümmend protsenti linna kogu maa-alast võtavad enda alla urgaste kvartaalid, kus elab ligi pool kogu elanikkonnast, peamiselt neegrid. Sellele rajoonile langeb peaaegu seitsekümmend protsenti kõigist linnas olevaist tiisikushaigeist.

Puudutan ajaleheteadeteid selle kohta, et ametiühingute organisatorid teostavad kampaaniat lõunaosariikide tööliste ametiühinguisse liitumise eest.

«Jah, meilgi on olemas selliseid organisatoreid,» tähendab jurist, «kuid neil on palju takistusi. Ma ei räägigi tõkkest ettevõtjate poolt, kes keelavad organisatoreil tehaste ja vabrikute külastamise. Föderalse juurdlusbüroo nuuskurid sepitsevad samuti igasuguseid tülinorimispõhjust, et nende tööd takistada. Kuid kõige rohkem teeb neile takistusi Ku-Klux-Klan.»

«Kas see pole laiali saadetud?»

«Muidugi on laiali saadetud.»

Nähes minu hämmastust, ruttab ta lisama:

«Ametlikult on Ku-Klux-Klan laiali saadetud. Kuid häda

on selles, et laialisaatmisele pole järgnenud tõhusaid abinõusid, mis teeksid lõpu fašistide tegevusele.»

Ku-Klux-Klan ja teised fašistlikud organisatsioonid on juba korduvalt vastutusele võetud, kuid tavaliselt teisejärgulistel motiividel, mis pole toonud endaga kaasa tõsiseid tagajärgi. Süüdistuse peapunktide hulgas on esitatud näiteks maksude mittemaksmist või mingisuguse juriidilise formaalsuse rikkumist. Ku-Klux-Klanile esitati Georgias samuti süüdistus 685 000 dollari suuruse maksuvõla mittemaksmise pärast.

Arnolli käskkirjas juurdluse kohta oli Ku-Klux-Klani terroristlikku tegevust iseloomustatud kui «eelarvamuste, vihavaenu ja sallimatuse äratamist, ässitamist, ergutamist ja teostamist». Selle tegevuse puhul toimetatud juurdlus toimus loiult. Kohus võttis vastutusele ainult mõned jõugust osavõtjad, selle «Suur Draakon» (Klani piirkonnajuht) Samuel Green jalutas samal ajal rahulikult vabaduses. Vabadusse jäid ka laialisaadetud fašistliku noorsoorühma «Kolumboslased» juhid Homer Loomis ja Amory Bruce. Kohtud saatsid mõnikord laiali ülbestunud fašistlikud rühmad, kuid formaalsed kohtuotsused faktiliselt ei puudutanud nende rühmade organisatsioonilisi aluseid ja seetõttu elustusid rühmad mõne aja pärast uuesti.

Pole imestada, et sellistel asjaoludel jätkavad klanlased kelkides oma bandiitliku võitlushüüde kordamist: «Ku-Klux-Klan võitleb 1866. aastast alates ja võitleb ka edaspidi senikaua, kui eksisteerib valge inimene»... Viimasel ajal on terroristide märklauaks neegrite kõrval ametiühingute organisaatorid ja progressiivsed poliitikategelased. Kapitalistid kardavad kui tuld neegertöölise massilist astumist ametiühinguisse ja ühiskondlik-poliiitilistesse organisatsioonidesse. Eriti kardavad nad valgete ja mustade proletaarlaste ühinemist. Et seda protsessi pidurdada, kasutavad nad oma fašistlikke rünnakurühmi.

«Klan tegutseb praegu illegaalselt,» selgitab jurist, «kuid sellest hoolimata tegutseb ta väga aktiivselt. Uhtelugu on kuulda, et kuskil leegitsevad tuleristid — terroristide poolt valmistatava kättemaksu sümboolid. Nõnda hirmutavad ku-klux-klanlased kohalikke elanikke. Seejärel aga sooritavad öösiti valgeis mantleis inimesed oma bandiitlikke rünnakuid. Ainult viimase aja jooksul on olnud mitu neegrite ja ametiühingukomitee liikmete lintšimise, peksmise ja nahknuutidega piitsutamise juhtumit. Piitsutamine oli nii metsik, et üks neeger suri. Juurdlust nende pööraste faktide kohta toimetatakse, kuid esialgu ilma tulemuseta.»

Pöördume tagasi saali, enne seda kokku leppides järgmisel

päeval kohtuda. Jurist lubab mulle näidata mõningaid dokumente, mis käivad Klani röövelliku tegevuse kohta.

Järgmise päeva hommikupoole pühendan Atlanta vaatamisele. Linna väheste «vaatamisväärsuste» hulgas on neegrite ülikool, segregatsiooni rassistliku praktika eredaime väljendus.

Õhtuks sõidan juristi juurde. Ta tutvustab mind rohkearvuliste Ku-Klux-Klani terrori faktidega Georgias. Üksteise järel võtab ta riuleilt kümneid toimikuid, mis on täidetud väljalõigetega ajalehtedest, tunnistajate seletuste protokollidega, arstliku ekspertiisi aktidega ja fotodega klanlaste poolt vigastatud või tapetud inimestest. Kõik need materjalid iseloomustavad küllaldase täielikkusega Ameerika Ühendriikide kõige jõledama fašistliku jõugu tegevust, mida kujutab endast Ku-Klux-Klan.

«See siin on standardne plank avalduse jaoks Klani vastu võtmiseks,» ütleb jurist. «Alles mullu saadeti neid posti teel laiali kõigil aadressidel, mis olid teatmikes. Siiski mitte kõigile,» parandab ta. «Neegrid, juudid ja teised «muulased» ei tulnud muidugi arvesse.»

«Kuidas nad toimisid siis neegrite perekonnanimedega?» küsin ma. «Neegreil on tavalised anglosaksi ees- ja perekonnanimed.»

«Aga ükski «korralik» teatmik ei paiguta ju neegrite perekonnanimesid ühte nimekirja valgetega. Ja kui paigutabki, siis tingimata märkega «värviline.»

Silmitsen trükikojas trükitud planki «vorm K-115», mille ülemistes nurkades on kujutatud mantleis ja peakottides ratsa-klanlased. Avalduse tekst on järgmine:

Avaldus Ku-Klux-Klani Rüütlite Nähtamatu Impeeriumi kodakondsusse vastuvõtmiseks.

Tema Majesteedile Impeeriumi Võlurile, Ku-Klux-Klani Rüütlite Nähtamatu Impeeriumi Imperaatorile.

Mina, allakirjutanu, sünnilt kohalik, Ameerika Ühendriikide lojaalne päris kodanik, olles meessoost valge inimene, mõõdukate eluviisidega, viibides terve mõistuse juures, uskudes kristliku usundi dogmasid, valge inimese üleoleku säilimist ja sajabrotsendilise amerikanismi põhimõtteid, palun kõige aupaklikumalt mind vastu võtta Ku-Klux-Klani Rüütlite hulka...

Avaldus kujutab endast humoristlikult kõlavate fraaside ja fanaatiliste fašistlike posimissõnade kummalist segu. Ent kui see ongi huumor, siis seda žanrit, mida nimetatakse võllahuumoriks. Selle taga on varjul sünged inimvihkamise eesmärgid, mida formuleeritakse Ku-Klux-Klani «programmilises dokumendis». Olgu esitatud mõned neist eesmärkidest:

«Ameerika eelkõige. Valge inimese üleolek. Rassiline segregatsioon. Rassipuhtus. Ameeriklaste juhtimine ameerika töölisühinguis. Ameerika kapitali ja ameerika tööliste vastastikune lähenemine. Opositsioon kommunismi vastu. Ameerika ameeriklastele. Immigrantide, välja arvatud puhtavereliste valgete mittelaskmine Ameerika Ühendriigesse. Seadus ja kord» jne.

Raske on välja mõelda igimustasajalisemat ja rassistlikumat programmi!

Meie vestluse täies hoos olles astub tuppä must teenija õhtuse ajalehega. Ta asetab selle ettevaatlikult otse avatud mapile, milles jurist otsib midagi minu jaoks. Neegri žest näib taktilise kutsena heita kohe pilk ajalehele. Jurist vaatab kiiresti läbi pealkirjad esikülgedel ja ulatab mulle väljendusriikka pilguga ajalehe. Rasvased pealkirjad kuulutavad, et möödunud ööl lintšiti Marioni krahvkonnas neeger-autojuht, kes olevat julenud väljakutsuvalt käituda tema autole otsa sõitnud valge autojuhiga. Kättemaksjaiks valge autojuhi «teotatud au» eest olid ilma igasuguse kahtluseta kohalikud klanlased.

«Siin ongi teile uus fakt!» hüüab erutunult jurist. «Sellele ei tulegi nähtavasti lõppu.»

Küsin kaasvestlejalt, mida võtavad võimud tema arvates ette seoses uue lintšimisjuhtumiga.

«Viiakse muidugi läbi juurdlus. Kõige tõenäolisemalt osutub see tagajärjetuks. Aga kui kohus toimubki, võin kihla vedada, et vannutatud kohtunikud mõistavad mõrvari õigeks.»

Jurist jutustab mulle sellest, et süüdlasi neegrite lintšimises on juba palju kordi karistamatult vabadusse lastud.

«Te teate,» räägib ta edasi, «et igal ameerika osariigil on oma deviis. Georgia deviis on: «Tarkus, õigus, mõõdukus.» Meil ei kasutata kunagi deviisi kaht esimest põhimõtet. See-eest siin lihtsalt kuritarvitatakse mõõdukusega, igatahes Ku-Klux Klani ja üldse fašistide suhtes.»

Minu kaasvestleja otsustab liiga leebelt reaktsiooni ülalpidamisel olevate kohalike võimude rassistliku praktika üle. Asi seisneb siin muidugi mitte mõõdukuses, vaid fašistide otseses soovimises.

«Ma ei tahaks,» ütleb jurist, «et kõik need faktid looks teile väära kujutluse. Vaatamata kestvale terrorile on Georgias nagu üldse kogu maalgi, puhkemas värsked tuuled. Ku-Klux Klani laialisaatmine, olgu isegi mitte lõpuleviiduna, annab tunnistust meie võimulustest. Tõsi küll, progressiivsed jõud ei ole meil nii suured ja organiseeritud kui põhjaosariikides, kuid k

meie sammume samas suunas. Eriti on kasvamas neegrielanik-
konna aktiivsus.»

Ta esitab andmed neegrite osavõtu kohta 1946. aasta vali-
miskampaaniast. Sel aastal oli neegreist valijate registreerumine
rekordiline. Ainult Atlanta ümbruskonnas registreerus ligi kolm-
kümmend tuhat neegrit. Aga seal on ju Ku-Klux-Klani jõugud
eriti tugevad!

See fakt annab kindlasti tunnistust neegrite poliitilise tead-
vuse ärkamisest ja nende püüdlusest osa võtta maa poliitilisest
elust fašistliku terrori kiuste.

«Klanlased sellepärast raevutsevadki, et nad näevad pidevalt
kasvavat hädaohtu. Progressiivsete tegelaste põhiülesanne lõunas
seisab praegu selles, et saavutada kõigi reaktsiooni vastaste —
valgete ja neegrite — täieliku tegevusühtsuse. Siis ei kohuta
meid mitte mingisugused klanlased...»

Minu ilmselt progressi jõududele sümpatiseeriva kaasvestleja
sõnadest hoovab mitte ainult energiat, vaid ka kindlat võidu-
veendumust.

«Atlantat nimetatakse Ku-Klux-Klani tsitadelliks,» ütleb ta
mulle hüvastijätuks. «Võib-olla see nii praegu ongi. Kuid see
tsitadell on kõigist külgedest ümber piiratud ja ta saab meie
omaks, saab kindlasti meie omaks.»

Ta surub mul tugevasti kätt, ja kui auto asub liikvele, lehvi-
tab kaua järele.

EPILOOGI ASEMEL

Minu viibimine Ameerikas on lõpule jõudmas.

Olen juba New Yorgi munitsipaal-lennusadamas, mis kannab New Yorgi endise linnaeala La Guardia nime. Täidetud on viimased formaalsused: tolli läbivaatus, piirikontroll, pagasi kaalumine.

Lõpuks istume suurde neljamootorilisse masinasse, mis on võõbatud terasevärviliseks. Reisijad on väga rõõmsad, et see ei ole «Constellation». Pärast mitut lennukatastroofi, millega kaanes tohtu suur hulk inimohvreid, võeti «Constellation»-tüüpi lennukid kauaks ekspluatatsioonist ära.

Kohe pärast õhikutõusmist satume vee kohale: lennusadam asub Queensi linnaäärel East Riveri kaldal. Saavutanud kõrguse, võtab lennuk kursi edelasse ja lendab New Yorgi idarajoonide kohal. Eraldan madalaid hooneid, mis on ehitatud tohtu suurte barakkide kujul. See on Flushing Meadow — Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni asukoht. Siin toimuvad Peaassamblee istungjärgud. Seejärel lendab lennuk Queensi ja Brooklyni kvartalide kaootiliste kobarate kohal. Meist paremal pool on Manhattan. Lendame mööda selle lõunatipust ja mõni hetk terendavad all Wall Streeti pilvelõhkujad. Pisarate saare kõrval kõrgub Vabaduse kuju.

Need on viimased tunnused «ameerika tsivilisatsioonist», mida näeb Ameerika mandrilt lahkuv reisija. Inimesele, kellel on olnud võimalust sellega lähemalt tutvuda, ei avalda need muljet: ta teab väga hästi, et ameerika demokraatia vanamoodne sümbol — Vabaduse kuju — ei peegelda mingil määral Ühendriikide poliitilise elu tegelikku sisu. See ei ole rohkem kui teatri rekvisiit, mis on määratud selleks, et avaldada lihtsat lavalist efekti ja sellega varjata niinimetatud «ameerika elulaadi» tõelist olemust.

Lahkudes Ameerika piiridest ja mõttes kõike nähtut ja kuuludut kokku võttes, meenutan tahtmatult Vladimir Majakovski sõnu:

ühendatud sildade või tammidega, mis on rajatud läbi korall-madalike.

Võtan prantslase ettepaneku vastu ja me sõidame Hamiltoni, võttes enne pääseload ameerika komandantuuris. Lennuväli asub ameeriklastele renditud püha Davidi saare territooriumil. Kogu võimutäiust teostab siin ameerika sõjaväepolitsei.

Teel Hamiltoni näitab prantslane, kes on siin korduvalt viibinud, läbi autobussi akna mulle kohalikke vaatamisväärsusi: Kristallkoobast, rohelusse uppuvat Akvaariumi hoonet, bermuda seedreid, mingisuguseid eksootilisi õitsvaid puid ja lopsakaid palme. Sõidame mööda majast, kus elas kunagi iiri luuletaja Thomas Moore, kes teenis Bermudal briti admiraliteedi ametnikuna. Praegu on see maja muudetud teeäärseks kõrtsiks, mis häbenematult ekspluateerib luuletaja nime.

Liikumine Bermuda saartel on väga tagasihoidlik. Peaaegu kõik kergesõidua autod, mis tulid meile vastu, kuulusid ameerika sõjaväevõimudele. Ameerika ohvitserid sõitsid ringi ka kalesides ja sarabanides, milledele olid ette rakendatud hobused või eeslid.

Veel rohkem oli ameeriklasi Hamiltonis. Nad täitsid hotelle, restorane ja kõrtse, jalutasid tömmude pärismaalastest naiste seltsis ja tõuklesid poodides, mis kauplevad maitsetute mälestus- esemetega. Näis, et Bermuda pealinn on okupeeritud ameeriklaste poolt. Ja eks see õigupoolest nii oligi.

Ostsin kioskist teejuhi turistidele. Vältimatu ärireklaami kõrval sisaldus selles erirubriik pealkirjaga: «Bermuda eile, täna ja homme». Toon lühidad väljavõtted sellest huvitavast rubriigist.

«Bermuda on nagu alati kaunis; taevas on sinine, öösiti säravad meie kohal eredad tähed; meie veed kiirgavad vosvorläiget, supelrannad aga on kaetud roosa ja kollase korall-liivaga, lilled õitsevad siin külluses igal aastaajal ja bermuda seedrid on alati meiega . . .»

Poetiline kirjeldus vahetub nukra ajaloolise õiendusega:

«Üle kolmesaja aasta, 1609. aastast alates, on Britannia olnud selle väikese saarterühma vaieldamatu valitsejanna. Kuid pärast seda, kui me 332 aastat pidasime Bermudat oma omandiks, tuli meil tervitada selle kallastel sõpru ja naabreid suurest vabariigist, Ameerika Ühendriikidest. Uheksakümne üheksa aasta vältel on nad meie saarte kaasomanikeks.»

Edasi kirjeldati ameerika baaside ehitamise ajalugu Bermuda saartel. Vaatamata viisakaile kummardustele «kaasomanike» poole, oli selle kirjelduse toon enam kui hapu. Strateegiliste

positsioonide loovutamine «sõpradele ja naabreile suurest vabariigist» ei olnud briti kolonisaatoreile kerge. Olid nad ju noil aegadel, kui Britannia oli «merede valitsejanna», harjunud jagamatult valitsema tuhandel Bermuda taolisel asumaal. Nüüd tuli neil jagada oma saaki teiste, jultunud ja täitmatute kiskjatega, ja veel otsida seejuures meelitussõna, et mitte ärritada norivat ameerika tsensuuri . . .

Rubriigi lõpus olid toodud nende sõjatsensorite kirjad, kes olid andnud nõusoleku teejuhi väljaandmiseks. Üks neist oli järgmine: «Siinjuures tagastatakse käsikiri, mille meile saatsite. Meie arvates on selle sisu kahjutu ja seda võib avaldada. Major James A. Powers.» Jah, ameeriklased tundsid end siin tõesti nagu kodus!

Õhtuks oli meie lennuk viimaks korda seatud enne kauglendu: Bermuda saartelt Azoorideni tuleb tal lennata ligi üksteist tundi ilma vahe-maandumiseta. Pärast seda, kui mehhanismis oli avastatud rike, istusid reisijad lennukisse teatud kartusega. Kuid õnneks osutusid kõik kartused asjatuiks ja me jõudsim e õnnelikult Azoori saartele.

Varahommikul maandus lennuk Santa Maria saarel. See on üks saar Portugalile kuuluvate Azoori saarte rühmast. Lennuväljal on rohkesti ameerika sõjaväelasi. Võib arvata, et viibime mingisuguse rohkearvulise garnisoniga ameerika linna lennusaadamas. Azoori saared on samuti nagu Bermudagi muudetud praegu ameerika sõja-lennuväebaasideks. Nad moodustavad lüli «Ameerika Ühendriikide esimeses kaitseliinis» . . . nelja tuhande kilomeetri kaugusel Ameerika kaldaist.

Ootesaali sissekäigul näen silti:

Santa Maria
8000 elanikku
New Yorgini — 2845 miili.

Santa Maria on mägin vulkaanilise päritoluga saareke. Selle tasandikuline osa on täielikult hõivatud ameerika lennuväljade ja teiste sõjalise iseloomuga ehituste poolt. Saare põliselanikele on jäetud ainult kaljused nõlvad, kus nad harivad tillukesi põllulappe, mis tagavad neile vaevalt poolnäljase virelemise. See-pärast pole imestada, et lennuväljal leidub ühtelugu töölisi kohalike elanike hulgast: puudus sunnib neid astuma nende maale elama asunud võõramaalaste teenistusse.

Istudes ootesaalis, kuulen tahtmatult jutlemist, mis toimub minu selja taga.

«Miks on sul pähe tulnud sõjaväkke tagasi minna pärast

seda, kui oled seal sõja ajal kolm aastat teeninud?» küsib hääl, mis näib mulle tuttavana.

«Aga mille poolest on teenistus sõjaväes halvem igast teisest tööst?» vastab teine hääl. «Kui olin tsehhi ülevaatajaks Fordi juures, ei teeninud ma kunagi nii palju kui praegu. Aga töö on mul peaaegu samasugune; vaatan järele, et siinsed makaagid tööl ei laiskleks. Neid on meil palju. Lennuvälju aina laiendatakse. Ütlen avameelselt: elu ei ole siin sugugi halb. Olen nüüd ohvitseri aukraadis — lennuteenistuse vanemleitnant.»

«Sa võiksid oma elujärke korraldada kodus, aga mitte siin urkas.»

«Kuid meretagustes baasides makstakse rohkem kui kodus,» väidab visalt vastu vanemleitnant.

See on nähtavasti üks neist deklasseeritud juhusteotsijaist, keda Ameerika Ühendriiges võib korraliku summa eest palgata igale, isegi «märjale» tööle.

«Kinnitan sulle, et meil on paljud poisid ise valinud selle urka. Lõbustusteks aga lendame puhkusloaga Pariisi. Teil võib seal šikilt pummeldada, mitte halvemini kui neljakümne viiendal. Ja ega me siingi igavust tunne, ära karda. Mine vaata, milliseid iludusi oleme korjanud ettekandjaiks ohvitseride klubile.»

«Kuule Carter, aga kas sa ei arva, et teie heaolu varsti lõpeb?»

«Mis sa mõtled sellega?»

«Noh, lennubaas võidakse näiteks tarviduse puudumise tõttu sulgeda või portugallased võivad saari tagasi nõuda. Sõda on ammu lõppenud ja Ameerikal pole enam põhjust raha kulutada sellise hulga baaside ülalpidamiseks.»

Vanemleitnant naerab laginal. Tema naerus on kuulda põlguse varjundit kaasvestleja vastu.

«Kas sa oled kuu pealt kukkunud?» küsib ta viimaks. «Räägi meie komandöriga, tema tõestab sulle nagu kaks korda kaks on neli, et tõeline sõda on alles ees. Oo eil! Siit lahkuda meie ülemus ei kavatse. Aga mis puutub portugallastesse, siis nendega on asi kõige lihtsam! Neil on suu kinni topitud: kellel dolla-ritega, aga kellel ka muul viisil.»

Ja ohvitser naerab jälle laginal, olles rahul oma nalja üle. Ma pöördun. Ühe kaasvestleja hääl ei tundunud mulle ilmaaegu tuttavana — see oli prantsuse ajakirjanik, minu lennuki-naaber. Ta muidugi teeskles naiivset, et sundida avameelselt rääkima piiratud mõistusega ameerika paadunud sõjaväelast, kellega ta oli nähtavasti varem tuttav.

Vanemleitnant lahkub, prantslane aga ühineb minuga. Ta kinnitab kohe minu oletust.

«Tutvusin selle räpase lojusega Pariisis neljakümne viiendal aastal,» ütleb ta. «Mul tuli temaga kokku puutuda töö alal. Oleksite tookord näinud sääraseid kaabakaid ja nende ülemaid. Ametlikult esinesid nad vabastajate osas, aga pidasid end ülal mitte paremini kui okupandid. Tõsi küll, sellised nagu Carter ei uhkeldanud just väga oma «vabastamis»-missiooniga. See huvitas neid lihtsalt vähe. Carter ajas ainult oma bisnessi: teenis intendantuuris ja spekulereis pöörasel kombel — müüs, ostis, vahetas. Kõik läks käiku — nii era- kui ka kroonuvara. Kuid näib, et ta ei ole selle räpase tegevusega just väga rikastunud. Ülemus on vististi temalt lõviosa saagist eest ära kahmanud.»

Süüdanud paberossi, jätkab prantslane:

«Aga nüüd, nagu kuulsite, on ta jälle sõjaväes, seekord vabatahtlikult. Garanteerin, et ta loodab uue sõja ajal kasu lõigata mingi maa arvel. Mis muud ahvatleb sõjaväkke selliseid «vabatahtlikke»?»

Ajakirjanik alustab juttu «kolmandast sõjast».

«Olen Ameerikas kuulnud sellest palju ja tean, kelle vastu seda tahetakse pidada, kelle vastu on suunatud kõik need baasid Bermudal, Azooridel, Islandis jne. Neid valmistatakse teie maa vastu, sõdida aga tahavad ameerika kindralid peamiselt võõraste, sealhulgas ka prantslaste kätega. Ma ei ole kommunist ega kuulu üldse ühessegi parteisse. Olen lihtsalt prantslane, kes armastab oma kodumaad. Kuid olen ühel nõul kommunistidega, kui nad astuvad välja selle vastu, et Prantsusmaad kasutatakse platsdarmina võõras sõjas, prantsuse sõdureid aga suurtükilihana ameerika monopolistide jaoks.»

«Aga kas teie positsioon ei takista teid töötamast Ameerikas?»

«Ja kuidas veel! Just sellepärast kutsutaksegi mind ära Pariisi. Keegi Ameerika saatkonnast on teinud minu kohta läbipaistva vihje Quai D'Orsay'l, noh, ja seal muidugi mõisteti poolelt sõnalt, mida neil tuleb teha. Kahjuks võtab meie valitsus aina rohkem kuulda Washingtoni manitsusi.»

Ajakirjaniku toonis on kuulda varjamatut kibedust.

Kähe hääl, mis tuleb reproduktorist, kutsub meid lennuki juurde. Meil tuleb teha viimane lend ookeani kohal. Meie järgmiseks peatuseks on Pariis.

Mõne minuti pärast kisub lennuk enese tõusurajalt lahti ja tõuseb uuesti ookeaniavaruste kohale.

«Me jätsime maha viimase maalapikese amerikaniseeritud territooriumist,» ütleb prantslane. «Nüüd võin vist öelda, et

olen Ameerikast ja ameerika võimudest vabanenud, kes on mind tublisti ära tüüdanud. Aga kus on siiski tagatis, et see nii on? Kus on tagatis, et kõige lähemas tulevikus mingisugune Carter diplomaadi frakis või kindralimundris ei hakka käsutama Pariisis niisamuti nagu Bermudal ja Azooridel?

Mõni päev hiljem laskus suur hõbelind, mille tiibadel olid nõukogude tunnusmärgid, sujuvalt avara Vnukovo lennujaama maandumisrajale. Astusin uuesti kallile nõukogude pinnale. Sõitnud kolm aastat tagasi mööda kirdemarsruuti läänepoolkerale, pöördusin nüüd lähtepunkti tagasi läänest, olles sooritanud seega täieliku ümbermaailmareisi.

Kaugele seljataha on jäänud Ameerika manner oma mitte-kadestusväarse elustiili ja -laadiga; kuskile ookeani on kadunud saared ja saarekesed, kus kindlustasid end palavikuliselt pealaest jalatallani relvastatud Wall Streeti palgasõdurid, ameerika «tsivilisatsiooni» kultuurikandjad. Seljataha on jäänud ka Lääne-Euroopa, mis lämbub ameerika «abi» raudseis pihtides.

Olen jälle pühal nõukogude maal, mis on puutumatu iga-suguste kallalekippumiste suhtes. Viibin jälle kalliste nõukogude inimeste keskel. Olen jälle oma suurel sotsialistlikul kodumaal, kus enneolematu entusiasmi tingimustes, ennenägematus tempos toimub hiiglaslik loominguine töö, mis viib kogu maa vastu uuele, veel suuremale majanduslikule ja kultuurilisele õitsengule.

Juba kaks aastat pärast sõja lõppu on nõukogude rahvas, juhitud bolševike partei poolt, suure Stalini poolt, parandanud edukalt haavu, mida tekitas meile hitlerliku Saksamaa kallale-tung. Nõukogude inimesed täidavad ennastsalgavalt targa juhi ajaloolisi juhendeid, mis ta andis oma kõnes Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsetel koosolekul 9. veebruaril 1946. Seltsimees Stalin ütles:

«Mis puutub plaanidesse pikema ajajärgu kohta, siis kavatseb partei organiseerida rahvamajanduse uut võimsat tõusu, mis annaks meile võimaluse tõsta meie tööstuse taseme, näiteks, kolmekordseks, võrreldes sõjaeelse tasemega.»

Siin on võimas ja võitmatu Nõukogude Liit, suur sotsialistlik riik, kogu töötava inimkonna helge lootus.

Olen jälle Moskvast, selle pulbitseva elu harjunud ringvoolus, mida elab kogu meie maa.

Kuid sageli sunnib rahvusvaheliste sündmuste käik mind ühes miljonite inimestega valvsalt pilku heitma sellele ookeanitagusele maale, kus Wall Streeti pilvelõhkujad kõrguvad kurjakuulutava ähvardusena inimkonnale.

Aga peagi pärast minu tagasitulekut tuli mul meenutada oma sõitu läbi Bermuda.

Selle põhjuseks oli ajaleheteade selle kohta, et inglise alamkoja sõltumatu saadik Platt-Mills esitas valitsusele arupärimise olukorra kohta Bermuda saartel. Ta küsis: kas Inglise valitsusel on teada Ameerika Ühendriikide ülemkohtu otsus, mille järgi ameerika baaside rajoonid Bermuda saartel, mis anti Inglismaa poolt Ühendriikidele rendile, loetakse nüüdsest peale ameerika valduseks?

Riigiminister MacNeil ei hakanud eitama, et selline Ameerika Ühendriikide ülemkohtu otsus on Inglise valitsusele teada, kuid hoidus igasugustest kommentaaridest.

«Praegu on selgitamisel selle otsuse tähendus,» lisas ta hämmeldunult.

«Kuid ameerika kohus teatas otsekoheselt, et Bermuda on Ameerika territoorium. Mida siin siis selgitada?» väitis jonnakalt väsimatu Platt-Mills.

Edasisest diskussioonist sel ebameeldival teemal eelistas MacNeil kõrvale hoiduda. Ei võinud ju inglise riigiminister otseselt tunnustada, et ameerika võim Bermuda saarte üle, mis faktiliselt kehtib juba 1940. aastast alates, on astunud avaliku juriidilise fikseerimise staadiumi.

Teinekord meenus mulle lend üle ookeani, kui sain teada, et igale ameeriklasele on antud õigus Prantsusmaale sõita ilma igasuguse kontrollita prantsuse võimude poolt. Kujutlesin selgesti oma reisikaaslase, prantsuse ajakirjaniku pahameelt, kes omal ajal nii ebaviisakalt Ameerikast välja kihutati. Tegelikkus kinnitas üliselgesti tema kõige halvemaid kartusi. Iga ameeriklane võis nüüd vabalt Prantsusmaale sõita, kuna prantslaste sõidud Ameerikasse kuulusid endiselt Ameerika võimude rangeima kontrolli alla. Kuid see oli ju vaid üks neid rohkearvulisi järeleandmisi, mida prantsuse valitsevail ringkonnil tuleb teha Ühendriikide üha tugevneva surve all. Need järeleandmised tekitavad tõsist kahju Prantsusmaa riiklikule suveräänsusele ja tema rahvuslikele huvidele.

Sedasama võib öelda mitte ainult Inglismaa ja Prantsusmaa kohta, vaid ka kõigi Lääne-Euroopa maade kohta, kes võtavad osa Lääneblokist ja Põhja-Atlandi paktist. Neil tuleb pidevalt teha Ameerikale poliitilisi ja majanduslikke järeleandmisi, sest nad on sattunud ameerika agressiivse diplomaatia sõiduvette.

Teise maailmasõja lõppemise momendist peale tegid Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad järsu pöörde Rooseveldi

poliitikal, mis taotles koostööd rahvusvaheliste küsimuste lahendamisel, avameelsele maailmaavalitsemise kehtestamise imperialistlikule poliitikale. 1950. aastal läksid Ühendriigid agressiooni ettevalmistuselt üle otsesele agressioonile, tungides kallale Koreale ja okupeerides Hiinale kuuluva Taivani (Formoosa) saare.

Kuid agressioon Korea ja Hiina vastu oli ainult esimeseks sammuks teel ameerika imperialistide jampsliku plaani teostamisele. President Trumani dekreetidega militariseeriti kiiruga Ameerika Ühendriikide kogu majandus, tööstuslik tootmine viidi üle sõjaröbastele. Ameerika Ühendriiges on kehtestatud erakorraline seisund.

Ameerika vägede sõjategevus Koreas, nagu tunnistas oma kõnes 9. septembril 1950 president Truman, «on osa ulatuslikumast võitlusplaanist», mille nimel teostatigi kõiki neid üritusi.

Ei Ameerika Ühendriikide agressiivse välispoliitika nurjumine Koreas ja Hiinas, kus jäid täielikult — sõjaliselt ja poliitiliselt — pankrotti ameerika marionetid Tšiing Kai-ši ja Li Sõn Man, ega lüüasaamised, mida tekitasid Ameerika vägedele Korea Rahvademokraatliku Vabariigi vaprad väed ja hiina vabatahtlikud, pole aru pähe pannud ülbeks muutunud avantüristidele. Nad lükkasid tagasi India peaminister Nehru ettepaneku Korea küsimuse rahuliku reguleerimise kohta, mida toetas ka Nõukogude Liit, nad astusid raevuselt välja kõigi Nõukogude Liidu jõupingutuste vastu lahendada see küsimus Julgeoleku Nõukogus ja ÜRO Peaassamblees. Selliseis katseis näevad nad ähvardust oma agressiooni oheldamatu laiendamise plaanidele.

Kõigi nende faktide valguses on kõige puhtamaks silmakirjastamiseks 1951. aasta suvel Kongressi poolt vastuvõetud resolutsioon, mis sisaldas kinnitusi Ühendriikide püüdluse kohta suhete parandamise poole Nõukogude Liiduga. Selle resolutsiooni jämedat valelikkust, millega kaasnesid president Trumani mitte vähem valelikud kinnitused, paljastas kas või see, et peaaegu ühel ajal sellega võttis Kongress vastu seaduse embargo sisseseadmise kohta kaubandusele Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maadega, Ameerika Ühendriikide valitsus aga tühistas Nõukogude-Ameerika kaubalepingu, mis oli sõlmitud 4. augustil 1937. Aga veel mõni kuu hiljem, 1951. aasta oktoobris, paljastas Ameerika Ühendriikide Kongress end lõplikult, võttes vastu kurikuulsa «Seaduse julgeoleku vastastikuse kindlustamise kohta». Selle seaduse ühes punktis nähakse avalikult ette 100 miljoni dollari assigneerimist diversiooniaktide, sabotaaži ja õõnestustegevuse

organiseerimiseks Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia maades. Sõjaõhutajate pale, kes on endale selga tõmmanud seaduseandjate tooga, tuli selles aktis nähtavale kogu oma vastikus alastiolekus.

Sõjaõhutajate veriseile plaanidele seisab vastas Nõukogude Liidu ja nende teiste rahuarmastavate maade rahupoliitika, kes seisavad rahu valvel. See leiab toetust kõige laiemate rahvahulkade poolt. Julgeoleku Nõukogusse saabub kümneid tuhandeid läkitusi maakera kõigist nurkadest nõudmistega lõpetada ameerika agressioon Koreas. Need nõudmised ei ole esitatud ainult rahuarmastavate maade valitsuste või ühiskondlike organisatsioonide tegelaste poolt. Neid toetavad sajad miljonid töötajad — Ülemaailmse Ametiühingute Föderatsiooni, Ülemaailmse Demokraatliku Noorsoo Föderatsiooni, Rahvusvahelise Naiste Demokraatliku Föderatsiooni ja paljude teiste progressiivsete organisatsioonide liikmed kõigis maailma maades.

Maailma progressiivne avalikkus lähtub oma võitluses rahu eest seltsimees Stalini tarkadest juhenditest:

«Rahu säilitatakse ja kindlustatakse, kui rahvad võtavad rahu säilitamise ürituse enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni. Sõda võib saada paratamatuks, kui sõjaõhutajail läheb korda mässida rahvahulgad valedesse, petta neid ja tõmmata neid uude maailmasõtta.

Sellepärast on laialdasel kampaanial rahu säilitamiseks kui sõjaõhutajate kuritegelike mahhinatsioonide paljastamise vahendil nüüd esmajärguline tähtsus.» (J. V. Stalin, Jutuajamine «Pravda» kirjasaatjaga.)

Sõjaõhutajaile seisavad vastas ka lihtsad inimesed Ameerika Ühendriikides. Mida raevusemalt vehivad militaristid kolmanda maailmasõja tõrvikuga, seda enam laieneb seal rahvalikumine rahu kasuks.

Rohkearvulised faktid kõnelevad sõja- ja imperialismivastaste meeleolude kasvamisest Ühendriikide elanikkonna hulgas.

Orjastav «Marshalli plaan» ja agressiivne Põhja-Atlandi pakt paljastati kogu rahva ees Ameerika Kommunistliku Partei poolt. Ameerika Ühendriikide imperialistlikku ekspansiooni arvustavad teravalt ameerika progressiivsed organisatsioonid. See mõisteti hukka niisuguste suurte organisatsioonide, nagu Põllumajandusliku Masinaehituse Töölise Ametiühingu ja Lääneranniku Laadijate Ühingu üleameerikalistel kongressidel. Lääne-Virginia ja Ohio osariigi kuuteistkümne ametiühinguorganisatsiooni juhid kutsusid töölisi läbi viima massilist protestikampaaniat Põhja-Atlandi pakti vastu. Nende tegelaste initsiatiiv leidis toe-

tust sadade ametiühinguorganisatsioonide poolt kõigis osariikides.

1949. aasta oktoobris kutsuti Chicagos kokku Üleameerikaline Ametiühingute Rahukaitse Konverents, millest võttis osa 1245 delegaati ametiühingu allorganisatsioonidest. Konverents kutsuti kokku hoolimata tõkkeist, mida asetasi tema teele Ameerika Tööstöföderatsioon ja Tootmisametiühingute Kongressi liidrid. See kulges loosungite all: «Ohjeldagem sõjaõhutajaid!», «Nõuame aatomipommide hävitamist!», «Ameerika töölised, ühinege võitluses rahu eest kogu maailmas ja demokraatliku Ameerika eest!»

Laialdast vastukaja on Ühendriikides leidnud Ülemaailmse Rahupooldajate Kongressi üritused. Stokholmi üleskutse aatomipommi keelamise kohta võeti vastu ülisuure rõõmuga lihtsate ameeriklaste poolt, kes elavad sõjahüsteeria lämmatavas õhkkonnas. Nad teavad, et Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad ootavad vaid sobivat momenti selleks, et hakata heitma aatomipomme. President Truman teatas sellest 1950. aasta kevadel Pocatellos.

Ameerika reaktsioon püüdis rahupooldajate liikumist igati laiendada ja ähvarduste ning repressioonidega neid oheldada, kes töötavad aktiivselt sõja vastu. «Ameerika-vastase Tegevuse Juurdlemise Komitee» kuulutas, et sellest liikumisest osavõtjad võetakse vastutusele. Ta nõudis Ameerika Ühendriikide Rahupooldajate Informatsioonikeskuse kui «välismaise agentuuri» registreerumist, ähvardades selle juhte mittealistumise korral kuni viieaastase vanglakaristusega ja trahviga kuni kümme tuhat dollarit. Kuid mitte mingisugused repressioonid ei suuda peatada rahupooldajate võimsat liikumist. 1951. aasta alguses oli üleskutsele alla kirjutanud ligi kolm miljonit ameeriklast, sealhulgas väljapaistvamad teaduse-, kirjanduse- ja kunstitegelased.

1950. aasta mais toimus Chicagos ulatuslik konverents rahu kaitseks. Delegaatide hulgas olid Cornwalli ülikooli professor Philipp Morrisson, Detroidi ülikooli professor Catherine Chamberlain, doktor Melhuish, Ameerika Üleslaavilise Kongressi juhid Krszycki ja Pirinski ja paljud teised teaduse- ning ühiskonnategelased. Üle seitsmesaja delegaadi astusid teaduslike, naiste, noorsoo, ametiühingute ja usundlike organisatsioonide poolt välja agressiivse «külma sõja» ja «totaalse diplomaatia» poliitika vastu, aatomirelva keelamise poolt. Oma läkituses ameerika rahvale deklareeris konverents:

«Meie kutsume kõiki ameeriklasi alustama võitlust rahu kaitseks ja mitte taganema selle võitluse raskuste ees. Kõik elanik-

konna rühmad, parteid, organisatsioonid ja ühingud peavad rahu kaitsmise tegema oma esmajärguliseks ülesandeks. Meie kutsume ameerika emasid ja isasid pühendama oma elu sellele õilsale eesmärgile selleks, et meie lapsed leiaksid tulevikus rahu. Meie kutsume üldisele rahule, mille kaitsmise liikumine peab saama meie aja vaimuks.»

Veelgi suurema ulatuse võtsid sõjavastased meeleavaldused, kui algas interventsioon Koreas. Ameerika Kommunistliku Partei häälega, kes seisis ja seisab röövinterventsiooni vastase võitluse eesotsas, ühinesid teiste progressiivsete organisatsioonide hääled. Üleameerikalise Ametiühingute Rahukaitse Konverentsi rahvuslik komitee pöördus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peasekretäri Trygve Lie poole nõudmisega lõpetada sõjategevus Koreas ja ära hoida aatomirelva kasutamine Ameerika valitsuse poolt. Üleameerikalise Ametiühingute Konverentsi kohalikud organid organiseerisid töötajate protestimeeleavaldusi ja -miitinguid selle röövsõja vastu. Progressiivse partei Rahvuslik Komitee mõistis oma avalduses hukka ameerika agressiivse poliitika Korea ja Hiina vastu ning kutsus ÜRO-d võtma tarvitusele abinõud Korea küsimuse rahulikuks reguleerimiseks. Kõik progressiivse partei kohalikud organisatsioonid kiitsid selle Rahvusliku Komitee avalduse heaks. Interventsiooni kohest lõpetamist nõudis ka Aafrika Asjade Nõukogu, mis ühendab enam kui sada neegrite ametiühingulist, ühiskondlikku ja usundlikku organisatsiooni.

1951. aasta juuni lõpul astus Chicagos kokku Rahvakongress rahu kaitseks. Kongressist osavõtjad — 5000 delegaati kõigest 48-st osariigist — esindasid kõiki töötajate kihte ja esijoones tööliklassi. Ametiühingute allorganisatsioonid olid saatnud kongressile 2000 delegaati, farmerid — ligi 600 inimest. Peale selle oli osavõtjate hulgas rohkesti eesrindliku intelligentsi esindajaid — kirjanikke, teadlasi, näitlejaid, üliõpilasi jne.

Kõik Rahvakongressist osavõtjad mõistsid üksmeelselt hukka relvastumise võidujooksu ja sõjaliste avantüüride poliitika, mida teostab Ameerika Ühendriikide valitsus.

Praegu häbimärgistavad kõik ameerika lihtsad inimesed ühes kogu progressiivse inimkonnaga ameerika imperialiste, kes on rakendanud Koreas bakterioloogilist relva.

Päevast päeva tugevneb võitlus progressi jõudude ja reaktsiooni jõudude vahel, leppimatu võitlus kahe Ameerika vahel. Ühe Ameerika ideaaliks on kurikuulus «ameerika elulaad», mis kingib oma hüved vaid käputäiele monopolistidele ja nende sulastele, töötajad aga määrab tööpuudusele ja viletsusele. Täna-

päeva Ameerikas, kes elab džungliseaduse järgi, seisavad kiidetud «demokraatlikud vabadused» selles, et Wall Streeti kiskjail on võimalus vabalt orjastada ja piiramatult eksploateerida miljoneid ameeriklasi. Mitte rahuldudes sellega, taotlevad nad kogu inimkonna orjastamist.

Teine Ameerika — see on töötajate Ameerika, kõigi nende Ameerika, kes pooldavad progressi ja demokraatiat, kes võitlevad sõja vastu, kes taotlevad oma raske eksistentsi kergendamist, kes taotlevad õigust tööle, puhkusele ja kindlustatud vanadusele. Niisuguseid inimesi tekib Ameerikas üha rohkem ja nende hääl kõlab aina kindlamalt ning valjemini. Ameerika tulevik kuulub neile.

Toimetuse märkus: Pärast raamatu originaali ilmumist on maailma ja Ameerika Ühendriikide poliitilises elus toimunud rida muudatusi (näit. Ameerika Ühendriikide uue presidendi valimised, vaherahukokkuleppe saavutamine Koreas jne.), missugust asjaolu palume lugejaid arvestada.

**JUHISEID ISIKU- JA KOHANIMEDE NING TEKSTIS
ESINEVATE INGLISKEELSETE SÖNADE
HÄÄLDAMISEKS**

Abbot — 'äbot	Bronx — bronks
Acheson, Dean — 'ätšesn, diin	Brook Gardiner and Company —
'bruk 'gaadiner änd 'kampöni
Adams, John — 'ädäms, džon	Brooklyn — 'bruklin
Albany — 'oolbani	Browder, Earl — 'brauder, ööl
Aldrich — 'ooldritš	Brown Brothers and Company —
'braun 'brathers änd 'kampöni
Algin — 'äldžin	Bruce, Armory — bruus, 'aamri
Algonquian — älgonkien	Buckull, Laurine — 'bakal, lo'riin
American National Bank — ä'me-
rikan 'näšnl bänk	Buffalo — 'bafalou
Anacostia — äna'koustia	Burlesque — bur'lesk
Anderson, Marion — 'ändersn,
'märiön	Burroughs — 'baros
Anglin, Tom — 'änclin, tom	
Arcadia — aa'keidia	Cabrini, Francesca — kab'riini,
fran'tšeska
Armoor — 'ärmuur	Cadillac — kadi'llak
Arnoll — 'ärnol	Camden — 'kämđin
Assiniboin — äs'siniboin	Canterbury — 'känterburi
Athens — 'äthens	Capitol, East, North, South —
'käpitol, iist, nooth, sauth
Atlantic City — ät'läntik 'siti	Capone, Al — kä'poun, äł
	Carnegie, Andrew — kar'niigi,
'ändrjuu
Babson, Granville — 'bäbsn,
'gränvil	Carnegie Hall — kar'negi hool
Bedlow — 'bedlou	Carpenter Hall — 'kaapinter 'hool
Berkovitch, Salomon — ber'kovitš,
'säłomon	Carter Fort — 'kaater 'foot
Biscayne — 'biskein	Cartier, Jacques — kart'jee, žak
Blaine — 'blein	Caruso, Pietro — ka'ruuso, 'pjetro
Blue Ridge — 'bluu 'ridž	Casadesus — kasa'deesüs
Boise — 'boisei	Chamberlain, Catherine — 'tšem-
berlin, 'käthrin
Boodance — 'buudans	Chapultepec — tšäpulte'pek
Boom — buum	Chase National — 'tšeis 'näšnl
Bow Peep — bou piip	Chattanooga — tšätta'nuuga
Bowery Street — 'baueri 'striit	Chelsea — 'tšelsi
Breakfast Club — 'brekfest 'klab	
Broadway — 'brooduei	

- Cherry Street — 'tšerri 'striit
 Chesapeake — 'tšesapiik
 Chevrolet — ševro'lee
 Chicago — ši'kaago
 Chicago Tribune — ši'kaago 'trib-
 juun
 Chicago Sun and Times — ši'kaa-
 go 'san änd 'taims
 Chillicothe — tšilli'kothe
 Chinatown — 'tšainataun
 Chrysler — 'kraisler
 Cincinnati — sinsi'naati
 City National Bank — 'siti 'näšnl
 'bänk
 Clagg — kläg
 Clark — klaak
 Clarksburg — 'klaaksbörg
 Clay — klei
 Cleveland — 'kliivländ
 Cohn — kuun
 Collinsville — 'kollinsvil
 Collins Avenue — 'kollins 'ävinjuu
 Conant — 'konant
 Connecticut — kon'netikut
 Constitution Hall — konsti'tjuušn
 'hool
 Contpoly — 'kontpoli
 Coplend, Aron — 'koplend, 'äron
 Costello — kos'tello
 Coughlin — 'koflin
 Crosby, Bing — 'krosbi, bing
 Craft, George — kräft, džoodž
 Crowker, Frank — 'krouker, fränk

 Dallas — 'dällas
 David, Rex — 'deivid, reks
 Daytch, Albert — deits', 'älbirt
 Dean, Abner — diin, 'äbner
 Debour — de'buur
 De Coveni — de 'kouveni
 Deerborn — 'diirborn
 Delaware — 'delaväär
 Delhi — 'deli
 Dempsey, Jack — 'dempsi, džäk
 Dennis, Eugen — 'denis, 'juudžin
 Dewey — 'djuui
 Dies, Martin — diis, 'maatin
 Dillon, Reade and Company —
 'dillon, riid änd 'kampöni
 Dobbs Ferry — 'dobs 'ferri
 Draper — 'dreiper
 Duquesne Light Company — 'düü-
 kän lait 'kampöni

 Dulles, John Foster — 'dalis, džon
 'foster
 Dupont — dü'poon

 East River — 'iist 'river
 Eborcity — 'eborsiti
 Empire — 'empaiö
 Empire State Building — 'empaiö
 steit 'bilding
 Erie — 'iiri
 Erie Basin Company — 'iiri 'beisn
 'kampöni
 Everglades — 'evergleids
 Examiner — ig'säminer
 Exchange Place — iks'tšeindž
 'pleis

 Fairbanks — 'fääbänsk
 Farnsworth — 'faansuööh
 Fast, Howard — faast, 'hauard
 Fillbeak — 'filbreik
 five-o'clock — 'faivo-klok
 Flushing Meadow — 'fläšing 'me-
 dou
 Foggarthy, Antonio — 'fogarti,
 än'tooniou
 Forrestal — 'forestal
 Fort Selkirk — foot 'selkөөk
 Foster, William — 'foster, u'iljam
 Fricci, Barbara — 'fritši, 'barbara

 Garson — gaasn
 Gary — 'gäri
 Georgetown — 'džoodžtaun
 Gettysburg — 'getisbörg
 GI — 'džii 'ai
 Glifford, Clark — 'gliford, klaak
 Good Food — gud fuud
 Grabble, Betty — gräbl, 'betti
 Grand Hotel — gränd hou'tel
 Grant — graant
 Grant Wood — 'graant 'vud
 Grassej — 'graasi
 Gray, John — grei, džon
 Greenfield Village — 'griinfiild
 'vilidž
 Guarantee Trust Company —
 gäran'tii 'trast 'kampöni

 Hall, Jack — hool, džäk
 Hamilton — 'hämiltn
 Hansley, Jonny — 'hänsli, 'džonni
 Harlem — 'haalem

- Harlem River — 'haalem 'river
 Harriman, Averell — 'härimän,
 'äverel
 Harrisburg — 'härisbörg
 Harrison — 'härisn
 Harty, Thomas — 'haati 'tomas
 Hayworth, Rita — 'heiuöth, 'riita
 Hearst — hөөst
 Hershvin, George — 'hөөšvin,
 'džoodž
 Hibiscus — hi'biskus
 Highball — 'haibool
 Hoochey Cornia — 'huutši 'koonia
 Hold-up — 'houldap
 Holloway — 'hollouei
 Hollywood — 'hollivud
 Hook, Frank — huk, fränk
 Hope, Bob — houp, bob
 Hot jazz — hot džäs
 Hoover, Herbert — 'huuver, 'her-
 bert
 Hudson — 'hadsn
 Hughes, Howard — hjuus, 'hau-
 ard
 Hull — hall
 Hun, Constance — han, 'konstans
 Hyde Park — haid paak

 Ickes, Harold — 'aiks 'härold
 Idaho — 'aidahou
 Independence Hall — inde'pendens
 hool
 Irvin, Christopher — 'öövin, 'kris-
 tofer
 Ithaca — 'ithaka

 Jefferson, Thomas — 'džefersn,
 'tomas
 Jeffries — 'džefris
 Jenny — 'dženni
 Jersey City — 'džöösi 'siti
 Jiggerbag — 'džigerbäg
 Jim Crow — džim krou
 Johnson, Hewlett — 'džonsn,
 'hjuulit
 Johnson, Louis — 'džonsn, 'luuis
 Judd — džad

 Kate — keit
 Kern, Peter — köön, 'piiter
 Ketchup — 'ketšup
 Kirby — 'kööbi
 Krszycki — 'kšötski

 Lafayette Square — lafa'jet
 skväär
 La Guardia — la'gardia
 Lafollette — lafo'let
 Lastic, Henry — 'lästik, 'henri
 leg show — leg šou
 Lerner, Max — 'lööner, mäks
 Levy, John — 'liivi, džon
 Lewis, John — 'luuis, džon
 Lexington Avenue — 'leksington
 'ävinjuu
 Life — laif
 Lobby — 'lobi
 Lobbyist — lobist
 Longchamps — lon'saan
 Long Island City — long 'ailönd
 'siti
 Longmyre, Carey — 'longmaiö,
 'käri
 Loomis, Homer — 'luumis, 'hou-
 mer
 Loop — luup
 Loray — lo'rei
 Lourdes — luurd
 Lovett — 'lavet

 Mac Arthur — mäk'arthur
 MacCarran-Killgore — mäk 'kärn-
 'kilgoo
 McCormick — mäk 'koomik
 Macdonald — mäk'donäld
 McGoork — mäk'gurk
 McKinley — mäk 'kinli
 McNotton — mäk 'notn
 Madison Square Garden — 'mä-
 disn 'skväär 'gaadn
 Maltz, Albert — moolts, 'älberr
 Manitoba — mänito'baa
 Maragon — 'märägon
 Marcantonio, Vito — maakän-
 'tonio, 'vaito
 Marshal Field — 'maas'l fiild
 Massachusetts Avenue — mässa-
 'tsuusets 'ävinjuu
 Melhuish — 'meliš
 Metropolitan Opera — metro'po-
 litn 'opera
 Miami — mai'ämi
 Miami Beach — mai'ämi biits
 Michigan City — 'mišigan 'siti
 Mike — maik
 Milwaukee — milu'ookii
 Monongahela — mononga'hiila

- Montreal — montri'ool
 Morgan, Claude — moogn, klood
 Morgan, Jerry — moogn, 'džerri
 Morley, Felix — 'mooli, 'feliks

 Newark — 'njuuök
 Newfoundland — 'njuufondländ
 New Orleans — 'njuu 'ooliens
 New Jersey — 'njuu 'dzöösi
 New York Herald Tribune —
 'njuu 'jook 'heräld 'tribjuun
 Niagara Falls — ni'a'gaara 'fools
 Nome — noum

 O'Brien — o'braien
 O'Daniel, Lie — o'dänjel, lii
 Okay — o'kei
 O'Leery — o'liiri
 Oregon — 'origon

 Paccard — 'päkard
 Paluck, John — 'palak, džon
 Pane, Peggy — pein, pegi
 Paran, Thomas — 'peiran, 'tomas
 Pasadena — päsa'diina
 Patterson — 'pätersn
 Peekskill — 'piikskill
 Pendergast, Tom — 'pendergaast,
 tom
 Pennsylvania — pensil'vaania
 Platt-Mills — 'plätmils
 PM — pii-em
 Pocatellos — pouka'telos
 Pontiac — 'pontjak
 Potomac — po'toumäk
 Powell, Adam — 'pauel, 'adam
 Powers, James — 'pauers, 'džeims
 Puck — pak

 Randolph Street — 'rändolf 'striit
 Rankin, John — 'ränkin, džon
 Regina — ri'džaina
 Richardson, Jess — 'ritšardsn, džes
 River Rouge — 'river 'ruuž
 Robeson, Paul — 'robson, pool
 Rochester, Anne — 'rotšister, än
 Rockcreek Park — 'rokkriik paak
 Roosevelt, Franklin Delano —
 'ruusvelt, 'fränklin di'länou
 Royall — 'roial
 Russian Relief — rašn ri'liif

 St. Clair — sen 'kläär
 St. Joseph — sen 'dšousif

 St. Lawrence — sen 'loorens
 Saint Louis — sen'luuis
 Sanchez Jorge — 'sanhes, 'horge
 Schleetz — šliits
 Scott, Hazel — skot, heisl
 Schott, Jean — skot, džein
 Shealds, Robert — 'šiilds, 'robert
 Sears, Roback and Company —
 'siirs, 'robäk änd 'kampöni
 Shenandoah — šenän'doa
 Show — šou
 Slums — slams
 Smith, Gerald — smith, 'džerald
 Smith, Purcell — smith, 'pöösel
 Snow white — 'snou uait
 South Bend — sauth bend
 Spellman — 'spelmän
 Spike Johns — 'spaik 'džons
 Szigeti — 'sigäti
 Stamford — 'stämfood
 Standard Oil Company — 'stän-
 dard oil 'kampöni
 Stimson, Henry — stimsn, 'henri
 Stretch — striišt

 Taft-Hartley — 'täft'haatli
 Taft, William — täft, 'uiljam
 Tamiami trail — tä'maiami treil
 Tampa — 'tämpa
 Taylor, Myron — 'teilor, 'mairon
 Tennessee — tene'sii
 Texas — 'teksas
 Therry — 'terri
 Times Herald — taims 'herald
 Times Square — taims skväär
 Tolmadge, Eugen — 'tolmidž,
 'juudžin
 Toscanini — toska'niini
 Truman, Harry — 'trumän, 'häri
 Turnpike — 'toonpaik
 Twain, Mark — tvein, maak

 United Press — ju'naitid press
 United States Rubber Company —
 ju'naitid steits 'raber 'kampöni

 Van — vän
 Vanderbildt, Cornelius-Whitney —
 'vänderbilt, kor'niiliös-'uitni
 Van Fleet — vän fliiit
 Van Johnson — vän 'džonsn
 Vitolo, Joe — vi'toolo, džou

Vaughan, Henry — voon, 'henri	Wilkins — u'ilkins
Wabash Avenue — 'uobaš 'ävin-juu	Williamsport — u'iljamspoot
Wakesman, Frederic — 'ueiksmän, 'fredrik	Winkle, Rip van — u'inkl, 'ripvän
Walter, Stephen — u'olter 'stiivn	Wise — u'ais
Warm Springs — u'oom springs	Wood — vud
Washington, George — 'uošingtn, džoodž	Woodroom, Clifton — 'vudruum, kliftn
Webb, Jay — u'eb, džei	Wrestling — 'restling
Whitman, Walt — u'itmän, uolt	Wojcechowski, Felix — voitse'hovski, 'feliks

SISUKORD

Autorilt	3
--------------------	---

HÜPE EILSESSE PÄEVA

1. Moskva — Alaska	5
2. Mandri tagahoovides	11

DOLLARI METROPOLIS

1. Dollari metropol	24
2. Broadway sära ja viletsus	35
3. Spike-Johns — novaator	41
4. New Yorgi argipäev	48
5. Kaubanduse tõukejõud	57
6. Lourdes pilvelõhkujate varjus	67
7. Varastatud noorus	77
8. «Ameerika elulaadi» kulisside taga	88
9. Rahvalauliku hääl	100
10. Rahvas võitluses	105

SÕJAÕHUTAJATE PEALINN

1. «Võrratu» linn	114
2. Kapitooriumi kupli all	122
3. Valge Maja	134
4. Sealpool Potomaci	142
5. Lobby	153
6. Neetud vanamees Jim Crow	163
7. Ameerika tsivilisatsiooni džunglis	173

AMEERIKA TEEDEL

1.	New York — Washington	181
	Muuseum Hudsoni ääres	181
	Niagara kose juures	188
	Külas irokeeside juures	190
	Kveekerite osariigis	198
	Millest unistas GI	203
	Atlantic City	207
	Viimane etapp	211
2.	Erie ja Michigani kaldail	214
	Autokuningate pärusmaal	214
	Detroidi intermeedium	222
	Chicago silmus	226
	George Crofti apartemendid	233
	«Lendavate ketaste» tähe all	237
	Lääne-Virginia mägedes	242
3.	Floridas	245
	Miamis	245
	Teekond Tampasse	252
4.	Atlantas	258
	Epiloogi asemel	265

Toimetaja J. Seilental
Tehniline toimetaja I. Vahtre

Korrektorid

L. Golberg ja M. Eesmaa.

Ladumisele antud 30. VII 1953.
Trükkimisele antud 18. IX 1953.
Trüklarv 5000. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 18. Formaadile
60×92 kohaldatud trükipoog-
naid 14,76. Arvutuspoognaid
17,93. MB-12018. Trükkoda
«Tartu Kommunist». Tartu, Üli-
kooli 17/19. Tellimise nr. 2215.

На эстонском языке.

Hind rbl. 5.15

Rbl. 5.15

A-19913
III

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00367173 4